

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**KUR'AN YOLU TÜRKÇE MEAL VE TEFSİR'İN GÜNÜMÜZ
TEFSİR PROBLEMLERİNE YAKLAŞIMLARI**

Yüksek Lisans Tezi

Zeki DEMİR

Çorum - 2023

**KUR'AN YOLU TÜRKE MEAL VE TEFSİR'İN GÜNÜMÜZ TEFSİR
PROBLEMLERİNE YAKLAŞIMLARI**

Zeki DEMİR

**Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Selim TÜRCAN

Çorum - 2023

Zeki DEMİR tarafından hazırlanan “Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir’in Günümüz Tefsir Problemlerine Yaklaşımları” adlı tez çalışması 13/04/2023 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Davut ŞAHİN

.....

Prof. Dr. Selim TÜRCAN

.....

Doç. Dr. Ömer DİNÇ

.....

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun 17/04/2023 tarih ve 2023/743 sayılı kararı ile Zeki DEMİR’in Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans derecesi alması onanmıştır.

Prof. Dr. Muhammed Asif YOLDAŞ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

Zeki DEMİR

**KUR'AN YOLU TÜRKÇE MEAL VE TEFSİR'İN
GÜNÜMÜZ TEFSİR PROBLEMLERİNE YAKLAŞIMLARI**

Zeki DEMİR

ORCID: 0009-0004-4271-2898

HİTİT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Nisan 2023

ÖZET

DEMİR, Zeki. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir'in Günümüz Tefsir Problemlerine yaklaşımları (Yüksek Lisans Tezi)*, Çorum, 2023.

Günümüz tefsir problemleri müfessirlerin Kur'an ayetlerini farklı yorumlamalarından dolayı ortak bir yorumda birleşememelerinden kaynaklanmaktadır. Bu yorum farklılıkları, başka konular olmakla birlikte genelde bilimsel tefsir, fıkhi konular, din devlet ilişkileri ve kıssalarla ilgili olmaktadır. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* adlı eser Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2005 yılında basımı yapılmış güncel bir tefsir olmasından dolayı bu çalışmada bu tefsirin bahsedilen konulara yaklaşımları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma sırasında oluşturulan bölümlerin tarihi süreci özet olarak her bölümün girişinde ele alınmış, bölümlerin belirlenen konuları ile ilgili eser içerisindeki açıklamalara ulaşılmış, ulaşılan bu açıklamalar konu başlıklarına göre incelenmiş, konulara uygun yorumlar özetlenerek değerlendirilmiş ve bazı konular başka kaynaklarla da karşılaştırılarak o konuda sonuca ulaşılmıştır.

Kur'an Yolu tefsiri bazı ayetlerin tefsirlerinde bilimsel tefsirden yararlanmış, ahkâmın değişmesini kısmen kabul etmiş, çok eşlilik konusunda İslam'ın çok eşliliği getirmediğini, var olan bu uygulamayı düzene koyduğunu ifade etmiştir. İki kadının şahitliğinin birisi hatırlatıcı olmasından dolayı şahitlerin iki değil de bir tane olduğuna işaret etmiş, erkeklerin kadınlardan üstün değil, yaratılıştan farklı olduklarını belirtmiş, kadının mirastaki payını gelenekten

uzaklaşmamıştır. Evlilerin zina cezasının bekarlarınkı ile aynı olduğunu belirtmiş, recm cezasını tazir türünden bir ceza olarak görmüştür. Faizi fazlalık olarak açıklayıp yasaklığını ifade etmiş, kısasın gerekliliğini kabul etmiş, el kesme cezasının değişebilirliğini belirtmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri müslüman kadınların yabancılara karşı baş ve boyunlarının örtmelerini İslam'ın emri olarak görmüş, dış giysinin geçici bir tedbir olduğunu belirtmiş, yaşlı kadınlarda örtünün hafifletilmesini baş ve boyun olarak açıklamış, içki ve kumarın haram olduğunu belirtmiştir. *Kur'an Yolu* tefsirinin din devlet ilişkileri konusunda net bir açıklaması olmamış, bazı ayet yorumlarındaki çıkarımlardan eser içerisinde İslami bir devlet yapısının varlığına ulaşılmıştır. Kıssaların tarihte gerçekleştiğine uygun açıklamalar yapmış, kıssaların gayelerinin ders çıkarıp benzer yanlışlara düşmemek olduğunu ifade etmiş, kıssaların bazı yerlerinde Kitab-ı Mukaddes'ten alıntılar yapmıştır. Bu çalışmadaki varılan sonuçlarda *Kur'an Yolu* tefsirinin bahsedilen konularda zaman zaman gelenekten koparak kısmen modern yorumların etkisinde kaldığı görülmüştür.

Anahtar Kavramlar: *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, günümüz tefsir problemleri, bilimsel tefsir, fıkhi konular, kıssalar, modern.

Bilim Kodu: 60408

**APPROACH OF KURAN YOLU TÜRKÇE
MEAL VE TEFSİR TO TODAY'S COMMENTARY PROBLEMS**

Zeki DEMİR

ORCID: 0009-0004-4271-2898

HİTİT UNIVERSITY

GRADUATE EDUCATION INSTITUTE

Master's Tesis

April 2023

ABSTRACT

DEMİR, Zeki. *Approach of Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir to today's commentary problems (master's tesis)*, Çorum, 2023.

Today's commentary problems due to interpreters' disability to agree on a common interpretation because of their different interpretations of Quran verses. These interpretation differences are usually about scientific interpretation, Fiqh issues, religion and state relations and Quran parables along with including of another issues. Because of being a current interpretation of the work named "*Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*" which printed by Presidency of Religious Affairs of the Republic of Turkey in 2005, the approach of this interpretation to mentioned issues have been studied to detect in this work.

During the work, firstly, the historical processes of formed chapters have briefly discussed in beginnings of each chapter, explanations about issues that determined have been achieved, these achieved explanations have been examined by topic, commentaries which suitable by topics have been summarized and topics have been concluded by also comparing with other sources.

Kur'an Yolu tafsir, has benefited from scientific interpretation in some verses' interpretation. It has accepted change of judgement partly. On polygamy, it's stated that Islam hasn't introduced the polygamy, it organised it. It's pointed out that because of being reminder one of two women, witness number is one on two women's testimony. It's stated that men aren't

superior than women, they different by creation and it's explained inheritance of women traditional. It's explained that punishment for adultery of married people is same for single people. It's seen stoning to death punishment as a tazir crime. It's explained interest as an excess and it's stated that it's forbidden. It's accepted the necessity of talion and stated changeability of hand cut punishment. Tafsir has seen that Muslim women's cloth of their heads and necks to strangers is one of Islam's orders, stated that outerwear is a temporary measure and explained the alleviation of covering for old women as removal of obligation of covering head and neck. It's stated that alcohol and gamble is haram. Tafsir hasn't had any clear explanation about religion and state relations however an Islamic state structure is able to be reached by their inferences on some verses' commentaries. Tafsir has made explanations that suitable for reality of Quran parables, stated that the aims of parables are learning lessons from them and it's quoted from The Bible in some parts of parable commentaries. In this work, occasionally breaking with tradition and being partially influenced of Kuran Yolu tafsir on mentioned topics by modern commentaries is the result.

Keywords: *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, today's commentary problems, scientific commentary, Fiqh issues, parables, politics, modern, tradition.

Science Code: 60408

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	x
TEŞEKKÜR.....	xi
GİRİŞ	1
ÇALIŞMANIN KONUSU VE AMACI	1
ÇALIŞMANIN ÖNEMİ.....	1
ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ.....	2

1. BÖLÜM

KUR'AN YOLU TEFSİRİNDE BİLİMSEL TEFSİRE YAKLAŞIMLAR

1.1. Bilimsel Tefsir Meselesi.....	4
1.2. Kur'an Yolu Tefsirinde Bilimsel Tefsirin Varlığı.....	7
1.2.1. Kur'an Yolu tefsirinin bilimsel tefsire ulaşma yolları.....	11
1.2.2. Kur'an Yolu tefsirinde bilimsel tefsirin boyutları.....	24
1.2.3. Kur'an Yolu tefsirinin ayetlerin açıklamasında bilimsel tefsiri kullanma amaçları.....	32
1.3. Kur'an Yolu Tefsirinde Belirlenen Bilimsel Açıklamaların Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri Adlı Eserle Karşılaştırılması.....	33

2.BÖLÜM

KUR'AN YOLU TEFSİRİNDE FIKIH VE SİYASET

2.1. Modern Tefsirin Oluşumu.....	35
2.2.Kur'an Yolu Tefsirinin İslam Fıkında Ahkâmın Değişmesine Yaklaşımı.....	37
2.3. Kur'an Yolu Tefsirinin Fıkıhî Konulara Yaklaşımı.....	40
2.3.1. Çok eşlilik.....	40
2.3.2. Kadınların şahitliği.....	43

2.3.3. Kadın erkek eşitliği.....	45
2.3.4. Kadının mirastaki payı.....	51
2.3.5. Zinanın cezası.....	54
2.3.6. Faiz.....	58
2.3.7. Kısas.....	63
2.3.8. El kesme cezası.....	66
2.3.9. Tesettür.....	68
2.3.10. İçki ve kumar.....	73
2.4. Kur'an Yolu Tefsirinde Din-Devlet İlişkisi Laiklik ve Halifelik.....	76

3.BÖLÜM

KUR'AN KISSALARININ KAYNAĞI MESELESİ VE KUR'AN YOLU TEFSİRİNİN KISSALARIN TARİHİ GERÇEKLİĞİNE YAKLAŞIMI

3.1. Kuran Kıssalarının Kaynağı Meselesi ve Kur'an Yolu Tefsirinde Kıssaların Kaynağı	83
3.2. Kitab-ı Mukaddes ve İsrailiyyat	88
3.2.1. Kur'an Yolu tefsirinde kıssaların Kitab-ı Mukaddes ve İsrailiyyat ilişkisi.....	91
3.2.2. Kur'an Yolu tefsirinde kıssaların mitoloji ilişkisi.....	102
3.3. Kur'an Kıssalarının Tarihi Gerçekliği ve Kur'an Yolu Tefsirinde Tarihi Açından Kıssaların Gerçekliği.....	105
3.4. Kur'an Kıssalarının Amaçları ve Kur'an Yolu Tefsirinde Kıssaların Hedef ve Gayeleri.....	115
SONUÇ.....	120
KAYNAKÇA.....	124

KISALTMALAR

a.s.	:Aleyhisselam
b.	: Bin
c.	: Cilt
ed.	: Editör
Hz.	: Hazreti
Sy.	: Sayı
t.y.	: Yayın tarihi yok
v.b	: Ve benzeri
v.d.	: Ve diğerleri

TEŞEKKÜR

Çalışmanın her aőamasında tecrübesiyle beni yönlendiren, yardımını esirgemeyen, tezde dikkat etmem gereken noktalarda bilgisinden faydalandığım kıymetli hocam Prof. Dr. Selim TÜRÖAN'a teőekkürü bir borç bilirim. Tez çalıőmama değerli katkılarından dolayı jüri üyeleri Doç. Dr. Davut ŞAHİN, Doç. Dr. Ömer DİNÇ hocalarıma ve her zaman yanımda olan değerli aileme de teőekkürlerimi sunarım.

Zeki DEMİR

GİRİŞ

ÇALIŞMANIN KONUSU VE AMACI

Konumuz *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir'inin* günümüz tefsir problemlerine yaklaşımını belirlemek üzere üç bölümden oluşan bir çalışmadır. Birinci bölümde eser içerisinde bilimsel tefsir yönteminin varlığını inceledik. Bilimsel tefsir meselesi geçmişten beri var olan ancak son bir buçuk asır içerisinde revaçta olan bir tefsir yöntemidir. *Kur'an Yolu* tefsirinde bu konunun incelenmesinin amacı eserin bu tefsir yöntemini kullanıp kullanmadığını ve hangi ölçülerde kullandığını tespit etmektir. Bu sebeple eser içerisindeki ayet yorumlarında bilimsel verilerle açıklanan, bilimsel araştırmaya ve bilimsel keşif veya icada işaret eden yorumların olup olmadığını bulmaya çalıştık.

Çalışmanın ikinci bölümü fıkhi konular ve siyaset başlıklarından oluşmaktadır. Fıkhi konular içerisinde ilk olarak ahkâmın değişmesi konusu ele alındı. Hükümlerin zaman ve şartlara göre değişmesi konusunda *Kur'an Yolu* tefsirinde ayet yorumlarını değerlendirerek ahkâmın değişmesine eserin yaklaşımlarını tespit etmeye çalıştık. Fıkhi konularda incelediğimiz ikinci başlıkta kadının mirastaki payı, kadın erkek eşitliği, kadının şahitliği ve çok eşlilik konularını oluşturmaktadır. Kadınlara ilgili Kur'an-ı Kerim'deki ayetler üzerinde modern açıklamalar yer aldığından müelliflerin eser içerisindeki konu ile ilgili ayetlerin yorumlarını değerlendirerek duruşlarını tespit etmeye çalıştık. Fıkhi konuların devamında günümüz açısından tartışılan konular içerisinde olduğundan kısas, el kesme cezası, zina cezası, faiz, tesettür, içki ve kumar konularında müelliflerin modern açıklamaların etkisinde kalıp kalmadıklarını tespit etmeye çalıştık. Bu bölümdeki son başlıkta eserin din devlet ilişkileri laiklik, hilafet konusundaki yaklaşımlarını tespit etmek için konularla ilgili açıklamalarını inceledik. Amacımız İslami bir devlet yapısı hakkında yorumlar yapıp yapmadıklarını tespit etmektir.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde günümüz tefsir problemleri başlığında değerlendirilen *Kur'an Yolu* tefsirinin kıssaların tarihi gerçekliğine yaklaşımı incelenmiştir. Bu başlıkta kıssaların mitoloji ile ilişkisi, kıssaların kitabı mukaddes ile ilişkisi, tarihi açıdan kıssaların gerçekliği ve kıssaların hedef ve gayeleri konuları yer almıştır. Son asırlarda gerek müslüman gerek gayri müslim araştırmacılar tarafından kıssaların tarihi gerçekliği konusunda farklı yorumlar yapılmaktadır. *Kur'an Yolu* tefsirinin kıssaların tarihi gerçekliğine yaklaşımını tespit etmek amacıyla bu başlık çalışmamız içerisinde yer almıştır.

ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Günümüz tefsir problemleri ayetlerin farklı yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple bazı konularla ilgili yeni yorumlar ortaya çıkmıştır. *Kuran Yolu* tefsiri Diyanet camiasındaki görev yapan personele hitap eden ve akademik çalışmalarda da faydalanılan bir eser olması sebebiyle eser üzerinde çalışma gerekliliği ortaya çıkmıştır. *Kur'an Yolu* tefsiri adlı

eserle ilgili yapılan çalışmalar içerisinde günümüz tefsir problemlerini bütünsel olarak ele alan bir çalışma mevcut değildir. Ancak *Kur'an Yolu*'nun günümüz tefsir problemleri içerisinde yer alan bilimsel tefsir meselesi ile ilişkisini konu edinen bir yüksek lisans tezi ile iki makale çalışmasının yapıldığı görülmüştür. Bu makalelerden birisi Mukatil Bin Süleyman'ın *Tefsir-i Kebir* adlı eseri ile *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* adlı eser arasındaki bazı ayet yorumlarındaki değişimi bilimsel tefsir bağlamında konu edinen "*Bilimsel Tefsir Bağlamında Kur'an Tefsirinde Meydana Gelen Değişimler: Kur'an Yolu ve Tefsir-i Kebîr Mukayesesi*" adlı çalışmadır. Bu çalışmada bazı konular örnekleme olarak belirlenip sonuca ulaşıldığı görülmüştür. İkinci çalışma bizim çalışmamız sırasında yayımlanmış olan *Kur'an Yolu Tefsiri'nde Ele Alınan Kevnî Ayetlere Bilimsel Yaklaşımlar Çerçevesinde Bir Bakış* adlı yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada *Kur'an Yolu* tefsirindeki bilimsel verilerle açıklanan ayetlerin yorumları günümüz bazı araştırmacıların yorumları ile karşılaştırılmış ve birçok tefsir kaynağı ile kıyaslanmıştır. Çalışmanın sonunda *Kur'an Yolu* tefsirinin bilimsel tefsirle ilişkisi değerlendirilmiştir. Bir diğer çalışma da yine bizim çalışmamız sırasında yayımlanmış olan "*Kur'an Yolu Tefsirinde Ayetlere Bilimselci Yaklaşım*" adlı makaledir. Bu makalede *Kur'an Yolu*'nun bilimsellik ile ilişkilendirilen ayet yorumları konu başlıkları halinde özetlenerek eserin bilimsel tefsirle ilişkisi ortaya konmuştur. Bu ikisinin dışında bizim işlediğimiz konulardan birisiyle ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu sebeple eserin günümüz tefsir problemlerine yaklaşımını ele aldığımız bu çalışma bu konudaki boşluğu doldurmaktadır.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. İlk olarak araştırmanın *Kur'an Yolu* tefsirinin günümüz tefsir problemlerine yaklaşımının nasıl olduğunu tespit edebilmek için günümüz tefsir problemlerinin alt başlıkları tespit edilerek her bir başlık için *Kur'an Yolu* tefsirinde ayet yorumlarını taradık. Konularımıza uygun elde ettiğimiz bu verileri analiz ederek raporlaştırdık. Birinci bölümde ilk olarak bilimsel tefsirin oluşumunu özet olarak anlattık. Devamında *Kur'an Yolu* üzerinde elde edilen sonuçları kategorileştirerek başlıklar halinde ele aldık. Bilimsel tefsir başlığı altında belirlenen ayetlerin açıklamalarını Süleyman Ateş'in *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* adlı eseri ile karşılaştırma yaptık. *Kur'an Yolu* tefsirinin diğer esere göre benzer ve farklı yorumlarını tespit ettik. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* insan ve kainatın yaratılışı ile ilgili konular hakkında modern ilimlerden yararlandığı¹ kendi açıklamasında yer almaktadır. Ayrıca bu eser bazı ayetlerin tefsirinde bilimsel açıklamalardan yararlandığı bilinmektedir. İki eserin yakın zamanda telif edilmiş olması, Ateş'in tefsirinde bilimsel açıklamaların yer alması ve her iki eserin de güncel olması sebebiyle *Kur'an Yolu* tefsirinin bilimsel açıklamalarını *Yüce Kur'an* tefsiri ile karşılaştırdık. İkinci bölümde ilk olarak modern tefsirin oluşumu hakkında bilgi verdik ve *Kur'an Yolu* tefsirinin fihhi konular hakkındaki elde

¹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, c. 1 (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.), 59.

edilen sonuçları eserin gelenekle ilişkisini tespit etmek amacıyla el-Cessas'ın *Ahkamü'l-Kur'an* adlı eserindeki kendi görüşleriyle karşılaştırdık. Cassas'ın eserin ilk kaynaklardan olması ve eser bütünüyle fikhî konuların tefsirini yapması sebebiyle karşılaştırmada bu müellif tercih edilmiştir. Ayrıca Cassas'ın Hanefî mezhebine mensup olması müelliflerin de Hanefî olmaları karşılaştırmadaki tercihin diğeri bir sebebidir. Bunu yanında yer yer çalışma içerisinde işlenen fikhî konulardan bazıları hakkında diğeri ilk kaynaklara başvurulmuştur.

Kur'an Yolu tefsirinin din devlet ilişkileri ve laikliğe bakışını da bu başlıkta incelemeye çalıştık. Üçüncü bölümde ilk olarak kıssaların gerçekliğinin sorgulanmasının oluşumunu özetle anlattık. Devamında *Kur'an Yolu'nun* kıssaların gerçekliğine yaklaşımını belirlemek maksadıyla ulaştığımız verileri başlıklar halinde sunduk. Sonuç kısmında ulaştığımız bilgileri raporlaştırarak *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* adlı eserin günümüz tefsir problemlerine yaklaşımını belirledik.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN YOLU TEFSİRİNDE BİLİMSEL TEFSİRE YAKLAŞIMLAR

1.1. Bilimsel Tefsir Meselesi

Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetler bilimsel verilerle ya da bilimsel keşif veya icada işaret edecek şekilde yorumlanabilmektedir. Bu şekilde yapılan tefsire bilimsel tefsir denilmektedir.

Bilimsel tefsirin birbirine benzeyen birçok tanımı yapılmaktadır. "Bilimsel ıstılahları Kur'an lafızlarına hâkim kılan, farklı ilimleri ve felsefi görüşleri Kur'an'dan çıkarmaya çalışan tefsir türüdür."² "İlmi Tefsir, Kur'an metninde, ilmi ıstılahları hakim kılan ve muhtelif ilimleri ve felsefi görüşleri, ondan çıkarmaya çalışan bir tefsirdir."³ "Kur'an ayetlerini bilimsel veriler ışığında açıklamak, onlardaki bilimsel gerçekleri ortaya çıkararak i'caz yönlerini göstermek"⁴, "Bilimsel veriler ışığında Kur'ân ayetlerini açıklamak, anlamaya çalışmak"⁵ şeklinde tanımlar yapılmaktadır.

Tanımlardan anlaşıldığı üzere bilimsel tefsir, Kur'an'daki bazı lafızları, bilimin ulaştığı verileri kapsayacak şekilde bilimsel verilerle açıklamak, Kur'an ayetlerini mevcut bilimsel verilerle yorumlamak, ayetlerin henüz keşfedilmemiş bir şeye işaret ettiğini söylemek, ayetler üzerinde bilimsel araştırma ve incelemeye işaret eden yorumlar yapmak, bu yorumlarla da Kur'an'ın mucize bir kitap olduğunu desteklemek, bilimsel tefsir kapsamında değerlendirilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'in şimdiye kadar bilinen ve bilinmeyen tüm ilimleri içerisinde barındığı düşüncesinin yaygın olduğu bilimsel tefsir türünde Kur'an'ın, dini ilimlerin yanın da içerisinde dünyevi ilimleri de barındırdığı savunulmaktadır.⁶ Abbasiler dönemindeki bilimsel kalkınma ile başladığı ifade edilen bilimsel tefsiri ilk olarak destekleyip açıklayan kişinin Gazali (ö. 505/1111) olduğu ifade edilmektedir. Gazali'den sonra Ebu Bekir İbnü'l Arabi (ö. 543/1148), Ebu'l Fad'l el-Mursi (ö. 685/1287), Celalüddin es-Süyuti'nin (ö. 911/1505), bu düşüncüyü savundukları, Fahreddin er-Razi (ö.606/1210) ise tefsiri içerisinde bilimsel tefsiri uyguladığı belirtilmektedir.⁷ Modern dönemde Batı'nın, İslam'ı bilim karşıtı görmesinin etkisiyle Kur'an'ın akla ve bilime uygun olduğunu ispatlamak amacıyla bilimsel yorumlama faaliyeti içerisinde

² Muhammed Hüseyin Zehebi, *Tefsir Tarihi Et-tefsir Ve'l-Mufessirin Tercümesi*, çev. Bünyamin Açıklalın vd., c. 3. (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2018), 77.

³ Emin el-Huli, *Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Metod*, çev. Mevlüt Güngör (İstanbul: Kur'an Kitaplığı, 1995), 41.

⁴ Veysel Güllüce, "Kur'an'a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi", içinde *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar* (İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2010), 379.

⁵ Kutbettin Ekinci, "Bilimsel Tefsirin Tefsir Olma Sorunu", *Bilimname*, sy XXXVII, 2019/1 (30 Nisan 2019): 176, <https://doi.org/10.28949/bilimname.454785>.

⁶ Zehebi, *Tefsir Tarihi Et-tefsir Ve'l-Mufessirin Tercümesi*, 3.:78.

⁷ Zehebi, 3.:89.

girildiği, bilimsel tefsir yaklaşımının bu dönemde önceki dönemlere göre ekol haline geldiği ve kapsamlı bir literatüre sahip olduğu belirtilmiştir.⁸ Bu dönemde Kur'an'ın bütün ilimlere delalet ettiği düşüncesinin hâkim olduğu, bazı ilim sahiplerinin bilimsel tefsir hakkında kitaplar yazdığı, bilimsel tefsirin Kur'an'ın icazını destekleyen ve Kur'an'ın her zamana uygun açıklamalarının olduğunu gösteren bir yön olarak kabul edildiği ifade edilmiştir.⁹ Bu dönemde bilimsel yorumlama alanında Muhammed b. Ahmed el-İskenderani (ö.1306-1388), Seyyid Abdurrahman el-Kevakibi (ö. 1320-1902), Tantavi Cevheri (ö. 1940), Gazi Ahmed Muhtar Paşa (ö. 1918), Mustafa Sadık er-Rafi (ö. 1937), eserler telif ettikleri bildirilmektedir. Çağdaş döneme gelindiğinde Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1942), Mevdudi (ö. 1979), Seyyit kutup (ö.1966) Süleyman Ateş, Celal Yıldırım, ve Bayraktar Bayraklı, gibi müellifler eserlerinin içerisinde bazı ayetleri bilimsel verilerle açıkladıkları belirtilmektedir.¹⁰ Günümüzde ise bilimsel yorumlama yirminci yüzyılın başındaki gibi olmasa da varlığını devam ettirdiği düşünülmektedir.¹¹

Bilimsel tefsirin ortaya çıkışından itibaren uygulanabilirliği konusunda, bilimsel tefsirin yapılmasının uygun olmadığı ya da bazı ölçütlere dikkat edilerek yapılmasında bir sakınca görülmediği şeklindeki açıklamalar mevcuttur.

Bilimsel tefsirin yapılabilirliğini uygun bulmayanlar çeşitli delillerle görüşlerini savunmuşlardır. Bu konuda İbrahim Musa b. eş-Şatibi (ö.1388), bilimsel tefsirin uygun olmadığı yönünde şu açıklamalarda bulunduğu ifade edilmiştir. Kur'an ümmi bir topluluğa indirilmiş ve maksatlar üzerinde durmuştur. Kur'an Arapların ahlaki ilkelerinden doğru olanları üzerine ilavelerde bulunarak doğru kabul etmiş, yanlış olanlarını reddetmiştir. Kur'an Arapların bildikleri ve hayatları içerisinde olan şeylerin dışında bir şey söylememiştir. Kur'an'ın en iyi bilenler sahabe ve onları takip edenler olduğundan, onlardan Kur'an'ın önceki ve sonraki ilimleri içerisinde barındırdığına yönelik bir söz mevcut değildir.¹² "Biz Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmamışızdır." ayetinde geçen kitaptan kastedilenin levhi mahfuzdur. Kur'an'ı anlamada Araplara izafe edilen malumatla yetinmek gerekir.¹³ Emin el-Huli de (ö.1966) bilimsel tefsiri uygun bulmamış Şatibi'nin görüşlerine ek olarak lügavi, belagat ve dini-itikadi yönlerden bilimsel tefsirin uygun olmadığını ifade etmiştir. Ona göre kelimeler zaman içerisinde anlam genişlemesine uğrayarak kelimelere daha önce hiç kullanılmayan yeni anlamlar yüklenebilmektedir. Kelimelerden birisi bilimsel ifadelerle uygun manalarda kullanılmışsa bu anlam kelimeye sonradan yüklenmiştir. İlmi tefsirle ilişkilendirilen manalar Kur'an'da mevcut

⁸ Şehmus Demir, Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması: Batıyla Münasebetin Kur'an Yorumuna Yansımaları, 1. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2002), 112.

⁹ Zehebi, *Tefsir Tarihi Et-tefsir Ve'l-Mufessirun Tercümesi*, 3.:114.

¹⁰ Süleyman Gezer, Kur'an'ın Bilimsel Yorumu: Bir Zihniyet Tahlili, 2. bs (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 35-37.

¹¹ Demir, Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması, 112.

¹² Zehebi, *Tefsir Tarihi Et-tefsir Ve'l-Mufessirun Tercümesi*, 3.:94-101.

¹³ el-Huli, *Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Metod*, 50.

olması durumunda Kur'an'ın ilk muhatapları bu manaların farkına vararak kalkınma gerçekleştirmeleri gerekirdi. Böyle bir durum gerçekleşmediğine göre Kur'an'dan bu manaların çıkarılması mümkün olmamaktadır. Kabul edilen bilimsel gerçekler zamanla değişmekte yerine başka buluşlar kabul edilmektedir. Kur'an ise bir din kitabıdır, bilimsel ifadeler hakkında bilgi veren bir kitap değildir. İlmî gerçekler arasında bağ kurup Kur'an'ın mucize oluşunu ve her zaman geçerli olduğunu ispatlamak için yapılan ilmî tefsir faaliyetinin zararı faydasından çoktur. Dinin ilme ters düştüğü iddiasına cevap olarak ilmî gerçeklerin açık bir nassa ter düşmemesi dinin ilme ters düşmediğinin delili olarak yeterlidir. Ayetlerin tefsirinde kainatla ilgili olaylar ele alınırken alim ve cahil herkesin anlayacağı şekilde olmalıdır. Bu tür tefsir Kur'an'ı asıl hedeflerinden uzaklaştırır.¹⁴ Bilimsel tefsirin Batı merkezli etkiden kaynaklı gelişim gösterdiğini savunan, bu sebeple içerisinde bazı zaaflar barındırdığını ifade eden günümüze ait başka bir yaklaşımda, yorum sınırlarını zorlaması, değişen bilimin sunduğu veriler ile ayetlerin anlamlarının özdeşleştirilmesi, Kur'an'ın bilimsel araştırmayı teşvik etmesi ve birçok bilimsel gelişmeyi önceden haber vermesi gibi özellikler, bilimsel tefsirin zaafları olarak gösterilmiştir.¹⁵

Bilimsel tefsiri savunanlar Kur'an-ı Kerim'in, dini konuların yanında modern bilim sahasına ait konulardan da bahsettiğini düşünmektedirler.¹⁶ Fakat Bilimsel tefsirin yapılabilişliğinin mümkün olduğunu savunanların yöntemlerinde birlik olmadığı çeşitli farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu sebeple bilimsel tefsirin birbirinden farklı düzeyleri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bilimsel tefsirin hangi boyutlarda uygulanacağı ve nasıl uygulanacağı konusunda da yorumcuların bakış açısı ve yaklaşımlarına göre birbirinden farklı bilimsel tefsire ulaşma şekilleri ve bilimsel tefsirin boyutlarının ortaya çıkacağı açıktır. Bilimsel tefsirin boyutu ile yorumcunun ayetin açıklamasında niçin bilimsel açıklama kullandığı kastedilmektedir. Düzey ile boyut arasındaki fark ise düzey yorumcunun ilgili ayeti bilimsel olarak açıklamasından önce var olduğu ve ayetlerdeki bilimsel açıklamanın sınırlarını belirlediği, boyut ise yorumcunun yaptığı bilimsel açıklamayla ortaya çıktığı ve yorumcunun ilgili ayetlere yaklaşımlarını gösterdiği şekilde açıklanabilir. Bir görüşte bilimsel tefsire konu olan bazı ayetlerin delaletlerinde bilimsel veriler açık olarak anlaşıldığı, bazı ayetlerde ise bilimsel verilere ima ve işaret yoluyla ulaşılabilirdiği belirtilmiştir.¹⁷ Başka bir görüşte Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlerin ikincil veya üçüncül anlamlarında bilimsel verilere uyumlu bilgilerin mevcut olduğu ve bu verilerle ayetlerin delaletlerinin daha iyi anlaşılacağı, Kur'an-ı Kerim'de pozitif bilimlere ait doğrudan ve katkı amaçlı bilimsel veri bulunmadığı ifade edilmektedir.¹⁸ Bunların dışında

¹⁴ el-Huli, 51-56.

¹⁵ Şehmus Demir, "Kur'an'ın Bilimsel Veriler Işığında Yorumlanmasına Eleştirel Bir Yaklaşım", içinde *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar* (İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2010), 422.

¹⁶ Ahmet Akbaş, "Kur'an'ın Bilimsel Veriler Işığında Yorumlanmasına Yönelik Eleştirilerin Kritiği", içinde *Kur'an ve Pozitif Bilim* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020), 249.

¹⁷ Güllüce Veysel, "Destekleyenler ve Karşı Olanlar Açısından Bilimsel Tefsir", içinde *Kur'an ve Pozitif Bilim* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020), 118.

¹⁸ Celal Kırca, "Kur'an ve Modern Bilim", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 15 (Şubat 2012): 7-34.

bilimsel tefsirin yapılabilirliğini kabul edenler, Kur'an-ı Kerim'in evrende henüz keşfedilmeyen yönleri ima ve işarette bulunduğunu, böylece Kur'an-ı Kerim'in bilimsel araştırma yapmada teşvik edici ve yönlendirici rolü olduğunu düşünülüyor ifade edilmektedir.¹⁹ Bu durumda bilimsel tefsirin uygulanabilirlik düzeyleri, ilgili ayetlerin delaletlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamak, Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlerde ifade edildiği düşünülen henüz keşfedilmemiş konular hakkında düşünme faaliyeti gerçekleştirerek bilimsel araştırmaya teşvik ve bu ayetlerden hareketle yeni buluşlara ulaşmak şeklinde olmaktadır.

Bilimsel tefsirin yapılmasında sakınca görmeyenler bu tefsirin yapılmasında bazı ölçütler belirlemişlerdir. Buna göre ilgili ayetler üzerinde bilimsel tefsir yapılırken kesinleşmiş bilimsel gerçekler kullanılmalı, teoriler konusunda ihtiyatlı olunmalıdır. Asıl anlamdan uzaklaşarak tahrife yönelinmemeli, Kur'an-ı Kerim'in bütünlüğü dikkate alınmalı, kelimelere nüzul dönemindeki manalar verilmelidir.²⁰ İlgili ayetlerin siyak ve sibakı dikkate alınmalı, asıl hedef olan hidayet gölgelenmemelidir.²¹ Yeni buluşları içerisinde barındıracak şekilde yorumlanmamalı, sevk edildiği anlam dünyasını zorlamadan bilimsel açıklama yapılmalı ve yapılan bilimse açıklama ayetin nesnel anlamı olarak görülmemelidir.²²

1.2. Kur'an Yolu Tefsirinde Bilimsel Tefsirin Varlığı

Bu başlıkta *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* adlı eserin bilimsel tefsir yöntemiyle ilişkisi saptanmaya çalışılacaktır. *Kur'an Yolu* tefsirinin bilimsel tefsirle ilişkisinin tespitinde eserdeki Kur'an'a yaklaşım tarzının yol gösterici olması mümkündür. Eser hazırlanırken izlenen yolların açıklandığı "bu tefsir" adlı başlık incelendiğinde, on ikinci maddede kültür hazinemizdeki müspet ilim ve dini çalışmalardan bahsedilmiş, eserin içerisinde dini ilimlerle birlikte müspet ilimlerin bulunduğu kaynaklardan yararlanıldığına işaret eden "Bu tefsiri okuyanlar ondan, belirtilen ilim dallarında yazılmış kitaplardan aktarılmış bilgileri değil Kur'an'ın hidayetini, insana vermek istediği bilgi, iman, şuur, ahlak ve eğitimi almayı ummalı ve bunu aramalıdır." ²³ sözleriyle okuyucuya hidayet merkezli bir okuma tavsiye edilmiştir. Burada açık olarak bilimsel tefsir yönteminin kullanıldığı söylenmemiştir. Ancak müspet ilim kitaplarından alıntıların okuyucuya bilimsel bilgi sunmak amaçlı olmasa da eser içerisindeki ayetlerin tefsirinde yer alması hidayet merkezli bir yaklaşımı aşmış olmakta, bu durum da eserde bilimsel tefsirin var olduğunu göstermektedir.

¹⁹ İbrahim Hilmi Karşlı, "Kur'an'ın Bilimsel Tefsiri Üzerine Bazı Mülâhazalar", *Diyanet İlmî Dergi* 46, sy 3 (2010): 92; Akbaş, "Kur'an'ın Bilimsel Veriler Işığında Yorumlanmasına Yönelik Eleştirilerin Kritisliği", 255

²⁰ Veysel Güllüce, "Kur'an'a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi", 394.

²¹ Karşlı, "Kur'an'ın Bilimsel Tefsiri Üzerine Bazı Mülâhazalar", 94.

²² Gezer, Kur'an'ın *Bilimsel Yorumu*, 197-200.

²³ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir 1*, 3. baskı, c. 1, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları Kaynak eserler, 590 32 (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007), 51.

Kur'an Yolu müellifleri evrenin yaratılışı ve tabiatla ilgili bilimsel verilerin ve teorilerin bütün ayetlerde olmasa da bazı ayetlerin anlaşılmasında yardımcı olduğunu düşünmektedir.²⁴ Bu şekildeki düşünce ve görüşler modern tefsir yönteminden etkilenildiğini ve bilimsel tefsirin varlığının kabul edildiğini göstermektedir. Böylece müellifler açıkça ifade etmeseler de eser içerisinde bilimsel tefsiri kullandıklarını ifade etmiş olmaktadır.

Kur'an Yolu tefsiri dikkatle incelendiğinde birçok ayette bilimsel verilerle yapılan yorumlara rastlanılmaktadır. Bu yorumlar daha çok evren, yeryüzü ve gökyüzünün yaratılışı ve oluşumu ile ilgili oldukları görülmektedir. Örneğin müellifler Enbiya suresi 30. ayetteki *"İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi?"* ibaresi için modern zamanlarda yazılmış bazı tefsirlerin bu ayeti evrenin başlangıçta tek kütleken sonra bu kütlelenin dünyanın da içerisinde bulunduğu uzay cisimlerine ayrıldığı şeklinde açıkladıklarını ve bu ifadelerinde günümüzdeki astrofizikçilerin evrenin oluşumu hakkında kabul ettikleri teoriye uygun olduğunu ifade etmişler ve bilim adamlarının evren hakkındaki teorilerini şu şekilde açıklamışlardır. Uzaydaki cisimler başlangıçta gaz ve toz kütlesi (nebula) halindeyken merkezi çekim sebebiyle büzüşüp yoğunlaşmayla bu kütlelen küreler halinde parçalar koparak uzaya savrulduğu, merkezi çekim kuvvetiyle dönmeye, uzayın soğukluğu sebebiyle de soğumaya başladığı, bu dönüş sırasında ana kütlelerden bazı parçaların koptuğu ve bu parçalarında ana kütlelenin etrafında döndüğü, tek bir kütlelenin galaksi ve güneş sistemlerine, bunlarda giderek yıldızlara, gezegenlere ve bunların uydularına dönüştüğü, güneşin uydusu olan dünyamızın da içerisinde bulunduğu gezegenler soğuyarak günümüzdeki şeklini almıştır. Ayetin her canlının sudan yaratıldığı ibaresinin açıklamasında dünyadan yükselen gaz ve buharların yoğunlaşp yağmur şeklinde dünyaya düşerek deniz ve okyanusları oluşturduğunu belirtmişler, ayrıca canlılar âleminin ilk oluşumu sudaki yosunlaşma ile başlayıp ilahi kanunlara göre bugün ki şeklini aldığını, bilimin verilerine göre canlıların birleşiminin yarıdan fazlasının su olduğunu söyledikten sonra bu durum Allah Teala'nın her canlıyı sudan yarattığı sonra canlıların özelliklerine göre türlerine ayrıldığı Nur suresi 45. ayetle desteklenerek insanın, içerisinde su bulunan özel bir çamurdan yaratıldığını söylemişlerdir. Ayrıca alıntı ile ayetteki *"Her canlıyı sudan yarattık"* ifadesinin üç boyutlu bir anlam taşıdığı, bunlardan üçüncüsünün hayvansal ve bitkisel canlı hücresinin temelini oluşturan, içerisinde hayat olgusunun belirebileceği yegane madde ortamı olan protoplazmanın büyük ölçüde sudan ibaret olduğunu ifade eden bilimsel bir aktarım yapmışlardır. Müellifler 31. ayetteki *"Onları sarsmasın diye yeryüzüne sağlam dağlar yerleştirdik"* ibaresi için dağların kazık olarak zikredilmesinin yer kabuğunun sertleşme sürecine işaret edildiğinin tahmin edildiğini belirtmişlerdir. Dağların, irili-ufaklı, inişli-çıkışlı olmalarının uzay boşluğunda dönen yer yuvarlağını balans unsuru gibi dengelediğini ifade etmişlerdir. 32. ayetteki *"korunmuş tavan"* ifadesinin atmosferi ve nebula'nın parçalanmasıyla ortaya çıkan galaksilerin yıldızların ve güneş sisteminin oluşturduğu kozmik uzayı ifade

²⁴ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir 3*, 3. baskı, c. 3, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları Kaynak eserler, 590 32 (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007), 675.

ettiğini dile getirmişlerdir.²⁵ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında yer yer ayetlerin zahirinden yer yer de muktezasından hareketle bilimsel verilerle ayetleri açıkladıkları görülmektedir. Bu ayetin açıklamasında ayetin delaletinin daha iyi anlaşılması yönündeki bilimsel tesir düzeyini kullandığı görülmektedir. Buradaki bilimsel ifadelerinin birisi hariç diğerlerinde kaynak gösterilmemiştir. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* adlı eserin müellifi Süleyman Ateş bu ayetlerle ilgili açıklamasında en son bilimsel teoriye göre dünya ve bütün yıldızlar bir gaz külesinden koptuğunu, bu kopan parçaların güneşleri ve gezegenleri meydana getirdiğini, bundan da pek çok güneş sistemi ve galaksilerin ortaya çıktığını belirtmiş, dünya ve diğer gezegenlerin güneşin ekvator bölgesinden koptuğunu, dünya diğer uydularıyla birlikte hem kendi etrafında hem de güneşin çevresinde dönmeye başladığını ifade etmiştir. Diğer güneşlerinde kendilerinden kopmuş gezegenlerinin olduğu, evrende en az üç yüz milyon arzın bulunduğu, fakat içerisinde bizim dünyamız gibi bir hayatın mevcut olmadığını, Mars'ta donmuş suya rastlandığı ve kesin olmasa da bir hayatın olabileceğinin tahmin edildiği de ifade etmiştir. Ayrıca canlıların sudan yaratıldığı ifadesi hakkında canlıların birleşiminin yarından fazlasının su olduğunu, ayetlerdeki dağlarla ilgili ifade içinde dünyanın ilk olarak alev topu olduğunu, sonraları soğuyup merkezindeki ateşi çevreleyen bir kılıf halini aldığını, dünyanın merkezi ateş olduğundan zaman zaman ateşler fişkırlarak nefes aldığını belirtmiştir. Dünyanın etrafındaki kaya tabakasının olması onun her tarafından ateş çıkarmasını önlediğini ve böylece sallanmadığını, bu kayalardan yer yer dağların oluştuğunu, bu dağların da dünyanın içerisindeki ateşin çıkmasını engellediğini ve bunlarında büyük depremleri önlediğini ifade etmiştir. "*Korunmuş tavan*" ifadesi için de dünyanın üzerin 600-1000 kilometre kalınlığındaki bir tabakadan bahsedildiğini, bu tabakanın da güneşten gelen ışınların zararlarından dünyayı koruduğunu belirtmiştir.²⁶ *Kur'an Yolu* müelliflerinin bu ayetlerdeki açıklamaları ile Ateş'in açıklamaları arasında temelde benzerlik olmakla birlikte iki eser arasında detay farklılıklarının bulunduğu görülmektedir.

Kur'an Yolu tefsiri Bakara suresi 29. ayetin "*O, yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyendir. O, her şeyi hakkıyla bilendir.*" tefsirinde yer ve göklerin sonradan yaratılıp, bir başlangıcının olduğunun astronomi, güneş fiziği ve matematik bilim dallarınca tespit edildiği ifade edildikten sonra Taşkın Tuna'dan alıntı ile şu açıklamalara yer vermiştir.

Yapılan araştırma, gözlem ve hesaplar, ilk evren maddesinin çıplak atomlardan oluşan kocaman bir küre halinde olduğunu, bu çıplak atomlar arasındaki karşılıklı şiddetli itme ile bu ilk evren maddesinin açılarak patlayan bir bomba gibi evrene yayıldığını göstermektedir. Ancak bu ilk evren maddesinin nasıl meydana geldiği bugün, araştırmalara rağmen tam olarak bilinmemektedir. Başlangıçta uzay ve zaman yoktu. Bir teoriye göre maddenin ve mekânın olmadığı, ışık ve enerji mefhumlarından söz edilmediği, boşluğun bile mevcut olmadığı bir devirde her şey, dehşetli bir patlama ile ortaya çıktı. Korkunç bir sıcaklıkta atomlar yaratıldı. Fizik ve kimya kanunları

²⁵ Karaman vd., 3:675-76.

²⁶ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, c. 5 (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.), 501-3.

hükümlerini yerine getirdiler. Proton, nötron ve elektronlardan ağır elementler husule geldi. Yıldızlar doğdu, güneşler ortaya çıktı, galaksiler meydana geldi.²⁷

Ayrıca bilim adamlarınca evrenin ilk oluşumunun milyarlarca yıl önce gerçekleştiği ifade edilmiş, bilimin tespit edemediği ilk evren maddesinin varlığı ile bilimsel verilerin ortaya koyduğu evrenle ilgili diğer gelişmelerin bir yaratıcı tarafından sağlandığının semavi dinler tarafından kabul edildiğini belirterek²⁸ bilimsel bir açıklamadan dini açıklamaya geçildiği görülmüştür. *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında bilimsel verileri kullanarak, ayetlerin delaletlerinin daha iyi anlaşılması yönündeki bilimsel tefsir düzeyini kullandığı görülmektedir. Süleyman Ateş bu ayetin açıklamasında evrenin yaratılışı hakkında bir açıklama yapmadan yer ve gökten hangisinin önce yaratıldığı üzerinde durduğu görülmüş, bu konuda Tantavi'nin Kur'an'a göre yerin önce yaratıldığı ve Kant Laplas teorisinin Kur'an'la çeliştiği ifadeleriyle yanıldığını belirtmiş, Kur'an'ın, göğün önce yaratıldığını, yer ve göğün önce birbirine yapışık iken ayrıldığını ve her şeyin sudan yaratıldığını asırlar önce haber verdiğini böylece bahsedilen teorinin de Kur'an'ın ifadelerine uygun olduğunu ifade etmiştir.²⁹ İki eserin ayet hakkındaki açıklamasına bakıldığında birisi evrenin yaratılışı ile ilgili bilgiler verirken diğeri yer ve gökten hangisinin önce yaratıldığı hakkında açıklamalar yaptığı görülmektedir.

Kur'an Yolu müellifleri Maide suresi 3. ayetin "*Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan... size haram kılındı.*" ibaresinde geçen domuzun haram kılınmasındaki hikmetin ilim ve modern tıp yönünden tam olarak tespit edilmiş olmadığı vurgulandıktan sonra domuz hayvanının birçok hastalık sebebinin bünyesinde barındırdığını ve insan sağlığına verdiği zararın ölümcül boyutlara ulaştığının bilindiğini, ancak dini yasağın sadece insan sağlığına zarar vermesine bağlamanın isabetli olmayacağını ifade etmişlerdir.³⁰ Müelliflerin buradaki yorumlarında geleneksel fıkıhî yaklaşımlarının baskın tefsir karakteri olarak bilimsel tefsirin sadece destekleyici konuma ittiği görülmektedir. Ateş bu ibare hakkında domuz etinin sindirime zarar verdiğini, etindeki bir maddenin vücuttaki bazı organlarda kist yaptığını, karakterinin diğer hayvanlara göre farklı olduğunu, etinin yağlı olması yüzünden kalp damar hastalıklarına sebep olduğunu, gıdasını seçmediğini, cinsel yaşamında sınır tanımadığını, domuz üretiminin de çevreye olumsuz zararlar verdiğini belirten açıklamalar yapmış haram olma sebebinin de bunlara bağlamıştır.³¹ Her iki eserin ibare hakkındaki yorumlarının benzer olduğu ancak Ateş, müelliflerden farklı olarak domuzun haram olma sebebinin bilimsel olarak ifade ettiği zararlara bağladığı görülmektedir.

²⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:97.

²⁸ Karaman vd., 1:97-98.

²⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 1:126-27.

³⁰ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir 2*, 3. baskı, c. 2, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları Kaynak eserler, 590 32 (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007), 211.

³¹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, c. 2 (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.), 458.

Kur'an Yolu müellifleri bilimsel verilerle açıkladıkları ayetlerde, ayetlerin delaletlerinin daha iyi anlaşılması yönünde, ayetlerden hareketle bilimsel araştırmaya teşvik ve ayetlerden hareketle henüz keşfedilmeyen buluşlara ulaşma şeklinde bilimsel tefsir düzeylerini uyguladıkları görülmektedir.

1.2.1. Kur'an Yolu tefsirinin bilimsel tefsire ulaşma yolları

Kur'an ayetlerinin yorumunda kullanılan bilimsel ifadelerle ulaşma konusunda kabul edilen herhangi bir yöntem mevcut değildir. Bilimsel tefsir bilimin ulaştığı veriler ile müfessirin bu verilerle ilişkisinin neticesinde ortaya çıkmaktadır. Tespit edildiği üzere *Kur'an Yolu* tefsirinde bilimsel tefsire ayetlerin içerdiği genel manalarından hareketle, delalet yöntemleriyle ve ayetlerdeki ibarelerin bilimsel gerçekliğe delaletine sair anlamlardan önce ulaşılması şeklinde ulaştığı anlaşılmaktadır.

1.2.1.1. Ayetler İçerisindeki Genel Manadan Hareketle Bilimsel Tefsire Ulaşma

Müellifler bazı ayetlerin tefsirinde ayetteki genel bir ifadeden hareketle bilimsel açıklamalar yapmışlardır. Bu şekildeki bilimsel açıklama ayetin mesajını zenginleştirme, destekleme ve mesajın bilimsel ifadelerle uygun olmasını sağlama gibi yaklaşımlarla yapıldığı anlaşılmaktadır.

Kur'an Yolu müelliflerinin Zariyat suresi 47. ayetteki “*Şüphesiz biz genişletmekteyiz*” ibaresi hakkında aktardığı yorumlardan bir tanesi “Evreni genişletmekteyiz bu yorum daha çok, uzay cisimlerinin birbirinden uzaklaştığı ve aralarındaki mesafenin gitgide arttığı yönündeki bilimsel tespitten hareketle ortaya konan “genişleme teorisi ışığında yapılmıştır.”³² şeklinde olduğu görülmektedir. Bu açıklamada aynı ibare hakkında birden fazla yorumla birlikte bilimsel yorumunda yer aldığı ancak bu yorumlardan herhangi birisinin müellifler tarafından tercih edilmediği ve bu yorumların okuyucunun anlam dünyasındaki karşılığa göre okuyucunun tercihine bırakıldığı anlaşılmaktadır. Ateş bu ayetin açıklamasında bilim adamlarının uzay cisimlerinin arasındaki mesafenin genişlediğini tespit ettiklerini, bunun da Kur'an'ın bir mucizesi olduğunu ifade etmiştir.³³ *Kur'an Yolu* tefsiri birçok yorumun içerisinde tercih etmeden aktardığı bilimsel yorumu *Yüce Kur'an* tefsiri ayetin anlamı olarak açıklamıştır. Böylece *Yüce Kur'an* tefsiri, ibareyi doğrudan bilimsel olarak açıklamış olmaktadır.

³² Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* 5, 3. baskı, c. 5, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları Kaynak eserler, 590 32 (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007), 134.

³³ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, c. 9 (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.), 62.

Kur'an Yolu müellifleri Vakia suresi 75. ayetteki “Yıldızların yerlerine yemin ederim ki, -eğer bilerseniz, gerçekten bu, büyük bir yemindir.” ibarenin tefsirinde başka yorumlar olmakla birlikte, yıldızların yerlerine tamlamasının sözlükteki karşılığının yıldızların düştükleri yerler anlamında olduğundan bu tamlamayı bazı Kur'an araştırmacılarının astrofizik uzmanlarının kara delik diye tabir ettikleri, ömürlerini tüketen farazi gök cisimlerine veya yıldız kökenli olmayıp yıldızlar arası uzaydaki gaz kütesinin sıkıştırılmasının yol açtığı oluşumlara işaret edecek şekilde yorumladıklarını ifade etmişlerdir.³⁴ Müellifler buradaki açıklamalarında tamlamanın sözlük anlamından hareketle yapılan bilimsel yorumu tercih etmeden sadece aktardıkları görülmüştür. Bu durum bilimsel yorumun tutarlılığı konusunda emin olunamadığını göstermektedir. Ateş, bu ayetin açıklamasında müelliflerin yaptıkları açıklamaya benzer bilimsel bir yorum yapmamıştır.³⁵

Müellifler Hadid suresi 25. ayetteki “Kendisinde müthiş bir güç ve insanlar için birçok faydalar bulunan demiri yarattık (ki insanlar ondan yararlınsınlar).” ibarenin tefsirinde demirin birçok bileşiği bulunan ve en yaygın kullanıma sahip kimyasal bir element olduğunu, yerküreyi meydana getiren elementler arasında yaklaşık üçte birlik kısmına sahip olduğunu, güneş ve yıldızlarda bolca bulunduğunun tespit edildiğini, başka elementlerle birleşmiş pek çok mineralde demir bulunduğunu ve demir eksikliğinin insan vücudunda kansızlığa yol açtığını ifade eden bilimsel açıklama yapmışlardır.³⁶ Müelliflerin ayetin böyle bir manaya delalet ettiğini söylemeden demir hakkında verdikleri bu bilimsel bilgilerle, ayetteki onda büyük bir güç ve insanlar için yararlar vardır ifadesinin kapsamını bilimsel tespitlere dayalı örneklerle genişletmeyi amaçladıkları anlaşılmaktadır. Buradaki demir hakkında vermiş oldukları bilgilerin kaynağını göstermemiş, ayetin delaletinin daha iyi anlaşılması yönündeki bilimsel tefsir düzeyini kullanmışlardır. Ateş demirin faydalarına ve demirden yapılan malzemelere işaret eden açıklamalarda bulunmuş, Müslümanların ayetin işaret ettiği yarar konusunda fazla ileri gidemediğini belirtmiştir.³⁷ Bu ibarenin açıklamasında *Kur'an Yolu* tefsiri diğer eserden bilgi olarak daha fazla bilimsel ifadelerle vermiştir.

Kur'an Yolu tefsiri Rad suresinin 13. ayetindeki “Gök gürlemesi O'na hamd ederek tespih eder.” ibaresinin tefsirinde, gök gürültüsünün oluşumunun bulutların elektrik yüklerinin çatışmasından ortaya çıktığını³⁸ belirten bilimsel ifade kullanmıştır. *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki bilimsel açıklamasında muhtemelen ayetteki anlatımın temsili ya da mecaz olduğunu düşünerek, ayetle yaptıkları bilimsel tefsir arasında bir delalet irtibatı kurmadan seçmeci bir bilimsel tefsir yapmış olmaktadır. Buradaki bilimsel tefsir düzeyi ayetin delaletinin daha iyi anlaşılması yönünde olduğu anlaşılmaktadır. Yüce Kur'an tefsiri adlı eser 12-13. ayetlerin

³⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 5.Cilt:229.

³⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 9:231-32.

³⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 5.Cilt:252.

³⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 9:278-79.

³⁸ Karaman vd., 3:278.

açıklamasında Yüce Allah'ın burada ibret için tabiat kanunlarına işaret buyurduğunu ifade etmiş, bulutların sürtüşmesiyle şimşek ve gök gürültüsünün ortaya çıktığını belirten bilimsel açıklamalar yapmış ve bu açıklamasını Allah'ın yüceliğiyle ilişkilendirmiştir³⁹ Böylece her iki eserin açıklamasının benzer olduğu görülmüştür.

1.2.1.2. Ayetler Üzerinde Delalet Yöntemlerinin Kullanımıyla Bilimsel Tefsire Ulaşma

Kur'an Yolu müellifleri Secde suresi 26-27. ayetlerdeki “*Yurtlarında gezip dolaştıkları nice nesilleri helak etmiş olmamız onlar için yol gösterici olmadı mı?... Görmediler mi ki, biz yağmuru kupkuru yere gönderip onunla hayvanlarının ve kendilerinin yiyeceği ekinler çıkarırız.*” ibarelerin tefsirinde insanların Allah'ın kudreti karşısındaki acizliklerini anlamaları için arkeoloji, jeofizik ve ziraat biliminin verileriyle düşünmeye davet edildiğini ifade etmişlerdir.⁴⁰ Böylece ayet, bilimsel ifadelerle açıklanmış olmamakla birlikte ayetin mesajının etki gücünün artırılması için bilimlerin çalışmalarına başvurulması istenmiştir. Bu bilgiye işaretin delaletiyle ulaştıkları anlaşılmaktadır. *Yüce Kur'an* tefsirinin bu ayetlerle ilgili açıklamasında *Kur'an Yolu* tefsirindeki açıklamaya benzer bir yoruma rastlanılmamıştır.⁴¹

Kur'an Yolu tefsirinde inkâr edenlerin ahrette karşılaşacakları azap şeklinin anlatıldığı Nisa suresi 56. ayetteki “*Derileri yanıp döküldükçe, azabı tatmaları için onların derilerini yenileyeceğiz.*” ibaresinin mefhumuna uygun olarak, insan bedeniyle ilgili artan bilgilere göre acıyı beyne ulaştıran sinirlerin iç organlarda değil, zar ve derilerde bulunduğu, uzun zaman veya ebediyen yanacak olan bedenin derisi yok olsaydı sahibinin acıyı duymayacağı⁴² şeklinde bilimsel açıklama yapılmıştır. Buradaki bilimsel açıklamaya işaretin delaletiyle ulaşıldığı anlaşılmaktadır. Burada ayetin delaletinin daha iyi anlaşılması yönünde bilimsel tefsir düzeyinin kullanıldığı görülmüştür. Yapılan bilimsel açıklamada herhangi bir kaynak gösterilmemiştir. Ateş bu ibare hakkında acıyı beyne ulaştırmanın insan derisindeki sinirler olduğunu, ayetin vermiş olduğu bu bilginin acının derinin sinirleriyle duyulduğu bilimsel gerçeğine işaret ettiğini ifade etmiştir.⁴³ Böylece bu ayetin açıklamasında iki eserin açıklamalarının benzer olduğu görülmüştür.

Müellifler, Neml suresi 88. ayetteki “*Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Halbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler.*” ibarelerinin tefsirinde, ayetin dünyanın güneşin etrafında döndüğüne işaret ettiği düşünülen bir alıntıya yer vermiş ancak bu alıntı hakkında tercihte

³⁹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, c. 4 (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.), 462-63.

⁴⁰ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir 4*, 3. baskı, c. 4, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları Kaynak eserler, 590 32 (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007), 361.

⁴¹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, c. 7 (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.), 113.

⁴² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:81.

⁴³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 2:303.

bulunmamış veya ayetin böyle bir yoruma işaret ettiğine yönelik bir açıklama yapmamıştır.⁴⁴ Buradaki bilimsel ifadeye nassın delaletiyle ulaşıldığı anlaşılmaktadır. Ateş bu ayetin açıklamasında dağların hareket etmesi dünyanın hareket etmesi olacağından ayetten dünyanın döndüğünün anlaşılabilirliğini ifade etmiştir.⁴⁵ Ateş'in, açıklaması ile müelliflerin bu ayetle ilgili yorumunun benzer olduğu görülmüştür. Ancak müelliflerin alıntı ile verdikleri yorum hakkında tercihte bulunmayışları bu yorumun tutarlılığı konusunda pek emin olmadıkları hissini vermektedir.

Kur'an Yolu müellifleri Hac suresi 5. ayetteki "*Yeryüzünü de ölü, kupkuru görürsün. Biz onun üzerine yağmur indirdiğimiz zaman kıpırdar, kabarır ve her türden iç açıcı çift çift bitkiler bitirir.*" ibaresinin açıklamasında alıntı ile arzı da sönmüş kül halinde anlamı verilerek, ayetten ilk anlaşılmanın güneşin harareti karşısında yerin kuruması olduğunu ancak ayet hakiki mana da ele alındığında hem maksadının daha iyi anlaşıldığı hem de zamanın bilimsel teorilerine uygun olduğunu, bilimsel tespitlere göre ise arzın önce ateş olduğunu, toprağında yanıp sönen bir ateşin kül halindeki sertleşmiş, çökelmiş biçimi olduğunu, bu durumun hayatın tam zıddı olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁶ Buradaki açıklamada toprağın oluşumunu açıklayan bilimsel teorilerin ibarenin gerçek anlamına uygun olduğu düşünülerek ibare bilimsel ifadelerle açıklanmıştır. İbare, ayetin bağlamı içerisinde yorumlandığında toprağın, her zaman için su olmadan hiçbir şey bitiremeyecek şekilde kupkuru olduğu anlamının daha uygun olduğu gözükmektedir. Bu anlam ibaredeki lafızların sözlük anlamına da uygun düşmektedir. Bu durumda müellifler ayetin gerçek anlamının dışında ibaredeki lafızların zahirinden bilimsel yoruma müsait olan yorum tercih etmiş ve ayeti ibaretin delaletiyle bilimsel olarak yorumlamışlardır. Buradaki açıklamalarında ayetin delaletinin daha iyi anlaşılması yönündeki bilimsel tefsir düzeyini kullanmışlardır. Ateş ayetin bu ibaresi ile ilgili herhangi bir bilimsel açıklama yapmamıştır.⁴⁷

Müellifler Yunus suresi 5 ve 6. ayetteki "*O, güneşi bir ışık (kaynağı), ayı da (geceleyin) bir aydınlık (kaynağı) kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona menziller takdir edendir...Şüphesiz gece ve gündüzün artarda değişmesinde, Allah'ın göklerde ve yeryüzünde yarattığı şeylerde...*" ibarelerinin tefsirinde ayette geçen ziya kelimesinin sözlük anlamının güçlü ışık, nur kelimesinin sözlük anlamının ise güçlü olsun olmasın ışık olduğunu ifade ettikten sonra güneşin ışığının kendinden olduğunu, ayın da aydınlığını güneşten aldığını bilimsel araştırmaların ortaya koyduğunu dile getirmişlerdir. Açıklamanın devamında dünyanın eğimi, kendi etrafında ve güneşin etrafında dönmesi ve dönüş süreleri; ayın, güneşin ve dünyanın etrafında dönüşü ve dönüş süreleri, açılmal durumundan kaynaklı doğuş farklılıkları gibi bilimsel bilgi içeren açıklamalar yapmışlardır. Bu bilimsel açıklamaların

⁴⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:210.

⁴⁵ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, c. 6 (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.), 390.

⁴⁶ Karaman vd., 3:713.

⁴⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 6:8-9.

ardından iyi niyetli ve doğru bir yaklaşım içerisinde olanlar için Allah Teala'ya imana veya imanı güçlendirmeye götüren delil ve kanıtların var olduğunu, bu delil ve kanıtların bilimin keşif ve buluşlarıyla insanların gözlerinin önüne serildiği ifade edilmiştir.⁴⁸ Tefsirin bu açıklamalarına göre, doğru bir yaklaşım içerisinde olan insan için bilimin ortaya koyduğu veriler, Allah'ın varlığını, gücünü, yaratışındaki eşsiz mükemmelliğini ona gösterecek, böylece ya iman edecek veya imanı güçlenecektir. *Kur'an Yolu* tefsirinde bu ayetteki "ziya" ve "nur" kelimelerinin sözlük anlamlarının, güneşin ve ayın ışık kaynakları ile ilgili bilimsel araştırmalara uygun olduğunun düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Böylece bilimsel açıklamaya işaretin delaletiyle ulaşılmıştır. Ayrıca buradaki ayetlerin yorumlarında mevcut bilimsel verilerle ayetlerin delaletlerinin daha iyi anlaşılması yönündeki bilimsel tefsir düzeyinin kullanıldığı görülmektedir. Bu ayetlerde kullandıkları bilimsel verilerde Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi'nin maddelerinden yararlanılmıştır. Ayrıca bilimin verileri ile Allah Teala'nın varlığını ve gücünü kanıtlamaya çalışıldığı görülmüştür. Ateş, bu ayetlerin açıklamasında Nebe suresi 13. ayetinde "*Alev alev yanan aydınlatici ve ısıtıcı bir kandil yarattık.*" ibaresinde geçen "şirac" kelimesinden hareketle güneşin alev alev yanan ışık kaynağı olduğunu, verdiği ışığa da ziya denildiğini ifade etmiş, güneş ve ay ile ilgili şu bilgileri vermiştir. Güneşin her an sayısız atom bombalarının patladığı bir kaynak olduğunu, bu patlamadaki enerjisini kendisine tabi yıldızlara verdiğini, ışığının ise hidrojeni heliuma dönüştüren peş peşe nükleer patlamalardan oluştuğunu, ayın sönmüş, soğumuş kabuk bağlamış bir gezegen olduğunu, güneşten aldığı ışığı yansıttığından bu ışığa da nur denildiğini ifade etmiştir. Ziya kelimesi dav kelimesinin çoğulu olduğunda ise güneşin her an patlayan atomlardan farklı ışıklar meydana getirdiğini, bu ışıkların yedi rengi oluşturduğunu, böylece güneşin ışık değil ışıklar getirdiğini belirtmiştir. Ateş bu açıklamalarını Kur'an'ın vahiy unsuru olduğuna destek kılmış, on dört asır öncesi ümmi bir insanın veya o zamanın eğitim görmüş kişilerinin bu gerçekleri kendilerinin bilmesinin mümkün olmadığını ve bunun ancak vahiyle bildirildiğini belirtmiştir. Açıklamanın devamında ayın 28 konaktan geçtiği ve Arapların ayın geçtiği noktaları karşısındaki yıldız kümeleri ile isimlendirdikleri belirtilmiştir.⁴⁹ Her iki eserin açıklamaları benzer olmakla birlikte *Kur'an Yolu'nun* açıklamaları daha çok ay ile ilgili olmuş ve diğer esere göre bu konuda detaylı açıklama yapmıştır. Her ikisi de ziya ve nur lafızlarından hareketle bilimsel ifadeler kullanmışlardır. *Kur'an Yolu* tefsiri güneşle ilgili detaylı bilimsel ifadelerini Yasin suresi 38-40 arası ayetlerin açıklamalarında yapmıştır.

Kur'an Yolu müellifleri Rad suresi 2. ayetteki "*Allah, gökleri gördüğünüz herhangi bir direk olmadan yükselten, sonra Arş'a kurulan, güneşi ve ayı buyruğu altına alandır. Bunların hepsi belli bir zamana kadar akıp gitmektedir.*" ibaresinde geçen semavat kelimesini, yıldızların, güneş sistemlerinin ve galaksilerin kendi yörüngelerinde seyrettikleri uzay olarak tanımlamışlar, ayetteki Allah Teâlâ'nın gökleri görebileceğiniz bir direk olmaksızın yükselttiği ibaresinin bir

⁴⁸ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* 3, 3. baskı, c. 3, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları Kaynak eserler, 590-32 (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007), 84-85.

⁴⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 4:203-4.

tabiat kanununun varlığına işaret ettiğini ifade ederek, bu tabiat kanununu Allah'ın uzayda hareket halinde bulunan büyük kütlelerin birbirlerine çarpmamaları ve birbirlerinden uzaklaşmamaları için merkez kaç kuvveti ve kütle çekim gücü ile bir denge sağladığı, böylece bunların sonsuz olarak birbirlerinden uzaklaşmalarını ve birbiri üzerlerine düşmemelerini önlediği şeklinde açıklamışlardır. Bu açıklamayı Hac suresi 65. ayetteki “*Kendi izni olmadıkça yer kürenin üzerine düşmemesi için göğü tutan da odur.*” ifadesinin cisimler arasındaki düzene delalet ettiğini düşünerek yukarıdaki bilgiyi desteklemişlerdir.⁵⁰ Müelliflerin buradaki açıklamalarında bilimsel açıklamaya nassın delaletiyle ulaşarak ayeti tabiatla akıp giden bir kanunun mevcut olduğu yönünde yorumlamışlar, başka bir ayetle de bu açıklamayı desteklemişlerdir. Böylece ayette kullanılan bilimsel ifadeler, ayrıca başka bir ayetle de desteklenerek bilimsel bir yorumlama yoluna gidilmiştir. Burada bilimsel açıklamada ayetin delaletinin daha iyi anlaşılması yönündeki bilimsel tefsir düzeyinin kullanıldığı anlaşılmış, bilimsel ifadelerinde kaynak gösterilmediği görülmüştür. *Yüce Kur'an* tefsiri bu ayetin açıklamasında burada bir tabiat kanunundan bahsedildiğini ve gökleri birbiri üzerine düşmekten uzak tutan bir kanunun var olduğunu, gök cisimleri arasında bir itme bir de çekme gücü olduğunu ifade etmiş, ayın dünyanın etrafında döndüğünü, güneşin ise bulunduğu yıldız kümesi ile birlikte hareket ettiğini belirtmiştir.⁵¹ Buradaki her iki eserin açıklamalarının benzer olduğu görülmüştür.

Kur'an Yolu tefsirinde Rad suresi 3. ayetin “*O, yeri yayıp döşeyen, orada dağlar, nehirler meydana getiren, orada her türlü meyveden (erkekli-dişili) iki eş yaratandır. O geceyi gündüze bürüyor. Şüphesiz bunlarda, düşünen bir kavim için (Allah'ın varlığını gösteren) deliller vardır.*” açıklamasında yeryüzünün enine boyuna uzatılmasından kastın, yer kürenin günümüzdeki halini alana kadar geçirmiş olduğu jeolojik oluşumları, insan ve diğer canlılar için yaşamaya elverişli hale gelmesi anlamında olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca canlılar gibi bitkilerin de erkeklik ve dişiliklerinin olduğu ve tohumların erkek ve dişinin birleşmesiyle ürün verdiği bazı türlerde erkek ve dişi organlarının ayrı bitkilerde, bazısında ise aynı çiçek içerisinde oldukları belirtilmiştir.⁵² Ayetin tefsiri içerisinde yer alan Jeoloji kelimesi yer bilimini yani dünyanın yapısını inceleyen bilim anlamına gelen bir bilim terimini, Jeolojik oluşum ise yer kabuğunun yapısı ve geçirmiş olduğu dönüşümleri ifade etmektedir. Hem jeolojik oluşum ifadesi hem de bitkiler ile ilgili açıklamalar detaylı olmasa da bilimsel ifadelerdir. Ayetteki “*yeryüzünü enine boyuna uzatan*” ifadesindeki med fiili sözlükte genişletmek anlamına gelmektedir. *Kur'an Yolu* tefsiri yukarıdaki ifadeyi yer kürenin çeşitli jeolojik oluşumları olarak açıklayarak delalet sahasını bilimsel birikimi içerine alacak şekilde genişletmiş ve ifadeyi nassın delaletiyle bilimsel olarak açıklamıştır. Ayetteki bitkilerle ilgili ifadeleri ise zahiri delaletle açıkladığı görülmektedir. Ayrıca müellifler ayetin tefsirinde bu bilimsel açıklamaların yer almasının Allah Teala'nın kudretini desteklemeye yönelik olduğunu ifade etmişlerdir. Buradaki bilimsel tefsir

⁵⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 3:271.

⁵¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 4:452.

⁵² Karaman vd., 3:272.

düzeyi ayetin delaletinin daha iyi anlaşılması yönünde olduğu anlaşılmaktadır. Ateş bu ayetin açıklamasında arzın genişletilmesi ile ilgili herhangi bir bilimsel açıklama yapmamış, bütün ağaç ve bitkilerin erkek ve dişi tohumların birleşmesiyle meyve verdiğini, bazı ağaçlarda erkek ve dişi organların aynı ağaçta olduğunu, bazısında ise ayrı ağaçlarda olduğunu ifade etmiştir. Ayetteki gecenin gündüzün üstüne, gündüzünde gecenin üstüne örtülmesi ifadesinin dünyanın döndüğüne ve dünyanın yuvarlak olduğuna işaret ettiğini belirtmiştir.⁵³ Bu ayetin açıklamasında *Kur'an Yolu* tefsiri arzın genişletilmesi ile ilgili ifadeyi diğer eserden farklı şekilde bilimsel olarak açıkladığı görülmüştür. Ayetin diğer kısımlarındaki bilimsel ifadeler benzerlik arz etmektedir.

Kur'an Yolu müellifleri İsrâ suresi 44. ayetteki “*Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tespih ederler. Her şey O'nu hamd ile tespih eder. Ancak, siz onların tespihlerini anlamazsınız.*” ibareleri evrendeki tüm varlıkların Allah'ı iki şekilde tespih ettiklerini ve ikincisinin hal ile tespih şeklinde olduğunu, hal ile tespihi de evrendeki tüm varlıkların Allah Teala'nın koyduğu yasalara göre hareket ettikleri şeklinde açıklamışlardır. Hal ile tespih ifadesinin daha anlaşılır olabilmesi için bilimsel ifadeler kullanarak, en küçük parçadan en büyüğüne, galaksilerden hidrojen çekirdeğinin etrafında saniyede 2000 km. hızla dönen elektrona kadar evrendeki her şeyin Allah'ın düzeni içerisinde varlığını sürdürmekte olduklarını, onu tespih edip onun varlığına, birliğine, kudret ve hikmetine tanıklık ettiğini ifade eden açıklama yapılmışlardır. Ayrıca aynı ayetin yorumunda “*Fakat siz onların tespihini anlayamazsınız*” ifadesi için alıntı ile bilimsel açıklamalara devam edildiği görülmüştür. Bu açıklamada bir elmanın çeşitli atomlardan oluştuğu ve bu atomların her birinin tadı, rengi, kokusu ve hacmi gibi niteliklerinin olduğu ifade edilerek atomun bu özel sıfatlarla belirlilik kazandığı ve belirliliği kazandıranın da kudretli bir belirleyici olduğu böylece elmanın her bir parçasının Allah Teâlâ'nın varlığının delili olduğu ifade edilmiştir. Müellifler ayetin devamında yaptıkları açıklamada ayetteki anlayamazsınız ibaresini, eşyanın kendi dilleri ile yaptığı tespihi insanların anlayamamaları ve atomların sayılarının, mahiyetlerinin ve niteliklerinin tam olarak bilinmemesi olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca bilimsel keşifler arttıkça insanların bilgilerinin arttığını söyledikten sonra genetikçilerin çözmeye çalıştığı genlerin şifresinin de aslında bir çeşit dil olduğunu ifade ederek bu çeşit çalışmalarla evrendeki sırların ve bilinenlere göre de bilinmeyenlerin ne kadar çok olduğunun ortaya çıkarılacağını belirtmişlerdir.⁵⁴ *Kur'an Yolu* tefsiri hal ile tespihi açıklamak için kullandıkları bilimsel ifadeler bahsedilen konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla olduğu anlaşılmaktadır. Alıntı ile aktardıkları elmanın çeşitli atomları hakkındaki bilgi günümüzdeki atom hakkındaki bilgi ile kıyaslandığında modern verilerin atom hakkındaki bilgilerinin daha doğru olduğu görülmektedir. *Kur'an Yolu* tefsirinin bu ayetteki anlayamazsınız ifadesi üzerine yaptığı açıklamalarından anlaşıldığı üzere evrendeki her şey tamamıyla çözümlenip anlaşılacaktır. Ancak önceden anlaşılabilenlerden

⁵³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 4:452-53.

⁵⁴ Karaman vd., 3:486.

bazılarının bilimsel çalışmalarla anlaşılacağı düşünülüyor görülmektedir. Genetikçilerin genlerin şifrelerini çözmeye çalışmaları da bu duruma örnek gösterilmektedir. Bilimsel çalışmalarla bilinenlerin sayısı artsa da bilinmeyenlerin ne kadar çok olduğu ortaya çıkacaktır. Ayetteki anlayamazsınız kısmı da bunu ifade etmektedir demek istemişlerdir. *Kur'an Yolu* tefsiri bu açıklama ile ayeti bilimin verilerine göre değerlendirerek bilimsel çalışmalarla Kur'an ayetleri arasında bir çelişkinin olmadığını da ifade etmek istemiş olmaktadır. Burada hem lafızların zahiri anlam çerçevesinin hem de muktezasının devreye sokulduğu ve bunlarla bir genişletmeye baş vurarak bilimsel içeriğin esas yorum zemini kılındığı görülmektedir. Burada tespih kökü ile yörüngede yüzme, onların tespih ettiklerini anlayamama ile genetiğin dili arasında kurulan ilişki, ayrıca bunun muktezasını gelişen bilimsel verilerde arama yaptığımız çıkarımın dayanaklarıdır. Burada ayetin delaletinin daha iyi anlaşılması yönündeki bilimsel tefsir düzeyinin kullanıldığı görülmektedir. Ateş ayette ifade edilen Allah Teala'yı tesbihin hal diliyle olduğunu ve kainattaki ince düzenin yaratıcısının gücünü gösterdiğini ifade etmiş ve şu bilimsel açıklamayı yapmıştır.

“Gördüğümüz cisimler atomlardan meydana gelmiştir. Her atom, çekirdeğindeki pozitif elektrik yüklü proton ve yüksüz nötronlar ile, çekirdek etrafında büyük bir süratle dönen negatif elektrik yüklü elektronlardan ibarettir. Elektronların çekirdek etrafındaki sayısı atomdan atoma değişir. Çekirdekdeki proton sayısının da atomdan atoma farklı olması değişik elementleri ortaya çıkarır. Cansız sayılan eşyada, kısıtlı duyularımızla algılayamadığımız bir hareket vardır. Hareket canlılık belirtisidir. Atomun çekirdeği etrafındaki elektronlar, akla durgunluk veren bir hızla döner. Mesela Hidrojen atomunun elektronu, çekirdeği etrafında saniyede iki bin kilometre hızla dönmektedir.”

Ateş, eşyanın hareketi sebebiyle onların da canlı olduğu yönünde açıklama yaparak, atomun, hareketiyle yaratıcısının yüceliğini ve tüm eksikliklerden uzak olduğunu kanıtladığını ve hal diliyle Allah'ın bir olduğunu ve her şeyde onun gücünün görüldüğünü söylediğini ifade etmiştir. Her şeyin Allah'ı tesbih ettiği konusunda müfessirlerden yukarıda bahsedilen hal diliyle ve söz diliyle olmak üzere iki görüşün var olduğunu ifade etmiştir. Ateş, ikinci görüş sahiplerinin hal diliyle yapılan tesbihi insanların anlayabileceğini ancak ayetteki siz onların tesbihin anlayamazsınız ifadesine dayanarak, bu tesbihin insanın anlayacağı tarzda olmadığı yönünde görüş beyan ettiklerini belirtmiş ve bazı örneklerle eşyanın tesbihinin anlaşıldığı yönünde açıklamalar yapmıştır. Burada Ateş her şeyin tesbihini bilimsel ifadelerle hal ile tesbih şeklinde açıklamış fakat açıklamanın devamında eşyanın tesbihinin anlaşıldığı ve söz ile olduğu yönündeki açıklaması ile ilk ifadesini geçersiz kılmış olmaktadır.⁵⁵ Buna göre iki eser hal ile tespihi benzer olarak açıklamış olmakla birlikte ayetteki onların tespihini anlayamazsınız ifadesini *Kur'an Yolu* müellifleri anlayamayanın bilimsel olarak ulaşılamayanlar şeklinde açıklamış, Ateş ise her şeyin tesbihini hal ile olduğu yönünde açıkladıktan sonra bahsedilen tesbihi anlayanların olduğu ve söz olarak anlaşıldığı yönünde açıklama ile bilimsel açıklamadan çıktığı görülmüştür.

⁵⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 5:219-20.

Kur'an Yolu tefsirinde Mü'minün suresinde insanın yaratılışı ile ilgili 12-14. ayetlerdeki "Andolsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık. Sonra onu az bir su (meni) halinde sağlam bir karargaha (ana rahmine) yerleştirdik. Sonra bu az suyu "alaka" haline getirdik. Alakayı da "mudga" yaptık. Bu "mudga"yı da kemiklere dönüştürdük..." ibarelerinin açıklamasında çamurdan alınmış bir öz ifadesinin, insanın bedeninin oluşumu için toprakta bulunan organik ve inorganik maddeleri ve besinleri ifade ettiğini söylemiş, erkek ve kadındaki üreme unsurlarının bu besinlerden sağlandığı için ilk insanın değil bütün insanların topraktan yaratıldığı şeklindeki açıklamayı tercih etmiştir. Nutfenin, erkeğin spermi ile kadının rahim kanalındaki yumurtayı aşılması anlamında zigot yani döllenmiş hücre olduğunu⁵⁶ belirtmiş, bu hücrelerin rahim iç zarına asılıp tutundukları ve bir iki gün orada kaldıkları günümüz teknolojik araçlarla gözlemlendiği ifade edilerek, hücrenin rahim duvarına asılı kısmına ayette sözlük anlamına uygun olarak alaka denildiğini ifade etmiş, embriyonun ayetteki şekilsiz bir et parçası şeklini de mudga olarak açıklamıştır.⁵⁷ *Kur'an Yolu* tefsirinin buradaki açıklamasında ayetteki çamurdan alınmış bir öz ifadesinin karşılığı olarak belirttikleri organik ve inorganik madde kavramları bilim içerisinde kullanılıp birçok bilimsel açıklamayı da içerisinde barındıran kavramlar olduğu anlaşılmaktadır. Sülale kelimesinin sözlük anlamından hareketle bir şeyin içinden çekip çıkarılan nesne anlamının toprakta bulunan organik ve inorganik maddelere işaret ettiğini düşündüklerinden ayet, kelimenin sözlük anlamından hareketle bilimsel verilere uygun olarak açıklanmış olmaktadır. İnsanın yaratılış aşamalarından olan ayetteki "nutfe" kelimesini bilimsel bir kavram olan zigot olarak açıklamış ancak "nutfe" kelimesi erkekte bulunan sperm anlamına, zigot ise döllenmiş hücre anlamına gelmektedir. Burada ya insan süresi 2. ayetteki "Şüphesiz biz insanı, karışım halindeki az bir sudan (meniden) yarattık" ibarede geçen "emşac" kelimesinden hareketle nutfeyi anlamlandırmışlar, ya da ibarenin delaletini kullanarak ama bunu lafızların delaletini bilimsel sahaya içerecek şekilde yeniden belirleyerek "nutfe" kelimesine zigot anlamını verdikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca teknolojik araçlardan elde edilen verilerle "alaka" kelimesinin anlamını da desteklemiştirler. Buradaki açıklamalarında ayetlerin delaletlerinin daha iyi anlaşılması yönündeki bilimsel tefsir düzeyini kullandıkları görülmektedir. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* adlı eser bu ayetlerin açıklamasında Yüce Allah'ın insanın tohumunu çamuru süze süze yarattığını belirttikten sonra insanın topraktan beslendiğini ve bu besinler insan vücudunda evreler geçirerek insan tohumuna dönüştüğünü ifade etmiştir. Nutfeyi erkeğin suyu olarak açıkladıktan sonra da

⁵⁶ İbnü Manzur (ö. 711/1311) nutfe kelimesinin anlamı hakkında Kıyame suresindeki "O dökülen meniden ibaret az bir su değil miydi?" anlamına gelen 37. ayeti delil göstererek az su anlamına gelmesinden dolayı meniye nutfe denildiğini ifade etmiştir. İbnü Manzur el-Ensari Muhammed b. Mükrim Ali Ebü'l-Fazl Cemalüddin, *Lisanü'l-Arab*, c. 9 (Beyrut: Daru Sadr, 1414), 335; Ragıb el-İsfehani de (ö.506/1112) nutfeye aynı anlamı verdiği tespit edilmiştir. er-Ragıb el-İsfehani Ebu Kasım el-Hüseyn b. Muhammed. Muhakkik, Safvan Adnan ed-Davudi, *El- Müfredat Fi Garibü'l-Kur'an*, 1.Baskı (Beyrut: Daru'l-Kalem, 1412), 811; *Kur'an Yolu* müelliflerinin nutfe kelimesini zigot olarak anlamlandırmaları emşac kelimesinden hareketle ise İbnü Manzur "emşac" kelimesini adamın suyu ile kadının suyunun karışımı olarak açıklamıştır. Bu durumda müelliflerin açıklamalarının emşac kelimesiyle birlikte doğru olduğu anlaşılmaktadır. İbnü Manzur el-Ensari Muhammed b. Mükrim Ali Ebü'l-Fazl Cemalüddin, *Lisanü'l-Arab*, c. 2 (Beyrut: Daru Sadr, 1414), 367. Ragıb el-İsfehani de benzer emşac ile ilgili benzer açıklamayı yapmıştır. Ebu Kasım el-Hüseyn b. Muhammed, *El- Müfredat Fi Garibü'l-Kur'an*, 769.

⁵⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:14.

Kıyame suresi 37. ayet “*O dökülen meniden ibaret az bir su değil miydi?*” ile Alak suresi 2. ayetteki “*O, insanı "alak" dan yarattı.*” ibarelerini delil getirerek nutfeyi erkekte bulunan meninin parçası, rahim kanalındaki yumurtayı aşıl原因an meni hayvancığı şeklinde açıklamıştır. Meni hayvancığının rahimdeki yumurtayı aşılması sonucunda zigot anlamına gelen bir hücre olduğu ifade edilmiş, kalan kısmı ayetteki bilgilere göre açıklamıştır. Ateş, Kur’an’ın bu ifadelerinin modern bilimin verilerine uygun olduğunu ifade etmiş, ceninin ana rahmindeki durumunu gösteren fotoğraflarla açıklamaya çalışmıştır. Devamındaki açıklamalarında anne karnındaki ceninin kalbinin işlevi ile doğum gerçekleştikten sonra çocuğun kalbin işlevinden bahsetmiş, bir araştırmaya göre erken doğum yapan annenin sütü ile zamanında doğum yapan annenin sütüne göre daha fazla besleyici gıdalar barındırdığını ifade etmiştir.⁵⁸ Sülale kelimesinden hareketle yapılan yorumlarda her iki eser aynı anlamı ifade eden yorumda birleşirken, nutfe kelimesini *Kur’an Yolu* tefsiri zigot olarak açıklamış, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri* ise kelimenin anlamına uygun açıklamada bulunduğu görülmüştür. Ayrıca *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri Kur’an Yolu* tefsirinden farklı olarak çocuğun ana rahmine düşmesinden itibaren doğum gerçekleşene kadar olan kısım hakkında modern bilimden fotoğraflar ve bazı bilimsel açıklamalar yaptığı görülmüştür.

Kur’an Yolu müellifleri Fussilet suresi 11. ayetteki “*Sonra duman halinde bulunan göğe yöneldi.*” ibarenin tefsirinde sözlükte duman anlamına gelen duhan kelimesinin tefsirlerde su buharı anlamında yorumlandığını söyledikten sonra günümüzdeki bilimsel gelişmelere göre hidrojen gazı olarak da yorumlanabileceğinin daha isabetli olacağını ifade ederek kelimenin zahiri delaletini genişletmiş ve ibarenin delaletiyle bilimsel gelişmelere uygun olarak açıklamışlardır.⁵⁹ Ateş 11-12. ayetlerin “*Sonra duman halinde bulunan göğe yöneldi; ona ve yeryüzüne, "İsteyerek veya istemeyerek gelin" dedi. İkisi de, "İsteyerek geldik" dediler. Böylece onları, iki günde (iki evrede) yedi gök olarak yarattı ve her göğe kendi işini bildirdi. En yakın göğü kandillerle süsledik ve onu koruduk...*” açıklamasında kainatın yaratılışı ile ilgili ayetlerdeki günden kastedilenin kainatın yaratılış evrelerinin olduğunu belirtmiş, gün ifadesinin ise her yıldızın kendi etrafındaki bir dönüşünden ibaret olduğunu, dünya kendi etrafında 24. Saatte döndüğünü, güneşin etrafında bir dönüşünü 365 gün altı saatte tamamladığını, böylece dünyanın bir dönüşünün 365,25 güne tekabül ettiğini ifade etmiştir. Açıklamanın devamında güneşin bulunduğu yerden ve güneş sistemi etrafındaki dönüşünden, güneş sisteminde bulunan gezegenlerin kendi eksenleri etrafındaki bir dönüşlerini ne kadar zamanda tamamladıklarından, devamında dünya günü ile diğer gezegenlerdeki farkları karşılaştırarak aradaki farkın ne kadar çok olduğundan bahsetmiş, Allah katındaki bir günün bin yıl hatta elli bin yıl olduğunu bildiren ayetlerin günün itibari olduğuna ve yıldızdan yıldıza değiştiğine işaret ettiğini ifade etmiştir. Ateş “*duman halinde bulunan gök*” ifadesi için önceleri uzayı dolduran sıcak bir gaz bulutunun olduğunu, bu gaz bulutunun parça parça yoğunlaşıp sıkışmasıyla

⁵⁸ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 6:87-94.

⁵⁹ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 2007, 4:693.

yıldızların meydana geldiğini ifade etmiştir. Yerin güneşin ateşli bir gaz külesinden oluştuğunu ve bilim adamlarına göre beş milyar yıl dünyaya yetecek enerjisinin bulunduğunu, yeryüzü kabuğunun soğuduğunu, milyarlarca güneş sistemlerinin var olduğunu ve bunların gezegenleri ve arzlarının olduğunu, ışık yılı olarak yıldızlar arasındaki mesafenin çok fazla olduğunu ifade eden bilimsel açıklamalar yapmıştır.⁶⁰ Göğün duman olması ile ilgili her iki eserin açıklamasının benzer olduğu görülmüştür. Ateş buradaki ayetlerde *Kur'an Yolu* müelliflerinden başka bilimsel açıklamalar yapmıştır. *Kur'an Yolu* müellifleri bu açıklamaların benzerini yukarıda geçen başka ayetlerin açıklamalarında yapmış olsa da yine de Ateş'in bilimsel açıklamalarının farklı olduğu görülmektedir.

Kur'an Yolu tefsiri Zümer suresi 6. ayetteki "*Sizi annelerinizin karnında bir yaratılıştan öbürüne geçirerek üç (kat) karanlık içinde oluşturuyor.*" ibarenin tefsirinde anne karnındaki üç karanlık tabirinin birbirini kuşatan üç zarın teşkil ettiği tabakalar şeklinde anlamının uygun olduğunu, bunlardan birincisinin cenini koruyan içi sıvı dolu amnion zarı, ikincisinin amnionu dıştan kuşatan ceninin besin ve oksijen almasını sağlayan korion zarı, üçüncüsünün ise rahim içini astar gibi kaplayan hamileliğin sonuna doğru kalınlaşan ve sonunda düşen decüdia zarı olduğunu ifade ederek, anne karnındaki bu olup bitenlerin Allah Teala'nın bilgisi ve kudretiyle gerçekleştiğine işaret etmiştir.⁶¹ *Kur'an Yolu* tefsiri ayette geçen üç karanlık tabirinden hareketle insanın anne karnındaki durumunu anlatan günümüz biliminin ulaştığı veriler kullanılarak ayetteki ifadeyi açıklamıştır. Büyük oranda ibarenin delaleti şekli olarak işletilmiş ama delalet sahasına bilimsel veriler de dahil edilerek genişletilmiştir. Buradaki açıklamada ayetin delaletinin daha iyi anlaşılması yönündeki bilimsel tefsir düzeyini kullanmıştır. Ateş bu ibarenin açıklamasında üç karanlığın cenini saran zarlar olduğunu ve bu zarların embriyolojide kullanılan isimlerini ifade etmiştir. Ateş ayetin ilk kısmındaki "*O, sizi bir tek nefisten yarattı. Sonrada ondan eşini var etti.*" ifadesi için meni hayvancığını oluşturan kromozomlardan bahsetmiş, bu kromozomlardan erkekte olan x ve y kromozomlarının kadındaki yumurtayı aşladığına göre insanın cinsinin bir tek nefisten geldiği sonucuna gitmiştir.⁶² Ayetteki "*üç karanlık*" ifadesiyle ilgili her iki eserin açıklamaları benzer olmakla birlikte, *Yüce Kur'an* tefsiri "*O, sizi bir tek nefisten yarattı.*" ifadesi için bilimsel açıklamalarda bulunmuş fakat *Kur'an Yolu* tefsirinin bu ifade ile ilgili benzer bir açıklamasının olmadığı görülmüştür.

Kur'an Yolu tefsiri Ala suresinin 4-5. ayetlerdeki "*O, yeşil bitki örtüsünü çıkaran, sonra da onları çürüyüp kararmış çör çöpe çevirendir.*" ibarelerin tefsirinde bazı çağdaş yorumcuların 5. ayetin kömür madeninin oluşumuna işaret ettiğini söylemiş ve buna göre ilahi kudretin bitkiler ve ağaçları yetiştirip sonraları bunları kömür haline getirdiğini ve ayetin bu olayı ifade ettiğini dile getirmiştir. Buna göre de kömürün oluşumuyla ilgili jeolojik dönemlerde yaşamış dev ormanların ve bitkilerin geçirmiş olduğu değişikliklerin ardından yer altında basınç ve ısının

⁶⁰ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, c. 8 (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.), 126-28.

⁶¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:600.

⁶² Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 7:529-30.

etkisiyle kömüre dönüştüğünü ve bitkilerin kömür madenine dönüşmesinin Allah'ın kudretiyle gerçekleştiğini ifade etmiştir.⁶³ *Kur'an Yolu* tefsirinin alıntı ile ifade ettiği buradaki açıklamasında ayetlerin kömürün oluşumu hakkındaki bilimsel verilerle uyduğu düşünülmektedir. Bu durum ayetlerin indiği dönemde anlaşılammış olduğu ve indiği dönemden beri gelecekte ortaya çıkacak bir buluşu içerisinde barındırdığı sonucuna götürmektedir. *Kur'an Yolu* tefsiri, burada ibarenin delaletini, lafızlar denk düştüğü için bilimsel verileri de içerecek şekilde genişleterek yorum yapmıştır. Bu yorumlarında ayetlerin delaletinin daha iyi anlaşılması yönündeki bilimsel tefsir düzeyini kullanmıştır. Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri bu ayeti yer üzerindeki biten otların belli bir süre sonra karaya yakın bir rengi aldığı şekilde açıklamış ancak bazı müfessirlerin yeryüzünde bulunan bitki ve ağaçların zamanla yer altına gömülüp kömür madenine dönüştüğü şeklinde anladığını ifade etmiştir. Devamında modern bilgiye sahip insanların yaptıkları yorumların Kur'an'ın temel manaları olmadığını ifade etmiş, Hz. Peygamber'in ve sahabenin bu ayeti taş kömürü olarak anlamadıklarını, ilk baharda yeşeren otların sararıp siyaha yakın bir renge dönüştüğü şeklinde anladıklarını ifade etmiştir.”⁶⁴ Böylece her iki eser de alıntı ile ayetin kömür madenine işaret ettiğini belirtmişler fakat *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, *Kur'an Yolu* tefsirinden farklı olarak ayetin gerçek anlamının ilk baharda yetişen otların sonra siyaha dönüşmesi şeklinde olduğunu ifade eden açıklamalar yapmış, modern bilimle yapılan yorumların işari olduğunu beyan etmiştir.

1.2.1.3. Yer yer Kur'an İbarelerinin Bilimsel Gerçekliğe Delaletine Sair Anamlardan Daha Önce Ulaşılmaması

Kur'an Yolu müellifleri bazı ayetlerin vahyin indiği dönemde anlaşılmadığı ancak günümüz teknolojisiyle anlaşıldığı yönündeki düşünceleri bazı ayetlerde bilimsel açıklama yapmalarına sebep olmuştur.

Kur'an Yolu müellifleri Nur süresin 40. ayetin “*Yahut (inkarcıların küfür içindeki halleri) derin bir denizdeki karanlıklar gibidir. (Bir deniz ki) onu dalga üstüne dalga kaphıyor, üstünde de bulutlar var. Karanlıklar üstüne karanlıklar. İnsan elini çıkarsa neredeyse onu bile göremez.*” ibarelerinin açıklamasında üst kısmı aydınlık, derinlere doğru karanlıkların olduğu üç tabakadan oluşan büyük bir denizin tasvir edildiğini söyledikten sonra çeşitli icatların olmadığı dönemlerde aydınlık olarak birbirinden farklı bu üç tabakanın bilinmediği ancak buradaki ayette bu üç tabakadan bahsedildiğini ifade etmişlerdir. Devamında, vahyin indiği dönemde yükseldikçe hava basıncının azalıp, nefes problemine yol açtığından kimsenin haberdar olmadığını fakat Enam suresi 125. ayetin “*Allah her kimi doğruya erdirmek isterse onun göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmak isterse, onun da göğsünü göğe çıkıyormuşçasına daraltır, sıkır.*”

⁶³ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 5.Cilt:602.

⁶⁴ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, c. 10 (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.), 421-22.

Allah inanmayanlara azap (ve sıkıntıyı) işte böyle verir.” açıklamasında ayetteki göğsünü göğe çıkıyormuşçasına daraltır ifadesi için vahyin indiği dönemde inananların bilmediği bazı ilmi gerçeklerin Kur’an ayetlerinde varlığına işaret edildiğini dile getirmişlerdir.⁶⁵ Ayrıca Furkan suresi 53. ayette “*O, birinin suyu lezzetli ve tatlı, diğerininki tuzlu ve acı olan iki denizi salıverip aralarına da görünmez bir perde ve karışmalarını önleyici bir engel koyandır.*” bahsedilen tatlı su ile tuzlu suyun birbirine karışmamasıyla ilgili ifadenin tefsirinde de günümüzdeki deniz araştırmalarına göre tatlı su ile tuzlu suyun birbirine karışmadığının kanıtlandığını ifade ederek, bilim tarafından keşfedilmeden önce Kur’an-ı Kerim tarafından açıkça bildirilmesinin onun mucizesi olduğunu belirtmiştir.⁶⁶ Müellifler buradaki ayetlerin açıklamasında, ayetlerin bilimsel buluşları içlerinde barındırdığını düşünerek yaptığı bu yorumlara ibarenin delaletinden ulaştıkları görülmektedir. Bilimin sonraları keşfettiği bu bilgilerin vahyin indiği dönemdeki insanlar tarafından bilinmediğini öne sürmüşler, sonraları keşfedilen bu bilgilerin ayetlerde karşılık bulmasının Kur’an’ın ilahi kaynaklı ve mucize bir kitap oluşuna kanıt olduğunu belirtmişlerdir.⁶⁷ Buradaki açıklamada ayetlerin delaletlerinin daha iyi anlaşılması yönündeki bilimsel tefsir düzeyini kullandıkları görülmektedir. Yüce Kur’an tefsiri adlı eserin Nur suresi 40. ayetin ifadesinde yer alan denizlerdeki tabakalar hakkında bilimsel ifadelerine rastlanmamıştır.⁶⁸ Aynı eser Furkan suresi 53. ayetteki iki denizin birbirine karışmaması hakkındaki açıklamasında burada bir kanunun var olduğunu ifade ederek ve bu olayı çeşitli araştırmalarla örneklendirerek bilimsel olarak açıklamıştır. Bilimin son zamanlarda keşfettiği olayı Kur’an’ın on dört asır önce bildirdiğine alıntılarında yer vermiştir.⁶⁹ Ateş Enam suresi 125. ayetin açıklamasında ise hava basıncının her yüz metrede bir derece azalacağından ve 15-16 bin metre yükselince insanın özel cihazlar olmadan hava alamayacağından bahsetmiş, hava basıncını ölçen cihazların olmadığı bir zamanda Kur’an’ın bu fizik kanununa işaret ettiğini ve bunun Kur’an’ın bir mucizesi olduğunu ifade ederek ayeti bilimsel olarak açıklanmıştır.⁷⁰ Enam suresi 125. ayetin açıklamasında *Kur’an Yolu* tefsiri ile diğer eserin bilimsel açıklamalarının benzer olduğu fakat Nur suresi 40. ayet ile Furkan suresi 53. ayetin açıklamalarında Kur’an-ı Kerim Tefsiri adlı eserin bilimsel açıklama yapmadığı görülmüştür. Böylece *Kur’an Yolu* tefsiri diğer esere göre bu iki ayeti bilimsel olarak açıklamış olmaktadır.

Kur’an Yolu tefsiri Rum suresi 41. ayetteki “*İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır.*” ibarenin tefsirinde alıntı ile bazı maddi ve manevi

⁶⁵ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 2007, 4:86.

⁶⁶ Karaman vd., 4:131.

⁶⁷ Elmalılı Enam suresi 125. ayetteki yükselince “*göğsünü göğe çıkıyormuşçasına daraltır*” ifadesi hakkında müellifler gibi bilimsel bir açıklamada bulunmamıştır. Elmalılı Muhammed Yazır. Sadeleştirilenler, İsmail Karaçam, Enin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel. *Hak Dini Kur’an Dili*, c. 3 (İstanbul: Feza Yayıncılık, t.y.), 514; Ayrıca Elmalılı’nın Nur suresi 40. ayet ile Furkan suresi 53. ayetin açıklamasında da bu ayetlerin vahyin indiği dönemde anlaşılmadığı yönünde bilimsel açıklamasına rastlanılmamıştır. Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, c. 6 (İstanbul: Feza Yayıncılık, t.y.), 31; 79.

⁶⁸ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 6:198-99.

⁶⁹ Ateş, 6:265-67.

⁷⁰ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, c. 3 (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.), 233-34.

bozulmalardan ve sebebinden bahsettikten sonra bilimin sonraları keşfettiği ozon tabakasının delinmesi olayıyla ayetin mesajının örtüştüğünü ifade ederek,⁷¹ böylece ayetin bilimin günümüz dünyasında keşfettiği bilgiye işaret ettiğini düşünerek açıklama yapmıştır. Buradaki bilimsel açıklamaya ibarenin delaletiyle ulaşıldığı görülmektedir. Ateş bu ayet hakkında herhangi bir bilimsel açıklamada bulunmamıştır.”⁷²

Müellifler Yasin suresi 36. ayetteki “*Toprağın bitirdiklerini, kendilerini ve daha bilmedikleri nice şeyleri çiftler çiftler yaratan Allah her türlü eksiklikten uzaktır.*” ibarenin açıklamasında Kur’an vahyinin indiği dönemde insanların bilmediği birçok şeyde var olan çift yaratılma özelliğini modern araştırmaların ortaya çıkardığını, bunun da daha nice çift varlıkların keşfedilebileceğine işaret olduğunu ifade etmelerinin ardından atom parçacıklarının da çift yaratıldığını, elektron karşısında pozitronun keşfedilmesinin ayetin anlamına ışık tutucu bir gelişme olduğunu söylemişlerdir.⁷³ Doğrudan ibareden ulaştıkları düşünülen bu yoruma göre bu durum Kur’an’ın bu gibi ayetlerinin bilimle anlaşılabilirliği ve bilimin ilerleyişine göre de yeni örneklerle ulaşılabilirliği sonucuna götürmektedir. Böylece eser Kur’an’ın gelecekte bilimsel araştırmalarla ortaya çıkarılacak şeyleri de içerisinde barındırdığını ima etmiş olmaktadır. Burada ayet üzerinde düşünülerek yeni buluşlara ulaşmak amacıyla araştırmaya teşvik anlamında bilimsel tefsir düzeyi kullanıldığı görülmektedir. Ateş bu ayetin açıklamasında her şeyin erkekli dişili yaratıldığını insanlar gibi ağaçlar ve çiçeklerin de çift yaratıldığını, maddelerde de çiftliğin bulunduğunu, pozitif elektrik yüklü çekirdek ile onun çevresinde dönen negatif yüklü elektronların böyle olduğunu belirtmiş alıntı ile açıklamaya devam etmiştir.⁷⁴ Ateş, bu ayetin açıklamasında bilimsel ifadeler kullanmış fakat *Kur’an Yolu* tefsirinin açıklamasındaki gibi bilimsel araştırmaya teşvik edici şeklide bir açıklama yapmamıştır.

1.2.2. Kur’an Yolu tefsirinde bilimsel tefsirin boyutları

Kur’an Yolu tefsirinde bazı ayetler bilimsel olarak açıklandığı yukarıda söylenmişti. Burada eserin içerisindeki bilimsel yorumlamanın hangi boyutlarda yapıldığı açıklanmaya çalışılacaktır. Bilimsel tefsir boyutuyla kastedilenin yorumcunun ilgili ayetteki bilimsel açıklamaları niçin yaptığıdır. Ulaşılan bu sonuçlar bilimsel tefsiri hangi amaçla yaptıklarına da delil olmaktadır. *Kur’an Yolu* tefsirindeki bilimsel açıklamalar kategori halinde sıralandığında bazı ayetlerin açıklamasında ayetin içerisinde geçen ilgili konu hakkında bilimsel bilgi verme boyutu, Kur’an’dan hareketle bilimsel çalışmaya yönlendirme boyutu ile bilimsel bilgiyi ayetin mesajını teyit edici özellikte kullanılması boyutu şeklinde olduğu görülmektedir. Birinci

⁷¹ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 2007, 4:324.

⁷² Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 7:28.

⁷³ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 2007, 4:488.

⁷⁴ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 7:346.

boyutta bilimsel verilerle ayetlerin mesajı genişletilmekte, okuyucuya konu hakkında bilimsel bilgi sunulmaktadır. İkinci boyutta ise ayetlerin henüz keşfedilemeyen yeni buluşları içerisinde barındırdığı ve bilimsel araştırma yapmaya yönlendirme düşünceleri yer almaktadır. Son sıradaki boyutta ise bilimsel buluş ayetin mesajını teyit için kullanılmıştır. Böylece *Kur'an Yolu* tefsiri bilimsel tefsiri üç boyutta işlemiş olmaktadır.

1.2.2.1. Bazı Ayetlerin Açıklamasında İlgili Konu Hakkında Bilimsel Bilgi Verme Boyutu

Müellifler ayet içerisindeki bir ifade ya da bir kelime hakkında bilgilendirici bilimsel açıklama yaptıkları görülmektedir.

Kur'an Yolu tefsiri Hicr suresi 22. ayetin “Rüzgârları da aşıl原因ıcı olarak gönderip yukarıdan su indirerek sizi onunla suladık. Onu toplayıp depolayan da siz değilsiniz.” ibaresini yağmurun oluşumu ile ilgili yeryüzündeki suyun güneşten gelen ısıyla buharlaşması, buharların rüzgâr ve fırtınaların denizlerden kaldırdığı tuz zerrecikleri ile karalardan kaldırdığı toz zerreciklerinden oluşan yoğunlaşma çekirdekleri sayesinde üst atmosfer tabakasına taşınıp buradaki fiziksel ortamda tekrar yoğunlaşarak tahribata yol açmadan sabit bir hızla yere inmesi şeklinde bilimsel veriler kullanarak açıklamıştır. Açıklamanın devamında bütün bu ve diğer doğal şartların gerçekleşmesinin insana, Allah Teala’yı hatırlattığını ifade edilmiştir.⁷⁵ Buradaki açıklamada bilimsel verilerden yararlanarak ayetin delaletinin daha iyi anlaşılmasını amaçlayan bilimsel tefsir düzeyi kullanılmıştır. Yine buradaki bilimsel ifade ile Allah Teala’nın varlığının kanıtlanması amaçlanmış, bilimsel ifadelerin kaynağı gösterilmemiştir. *Yüce Kur'an* tefsiri bu ayetin açıklamasında rüzgarların bulutları birbirine sürtüştürdüğünü, böylece elektron akımı sonucunda gök gürültüsü ve şimşegın oluştuğunu, sıkışan bulutlardaki sular süzülerek yağmur olarak yeryüzüne inmeye başladığını ifade etmiştir. Ayrıca rüzgâr bitkilerdeki erkek tohumları alıp dişi çiçeklerin üzerine taşıdığı belirtilmiş, ayetteki rüzgârın aşıl原因ıcı yönü olarak buna işaret edildiğinin muhtemel olduğunu belirtmiştir.⁷⁶ *Kur'an Yolu* tefsiri burada rüzgârın aşıl原因ıcı yönü üzerinde durmamış fakat yağmurun oluşumunu diğer esere göre bilimsel olarak daha detaylı anlatmıştır.

Kur'an Yolu tefsiri Nahl suresi 69. ayette “Sonra meyvelerin hepsinden ye de Rabbinin sana kolaylaştırdığı (yaylım) yollarına gir. Onların karınlarından çeşitli renklerde bal çıkar. Onda insanlar için şifa vardır.” ibaresindeki balın oluşumuyla ilgili açıklamada arıların, bitkilerde bulunan nektarı, normal midelerinden başka olan bal midesinde toplayıp kovana getirdikleri, burada bulunan genç arıların bu maddeyi hortumlarıyla emip kendi midelerine aktararak şerbet haline gelmesine kadar işleme tabi tuttuktan sonra balın hazır olduğunu ve bozulmasını diye üzerinin bal mumuyla kapatıldığını söylemiştir. Ayetin “onda insanlar için şifa var” kısmı

⁷⁵ Karaman vd., 3:345.

⁷⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 5:61.

için bazı hadislerde balın şifalı olduğunun rivayet edildiğini ve modern tıptan bilimsel bir veri ile balın içerisinde bulunan früktoz, sakaroz, protein, asit, organik ve madenî maddeler sebebiyle şifa ve koruyucu etkisinin olduğunu ifade etmiştir. Aynı ayetteki “*Rabbinin koyduğu kanunlara boyun eğerek çizdiği yollardan git.*” ibaresini bilimsel bir araştırmayla arıların yönlerini güneşe göre ayarladıkları, rüzgârın yönü ve dünyanın manyetik alanından da yararlandıkları şeklinde açıklamıştır. Arıların bal yapışındaki bu muhteşemliğin ancak Allah’ın kudretinin ve hikmetinin bir göstergesi olduğuna da işaret etmiştir.⁷⁷ *Kur’an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında ayetin zahirindeki anlam doğrultusunda bilimsel nitelikte ilaveler yapmış ve ayetin delaletinin daha iyi anlaşılması yönündeki bilimsel tefsir düzeyini kullanmıştır. Ayrıca açıklamadaki bilimsel ifadelerin kaynağı gösterilmemiştir. Ateş, bu ayetin açıklamasında arılar hakkında bazı bilgiler vermiş, arıların çiçeklerin özünden yediğini, sonrasında bu yediğini kusarak balın bu kusmuktan oluştuğunu, balın tıbben şifalı olduğunu belirtmiştir.⁷⁸ *Kur’an Yolu* tefsiri diğer esere göre bal ile ilgili detaylı bilimsel açıklamalarda bulunduğu görülmüştür.

1.2.2.2. Kur’an’dan Hareketle Bilimsel Çalışmalara Yönlendirme Boyutu

Kur’an Yolu tefsiri Kur’an’ın bazı ayetlerini bilimsel buluşu içerisinde barındırdığı ve bilimsel araştırmaya teşvik ettiği düşüncesiyle yorumladığı görülmektedir. Bu yaklaşım Kur’an’dan hareketle bilimsel çalışma yapılmasını ortaya çıkarmaktadır.

Kur’an Yolu müelliflerine göre Kur’an, tabiat ve astronomi kitabı gibi görülmemelidir. “Onun temel gayesi insana rehber olmak; onu, akıl ve bilgi dünyasını sağlıklı temeller üzerine kurmaya, böylece itikadî ve amelî hayatını her türlü sapmalardan korumaya yönlendirmektir.”⁷⁹ Ancak Yasin suresi 38. ayetin açıklamasında inanan mümin için diğer konularda olduğu gibi Kur’an’ın güneş ay ve benzeri konulardaki açıklamalarını, üzerinde düşünülüp sonuçlar çıkarılacak hareket noktaları olarak görülmesi gerektiği söylemleri Kur’an’ı astronomi veya tabiat bilimleri kitabı yapmasa da bu bilimlere kaynaklık ettiği düşüncesine sebep olmaktadır.

Kur’an Yolu müellifleri Maide suresi 66. ayetteki “*Eğer onlar Tevrat’ı, İncil’i ve Rableri tarafından kendilerine indirileni (Kur’an’ı) gereğince uygulasalardı elbette üstlerinden ve ayaklarının altından (bol bol rızık) yiyeceklerdi.*” ibaresi için başka yorumlar olmakla beraber ayette dünya nimetlerinin ilk bakışta görünenlerle sınırlı olmadığını, yerin üstündekilerle birlikte yerin altındaki servetlerin ve uzaydaki zenginliklerin insanlar tarafından

⁷⁷ Karaman vd., 3:417.

⁷⁸ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 5:122-23.

⁷⁹ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 2007, 2:539.

araştırılmasına yönelik ufuklar açıldığını ifade etmişlerdir.⁸⁰ Müellifler ayetteki ibarenin yer altı kaynakları ve uzay hakkındaki bilinmeyenleri araştırmaya yönlendirdiğini belirtmişlerdir. Bu durumda ayet bilimsel araştırmaya yönlendirmiş olmaktadır. Böylece müellifler buradaki açıklamada araştırmaya teşvik edici ve yönlendirici bilimsel tefsir düzeyini kullanmışlardır. Ateş, bu ibare hakkında *Kur'an Yolu* müellifleri gibi bilimsel bir açıklama yapmamıştır.⁸¹

Kur'an Yolu tefsiri Nahl suresi 8. ayetteki “*Bilemeyeceğiniz daha nice şeyleri de yaratır.*” ibaresinin açıklamasında ayetin indiği dönemde ve sonraki dönemlerde insanların bilmediği başka şeylerin de yaratıldığına, böylece yaratılışın akıp giden bir süreç olduğunun belirtildiğine ve insanlarda tabiatın gizliliklerini keşfetme merakı uyandırılmasının hedeflendiğine, ulaşılan bu keşiflerin de insanlarda Allah inancının gelişip güçlenmesine katkıda bulunacağına ayetin işaret ettiğini düşünmektedir.⁸² Buradaki açıklamada araştırmaya teşvik edici ve yönlendirici bilimsel tefsir düzeyinin kullanıldığı görülmektedir. Ateş, bu ayetin açıklamasında *Kur'an Yolu* tefsirindeki gibi bilimsel araştırmaya yönlendirici bir açıklamada bulunmamıştır.⁸³

Kur'an Yolu müellifleri Ğaşiye suresi 20. ayetin “*Yeryüzüne bakmıyorlar mı, nasıl yayılmıştır!*” açıklamasında alıntı ile muhatapların dikkatlerini, ibret almaları için yeryüzünün canlıların yaşamasına elverişli olarak yaratılmasına çevrildiğini söyledikten sonra “ayetten ayrıca Müslümanların dolaylı olarak zooloji, astronomi, jeoloji, tarih ve coğrafya gibi deneysel ve sosyal bilimlerle meşgul olmaya teşvik edildiği anlamı da çıkarılabilir”⁸⁴ cümlesini aktarmışlardır. *Kur'an Yolu* tefsiri alıntı ile aktardığı bu yoruma göre ayetin, doğrudan olmasa da bahsi geçen her alanda insanları bilimsel çalışma ile meşguliyyete yönlendirdiği anlamı ortaya çıkmaktadır. Buradaki açıklamada araştırmaya teşvik edici ve yönlendirici bilimsel tefsir düzeyi kullanıldığı görülmektedir. *Yüce Kur'an* tefsiri bu ibare hakkında başka açıklamalar yaptıktan sonra bu gibi ayetlerin insanı araştırma yapmaya, yaşadığı dünyadaki kanunları keşfetmeye, ilim irfan kazanmaya, Allah'ın kudretini daha iyi kavrayıp ona kulluk etmeye yönelttiğini ifade etmiştir. Devamında kanunları bilmenin madenleri kullanmayı, su ve güneşin enerjisinden faydalanmayı beraberinde getireceğini, Kur'an'ın da bu gibi ayetlerle insanın etrafındakilere dikkatle bakmasını emrederek araştırmaya teşvik ettiğini, böylece insanın Allah Teala'nın kudretinin farkında olacağını ifade etmiştir.⁸⁵ Bu ibare hakkında her iki eserin açıklamalarının bilimsel araştırmaya yönlendirici olduğu görülmüştür.

Kur'an Yolu tefsiri Yusuf suresi 94. ayetteki “*Kervan (Mısır'dan) ayrılınca babaları, "Bana bunak demezseniz, şüphesiz ben Yûsuf'un kokusunu alıyorum" dedi.*” ibarenin açıklamasında alıntı ile

⁸⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:308.

⁸¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 3:29-30.

⁸² Karaman vd., 3:379.

⁸³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 5:95-96.

⁸⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 5.Cilt:612.

⁸⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 10:447-48.

zamanımızda bu gibi olaylar tam olarak açıklanmamakla birlikte inkar da edilmediği, ayetin günümüz teknolojik gelişme açısından ilhamlar verdiği, kokunun rüzgar anlamına gelen rih kelimesi ile ifade edildiği ancak kokunun daha hızlı iletişimle gerçekleştiği ifadelerinden sonra, mesele kimya ve atom fiziği alanında izlenerek ses naklinden daha ince bir kanun ile kokunun elektrik akımından yaralanarak nakledilmesinin mümkün olabileceğini aktarmıştır. Devamında olayın fenni değil mucizevî bir olay olduğu⁸⁶ söylendikten sonra “Bu ise kokunun da havadan bir telsizle şimşek gibi naklinin ve iletilmesinin mümkün olabileceğini, yaratılıştaki bunun da gizli bir kanunu olabileceğini düşündürür.”⁸⁷ ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Sonucunda ise olayın mucize olmasının tabiat kanunlarının varlığına engel olmadığı aktarılmıştır.⁸⁸ Müellifler bu açıklamayı alıntı olarak aktarmışlar, açıklama hakkında herhangi bir yorum yapmamışlar. Şayet açıklama içerisinde müelliflerin kabul etmedikleri bir yön bulunmuş olsaydı bununla ilgili bir bilgilendirmeleri olurdu. Bu durumda alıntı ile yaptıkları bu açıklamayı müelliflerin de kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Buradaki açıklamaya ayetteki rih kelimesine iletme anlamı verilerek ulaşılmıştır. Kokunun Hz. Yakup’a ulaşmasının mucizeliği kabul edilmekle birlikte henüz bilimsel olarak açıklanmayan bu olayla ilgili bilime yön verecek ve yeni buluşlara kaynak olacak açıklamaların yapıldığı görülmektedir. Ayrıca bu ayette bahsedilen mucizenin bilimsel olarak açıklanabilirliğine yönelik bir yaklaşım da görülmektedir. Buradaki açıklamada Kur’an’ın gelecekte ortaya çıkacak keşifleri içerisinde barındırdığı ile araştırmaya teşvik edici ve yönlendirici bilimsel tefsir düzeyini kullandıkları görülmektedir. Ateş bu ayetin açıklamasında *Kur’an Yolu* tefsirindeki gibi bilimsel bir açıklama yapmamıştır.⁸⁹

Kur’an Yolu tefsiri Yasin suresin 38-40 arası ayetlerin “Güneş de kendi yörüngesinde akıp gitmektedir... Ayın dolaşımı için de konak yerleri (evreler) belirledik. Nihayet o, eğrilmiş kuru hurma dalı gibi olur. Ne güneş aya yetişebilir ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzmektedir.” açıklamasında güneş ve ay ile ilgili özetle şu bilgilere yer vermiştir. Güneş, yerin ve güneş sisteminin diğer üyelerinin çevresinde dolandıkları bir yıldızın adıdır. Güneş sistemi ise Samanyolu galaksisi içerisinde yer alan bir yıldız sistemidir. Samanyolu galaksisi sayısı milyarları ifade eden galaksilerden sadece birisidir. Astronomi alanındaki incelemelere güneşin parlak ve büyük gözükmeye yere en yakın yıldız olması sebebiyledir. Güneşin önemi dünyanın etrafında dolaşmasından ve hayatın sürdürülmesi için gerekli ısı ve ışık kaynağını sağlamasındandır. İnsanların ihtiyaç duyduğu besinler, doğalgaz, petrol ve kömür gibi yakıtların kaynağı, atmosferdeki iklim olayları, rüzgar ve yağışlar, yerdeki suyun dolanımı, yeşil bitkilerin fotosentez yapması güneş enerjisiyledir. Ay da dünyanın uydusu olup güneşten aldığı ışığın az bir kısmını dünyaya göndererek yeryüzünü aydınlatmaktadır. Güneş ve ay vakitlerin hesaplanması ve takvimlerin yapılmasında önemlidir. *Kur’an Yolu* tefsirinin

⁸⁶ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 2007, 3:256.

⁸⁷ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 2007, 3:256.

⁸⁸ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 256.

⁸⁹ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 4:412-13.

buradaki güneş ve ay ile ilgili bilimsel açıklama yapması ayetlerde güneş ve ay kelimelerinin geçmesi sebebiyle bilgi vermek amaçlı olduğu anlaşılmaktadır. Açıklamanın devamında inanan Mü'min, diğer konularda olduğu gibi güneş ay ve benzeri konularda Kur'an'ın açıklamaları üzerinde düşünüp sonuçlar çıkarılacak hareket noktaları olarak görmesi gerektiği ifade edilmiş, ardından Kur'an'a bu şekildeki yaklaşımın iki yönlü gelişme sağlayacağını ifade ederek, iki yönlü gelişmeden birincisinin bahsedilen konular üzerinde gelişen düşünme ile beraber yoğunlaşmayı özendiren bir ortamın oluşması ikincisi ise bu durumun harekete geçirdiği konular üzerinde deney, gözlem ve araştırmalar yoluyla hem bunların yaratılış hikmetleri hem de bu konuları içeren ayetlerin derin manalarının anlaşılmasına çalışılması şeklinde açıklanmıştır. Müellifler aynı paragraf içerisinde din alimlerinin dönemlerinin bilgi birikime göre güneş ve ay ile ilgili ayetler hakkında değişik yorumlar yaptıkları ancak bu yorumların günümüz bilgi birikimine göre kıyaslamamanın uygun olmayacağını ifade etmişlerdir. Müellifler, İslam dünyasının ilk zamanlara göre ilim ve fikirde geride kalmasıyla zayıflayan iki yönlü gelişmenin günümüzdeki astrofizik, güneş fiziği bilimlerinin verilerinin, ilerleme kaydeden Kur'an araştırmaları açısından önem arz ettiğini ve bu durumun iki yönlü gelişmenin yeniden canlanması ihtimalini güçlendireceğini, evrene yönelik bilimsel araştırmaların Kur'an ayetleriyle temellendirilmeye çalışılmasının da bahsedilen gelişmelerin işaretleri olduğunu dile getirmişlerdir.⁹⁰ *Kur'an Yolu* tefsirinin bu ayetlerdeki açıklamasında diğer konularında Kur'an'dan hareket edildiği gibi güneş ay ve benzeri konular hakkında da Kur'an'dan hareket etme düşünceleri, diğer konulardan kastın fıkıh vb. ilimlerin ilgilendiği konular olduğundan, bu durum *Kur'an Yolu* tefsirini bilimsel tefsir yöntemini uygulayanların Kur'an'a yaklaşımlarıyla tam olarak aynı duruma getirmektedir. Zira "fen bilimlerinin bilgi kaynakları gözlem ve deney gibi ampirik bilgilerdir. Bu bilimler için Kur'an bilgi kaynağı değildir, ama fıkıh vb. İslamî ilimler için bilgi kaynağıdır."⁹¹ *Kur'an Yolu* tefsiri güneş, ay vb. konular ile ilgili ayetlerin açıklanmasında bilimin verilerinin önemli bir yeri olduğunu ve bu ayetlerin bilimsel ifadelerle açıklanmasının ayetlerin mesajının farkına vararak anlaşılması olacağına işaret etmiştir. Ayrıca zamanın bilgisiyle açıklanan ayetlerin günümüzdeki bilimsel bilgiyle uyum sağlamadığı da ifade edilmek istenmiştir. Ayetler üzerinde geçmiş yıllarda yapılan bilimsel açıklamaların günümüzdeki bilimsel gelişmeyle uyum sağlamaması, günümüzde ayetler üzerinde yapılan bilimsel açıklamaların da gelecekteki bilimle uyum sağlamayacağını kanıtı olabilmektedir. Geçmiş yıllarda bilimsel teorilerin başka bir teoriyle değişime uğradığı bilinmektedir. Böylece ayet ile ayetin işaret ettiği düşünülmesi bilimsel verilerle açıklama, birbirine uyum sağlamamış olabilecektir. Aynı ayetlerin içerisindeki diğer açıklamalar da güneş ve ay ile ilgili şu bilgiler yer almıştır. Bilimsel araştırmalara göre her yıldızın sınırlı bir yaşı olduğu ifade edilmiş, güneşin dönmesi, çekirdeğinde enerji üretmesi, spikül adı verilen fıskırtıların yükselmesi, güneş yüzeyindeki gaz akımları, renkküre beneklerinde ortaya çıkan ani parlamalar gibi bilimsel açıklamalar yer almıştır. *Kur'an Yolu* tefsiri tecri fiilin döner şeklinde

⁹⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:492.

⁹¹ Ekinci, "Bilimsel Tefsirin Tefsir Olma Sorunu", 176.

anlaşılmasının hem sözlük manasına hem de güneşle ilgili bilimsel tespitlere uygun olduğunu söyleyerek, güneşin magnetik bir alana sahip, kendi çevresinde dönen, diğer yıldızlara oranla düzgün küresel bir yapıya sahip bir gök cismi olduğunu ifade etmiştir. Dönme devri ekvatorda 25, kutuplarda 35 gün olarak hesaplandığını, güneşe dönme anlamını veren fiilin, Samanyolu galaksisinin kendi merkezi etrafında dönmesini de karşılayabileceğini ancak bunun ihtimali uzak bir yorum olduğunu dile getirilmiştir. Belirtilen fiil, akıp gitmek olarak anlaşıldığında ise güneşin Herkül takımyıldızına gidişi yani Samanyolu galaksisindeki saatte 72.000 km hızla 250 milyon yıldaki dönüşünün kastedildiğini alıntı ile ifade edilmiştir. *Kur'an Yolu* tefsirinde tecri fiiline akıp gider anlamının verildiğinde ve bu hareketin herkül takım yıldızına doğru gidiş olarak yorumlandığında şems kelimesinin güneş değil güneş sistemi olarak anlaşılmasının uygun olacağı, hesaplamalara göre güneş sisteminin yerin oluşumundan beri 19 dönüş yaptığı dile getirilmiştir. Ay ile ilgili ayın gökyüzündeki hareketi için her bir günlük yola karşılık 13 derecelik yaylardan oluşan 28 menzil tayin edildiği açıklamaları yapılmıştır.⁹² *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamada ayet içerisinde geçen fiilin sözlük anlamlarını bilimsel bilgilerle ilişkilendirerek güneşle ilgili biri bilimsel diğeri kendi kanaatleri olan iki farklı açıklamada bulunmuşlardır. Müellifler buradaki güneş ve ay ile ilgili aktardıkları bilgiler için Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedi maddelerini kaynak olarak göstermişlerdir. *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında hem ayetlerin delaletlerinin daha iyi anlaşılması yönündeki bilimsel tefsir düzeyini hem de yeni buluşlara ulaşmak için bilimsel araştırmaya yönlendirici bilimsel tefsir düzeyini kullandığı görülmüştür. Ateş bu ayetlerin açıklamasında güneşin dönmesinin dünyanın dönmesi sebebiyle bizim onu dönüyor olarak algılamamızdan kaynaklandığını ancak güneşin de sabit olmadığını kendi ekseni etrafında 25 günde döndüğünü, kendisine tabi yıldızlarla da başka bir galaksi çevresinde hareket ettiğini bunun da Allah'ın ince hesabıyla gerçekleştiğini ifade etmiştir. Müstekarr kelimesinden hareketle güneşin kendi sistemi içerisinde bir düzen meydan getirmek için akıp gideceği veya bir süreye kadar akıp gideceği şeklinde iki anlamdan bahsetmiştir. Müstekarr bir mekan ismi olduğunda bu takdirde güneşin başka bir merkeze doğru hareket ettiğinin anlaşılacağını belirtmiştir. Ay dünyanın çevresini bir ayda döndüğünü, dünya, ay ile güneşin etrafında bir yılda döndüğünü, güneşinde kendisine tabi gezegenlerle yörüngesinde hareket ettiğini, Kur'an yıldızların felekte yüzdüğünü söylediğini, modern bilimin de bütün yıldızların uzaydaki yörüngelerinde hareket ettiklerini söylediğini ifade etmiş, Kur'an'ın söylediğinin modern bilime uygun olduğunu belirtmiştir. Kur'an'ın amacının yaratılış yasalarını ve astronomi kurallarını ortaya çıkarmayı amaçlamadığını, Allah'ın kudretine dikkati çekerek insanı Allah'a kulluğa ve güzel ahlaka yöneltmeyi amaçladığını belirtmiştir.⁹³ Bu ayetlerle ilgili *Kur'an Yolu* tefsirinin bilimsel açıklamalarının diğere eserinin açıklamalarına göre daha detaylı olduğu görülmüştür. Ayrıca Ateş,

⁹² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:490-96.

⁹³ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 7:347-49.

Kur'an Yolu tefsiri gibi bu ayetlerin araştırmaya teşvik ettiğine y6nelik bir açıklama yapmamıştır.

Kur'an Yolu m6uellifleri Zariyat s6uresi 7. ayetteki “*Yollara (yıldızların dolaştığı y6r6ngelere) sahip g66ge ant olsun ki, muhakkak siz, (peygamber hakkında) elişkili s66zler s66yl6yorsunuz.*” ibarenin açıklamasında g66ky6z6n6 g66zlemlenmek için ilk aşamada teleskopa gerek olmadığı açık hava ve g66ren g66z6n yeterli olduğunu, Kur'an'ın ilk muhataplarının zamanlarının çoğunun açık havada geçmesinden dolayı g66ky6z6n6 ve oradaki cisimleri g66zlemlediklerini, birçok uyarılarla birlikte g66ge yemin edilerek muhatapların bunlar 6zerinde daha dikkatli d6ř6nmelerinin ima edildiğini ifade etmişlerdir. Devamında g66ky6z6 ve oradaki cisimler hakkındaki d6ř6nme faaliyetinin bir d66nem veya bir coğrafyanın insanlarıyla sınırlı olmadığını, Kur'an'ın verdiği ipuçlarından yola çıkacak herkes ve 6zellikle bilimsel bilgiye erişme imkanına sahip olanlar için fazlasıyla mevcut olduğunu s66ylemişlerdir.⁹⁴ M6uelliflerin ilk yaptđı yorum, ayetin indiği d66nemde anlaşıldığına y6nelikken, devamındaki yorumda ayetin indiği d66nem insanın bilgi seviyesine g66re anlaşıldığı fakat g66n6m6z d66nyasına da farklı mesajlar verebileceği şeklinde bir anlama g66t66rmektedir. Buna g66re bilimsel araştırma yapmak isteyenler Kur'an'ın g66ky6z6 hakkındaki ayetleri 6zerinde d6ř6nd66klerinde Kur'an'ın onlara yol g66sterici olduğunu ifade etmiş olmaktadır. Bu durum araştırmacıları Kur'an'ın g66ky6z6 hakkındaki ayetlerine bilimsel araştırma yapma niyetiyle yaklaşmalarına sebep olacaktır. Buradaki açıklamalarında bilimsel araştırmaya teşvik edici ve y66nlendirici bilimsel tefsir d66zeyini kullandıkları g66r6lmektedir. “Ateş, bu ayetin açıklamasında *Kur'an Yolu* tefsirindeki gibi bilimsel bir açıklama yapmamıştır.”⁹⁵

1.2.2.3. Bilimsel Bilgiyi Ayetin Mesajını Teyit Edici 6zellikte Kullanılması Boyutu

Kur'an Yolu tefsiri arkeolojik araştırmayla tespit edilen bir buluşu ayetin ayetin mesajındaki ifadenin açıklamasını teyit için kullandığı g66r6lm6řt66r. Bu konuda Hz. S66leyman için Sebe suresi 12. ayetin “*Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık.*” ibaresinin açıklamasında alıntı ile ayetteki “kıtır” lafzından hareketle akıtma ile kastedilenin petrol olduğunu ifade etmiş, *Y66ce* Kur'an'ın *ağdaş Tefsiri* adlı eserin de bu alıntıyı desteklediğini ve bakırın o zamanın şartlarında sel gibi akmasının akla uygun olmadığını belirttiğini ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* m6uellifleri, Kur'an'da bu tefsirin açıklamasındaki gibi sel gibi akıtma ifadesi şeklinde bir tasvirin olmadığını, bu ayette sadece akıtma anlamının bulunduğunu belirtmiştir. Devamında bu yorumların mantıklı olduğunu ancak petrol (zift, katran) ile ne işlem yapıldığı konusunun kapalı kaldığını ve tarihi verilerle desteklenmediğinden bu yorumların d6ř6nmede kaldığını ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri devamındaki açıklamalarında ağımızda Hz. S66leyman için inşa edilen limanda gerçekleştirilen arkeolojik araştırmaların sonucunda bakır

⁹⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 5.Cilt:122.

⁹⁵ Ateş, *Y66ce* Kur'an'ın *ağdaş Tefsiri*, t.y., 9:53-54.

dökümhanesine ait bulguların Kur'an'ın lafzına uygun olduğunu belirtmiştir.⁹⁶ *Kur'an Yolu* müellifleri buradaki açıklamasında lafızda ifade edilen anlamın bakır mı, petrol mü olduğu konusundaki net sonuca arkeolojik araştırmanın sonuçlarıyla varmıştır.⁹⁷ Böylece lafzın anlamı bilimsel araştırma ile teyit edilmiştir. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* bu ayetin açıklamasında *Kur'an Yolu* tefsirinin alıntısının aynısını aktararak Kehf suresi 97. ayetteki "Bana erimiş bakır getirin, bunun üzerine boşaltayım" dedi." ibaresi ile İbrahim suresi 50. ayetteki "Gömlükleri katrandandır. Yüzlerini de ateş bürüyecektir." ibaresini delil getirerek Kur'an-ı Kerim'de kitr kelimesiyle katranın kastedildiğini, böylece Hz. Süleyman'ın bölgesinde zift yapılan petrol kaynağı bulunduğunu, akla uygun olanın da bu olduğunu, Zül Karneyn'inde yaptığı sedde bakır değil de katran dökmesinin izahının mümkün olduğunu ifade etmiştir.⁹⁸ Müellifler, Ateş'in açıklamasını arkeolojik verilere uygun olmadığı gerekçesiyle kabul etmedikleri görülmüştür. Ateş ise bu ayetin açıklamasında bilimsel bir açıklama yapmamıştır.

1.2.3. Kur'an Yolu tefsirinin ayetlerin açıklamasında bilimsel tefsiri kullanma amaçları

Kur'an Yolu müelliflerinin bazı ayetlerde bilimsel sonuçlara ulaşma sebeplerinin Kur'an-ı Kerim'in ilahi kaynaklı ve mucize bir kitap olduğunu göstermek, Allah'ın varlığını gücünü ve mükemmel oluşunu desteklemek amacıyla olduğu anlaşılmaktadır.

Bu konuda bilimsel tefsirle ilişkilendirilen bazı ayetleri indiği dönem insanların anladıklarını kabul etmekle birlikte,⁹⁹ bu ayetlerden bazılarının işaret ettiği tabiat kanunlarını vahiy sürecinde bilinmediğini¹⁰⁰ bu ayetlerin ancak günümüz teknolojisiyle anlaşıldığını ifade etmektedirler.¹⁰¹ Ayrıca Razi'den alıntı ile bu görüşü şu şekilde de destekledikleri görülmektedir. "Zira o dönemin insanları gerek kozmik evrendeki gerekse insanın biyolojik ve psikolojik varlığındaki sayısız harikalardan habersizdi."¹⁰² Yine bu tefsire göre madde âlemine ait olanların keşfi insan zekâsına aittir. Kur'an'da ilmi gerçeklerin var olması, Kur'an'ın ilahi kaynaklı oluşuna işaret etmektedir.¹⁰³ *Kur'an Yolu* tefsirinin buradaki açıklamalarına göre Kur'an, vahyin indiği dönemde gelecekte ortaya çıkacak bazı bilimsel keşifleri içerisinde barındırmaktadır. Ancak bu keşiflerin ortaya çıkması Kur'an kaynaklı değildir. İnsan zekâsıyla ulaşılan bu bilgilerle Kur'an ayetleri uyuşmakta ve bu durum Kur'an'ın ilahi bir kaynaktan

⁹⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:420.

⁹⁷ Elmalılı (ö.1942) ayetteki akıtma ifadesini bakır olarak açıklamıştır. Elmalılı Muhammed Yazır. Sadeleştirilenler, İsmail Karaçam, Enin Işık, Nusrettin Boelleli, Abdullah Yücel, Mahmut Özakkas, İbrahim Tüfekçi, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 6 (İstanbul: Feza Yayıncılık, t.y.), 355.

⁹⁸ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, t.y., 7:241-42.

⁹⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007,3:467.

¹⁰⁰ Karaman vd., 2: 467.

¹⁰¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:86.

¹⁰² Karaman vd., 4:724.

¹⁰³ Karaman vd., 4:86.

geldiğine işaret etmektedir. Bu şekildeki düşünce madde alemiyle ilgili Kur'an ayetlerinin bilimsel açıklamalarının olduğunun müellifler tarafından kabul edildiği sonucuna da götürmektedir. Ayrıca Yusuf suresi 94. ayetin açıklamasında ayetin mesajını henüz keşfedilmeyen bir buluşa işaret edecek yorumun alıntı ile açıklamada yer alması, madde alemine ait keşiflerin Kur'an kaynaklı olmadığı ifadesini geçersiz duruma düşürmektedir.

Kur'an Yolu tefsiri Enam suresi 125. ayetin açıklamasında da yükselince hava basıncının düşmesi sonucu nefes almanın zorluğu ile ilgili kanunun bilinmediği zamanda Kur'an'ın bunu söylemesinin Kur'an'ın bir mucizesi olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁴

1.3. Kur'an Yolu Tefsirinde Belirlenen Bilimsel Açıklamaların Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri ile Karşılaştırılması

Kur'an Yolu tefsirinin bazı ayetlerdeki bilimsel açıklamaları Yüce Kur'an tefsirinde farklı ayetlerde olduğu görülmüştür. *Kur'an Yolu* tefsiri bilimsel açıklamayı hükmün sebebi olarak göstermezken diğer eser hükmün varlığını bilimsel açıklamaya bağlamıştır. *Kur'an Yolu*'nun bilimsel olarak açıkladığı birçok ayette diğer eser herhangi bir bilimsel açıklama yapmamıştır. Bazı ayetlerin yorumunda her iki eserde de bilimsel açıklamayla birlikte ayetin gerçek anlamından bahsedilmiştir. Fakat Yüce Kur'an tefsiri bir ayette bilimsel açıklamaların işari olduğunu ifade ederek, gerçek anlama yönelik tercihinin belirtmiş, *Kur'an Yolu* tefsirinde ise böyle bir açıklamaya rastlanılmamıştır. Bir ayette *Kur'an Yolu* bilimsel açıklamayı tercih etmeden başka açıklamalarla birlikte aktarmış, Ateş ise bu aktarılan bilimsel açıklamayı doğrudan ayetin mesajı olarak açıklamıştır. Bazı ayetlerin açıklamasında *Kur'an Yolu* Tefsiri diğer esere göre daha detaylı bilimsel açıklamalarda bulunmuştur. Bir yer de *Kur'an Yolu* müellifleri Ateş'in bilimsel olarak açıklamadığı yorumunu bilimsel bulguları kullanarak doğru bulmamışlardır. *Kur'an Yolu* tefsiri birçok ayetin açıklamasında bilimsel araştırmaya yönlendirici açıklamalar yapmışken diğer eser sadece bir yerde bilimsel araştırmaya teşvik eden açıklama yapmıştır. *Kur'an Yolu* tefsiri bir ayet içerisindeki lafza bilimsel yönü olan bir anlam verirken, Ateş aynı lafzı gerçek anlamıyla açıklamıştır. *Kur'an Yolu* tefsirinde alıntı ile bir ayet henüz keşfedilmeyen bir buluşu içerisinde barındırabileceği şeklinde açıklanmış, aynı ayetle ilgili diğer eserin böyle bir açıklaması olmamıştır. Sonuç olarak *Kur'an Yolu* tefsiri karşılaştırılan eserle bilimsel açıklamalarının çoğunda benzer olduğu görülmüş, Ateş domuzun yasaklığı hükmünü bilimsel açıklamalara bağlaması ile *Kur'an Yolu* müelliflerinden farklı bir yaklaşım göstermiş, Kur'an'ın henüz keşfedilmeyen buluşları içerisinde barındırdığı anlayışı ve bilimsel açıklamaların bir kısmında diğer eserden daha detaylı olması konularında da *Kur'an Yolu* tefsiri diğer eserden farklı konuma gelmiştir. Böylece *Kur'an Yolu* tefsirinin bilimsel

¹⁰⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:467.

açıklamalarının aşırı olmadığı ve tutarlı bilimsel yorumlamayı aşmamaya gayret gösterdikleri anlaşılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN YOLU TEFSİRİNDE FIKIH VE SİYASET

2.1.Modern Tefsirin Oluşumu

Tefsir, ilk olarak Hz. Peygamberle başladığı ve Hicri yedinci asra kadar ilerleme içerisinde olduğu ancak bu asırdan itibaren duraklama dönemine girdiği ve modern döneme kadar da sadece eldeki mevcut tefsirlerin özetlemelerinin yapıldığı belirtilmiştir.¹⁰⁵

Batı'da modern dönemin rönesans ve reform hareketleri ile başladığı, dini tüm alanlardan kenara itip akli temel ölçüt olarak kabul eden, rönesansın etkisiyle ortaya çıktığı ifade edilen aydınlanma dönemi, on yedi ile on dokuzuncu yüz yıllarında Avrupa'da etkisini gösterdiği ifade edilmiştir.¹⁰⁶

On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda Batı'nın ilim ve teknolojik açıdan ilerlemesi karşısında İslam dünyasının ilmi ve fikri anlamda duraklama dönemini yaşadığı ifade edilmektedir. Bu dönemde aydınlanmanın zirvesinde olan Batı elindeki güçle İslam dünyasına hâkim olmak için kendi kurmuş olduğu ticari, siyasi ve düşünsel sisteminin içerisine İslam dünyasını dahil etmeye çalıştığı, bu konuda başarılı olduğu toplumlarda sömürge faaliyetlerini gerçekleştirdiği, böylece Müslümanların kurumlarının dengesinin bozulup gerileme sürecine girmesine sebep olduğu dile getirilmiştir. Sonrasında ulus devlet yapılanmasıyla sömürgecilik bitmiş olsa da Müslümanlar üzerindeki etkisinin hala devam ettiği ifade edilmiştir.¹⁰⁷

On dokuzuncu yüzyılda İslam dünyasında ortaya çıkan ihya ve ıslah hareketlerinin, Batı'nın ilerlemesinin bir sonucu olarak görülmemesi gerektiği, bu hareketlerin başlangıcının İslam düşüncesinin ilk dönemlerine kadar götürülebileceği ifade edilmiş ancak bu dönemde Batıyla karşılaşmanın etkisinin de dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. İhya ve değişim hareketlerinin ilk olarak Şiilik ve sufiliğin mevcut sistemlerine karşıt düşüncelerine kadar götürüldüğü, kapsamlı olarak ise Gazali ile başladığı belirtilmiş, Gazali'den sonra ihya hareketinde öne çıkan kişinin İbn-i Teymiye (ö.728/1328) olduğu ve bu iki alimin, sonraki ıslah faaliyetlerinin bir çoğuna ışık oldukları ifade edilmiştir.¹⁰⁸ Sonraki dönemlerde İslam dünyasında Muhammed Abdullvehhab (ö. 1206/1792), Ahmed Faruk Sahrindi (ö.1034/1624), Şah Veliyullah Dihlevi (ö. 1176/1762), Muhammed Ali es-Senusi (ö. 1276/1859), ihya ve ıslah hareketlerindeki öncü isimlerden olduğu belirtilmiştir. İslam dünyasında on yedinci yüzyıldan

¹⁰⁵ İffet Şarkavi, *Çağla Yüzleşmede Dini Düşünce*, çev. Orhan Atalay ve Veysel Güllüce (Erzurum: Ekev Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi, 2001), 11-32.

¹⁰⁶ Demir, Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması, 17-23.

¹⁰⁷ Demir, 24-26.

¹⁰⁸ Demir, 27-28.

itibaren başlayan ıslah faaliyetleri on sekizinci yüzyılda da devam ettiği, on dokuzuncu yüzyılda etkisini belirgin olarak gösteren Batı'nın, İslam'ın çağa uygun yaşam tarzını sunup sunmadığı sorusu ile karşılaştığı, ayrıca bu dönemde Batıdaki din ile akıl ve din ile bilim çatışmasının İslam dünyasında da problem olarak gündeme getirildiği ifade edilmiştir. Bu dönemde Cemaleddin Afgani (ö. 1838/1897), Muhammed Abduh (ö. 1849/1905), Seyyid Ahmed Han (ö.1898), önceki İslah faaliyetlerinden etkilenerek programlarını yürüttükleri belirtilmiştir. Klasik modernizm olarak isimlendirilen bu dönemin temsilcileri İslam'ı hurafelerden arındırmak ve içtihadı önem vermek için uğraştıkları belirtilmiş, ilgi merkezlerinin Batı'nın ürettiği problemlere cevap vermek olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁹ Modern dönemde tefsir, çağın problemlerini ve toplumsal sorunları İslami esaslar çerçevesinde çözmeye çalıştığı, bunu yaparken de ilk dönem kaynaklarına dönmeyi esas aldığı ifade edilmiş, bu dönemde ilk tefsir çeşitlerinin Kur'an'ı tefsir etmedeki şekillerine devam edilirken konulu tefsir ve makale tefsir türlerinin de ilk defa ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bu dönemde birçok değer tartışılarak Kur'an'ı temeller üzerinde yeni kültür inşasına gidildiği dile getirilmiştir.¹¹⁰ Bu dönemde yorum ve açıklamaların yapıldığı öne çıkan konular vahiy-akıl, din-bilim ilişkisi, mucize, melek, cin, kadınla ilgili meseleler, ahlak, ekonomi, siyasal durum gibi konulardan oluşmaktadır. Kişiler arasında farklılık olsa da ele alınan konularda amacın dini asıl durumuna getirmek ve Batılılar tarafından eleştirilen konulara cevap vermek, Kur'an'ı modern dünya görüşüyle uzlaştırmak olduğu belirtilmiştir. Akla büyük önem verilmiş, işlenen konulardan bazıları hakkındaki açıklamalar önceki dönemlerdeki açıklamalardan farklı olarak yorumlanmıştır.¹¹¹

Çalışmanın bu bölümünde günümüz tefsir problemleri alanı içerisinde düşünülen ahkâmın değişmesi, fıkhi konulardan seçilen bazı konular ile din-devlet ilişkilerine *Kur'an Yolu* tefsirinin yaklaşımı ve durduğu yer tespit edilemeye çalışılacaktır. Belirlenen konular modern tefsirde tartışılan meseleler olduğu bilinmektedir. Bu tespit sırasında giriş kısmında bahsedildiği üzere *Kur'an Yolu* tefsirinde işlenen fıkhi konular Ebu Bekir Ahmed b. Ali er-Razi el-Cassas'ın (ö. 370-981) *Ahkamü'l-Kur'an* adlı eserinin tercümesindeki kendi görüşleriyle karşılaştırma yapılacaktır. Karşılaştırma ile birlikte *Kur'an Yolu* tefsirinin ilgili konulardaki görüşlerinde Cassas'tan farklı yorumlamalar yapması ve bu görüşlerin modern açıklamalara benzer olması *Kur'an Yolu* tefsirini bu görüşlerinde gelenekten ayırdığı ve modern tefsirden etkilendiği sonucuna götürmektedir.

¹⁰⁹ Demır, 29-32.

¹¹⁰ Şarkavi, *Çağla Yüzleşmede Dini Düşünce*, 71.

¹¹¹ Demır, *Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması*, 74-77.

2.2.Kur'an Yolu Tefsirinin İslam Fıkhdında Ahkâmın Değişmesine Yaklaşımı

İslam hukukunda ahkâmın değişmesi “Hakkında nass bulunsun bulunmasın, herhangi bir konu ile ilgili hüküm ya da uygulamada, zaman süreci içerisinde gözlenen değişiklikler, farklılıklar”¹¹² şeklinde tanımlanmaktadır.

İslam hukukunda değişimin kapsamı ile ilgili ifrat tefrit ve mutedil olmak üzere üç türlü yaklaşımdan bahsedilmektedir. İfrat görüşte, fiili yasama ile ilgili olan hükümlerin tamamının hadlerle ilgili olsa dahi değişebileceği ifade edilirken, tefrit görüşte sadece hakkında nass bulunmayan örf ve adete dayalı cüz-i hükümlerin değişebileceği kabul edilmektedir. Daha çok ilk dönem yöneticileri ve fakihleri ile son dönem akademik çevreyi temsil eden İslam hukukçularının oluşturduğu mutedil görüşte, asıl itibar maksat ve maslahata olmakla birlikte lafzında dikkate alınması gerektiği öne sürülmüştür.¹¹³ “Ancak hiçbir zaman makasid (amaçlar) vesailer (araçlara) feda edilemez. Bir nassın ideal hüküm ve tatbiki her zaman ve mekan için aynı ve değişmez değildir.”¹¹⁴

Kur'an Yolu tefsirinin eser içerisinde ahkâmın değişmesi hakkında detaylı bir açıklaması olmamakla birlikte durduğu yeri tespit etme açısından açıklamalar mevcuttur. *Kur'an Yolu* tefsiri Nisa suresi 3. ayetin “Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikahlayın...” yorumunda konuyla ilgili İslam'ın hükümlerinin beşeri sistemler gibi toptan değiştirilemeyeceğini, değişmez kurallarının olduğunu, ancak olumsuz sonuca götüren bir kuralı durdurulabilmenin mümkün olduğunu ifade ettikten sonra birden çok kadınla evliliğin genellikle kötüye kullanılması durumunda Müslümanlar ve yetkili merciler tarafından bu durumun engellenebileceğini, bunun Allah Teala'nın hükmünü değiştirme anlamına gelmediğini ve şartlar oluştuğunda ruhsatında geri döneceğini belirten açıklamalar yapmıştır.¹¹⁵ *Kur'an Yolu* tefsirinin buradaki açıklamasında hükmün uygulamasının durdurulması fikri aynı zamanda hükmün değişmesi anlamına gelmektedir. Böylece *Kur'an Yolu* tefsiri İslam'ın bazı hükümlerinin değişebilirliğini kabul ettiği anlaşılmaktadır. Ancak bu değişimin hükmü tamamen ortadan kaldırma olmadığı, uygun şartlar oluştuğunda hükmün tekrar uygulanabileceği şeklinde olduğu görülmektedir.

Kur'an Yolu tefsiri Maide suresi 39. ayetin “Her kim de işlediği zulmünün arkasından tövbe edip durumunu düzeltirse kuşkusuz, Allah onun tövbesini kabul eder. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” yorumunda hırsızlık suçunun cezası ile ilgili “Öte yandan, bu konuda göz ardı edilmemesi gereken bir husus aslî hüküm ve müeyyide ayırımıdır.

¹¹² Mehmet Erdoğan, *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, Yıldız matbaacılık, nu.40 (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1990), 94.

¹¹³ Yaşar Yiğit “Zaman, Çevre ve Şartların Değişmesiyle Hükümlerin Değişmesi Meselesi”, *Diyanet İlmî Dergi*, c. 38, sy. 2 (2002): 96-97.

¹¹⁴ Yiğit, 97.

¹¹⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:16-17.

Müeyyideler (yaptırımlar) hukuk sisteminin gayeleri değil, amaçlanan hükümlerin korunup desteklenmesini sağlayan düzenlemelerdir.”¹¹⁶ şeklindeki açıklamadan anlaşıldığına göre hükmün amacını asli hüküm olarak belirlediği müeyyideleri de amaca hizmet eden araç kabul ettiği görülmektedir. Bu durumda lafız dikkate alınmamış olup hükmün varlığı amaç olmakta cezalar ise araç olmaktadır. Devamındaki açıklamada eşya hukuku alanında mülkiyet hakkına saygı gösterilmesi ve sahibinin izni olmadan malın zorla veya gizli yollarla alınmamasının Kur’an’ın eşya hukuku alanındaki temel buyruklarından olduğunu ifade ederek konu ile ilgili hükümlerin hangi amaçla konulduğunu yani asli hükmü açıklamıştır.¹¹⁷ Konu ile ilgili maksadı gerçekleştirmek amacıyla da hükmün getirdiği cezalar üzerinde değişiklikler yapılabileceğini “bu buyrukla hedeflenen amacın gerçekleştirilmesi için kuşkusuz değişik yaptırımlar düşünülebilir.”¹¹⁸ şeklinde ifade etmiştir. Buradaki açıklamadan yola çıkarak, bu durum hadlerin değişmezliğini ortadan kaldırmış *Kur’an Yolu* tefsirini hadlerle ilgili gelenekten farklı bir düşünceye götürmüş olmaktadır. Ancak *Kur’an Yolu* tefsiri Nisa suresi 15-16. ayetlerin “Kadınlardan fuhuş (zina) yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer onlar şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye veya Allah onlar hakkında bir yol açıncaya kadar kendilerini evlerde tutun (dışarı çıkarmayın)...” açıklamasında recm cezasının mutlaka ve değişmez olarak uygulanacak hadlerden olmadığını¹¹⁹ ifade ederek cümlenin içerisinde hadlerin değişmez olduğunu da dile getirmiş olmaktadır. Bu durumda hadler konusunda hükmün amacının değişmemesinin hükmün değişmemesi olarak anlaşıldığı, yani hadlerin hükmün maksatları olarak görüldüğü, böylece de hadlerin değişmemiş olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yukarıdaki açıklamaya göre maksat hüküm, ceza da hükmü gerçekleştiren araç olduğunda, bu durum müellifleri ahkâmın değişmesi konusunda tarihselcilerin görüşüne de yaklaştırmaktadır. Bir araştırmaya göre tarihselcilik tartışmalarında makasid konusu sıkça gündeme gelmekte olup “Kur’an’daki ahkâm ayetlerinin yorumlanmasında lafzi/literal anlamla yetinilmeyip bu hükümlerde asıl olanın “gaye” olduğu vurgulanmakta, dolayısıyla bu gayeyi gerçekleştirecek farklı formların benimsenebileceği ve ahkâmın değişebileceği ileri sürülmektedir.”¹²⁰ Ancak *Kur’an Yolu* tefsirinin hükümlerde gayeyi dikkate alan açıklaması sadece kısas, hırsızlığın cezası ve müellefe-i kulüp ile ilgili olduğu diğer hükümlerle ilgili lafzi dikkate alan açıklama yaptığı görülmektedir.

Kur’an Yolu tefsiri Tevbe suresi 60. ayetin “Sadakalar (zekatlar), Allah’tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslam’a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir...” açıklamasında Hz. Ömer’in müellefe-i kulüba zekattan pay vermeyi

¹¹⁶ Karaman vd., 2:270.

¹¹⁷ Karaman vd., 2:270.

¹¹⁸ Karaman vd., 2:270.

¹¹⁹ Karaman vd., 2:33.

¹²⁰ Recep Demir, *Kur’an Tefsirinde Tarihselci Yöntem*, ed. Mustafa Demirci, 1.baskı (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2013), 183.

kaldırmasına yönelik içtihadı ve sahabenin bu şekildeki uygulamasının ayetteki hükmün amacına göre verilmiş somut bir karar olduğu, bu kararlar ayetin hükmünün kaldırıldığı şeklinde soyut bir düşünceye varılmayacağını, Hz Ömer'in ve dört halife döneminde müellefe-i kulüba pay verilmemesi uygulamasının ardından, fakihlerin, payın kalktığı veya hükmün gerektiğinde işletilebileceği şeklindeki görüşlerini ise kendi dönemlerinin şartları çerçevesinde değerlendirmenin uygun olacağını ifade etmiştir.¹²¹ *Kur'an Yolu* tefsirinin buradaki açıklamalarında Hz. Ömer'in içtihadını hükmün amacına göre verilmiş bir karar olarak değerlendirerek, hükmün amaca uygun olarak değişebileceğinin, fakihlerin hükümler hakkındaki görüşlerini dönemlerinin şartlarına göre değerlendirilmeli şeklindeki ifadeyle de hükümlerin zamana göre değişiklik arz edeceğinin kabul edildiğini göstermektedir.

Kur'an Yolu tefsirinde kısasla ilgili Bakara suresi 179. ayetin "Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki (bu hükme uyarak) korunursunuz." açıklamasında kısasın varlığı savunulmakla birlikte kısasa itiraz edenlere verilen bir cevapta "Bir toplumda eğitim başarılı olur, insanlar ağır cezalar söz konusu olmadan da adam öldürme suçunu işlemez hale gelirler, bu durum bilimsel verilere dayalı olarak tespit edilirse nâdir hale gelen öldürme suçu için farklı cezalar ve tedbirler düşünülebilir."¹²² şeklinde hükmün değişmesine yönelik ifadesi yer almıştır. Açıklamanın devamında İslam'ın öldürülen kişinin yakınlarına kısastan vazgeçme ya da diyet isteme hakkı vermesiyle bu imkan için yol açtığı ancak kısasın dışındaki yaptırımların adam öldürme suçunu önlediği veya azalttığı bilimsel olarak tespit edilene kadar kısasın varlığını koruyacağını ifade etmişlerdir.¹²³ Anlaşıldığı üzere *Kur'an Yolu* tefsiri, maktulün yakınlarının affetme veya diyet isteme hakkından hareketle hükmün var olma amacının katilin öldürülmesi olmadığını, adam öldürme olayının ortadan kaldırılmasının amaçlandığını düşünerek, hükmün amacına uygun gerekli şartların oluşması ile hükmün getirdiği cezalar veya tedbirlerin değişebileceğini ifade etmiştir.

Kur'an Yolu tefsirinin had cezalarının dışında değişikliğin hangi hükümlerde yapılabileceğine dair açıklamalarına rastlanılmamıştır. *Kur'an Yolu* tefsirinin ahkam ayetleri üzerindeki açıklamasından yola çıkarak varılan sonuca göre ahkâmın değişmesini tam olarak değil de kısmen uyguladığı gözükmektedir. *Kur'an Yolu* tefsiri had cezalarının değiştirilemeyeceğini ifade etmiş olmakla birlikte had cezalarından olan hırsızlığın cezası hükmünü, amacına uygun olarak değiştirilebileceğini ifade etmesi, hükmün amacının hüküm kabul edildiğini böylece de hükmün değişmediği anlayışını ortaya çıkardığını göstermektedir. Ayrıca hükmün gayeleri üzerinde yoğunlaşmaları açısından da bu durum tarihselciliğe de yakınlaştırmaktadır. Kısasla ilgili hükümde amacı dikkate almakla birlikte lafzı da dikkate alması ve diğer yaklaşımları

¹²¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 25.

¹²² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:271.

¹²³ Karaman vd., 1:272.

Kur'an Yolu tefsirinin ahkâmın değişmesi konusunda mutedil yaklaşım içerisinde olduğunu göstermektedir.

2.3.Kur'an Yolu Tefsirinin Fıkhî Konulara Yaklaşımı

Bu başlık içerisinde kadınların çok eşlilik, mirastaki payı, kadınların şahitliği, kadın erkek ilişkileri, zina cezası, tesettür, kısas, el kesme cezası, faiz, içki kumar konuları hakkındaki *Kur'an Yolu*'nun yaklaşımı incelenerek durduğu yer tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu konuların tamamı hakkında modern tefsir görüş bildirmiş ve bu görüşlerinde gelenekten farklı yorumlar ortaya çıkmıştır.

2.3.1.Çok eşlilik

Kur'an Yolu tefsiri birden çok kadınla evlilik ile ilgili Nisa suresi 3. ayetin "Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikahlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız..." açıklamasında yetimlerin koruyucuları olan velilerin, elleri altındaki yetimlerle isteyerek veya mallarına göz koydukları için istemeyerek evlendiklerini ancak Mehirlerini ve çeyizlerini eksik verdiklerinden ve bu durumda yetimlerin hakkı zayı olacağından, velilere, başka kadınlardan ikişer, üçer, dörder denmek üzere dünyadaki kadınların tükenmediğinin hatırlatılarak başka kadınlarla evlenmelerinin tavsiye edildiğini, ayetin geliş sebebini anlatan rivayetlere dayanarak bu açıklamanın tarihi bir olay olduğunu ifade etmiştir.¹²⁴ *Kur'an Yolu* tefsirinin buraya kadarki açıklamasında iniş sebebi olarak zikredilen rivayetlere dayanarak ayeti, yetimlerin haklarını korumayı amaçladığı şeklinde yorumladığı görülmektedir. İkişer, üçer, dörder lafızlarıyla dünyada evlenilecek kadının tükenmediğinin belirtmekle de ayetin mesajının birden çok kadınla evlilikle ilgili olmadığı şeklinde yorumladığını göstermektedir. *Kur'an Yolu* tefsiri devamındaki açıklamada birden çok kadınla evliliğin İslam'dan önce çeşitli toplumlarda var olduğunu, İslam'ın geldiği bölgede bedevilerin düşmana karşı korunmak ve çevre üzerinde hakimiyet kurmak amaçlı olarak birden çok kadınlarla evlilik yaptıklarını, bunun yanında erkeklerin çeşitli sebeplerle ölmesi üzerine kadın nüfusun fazla olması ve kırsal hayatın güçlüğü de birden çok evliliğin sebepleri arasında olduğunu dile getirmiştir. Birden çok kadınla evlilik uygulamasını İslam'ın getirmediğini, var olan uygulamayı kurallara bağlamak suretiyle devam ettirdiğini, İslam'ın henüz evlenmemiş olanların adaleti sağlayamama endişesi taşımasından dolayı bir kadınla yetinmelerini tavsiye ettiğini, birden çok kadınla evli olanların ise adalete riayet edememe tehlikesinden dolayı tek kadınla evli olmalarının daha uygun

¹²⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:15.

olduğunu,¹²⁵ 129. ayette de birden fazla kadın arasında adaletsizlikte ve farklı muamelede ölçüye dikkat edilmesinin istendiğinin ifade edildiğini belirtmiştir.¹²⁶ *Kur'an Yolu* tefsirinin buradaki açıklamasından anlaşılının Nisa suresi 3. ayetin birden çok kadınla evliliğe müsaade etmek için gelmediği ve var olan uygulamayı düzenlediği şeklindedir. Böylece birden çok kadınla evli olanlar için adaleti yerine getirememeye tehlikesi olacağından tek kadınla evliliğin uygun olduğu, henüz hiç evlenmemiş olanlar için ise tek kadınla evli olmalarının tavsiye edildiği düşünülmektedir. Ancak ayetteki ifade de tek kadınla evliliğin haksızlık etmekten korkarsanız şartına bağlanmış olduğu görülmektedir. Yani haksızlık etme durumunuz olacaksa tek kadınla evlilik adalete uygun olmaktadır. *Kur'an Yolu* tefsirinde ayetin yorumunda bu durumla ilgili açıklama yapılmamıştır. *Kur'an Yolu* tefsiri açıklamanın devamında birden çok kadınla evliliğin serbest olmasının tarihi ve sosyal şartlara bağlı olduğunu, bu durumun kötüye kullanılması ve olumsuz sonuçlara sebep olması durumunda Müslümanlar veya yetkili merciler tarafından engellenebileceğini, bunun şartları yerine getirememekten korkan kişinin tek kadınla evli kalması gibi olduğunu, şartlar oluştuğunda da ruhsatın geri döneceğini ifade etmiştir. Ayetteki mülkiyetinizde bulunan cariyeyle yetinin ifadesiyle de Allah Teala'nın önce yetimlere ve hür kadınlara yapılan haksızlıkları kaldırmayı murad ettiğini ve zaman içinde de köleliğin kaldırılmasının tedbirlerini de bildirmiş olduğunu dile getirmiştir.¹²⁷ *Kur'an Yolu* tefsirinin buradaki açıklamalarında tarihsel olarak yaklaştığı birden çok kadınla evlilik konusunu tarihi durumdan çıkararak günümüze hitap edecek şekilde yorumlamış olmaktadır. Şöyle ki, tarihi bir serbestiden oluştuğu düşünülen birden çok kadınla evliliğin, olumsuz sonuçlara sebebiyet vermesi durumunda ayetin serbestliğinin durdurulmasının mümkün olduğunu, şartların oluşması durumunda da ruhsatın geri döneceği şeklindeki ifade, gerekli şartları yerine getirenler için birden çok kadınla evliliğe serbestlik tanındığı şeklinde bir yorumu ortaya çıkarmaktadır. Ancak şartların oluşması durumunda birden çok evliliğin serbest olması ifadesi bu ayetin giriş kısmındaki ayetin henüz evlenmemiş olanlar için tek kadınla evliliği tavsiye ettiği yorumuna ters düşmektedir. Ayrıca serbestliğin düşünüldüğü birden çok kadınla evliliğin ayete göre günümüzde de mümkün olup olmadığının tartışılmadığı görülmektedir.

Kur'an Yolu müellifleri aynı konuyla ilgili Nisa suresi 129. ayetin “*Ne kadar uğraşsanız uğraşın, kadınlar arasında adaleti yerine getiremezsiniz. Öyle ise (birine) büsbütün gönül verip ötekini (kocasını hem var, hem yok) askıda kalmış kadın gibi bırakmayın...*” açıklamalarında buradaki ayette ne kadar istense de birden çok kadın arasında adil olunamayacağını kesin olarak bildirildiğini, birden çok kadınla evliliğin yasak olmamasının sebebi olarak da Allah Teala'nın zaruretleri, müphem ihtiyaçları, fevkalade durumları bildiğinden yasak koyma

¹²⁵ Bu konuda eşler arasında meyil, muhabbet, cema, işret, taksimde adalet ve iyi muamelenin terkedilmesinden korkulduğunda tek eşli olmakla yetinilmesi yönünde açıklama mevcuttur. Bk. Ebu Abdullah Muhammet b. Ahmet el-Ensari el-Kurtubi (ö. 671/1273). Tahkik, Salim Mustafa el-Bedri. *El-Cami li-Ahkami'l-Kur'an*, c. 5 (Lübnan: Dar'ül-Kütübi'l-İlmiyye, 2010), 15.

¹²⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:16.

¹²⁷ Karaman vd., 2:16-17.

yerine iki yol gösterdiğini ifade etmişlerdir. Bunlardan birincisinin erkeklerin zaruret bulunmadıkça evlilikte tek hanımla yetinmeleri gerektiğini, çünkü erkekler birden fazla evli olduklarında adaleti yerine getiremeyip günaha gireceklerdir, ikincisinin ise 3. ayette açıklanan zaruretlar neticesinde birden çok kadınla evli bulunanların gönül ilişkisi ve sevgi dışında maddi ve ölçülebilir hak ve menfaatlerde eşler arasında adil olmalarının tavsiye edildiğini dile getirmişlerdir.¹²⁸ Müelliflerin buradaki açıklamalarında birden çok evliliği kesin olarak yasaklayan bir ifadeleri mevcut değildir. “*Ne kadar uğraşsanız uğraşın, kadınlar arasında adaleti yerine getiremezsiniz.*” ifadesini de sevgi ve bağlılık konusunda adaletli olamazsınız şeklinde anladıkları görülmektedir.

Cessas Ahkamü'l-Kur'an'da konu ile ilgili açıklamasında Nisa suresinin 3. ayetindeki “*Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız...*” ibaresi ile ilgili yetim kızların evlendirilmesi hakkında bilgi veren açıklamalar yaptıktan sonra ayetin bu ibaresiyle velinin himayesindeki yetim kızın malı ve güzelliğinden dolayı mehirini vermeden yetim kızla velisinin evlenmesinin yasaklandığını, böyle durumda velinin yetim kızın ya mehirini adaletli olarak vererek evlenmeleri gerektiğini ya da evlenmelerinin yasak olduğunu belirtmiştir. Aynı ayetin “*Size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikahlayın.*” ibaresinin açıklamasında buradaki ayette erkekler için helal olan kadınlardan dört kadınla evliliğe bir serbestliğin tanındığını, eğer erkek, eşler arasında adaletin uygulanmasından korkarsa dört değil üç kadınla evleneceği, bu durumda adaleti gerçekleştirmekten korkarsa iki kadınla, yine adaleti gerçekleştirmekten korkarsa tek kadınla evlilikle yetineceği ifade edilmiştir. Ayetin devamındaki “*Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız o taktirde bir tane alın...*” ibaresinin açıklamasında buradaki adaletin kadınların yanında geceleme ilgili olduğu, bu durumda adaletsizlikten korkulduğunda tek kadınla evlilikle yetinilmesi gerektiğinin belirtildiği ifade edilmiştir. Devamında Nisa suresi 129. ayetteki “*Ne kadar uğraşsanız uğraşın, kadınlar arasında adaleti yerine getiremezsiniz. Öyle ise (birine) büsbütün gönül verip ötekini (kocası hem var, hem yok) askıda kalmış kadın gibi bırakmayın...*” ibarelerin açıklamasına geçerek burada kastedilenin kalbin yönelmesi olduğu ve bunun önüne geçilemeyeceği fakat mümkün olanın geceleme konusundaki adalete uyulması olduğu, bunun yerine getirilmemesinden, kalbin yönelmesinin açığa vurulmasından, diğer eşlere haksızlık yapılmasından ve adaletten uzaklaşılmasından korkulursa bir kadınla evlilikle yetinmenin emredildiği ifade edilmiştir. Nisa suresi 3. ayetteki “*Veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin...*” ibaresinin açıklamasında burada erkeğe evlilik yapma konusunda hür kadınlar veya cariyelerden herhangi birisini seçme hakkı tanındığını belirtmiş, aynı ayetin son kısmındaki “*Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur.*” ibaresinin açıklamasında burada bir kadınla yetinilerek diğer eşlere haksızlık yapılmasının

¹²⁸ Karaman vd., 2:155-56.

önüne geçilmesinin amaçlandığı, eş bir tane olduğunda geceleme konusunda adaleti yerine getirememeye gibi bir durumla karşılaşılmayacağı ifade edilerek konu tamamlanmıştır.¹²⁹

Kur'an Yolu tefsiri ile Cessas'ın *Ahkamü'l-Kur'an* adlı eseri arasında Nisa suresi 3. ayetin yetimlerle ilgili aktarılan rivayette benzerlik olmakla birlikte; ayetin devamındaki birden çok evlilik hakkında *Kur'an Yolu* tefsiri ayetin birden çok kadınla evliliğe serbestlik getirmediğini, tek kadınla evli kalınmasını tavsiye ettiğini ifade etmiş, *Ahkamü'l-Kur'an* ise adaleti gerçekleştirmek şartıyla birden çok kadınla evlilikte serbestlik olduğunu ifade etmiş, ayetin devamındaki adaletli davranmaktan korkarsanız ifadesi için *Kur'an Yolu* tefsirinin açıklaması adaletin yerine getirilemeyeceği yönündeyken, *Ahkamü'l-Kur'an* buradaki adaleti kadınlar arasındaki geceleme olarak kabul etmiş ve diğer eşlere karşı adaletin yerine getirilme korkusu varsa eşlerden tek kadına kadar vazgeçilip en son tek kadınla evlilikle yetinilmesi şeklinde açıklamış; Nisa 129. ayetteki adaleti yerine getiremezsiniz ifadesindeki adalet her iki eserde de sevgi ve bağlılık olarak ifade edilmiş, ancak *Kur'an Yolu* tefsiri kalbin yönelmesi durumundaki adaletin gerçekleşmeyeceğinden dolayı zaruret bulunmadıkça tek kadınla evli kalınması ve birden çok evli olanların eşler arasında sevginin dışında adaletli olmalı şeklinde açıklamış, *Ahkamü'l-Kur'an* ise adaleti yerine getiremezsiniz ifadesindeki adaleti, kalbin yönelmesinin açığa vurulmaması ve diğer hususlarda adaleti sağlamaktan korkulursa tek kadınla evlilikle yetinilmeli olarak ifade edilmiş; *Kur'an Yolu* tefsiri ayetteki elinizdeki cariyelerle yetinin ifadesi için önce yetim kızlar ve hür kadınlar üzerindeki haksızlıkların, sonra da köleliğin ortadan kaldırılmak istediğini ifade etmiş, *Ahkamü'l-Kur'an* ise evlilik yapacak erkeğe burada cariye veya hür kadınlar konusunda serbestlik tanındığı şeklinde açıklamış; Nisa suresi 3. ayetin son kısmındaki bu adaletten ayrılmamanız için daha uygundur ifadesi için de *Ahkamü'l-Kur'an* burada kastedilenin geceleme konusunda adaleti yerine getirmek olduğundan eş bir tane olduğunda buna riayete gerek kalmayacağı şeklinde fikir beyan etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsirinin birden çok evliliği tarihi serbestlik olarak ifade ettiği ve gerektiğinde yasaklanabileceğinin mümkün olduğunu, şartlar oluştuğunda yasaklamanın kalkabileceği gibi açıklamaları *Ahkamü'l-Kur'an*'da mevcut değildir. Sonuç olarak *Kur'an Yolu* tefsiri birden çok evliliğe yasaklayıcı, zaruret durumunda serbest olarak yaklaşırken, *Ahkamü'l-Kur'an*'ın birden çok evliliğe adaletin yerine getirilip getirilmeme konusundaki sonuca göre yaklaştığı görülmektedir.

2.3.2. Kadınların şahitliği

Kur'an Yolu müellifleri borçlanma hukuku ile ilgili bir erkeğin yerine iki kadının şahit olmasının ifade edildiği Bakara suresi 282. ayetteki “...(Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun. Bu, onlardan biri unutacak olursa,

¹²⁹ Ebu Bekr Ahmed B. Ali er-Razi el-Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*, çev. Mehmet Keskin, c. 4 (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018), 28-47.

diğerinin ona hatırlatması içindir. Şahitler çağırıldıkları zaman (gelmekten) kaçınmasınlar...” ibarelerin açıklamasında mali konularda şahitliğin ya iki erkek ya da bir erkek iki kadının olacağını, bundan aşağısının iddianın ispatı için yeterli olmadığını, kadınların dışında tek erkeğin yeterli olmamasının onun akıl ve dürüstlüğünün eksik olmasından değil, hakkın zayi olmaması açısından bir tedbir olduğunu ifade etmişlerdir. Bir erkeğin yerine iki kadının şart koşulmasının kadınların özel durumları, konuları, psikolojileri, ev dışındaki hayatla ilgileri bakımından unutmaları ihtimallerinin daha fazla olmasından kaynaklı ve hakkın zayi olmaması için bir tedbir olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca şahitlikte iki kadının zikredilmesinin, birisi unutulunca diğerinin hatırlatmak amacıyla var olduğunu, böylece sayı bakımından şahitlikte bir kadınla bir erkek arasında fark olmadığını savunmuşlardır.¹³⁰

Müellifler buradaki açıklamasında mali konularda olmak üzere iki kadının şahitliğini kadınların özel durumlarına bağlamış, ayetteki ifadede iki kadının var olmasındaki amacın birisi unutup yanılırsa diğerinin hatırlatması olmasından dolayı sayı bakımından erkek ile kadının şahitlikte eşit olduklarını belirtmişlerdir. Ancak birisi unutulunca diğeri hatırlatsın ifadesi, kadınları şahit olarak tek kadına düşürmemektedir. Çünkü kadınların her ikisi yani hatırlatıcı olan ve diğer kadın ilk anda birlikte şahit olmuş olmaktadır. Ayrıca hatırlatacak olan kişi de baştan seçilmiş değildir. İki kadın şahitten hatırlatıcı baştan belli olmadığından ve sonucunda da her ikisinden birisi hatırlatıcı olacağından bu durum her iki kadının da şahitliğin içerisinde olduğunu göstermektedir. Bu durumda sayı bakımından da iki kadın şahit olmuş olmaktadır. *Kur'an Yolu* tefsiri iki kadının şahitliğini tek kadına ve erkekle denk hale getirmeye çalışması günümüz açısından bir erkeğin yerine iki kadının şahit olmasının kabul edilebilir görülmemesinden kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca ayetin mesajının günümüzdeki uygulamasından da bahsetmemiştir. Kadınların diğer konulardaki şahitliği konusunda mezhepler arasında farklı görüşler olmakla birlikte borçlar hukuku alanında sayı bakımından bir erkek ve iki kadın şahitliğinde bütün mezheplerin ittifak içerisinde olduğu belirtilmektedir.¹³¹

Cessas Ahkamü'l-Kur'an'da Bakara suresi 282. ayetteki “...Eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun...” ibaresinin açıklamasında iki kadının bir erkek şahidin yerine geçeceğini, iki şahit erkeklerden olmazsa, o zaman iki şahidin bir erkekle iki kadın olacağı, ayetin bir erkekle iki kadını “şehideyn” adıyla onlara şer’i bir ad verdiğini ifade etmiştir. Ayetin zahiri manasının borçlanmadaki şahitlikte iki erkek veya bir erkek iki kadının şahit olmasını vacip kıldığı da ifade edilmiştir. Ayetin devamındaki “... Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir...” ibaresi için ise kıraat farkını dikkate alarak iki açıklamada bulunmuştur. Birincisi, şahitliğin düzgün olması bakımından iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olduğu, ikincisi ise şahit kadınlardan birisi diğerine hatırlatmada bulunması

¹³⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:448.

¹³¹ H. Yunus Apaydın, “Şahit”, TDV İslâm Ansiklopedisi, erişim 02 Nisan 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sahit>.

şeklinde açıklamış, devamında kadınların akli ve dini yönden eksik olduğunu bildiren hadisi zikretmiş, bu hadiste eksikliğin göstergesi olarak Hz. Peygamberin iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk anlamındaki ifadesini dile getirerek “*bu diğerinin ona hatırlatması içindir.*” ibaresi için yaptığı birinci açıklamayı desteklemiştir.¹³²

Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*'da bir erkeğin yerine iki kadının şahit olmasını iki erkek olmadığında geçerli olduğunu ifade etmiş, *Kur'an Yolu* tefsiri de mali konularda ya iki erkek ya da bir erkek iki kadın şahit olabileceğini ifade etmiştir. *Ahkamü'l-Kur'an* birisi unuttunca diğeri hatırlatsın ifadesini iki kadının bir erkeğin şahitliğine denk olduğunu ve şahit kadınlardan birisi diğerine hatırlatmada bulunması şeklinde açıklarken, *Kur'an Yolu* tefsiri bu ifadeyi iki kadından birisi unuttunca diğeri hatırlatıcı olduğu şeklinde açıklayarak kadınlardan birisinin hatırlatıcı konumda olduğunu, böylece sayı bakımından kadın şahidin de tek kadın olduğunu ifade etmiştir. *Ahkamü'l-Kur'an* ilgili hadisi zikretmesi sebebiyle iki kadının şahit olmasının kadının akli ve dini eksikliğinden kaynaklı olduğu dolaylı olarak ortaya çıkmış, *Kur'an Yolu* tefsiri ise iki kadının şahit olmasını kadının sosyal, psikolojik ve özel durumuna bağlamıştır.

2.3.3.Kadın erkek eşitliği

Kuran Yolu tefsiri Bakara suresi 228. ayetteki “*...Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.*” ibarelerinin açıklamasında kadının haklar bakımından erkeğe mutlak olarak eşit olmadığını, her ikisi de benzer ve denk haklara sahip olduklarını, erkek ve kadınların haklarında nasların belirlediği haklar olabildiği gibi bunlar dışındaki hakların sosyal şartlara ve kamu vicdanındaki meşruiyet ölçülerine göre ayarlanabileceğini ve erkeklerin kadınlara göre hak ve ödevlerinde bir derecelik fazlalık olduğunu görüleceğini ifade etmiştir. İslam'a göre kadın ve erkeğin insanlık ve kullukta eşit olduğunu, bunun haricindeki söylemlerin doğru olmadığını, kurumlar ve rollere bağlı olarak verilen hak ve yükümlülüklerde erkek ve kadının eşit olmadığını, adalet ve dengenin gözetildiğini, iffeti koruma, geçimsizlikte hakeme başvurma, iyi geçinme, aile içi durumda iş birliği ve danışma gibi konularda kadın ve erkek için eşitliğe yakın benzer haklara sahip olduklarını belirtmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri erkek ve kadınların haklarında değiştirilebilir haklar için hakem olarak marufu ölçüt belirlemiş, erkeklerin bir derecelik hak fazlalığı hakkında eski müfessirlerin ve müçtehitlerin erkeklerin fiziki güç, üstün akıl ve güçlü irade olarak yorumladıklarını, erkeklerin fiziki gücünün kadına oranla fazla olmasından hak ve ödev farklılıklarının bulunmasının tabii olduğunu, akıllarının üstün kabul edilmesinin hadise dayanılarak verildiğini ancak bunun kadınla erkek arasındaki akıl farkı için söylenmediğini ifade etmiş, kadınla erkek arasında irade gücü, psikolojik, biyolojik ve fizyolojik farklarının olduğunu,

¹³² Ebu Bekr Ahmed B. Ali er-Razi el-Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*, çev. Mehmet Keskin, c. 3 (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018), 333-69.

genelde evin geçiminde ağır yükün erkeğe ait olduğunu ve bu değişmez farklılıklara dayalı olarak erkeğe bir derece hak verildiğini ve bunun da yöneticilik ve koruma hakkı olduğunu belirtmiştir.¹³³ *Kur'an Yolu* tefsiri eski fıkıh alimlerinin de devlet ve ailenin yönetilmesinde erkeklerin önceliğini ittifakla benimsediklerini diğer konularda ise farklı içtihatların olduğunu dile getirmiştir.¹³⁴ *Kur'an Yolu* tefsiri buraya kadarki açıklamasından anlaşıldığı üzere kadın ve erkek kulluk ve insanlık açısından eşit olmaktadır. Müellifler eşitliğin olmadığı yeri hak ve ödevler bakımından değerlendirerek, erkeğin kadına göre fiziki gücünün, irade gücünün, psikolojik ve biyolojik yapılarının farklı olması ve erkeğin evi geçindirmesi görevinin bulunmasından dolayı erkeğe kadını koruma ve yönetme olarak bir derece daha fazla hak verildiğini ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsirinin kadın erkek eşitliğine yönelik bu ayetteki yaklaşımları geçerli olmakla birlikte ayetteki derece üstünlüğünü tam olarak yansıtmadığı söylenebilir. Çünkü üstünlük kelimesine farklılık anlamını vererek erkeğin fiziki gücünün ve doğuştan gelen kadın ile erkek arasındaki irade gücü ve psikolojik durumlarını üstünlük değil farklılık olarak ifade etmiş, bu farklılıkların kadınlara göre erkekte fazla olmasını ise geçmişteki müfessirler gibi dini zeminde izah etmeyip doğuştan gelen biyolojik ve psikolojik farklılıklar çerçevesinde yorumlamıştır. “Müellifler açıklamalarında eski müfessirlerin erkeğin kadına göre bir derece hak fazlalığı hakkındaki görüşlerine de atıfta bulunmuşlar fakat bu görüşleri eksik olarak yansıtmışlardır.”¹³⁵ Müelliflerin bu yaklaşımı bir çalışmada şu şekilde eleştirilmiştir.

Kur'an Yolu tefsiri, neden acaba böyle bir yola başvurmaktadır? Anlaşılan o ki, bu tavrıyla tefsir, aslında önceki müfessirlerin konuyla ilgili yaklaşımlarını benimsemediğini zımnen ifade etmekte, fakat bunu açıkça ortaya koyup tartışmasına girmemektedirler. Bu, aslında modern dönem tefsirlerinde sıkça rastlanan bir yaklaşımdır. Çünkü onlar, kadına ilişkin aşağılayıcı olduğunu düşündükleri temalara bazen yer vermemek suretiyle tavırlarını ortaya koymaktadırlar. Böylece bu yanlış yorumlardan İslam'ı arındırdıklarını düşünmektedirler. Bazen de görmezlikten gelemedikleri konulara yer vermekte; fakat bunların da modern muhatapların algısına pek şirin gelmeyeceklerini düşünerek, eleştirmek suretiyle tepkilerini göstermektedirler. Nitekim bahsedilen tefsir, akıl bakımından erkeğin kadından üstün olduğu şeklindeki klasik yaklaşımları doğru olmamakla nitelendirmektedir.¹³⁶

Kur'an Yolu tefsiri Nisa suresi 34. ayetin “*Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar...*” açıklamasında sadece kocaların değil bütün erkeklerin koruyucu ve yönetici yani “kavvam” olmasının iki gerekçeye dayandırıldığını, birincisinin Allah'ın insanların bir kısmına diğerlerinden üstün kabiliyetler vermesi, böylece

¹³³ Bu konu hakkında el-Kurtubi (ö. 671/ 1273) “racul” kelimesinin kökünde kuvvetlilik anlamının var olduğunu, adamın üstünlüğünün infakta, cihatta, mirasta, diyetle, bunlara gücünün yetmesi sebebiyle ve akılda olduğu ifade edilmiştir. Ebu Abdullah Muhammet b. Ahmet el-Ensari el-Kurtubi. Tahkik, Salim Mustafa el-Bedri. *El-Cami li-Ahkami'l-Kur'an*, c. 3 (Lübnan: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010), 83.

¹³⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:363-65.

¹³⁵ İbrahim Hilmi Karşlı, “Kadın-Erkek Eşitliği Bağlamında Tefsirlere Eleştirel Bir Yaklaşım”, Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Faaliyetleri Merkezi Kur'an ve kadın Sempozyumu, Haziran 2010 Ankara, 114.

¹³⁶ Karşlı, 114.

erkeklerin kadınlara göre koruyup yönetme kabiliyetlerinin fazla olması, ikincisinin ise erkeklerin aile geçimini üstlenmeleri ve mali yükümlülüklerinin olması sebebiyle olduğunu belirtmiştir.¹³⁷ Bazı müfessirlerin bunlardan birincisinin insan tabiat gereği değişmez olduğunu kabul ettiklerini belirttikten sonra ikinci gerekçenin ise yaratılıştan değil, kültür ve medeniyete bağlı alışkanlıklardan, adet ve tutumlardan kaynaklandığını, günümüzde de erkeklerin bu fonksiyonlarının önemli ölçüde devam ettiğini dile getirmiştir. İslam hukukunda erkeğin aile geçiminden tek başına sorumlu olduğunu mehir, diyet ve cihat gibi mali tarafı olan yükümlülüklerinin de olduğunu ifade etmiştir. Devamında erkeğin kavvam olmasının hangi vazifeleri ihtiva ettiğini belirlemek için ayet ve hadislerin lafızlarıyla örf ve adeti de dikkate aldığı ifade edilen geçmiş müçtehit ve müfessirlerin kavvamlığa reislik, yöneticilik, eğitim, koruma, savunma, ıslah, kazanma ve üretme anlamını yüklediklerini, çağımızda ise aile reisliği anlamının verildiğini, ayetten genel olarak yönetim savunma ve koruma bakımından erkeklerin üste olduğunu fakat ayetin devamındaki ifadelerden aile kurumundaki yöneticilik anlamının ağır bastığını ifade etmiştir.¹³⁸ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamada ayetteki kavvam ifadesinin karşılığı olarak tüm erkekleri kapsayacak şekilde koruyuculuk ve yöneticilik anlamını vermiş, günümüzdeki karşılığının aile reisliği olduğunu, aile kurumunda hakimiyet ve yöneticilik anlamının ağır bastığını belirtmiştir. Erkeklerin koruyucu ve yönetici olmalarının gerekçesi olarak da erkeklerin kadınlara göre koruyucu ve yöneticilik vasfının yaratılıştan ve mali yükümlülüklerinin olmasından kaynaklı olduğunu ifade etmiştir.

Ayetin bağlamı dikkate alındığında kavvam ifadesiyle tüm erkeklerin değil kocaların yönetici ve koruyuculuğundan bahsedilmektedir. Anlaşıldığı üzere *Kur'an Yolu* tefsiri 'kavvamün' kelimesinin anlamını tüm erkekleri kapsayacak şekilde genişletmesinin sebebi Bakara suresi 228. ayetteki erkeklerin bir derece daha fazla hak sahibi oldukları ve bu hakkında, bu ayetteki kavvamla ifade edilen koruyuculuk ve yöneticilikle karşılık bulduğunu belirtmelerinden kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. *Kur'an Yolu* tefsiri bu ayetin açıklamasında koruyucu ve yönetici olmalarının gerekçelerinden olan erkeğin evi geçindirme ve mali yükümlülüklerinin bulunmasının yaratılıştan olmadığını, örf, adet ve alışkanlıklardan kaynaklı olduğunu ifade etmesi, ayetteki ibareyi tarihsel duruma düşürmektedir. Yaratılıştan gelen özellikler değişmez olduğundan, erkeğin evi geçindirmesi ve mali yükümlülüklerinin varlığı örf, adet ve kültüre dayandırıldığında değişebilir olmasının yolu açılmış olacağı sonucuna götürmektedir. Ancak Bakara suresi 228. ayetin açıklamasında erkeğin evini geçindirmesini temel ve değişmez kurallar içerisinde olduğunu da ifade etmiştir.

Kur'an Yolu tefsiri açıklamanın devamında karı kocadan oluşan aileyi, oluşturan, yöneten dini, ahlaki kuralların olduğunu, kurallara uyulduğu müddetçe bir meselenin olmadığını, şayet taraflar hakları çiğner kuralları bozarsa adaleti sağlama açısından bazı tedbir ve yaptırımların

¹³⁷ Erkeklerin kavvam olmalarının akıl üstünlüğü ve tedbir bakımından olduğu ile birlikte nefis ve tabiat bakımından kuvvetli olduğu yönünde iki görüşten bahsedilmektedir. Bk. Ebu Abdullah Muhammet b. Ahmet el-Ensari el-Kurtubi. Tahkik, Salim Mustafa el-Bedri, *El-Cami li-Ahkami'l-Kur'an*, c. 5 (Lübnan: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010), 111.

¹³⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:34.

devreye gireceğini, bu ayette kadının, Nisa suresi 128. ayette de kocanın hukuku çiğnemesi ve düzene baş kaldırmasının ele alındığını belirtmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri kadının aile içerisindeki kurallara uyup uymaması yönünden salih ve naşize olarak ikiye ayrıldığını, salih kadınları, kocalarının ve aile fertlerinin yanında veya bulunmadıkları yerlerde, görevlerini hakkıyla yerine getiren, Allah'ın koyduğu ve toplumun benimsediği kuralların dışına çıkmayan, aileye ihanet edip şerefine leke sürmeyen şekilde tanımlamıştır. Kur'an-ı Kerim'in bazı davranışlarıyla yoldan çıkma ve hukuka baş kaldırma, nüşuz belirtileri gösteren kadınlara karşı aile düzenini korumayı aile reisliği vazifesiyle önce kocaya verdiğini, şayet koca düzeni sağlayamaz da ailenin dağılmasından korkulursa hakemlerin devreye gireceğini belirtmişlerdir. *Kur'an Yolu* tefsiri ayette erkeğin, naşize durumunda olan kadına karşı öğüt vermek, yatakta yalnız bırakmak ve dövmek şeklinde yapılabileceklerinin sıralandığını, dövmenin dışındakilerin bir sorun teşkil etmediğini, dövme tedbirinin günümüzde kadın hakları ve insanlık hassasiyeti konusunda tartışma konusu olduğunu ifade etmiş, naşize durumundaki kadını dövme ile ilgili eski tefsircilerin yorumlarından bazılarını alıntılarla dile getirmiştir. Bu alıntılarda peygamberimizin kadınları dövmeyi men ettiği, kadın dövme eylemine olumsuz bakışını ve bunu ortadan kaldırma iradesini yansıttığı, fıkıh kitaplarında dövmenin zarar vermemesi, iz bırakmaması, yüze vurulmamasının kaydedildiği, bazı tefsircilere göre dövmenin tamamen sembolik olduğu, erkeğin namusunu lekeleyecek bir davranışta bulunmayan kadını dövmeyip ona öfkesini göstereceği, kocanın karısını dövmeyeceği, kocanın naşize olan kadınına iyi niyetle bir kaç sopa vurulmasına müsaade edildiği, şayet sınır aşılırsa ülü'l-emrin nüşuz durumunda olan karısını kocanın dövmesini kesin olarak yasaklayabileceği, erkeğin nüşuz durumundaki eşini dövmesi her durum ve zaman için geçerli olmadığı anlatılmaktadır. Alıntılardan sonra konu ile ilgili görüşünde ayette naşize kadına karşı ıslah tedbiri olarak ifade edilen yolların, insanlığın tecrübeleri ve yaşanan topluluğun örf ve adetleri dikkate alınarak zikredildiğini, bu yollardan birisi olarak zikredilen kocanın karısını dövmesi eyleminin Hz. Peygamber tarafından toplumun ıslah edilmesiyle zevcenin dövülemeyeceğinin telkin edilerek kötülendiğini ve iyi bir kocanın karısını dövmeyeceği kaidelerinin de bu yakışıksız davranışın önüne set olarak konulduğunu belirtilerek sünnetin ayeti nesh etmediğini ama yerelliğini ve kültürel bağlamını açıkladığını dile getirmiştir.¹³⁹ *Kur'an Yolu* müelliflerinin aile reisinin nüşuz durumunda bulunma ihtimali olan kadına karşı uygulayacağı tedbirlerin insanlığın tecrübeleri ve yaşanan toplumun örf adetin dikkate alınarak zikredildiğini ifade etmeleri ayetteki öğüt verme, yatağı ayırma ve dövme tedbirlerine tarihsel olarak yaklaştıklarını göstermektedir. Dövme eyleminin tarihselliği konusunda sünnetin kaynak olarak gösterildiği de görülmektedir. Bu durum ayette ifade edilen dövme eylemini Hz. Peygamberin bile kabul etmediği anlayışını ortaya çıkarmaktadır. Temel yaklaşımlarını netleştiren bir diğer husus olarak ayette ifade edilen

¹³⁹ Karaman vd., 2:59-61.

naşize durumunda olan kadın için dövme eylemi günümüz açısından da tartışma meydana getirdiği ifade edilmiştir.

Kur'an Yolu tefsiri Nisa suresi 128. ayetin “Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Uzlaşmak daha hayırlıdır...” açıklamasında nüşuz kelimesinin anlamını Nisa 34'teki baş kaldırma anlamının yerine bu ayette kötü muamele olarak ifade etmiş, tefsircilerin erkeğin nüşuzunu, nefret, uzaklaşma, normal evlilik ilişkilerini aksatma, söz ve fiil ile incitme, sert davranma şeklinde açıkladıklarını belirtmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki ayette nüşuz kelimesiyle hanımına karşı kötü muamele eden, evlilik hukukunu yerine getirmeyen, adil davranmayan ve eşinden yüz çeviren kocanın konu edildiğini, bu durumdaki kadının da hakeme başvurması ve evliliğini sona erdirmesinin mümkün olduğunu ifade etmiştir. Ancak ailenin yıkılması ve taraflara zarar getireceği endişesinden son çare olan ayrılıktan önce alınması gerekli tedbirlerin olduğu ve bu sebeple Nisa 34. ayette ifade edilen kadının nüşuzu durumunda kocanın uygulayabileceği üç tedbirden ilkinin kocanın nüşuzu durumunda da kadının uygulayabileceğini, ikincisinin kocanın işine geleceğinden bir anlamının olmayacağını, dövme konusunun hem kadının yapabileceği bir şey olmadığını, hem de İslam'ın erkek için dahi hoş görmediğini fakat o günün toplumunda normal kabul edilen bir adet olduğunu dile getirmiştir. Bu durumda olan kadın için, ayrılmayı istemiyorsa uzlaşmayı ve kötü muameleyi asgariye indirme tedbirini kullanarak özverili davranmanın yararlılığından bahsedilmektedir. Ayette kocası tarafından kötü muamele gören kadının kendisine iyi muamelede bulunması sebebiyle kocasına bazı menfaatler vermesinin uygunluğuna işaret edildiği ancak kocanın elde edeceği menfaatlere dayanarak eşine iyi davranmasının takva sahibi insanın vasıflarına uygun olmadığı ifade edilmiştir.¹⁴⁰ *Kur'an Yolu* tefsiri Nisa suresi 34. ayetin ifadesine göre kadının baş kaldıracağından endişe edildiğinde uygulanacak tedbirlerden bahsederken, bu ayette kocanın nüşuzu durumunda kadının kocasıyla uzlaşması istenmektedir. Ancak erkeğin nüşuz durumundaki eşine uygulayabileceği tedbirleri, kadının da nüşuz durumundaki kocasına uygulayabileceğini belirtilmiştir. *Kur'an Yolu* tefsirinin bu yaklaşımları ayetlerdeki kadın ile eşit kılma amaçlı olduğu böylece aile içerisindeki ilişkilerde kadın ile erkek arasında bir fark kalmayacağından bu durumda erkeğin aile reisliğinin bir karşılığı da olmayacaktır. *Kur'an Yolu* tefsiri bu yaklaşımdan sonra erkeğin nüşuzu durumunda, eş ayrılmayı istemiyorsa anlaşma yoluna gidip aile huzurunun devamı ve bazı problemlerin aşılması için özverili olması ayette kocasına bazı menfaatler sunarak evliliğini devam ettirmesine çalışmasının uygun olduğuna işaret edildiğine fakat erkeğin kadından elde edeceği menfaatle veya kadının haklarından vazgeçmesiyle evliliğini devam ettirmesinin takvaya uygun olmayacağı yönünde açıklama yapmıştır.

Cessas Ahkamü'l-Kur'an'da, Bakara suresi 228. ayetteki “Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır.” ibarelerinin

¹⁴⁰ Karaman vd., 2:154-55.

açıklamasında bu ayette eşlerin birbirlerinde haklarının olduğunu fakat kocanın ise karısı üzerinde bir derece daha fazladan hakkı olduğunu ifade etmiş, kadının kocası üzerindeki haklarının neler olduğundan bahsetmiştir. Allah Teala tarafından erkeğin kadından bir derece daha üstün olmasını kadını koruyucu ve kollayıcı olması, erkeklerin mallarından harcama yapmaları, itaatsiz durumdaki kadının dövülmesi ve yatağının ayrılması, boşama yetkisi, birden çok evlilik yapması, kadının kocasının taşındığı yere gitmesi, kadının kocasından izinsiz nafile oruç tutamaması konularda olduğu dile getirilmiştir. *Ahkamü'l-Kur'an*'da Nisa suresi 34. ayetteki "*Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır.*" ibaresi hakkında bu ayetteki erkeğin koruyucu ve kollayıcı olarak nitelenmesi kadının kocasına itaatinin gerekli olduğunu gösterdiği ifade edildikten sonra kocanın kadınlar üzerindeki haklarından bahsedilmiştir.¹⁴¹ Erkeklerin kadınları koruyup kollamakla yükümlü olmaları, erkeklerin kadınlara göre yaratılış olarak akıl ve fikir üstünlüklerinden ve kadınların nafakalarını karşılamaları konusunda yükümlü olmaları sebebiyle olduğu ifade edilmiştir. Erkek mertebe olarak kadından üst konumda olduğu belirtilmiş, kadının günah istekleri hariç kocasına itaatle yükümlü olduğu ifade edilmiştir. Aynı ayetin devamındaki (*Evlilik yükümlülüklerini reddederek*) *başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün.*" ibarelerin açıklamasında nüşuz kelimesini kadının kocasına muhalefet ederek üstünlük sağlamaya çalışması olarak açıklanmıştır. Nüşuz durumundaki kadın için ayette zikredilenler için öğüt verme, yatakta yalnız bırakma ve dövme konuları ile ilgili açıklamalar yapılmıştır.¹⁴² *Ahkamü'l-Kur'an* Nisa suresi 128. ayetteki "*Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Uzlaşmak daha hayırlıdır...*" ibareler hakkındaki açıklamada erkeğin nüşuzunu hanımını sevmeyip ona üsten bakması şeklinde açıklamış, ayetin inişi hakkında bir kadını kocası boşamak istemesi üzerine kadının nafakamı verme ve benim yanımda gecelemebilirsin ama beni nikahında tut anlamında bir rivayetten bahsetmiştir. Hanım kocasının yüz çevirmesinden endişe ettiği durumda Allah Teala'nın uzlaşmalarını mübah kıldığını belirtmiş, uzlaşmayı da kadının geçmişte hak ettiği nafakadan, mehirden, geceleme konusundan ve diğer kadınlık haklarından vaz geçmesi yönünde ayetin genel manası olarak ifade etmiştir.¹⁴³

Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*'da erkeğin kadından haklar bakımından bir derece üstün olduğunu ifade etmiş ve üstünlük sebeplerini saymıştır. *Kur'an Yolu* tefsiri haklar bakımından denk ve benzer olduklarını, erkeğin üstünlüğünü farklılık olarak ifade etmiş ve bu farklılığında kavram olduğunu belirtmiştir. *Ahkamü'l-Kur'an* erkeklerin kavram olmalarını akıl ve fikir üstünlüğü ve kadınların nafakalarını karşılamaları sebebiyle olduğunu, erkeğin mertebe olarak kadından üst

¹⁴¹ Ebu Bekr Ahmed B. Ali er-Razi el-Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*, çev. Mehmet Keskin, c. 2 (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018), 541-44.

¹⁴² er-Razi el-Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*, 2018, 4:466-71.

¹⁴³ Ebu Bekr Ahmed B. Ali er-Razi el-Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*, çev. Mehmet Keskin, c. 5 (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018), 153-54.

konumda bulunduğunu ve kadının kocasına itaat etmesi gerektiğini ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri erkeklerin kavvam olmalarını biri yaratılış diğeri örften kaynaklı iki gerekçeyle açıklamış ve günümüzde kavvamlığın aile reisliği olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir. *Ahkamü'l-Kur'an* nüşuz durumda olan kadına ayette belirtilenlerin uygulanması yönünde açıklamalar yapmış, *Kur'an Yolu* tefsiri ayette ifade edilenlerden öğüt verme ve yatakta ayrı bırakmanın yapılabileceğini ancak dövmeyle İslam'ın hoş görmediğini, iyi bir kocanın karsını dövmeyeceğini, dövme eyleminin o günün toplumuna has bir durum olduğunu ve sünnet tarafından hoş karşılanmadığını ifade etmiştir. *Ahkamü'l-Kur'an* kocanın nüşzunu eşini sevmeyip ona üstten bakması olarak ifade ederek bu durumda kadının nafaka mehir ve diğer kadın haklarından vazgeçerek uzlaşabileceğini belirtmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri erkeğin nüşuzu durumunda kadın ayrılmak istemiyorsa özverili davranıp kocasına bazı menfaatler sunup uzlaşabileceğini belirtmiş, erkeğin menfaat elde edip kadının haklarından vazgeçmesi ile evliliğe devam etmesinin takvaya uygun olmadığını ifade etmiştir.

2.3.4.Kadının mirastaki payı

Kur'an Yolu müellifleri kadınların mirasları hakkında Nisa suresi 7. ayetin “*Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Allah, bırakılanın azından da çoğundan da bunları farz kılınmış birer hisse olarak belirlemiştir.*” açıklamasında İslam'dan önce Arap toplumunda kadınlara ve kızlara pay verilmediğini, varislerin vasiyet yoluyla ya da vasiyet yoksa güç ve yaşa göre belirlenen erkeklerden olduğunu, doğumdan başka, evlat edinme ve kan kardeşliği sözleşmesiyle de erkeklerin varis olduğunu ifade etmişlerdir. Mekke döneminde uygulanmasının zorluğundan miras taksiminde değişiklik yapılmadığını, Medine toplumunda ise önce kardeşlik sözleşmesi ile miras hakkının getirildiğini, daha sonra aileler doğum ve göç yoluyla genişleyince kadınlarda dahil olmak üzere belli derecedeki yakınların birbirlerine varis kılındığını, ayetteki azından çoğundan belli pay ifadesi için mirasçıların hak sahiplerine paylarını diğer ayetlerde açıklandığı üzere titizlikle vermelerinin istendiğini belirttikleri açıklamasında, bu ayetin miras paylaşımında başta kadınlar olmak üzere adaleti sağlayarak cahiliye adetlerinden birisini daha kaldırdığını belirtmişlerdir.¹⁴⁴ Müellifler aynı surenin 11-12. ayetlerin “*Allah size, çocuklarınız (ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Eğer kız bir ise (mirasın) yarısı onundur...*” açıklamasında miras taksiminin geniş ölçüde Kur'an-ı Kerim tarafından belirlendiğini, belirlenmeyen kısımlar için sünnet ve icma ile tamamlandığını, 11. ayette tek kızın ve ikiden fazla kızların haklarının belirlendiğini ancak iki kızın payından bahsedilmediğini ifade ettikten sonra iki kızın, ikiden fazla kızlar gibi paylarının üçte iki olduğunu belirtmişlerdir. Ayette ifade edilen miras taksiminde erkeğin alacağı payın

¹⁴⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:20-21.

kadının payı üzerinden belirlenmesini, kadınların miras payı inkılabının pekiştirilmesi olarak ifade etmişlerdir.

Kur'an Yolu tefsiri kadına erkeğin yarısı payının verilmesine yönelik olumsuz düşüncelere karşı İslam'ın getirdiği yükümlülüklerin bütünü açısından bakıldığında bu paylaşımın adalete daha uygun olduğunu belirterek şu açıklamalarda bulunmuştur. Bütün durumlarda kadının payının erkeğin payının yarısı kadar olamadığını, anne-babası hayatta ve çocuğu olan bir ölünün anne-babasının mirastaki payları altıda birer olmak üzere eşit olduğunu, annesi bir olan kardeşler birden fazla iseler erkek kadın mirasın üçte birini eşit olarak paylaşırlar. Aynı derecedeki erkekle kadın akrabanın miras payında erkeğe iki kadın payı kadar hisse verilmesinin aile, mali yükümlülükler ve kamu yararı dikkate alınarak bir denge kurulduğu ifade edilmiş, günümüzdeki batı toplumunda kısmen değiştiği görülse de geçmiş zamanlarda erkeklerin bilgi, tecrübe ve toplumsal aktivite gibi imkanları sebebiyle servetin kullanımına daha yatkın olduklarından dolayı servetin erkeğe verilerek ailenin ve toplumun ondan azami olarak faydalanması amaçlanmıştır. Mirasın çoğuna erkeklerin hükmettiği görülse de, kadınların aldığı payın kendilerinin olup, başkalarının bu payda istifadelerinin olmadığını, evlenirken düğün masrafı, mehir ve ailenin geçiminin erkeğin üzerine yüklendiğini, kadınların erkeklerin mirasından da faydalandıklarını, bu sebeplerle kadının daha avantajlı konuma geldiğini, böylece kadınların payı yaklaşık olarak üçte ikiye yaklaştığını ifade ettikten sonra erkeklerin başkaca yükümlülüklerinin de olduğunu belirtmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri bazı ülkelerde kadınların mirastan hiç pay almadıklarını, Ortaçağdan sonra batıda kadınlarla erkeklerin mirastan aynı payı almaları için düzenlemelerin yapıldığını fakat yeni zamanlardaki mücadelelerle kadınların erkeklerle mülkiyet ve tasarrufta eşit olduğunu, İslam'ın ise daha baştan beri kadına mülkiyet bakımından üçte bir, faydalanma olarak da üçte ikiyi bulabilen miras payını verdiğini, İslam miras taksimini eleştirenlerin dikkat etmeleri gereken husus olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁵

Kur'an Yolu tefsiri Nisa suresi 176. ayetin "*Senden fetva istiyorlar. De ki: "Allah size "kelâle" (babasız ve çocuksuz kimse)nin mirası hakkında hükmünü açıklıyor: Çocuğu olmayan bir kişi ölür de kız kardeşi bulunursa bıraktığı malın yarısı onundur. Eğer kız kardeşi ölür ve çocuğu da bulunmazsa, erkek kardeş ona varis olur..."* açıklamasında kadınlar anlamı verilen bu surenin son ayetinin kadınların mirası hakkında bilgi vermesinin anlamlı olduğunu, surenin başında anadan bir erkek ve kız kardeşlerin, burada ise babadan bir erkek ve kız kardeşlerin mirastan pay alacaklarına dikkat çekildiğini ifade etmiştir. Ayetteki çocuğu olmayan ifadesindeki veled kelimesinin Arapça' da hem erkek hem kız çocuklar için kullanıldığını kelimeye bu manayı veren müçtehitlerin, kız çocuğu bulunması durumunda kelalenin oluşmayıp kız kardeşlerin mirastan pay alamayacaklarını ifade ettiklerini, ancak müçtehitlerin çoğunluğunun kelimenin tek başına erkek çocuğu ifade ettiğini ve sahih bir hadise dayanarak da kız çocuğu bulursa dahi ana baba bir veya baba bir kız kardeşlerin varis olacağını belirttiklerini ifade etmiştir. *Kur'an*

¹⁴⁵ Karaman vd., 2:25-27.

Yolu tefsiri devamında buradaki ayette baba bir kardeşler içerisinde erkek ile beraber kız kardeşlerin varlığında erkeğin payının iki kadının payı kadar olarak belirlenmesinin, erkeklerin, baba tarafından akraba olan kadınlara karşı mali yükümlülüğünün bulunmasından, kadınların ise böyle bir yükümlülüklerinin olmadığından, bu durumdaki kadının erkeğin payının yarısının verilmesinin kadınların ikinci sınıf insan olarak görülmelerinden veya haklarından eksiltmelerinden değil nimet külfet zaruretinden kaynaklandığını ifade etmiştir.¹⁴⁶ Müelliflerin yukarıdaki ayetlerin açıklamaları değerlendirildiğinde aynı derecedeki erkeğin kadına göre mirastan fazla pay almasının servetin iyi idare edilmesi ve erkeğin mali yükümlülüklerinin olmasına, kadının ise aldığı paydan herhangi bir harcamayla mesuliyeti olmadığı gibi erkeğin payından da faydalanarak erkekle aynı paya yaklaşmasına bağlamışlar, aynı derecedeki erkeğin iki kadın payı fazlalığının nimet külfet prensibince belirlendiğini ifade ederek ayetlerde ifade edilen miras taksimine uygun, tarihi bir düzenleme durumuna indirgmeden açıklamıştır.

Cessas *Ahkamü'l-Kur'an*'ında Nisa suresi 7. ayetin "*Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Allah, bırakılanın azından da çoğundan da bunları farz kılınmış birer hisse olarak belirlemiştir.*" açıklamasında cahiliye döneminde mirastan sadece erkeklere pay verilip kadınlara pay verilmemesinin bu ayetin iniş sebebi olarak gösterilmesine itiraz etmiş, ayetin zev'il erhamın mirastan pay alabileceklerini belirlediğini ancak payın ne kadar olduğunun belli olmadığını, bu sebeple başka ayet veya hadisle desteklenmezse bu ayetin hükmünü kullanmanın mümkün olmayacağını, bunun yanında hangi mirasçıların mirastan pay alacakları hususunda ihtilaf edildiğinde ayetin umum lafzının delil olarak kullanılabileceğini, bu ayetin zev'il erhamın mirasçı kılınmasına ve erkek kardeşlerle kız kardeşlerin dede ile birlikte mirasçı olacaklarına delil olduğunu ifade etmiştir. Nisa suresi 11. ayetteki "*Allah size, çocuklarınız (ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Eğer kız bir ise (mirasın) yarısı onundur...*" açıklamasında bu ayette ikiden fazla kız ile bir kızın payının açık olarak belirtildiğini, iki kız kardeşin payından bahsedilmediğini fakat iki kız kardeşin mirastan üçte bir alacağına ayetin delalet ettiğini belirtmiştir. Ölenin çocuklarından erkek evlat üçte ikisini, kız evlat kalan bir payı alacağı, erkeğe iki kızın payı verildiğinden iki kız kardeşin payının da üçte iki olduğuna ayetin delalet etmiş olduğunu dile getirmiştir. Bu ayette bir kız kardeşin payının bir kızın payı gibi, iki kız kardeşin payının iki kızın payı kadar belirlendiğini, başka mirasçılar yoksa ölenin kız kardeşi mirasın yarısını alacağını belirtmiştir. Ölenin çocuğu var ve kız ise mirasın yarısını alacağını ve anaya babaya altıda bir verileceğini, kalan bir hisse de asabe olarak babaya verileceğini, eğer ölenin çocuğu erkekse ana-babaya altıda bir verilip kalan dört hissenin erkek çocuğa verileceğini ifade etmiştir. Ölenin çocuğu yoksa ananın payı üçte bir, babanın payından ayette bahsedilmediğini fakat ayetin zahirine göre babanın payının üçte iki

¹⁴⁶ Karaman vd., 2:197-98.

olduğunu dile getirmiştir. Ölen kişi geride kardeşleri ile ana babası varsa ananın payı üçte birden altıda bire düştüğünü, geri kalanın babanın olduğu kardeşlerin mirastan pay alamadığını belirtmiştir. Ölen kadının kız ya da erkek çocukları varsa kocasının mirastaki payını mirasın yarısından dörtte bire indirdiğini, ölen kocanın kız ya da erkek çocukları varsa hanımının mirastaki payını dörtte birden sekizde bire indirdiğini ifade etmiştir. Ana-baba, ölenin kocası veya karısı ile mirasçı olduklarında mirasın dörtte biri hanımına, üçte biri anaya, kalanı babaya, diğer türlü mirasın yarısı kocaya, kalan üçte bir anaya, kalan babaya verileceğini, ölenin babası ve evladı olmazsa ana bir erkek ve kız kardeşler birden fazla olduklarında mirasın üçte birini eşit olarak paylaşabilecekleri ifade etmiştir.¹⁴⁷

Cessas *Ahkamü'l-Kur'an*'ında Nisa suresi 7. ayetin açıklamasında cahiliye adeti olan kadınlara mirastan pay verilmeyip erkeklere pay verilmesini bu ayetin iniş sebebi olarak kabul etmemiş bu ayetin zevil erhamın ve erkek ile kız kardeşlerin dede ile birlikte mirasçı olacaklarını belirtmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri ise bu ayetle diğer ayetlerde açıklanan hak sahiplerine payların titizlikle verilmesinin istendiğini belirtmiştir. Aynı surenin 11. ayetinin açıklamasında *Kur'an Yolu* tefsiri ölenin anne-babası ve çocukları varsa anne-babanın mirastan eşit paya aldıklarını ifade etmiş, *Ahkamü'l-Kur'an* ise çocukların kız erkek durumuna göre anne-babanın paylarını farklı olarak açıklamış, babanın payının anadan fazla olduğunu ifade etmiştir.

2.3.5. Zinanın cezası

Kur'an Yolu müellifleri İsrâ süresi 32. ayetin "*Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur.*" açıklamasında ayetteki zinaya yaklaşmayın ifadesinin zinaya götürecek tutum ve davranışlardan uzak durulmasını, zinanın hayasızlık ve çok kötü bir yol olduğu ifadesi için ise zinanın insanı temiz fitratına ve aklı selime uygun olmadığına işaret edildiğini belirtmişlerdir. *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında zinaya götürecek fiillerin neler olduğundan bahsetmemiştir.¹⁴⁸

Kur'an Yolu tefsiri Nisa suresi 15-16. ayetlerin "*Kadınlarınızdan fuhuş (zina) yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer onlar şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye veya Allah onlar hakkında bir yol açıncaya kadar kendilerini evlerde tutun (dışarı çıkarmayın)...*" açıklamasında fuhşun çeşitlerine göre belirlenen suçlarda Nisa ve Nur surelerinin ilgili ayetlerinin birbirlerini tamamladığını, açıklama gerektiren kısımlarını ise hadislerin açıkladığını, böylece cinsel suçlarla ilgili cezaların kaynağını sünnet ve sahabe icmasının teşkil ettiğini ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* müellifleri Nisa suresi 15-16. ayetlerdeki lafızların ifadelerine göre yorumlandığında kadınların kendi cinsleri, erkeklerin kendi cinsleri arasında yaptıkları fuhuştan bahsedildiğinin anlaşıldığını, Nur suresi 2. ayetin kadınla erkek arasındaki

¹⁴⁷ er-Razi el-Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*, 2018, 4:88-134.

¹⁴⁸ Karaman, *Kur'an Yolu*, 480.

zina hükmünü belirlediğini, bu durumda suçların cezalarına yönelik bir değiştirmenin söz konusu olmadığını ifade ederek bu anlayışı destekleyenlerin isimlerini dile getirmişlerdir. *Kur'an Yolu* tefsiri buna göre diyerek seviciliğin cezasının kadınları evlerde hapis etmek, livata suçunun cezasının yapanlara söz ve fiille eziyet çektirerek fiili işlemekten vazgeçirmek, kadınla erkeğin zina suçunun cezasının ise Nur suresi 2. ayette belirtildiği üzere yüz sopa olduğunu belirtmiştir. *Kur'an Yolu* bahsedilen anlayışın konu ilgili hadisler ve uygulama dikkate alındığında birçok problemi beraberinde getirdiğini, bu yorumu destekleyenlerin ise problemleri konu ile ilgili hadislerin sahih olmadıklarını ileri sürerek ilgili hadislerin daha önceki dinlere ve örfe ait uygulamayı yansıttığını, ayetler geldiğinde ise bu uygulamalardan vazgeçildiği şeklindeki tevillerle çözüm yoluna gittiklerini ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri bu görüşlere cevap olarak hem kadınların birbirleriyle, erkeklerin birbirleriyle olan ilişkilerinin hem de evli erkek ve kadınların zina cezalarının Nur suresi geldikten sonra da uygulandığını, yüz sopa cezasının ise zina eden bekarlar için tahsis edildiğini ve konu ile ilgili hadislerin sahih olmadığını söylenmesinin hadis ilim ve usulüne göre isabetli olmadığını belirtmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri konu ile ilgili hadisleri açıkladıktan sonra müçtehit ve müfessirlerin çoğunluğunun evli kadın ve erkeklerin zina etmeleri halinde recm cezasının uygulanması konusunda birleştiklerini ifade etmiş, buna göre de eziyet ve hapis cezalarının yerine gelen sopa cezasının ayetle, recm cezasının ise hadisle belirlendiğini belirtmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri ayetin ayeti nesh ettiğini kabul eden usulcülere göre burada bir problem olmayacağını, ancak Ebu Bekir İbnü'l Arabi'nin (ö. 543/1148) 15. ayette neshin söz konusu olmadığını ifade ettiğini, ayette belli bir vakte kadar geçerliliği olan hükümden bahsedildiğini ve hüküm ortadan kalktığında da geçerli hükmün açıklandığını ifade ettiğini belirtmiştir. 16. ayette hükmü değiştiren bir ayet ve bir sünnetin olduğunu, bekar suçlular için sopa cezasını ayetin koyduğunu, sünnet ise bunu teyit edip zina eden evliler için recm cezasını getirdiğini ifade ederek, recmi kabul edenlerin sünnetin ayeti nesh edebileceğini kabul ettiklerini, usulcülerin çoğunluğunun mütevatir sünnetin ayeti nesh edebileceği kanaatinde olduğunu, Ebu Bekir İbnü'l Arabi'nin de recmi bildiren hadislerin mütevatir olduğunu ileri sürdüğünü bildirmektedir.

Kur'an Yolu müellifleri Nisa suresi 15-16. ayetlerin hem cinsler arasındaki cinsi ilişki olarak düşünüldüğünde nesh probleminin ortadan kalktığını, bu durumda geriye Nur suresi 2. ayetindeki sopa cezasının evli olarak zina edenleri kapsayıp kapsamadığının kaldığını, sopa cezası bekarlar içindir diyenlerin recm cezası için hadise dayandıklarını fakat bu hadislerin uydurma olduğunu söylemenin usule göre mümkün olmamakla birlikte bazı problemleri beraberinde getirdiğini ifade etmişlerdir. Müellifler buna göre diyerek recmi İslam'ın getirmediğini, İslam'dan önce uygulandığını, daha hafif cezaların Kur'an-ı Kerim'de var olduğu halde recm cezasının olmadığını, cariyeler hakkındaki cezanın evlendikten sonra fuhuş yaptıklarında hür kadınların cezalarının yarısı olarak bildirilmesinin zina eden evli kadınların cezalarının yüz sopa olduğuna işaret ettiğini, recm cezasının yarısı olamayacağından, bu cezanın yüz sopanın yarısı olabileceğini, Hz. peygamber hayattayken birkaç tane uygulanan recm cezalarına Hz. Peygamber'in katılmadığını ve Müslüman suçluların da kendi ifadeleriyle

günahlarından temizlenmeyi arzuladıkları için recmin gerçekleştirildiğini, ben zina ettim beni temizle diye gelenleri Hz. Peygamberin önce geri gönderdiğini, ısrar etmeleri üzerine cezalandırma yoluna gittiğini, recm cezası başlayan bir sahabinin kaçmaya başlamasıyla arkasından yetişip recm cezasını uygulayanlara Hz. Peygamber'in keşke bıraksaydınız tövbe ediyor! Allah'ta onu kabul buyuruyordu dediğini ifade etmişlerdir.

Kur'an Yolu tefsiri bazı fıkıhçıların bu hadislerle dayanarak tövbe eden kendiliğinden gelerek suçunu itiraf eden suçlulara cezayı uygulayıp uygulamama konusunda ü'lü'l-emrin serbest olduğu sonucuna vardıklarını, recm cezasını içeren hadiste bekarlar için yüz sopa bir yılda sürgün, evli veya evlilik geçirmiş kimseler için yüz sopa ve recm ifadelerinin kullanıldığını, kadınının başka bir yere sürgün edilmesi ve recmin yanında bir de sopa cezasının uygulanması hadiste yer aldığı halde bazı müçtehitlerin bunları uygulanamaz kabul ettiklerini, Ebu Hanife'nin sürgün cezasının had olmadığı, uygulaması yöneticilere bırakılmış tazir cezası olduğunu söylediğinin nakledildiğini, Bu durumda Kur'an'ın getirdiği cezanın had sünnetin getirdiği cezanın ise tazir olarak değerlendirildiğini ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri bu açıklamalardan sonra ulaştıkları sonucun recm cezasının mutlaka uygulanacak hadlerden olmadığı, İslam'dan önce uygulandığından, İslam topluluğunun tanıdığı ve caydırıcı bulunduğu bir ceza çeşidi olduğu, Hz. peygamberin de bu sebeple az da olsa recm cezasının uygulanmasına müsaade ettiği ve sonuç olarak evlilerin zina suçunun had cezası olarak bekarların zina suçu gibi yüz sopa olduğunu ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri recm cezasının kamu düzeni ve suçların önlenmesi açısından uygulanıp uygulanmamasının ümmetin alacağı karara bırakılan tazir çeşidi bir ceza olduğu,¹⁴⁹ bu cezaların ispat ve gerçekleştirilmesinden önce suçlunun tövbe etmesi durumunda da ü'lü'l-emr tarafından düşürülebileceğini belirtmiştir.¹⁵⁰ *Kur'an Yolu* tefsirinin yukarıdaki açıklamalarından anlaşıldığı üzere Nisa suresi 15-16. ayetlerdeki cezaların erkek ve kadınların hem cinsleri ile ilişkileri hakkında olduğunu kabul etmekte, zina edenler için belirlenen yüz sopayı, hem evli hem de bekarlar için geçerli olduğunu düşünmektedir. Recm cezasını da had değil, tazir türünden bir ceza olarak görmektedir. Açıklamalar içerisinde recmle ilgili hadisleri recm cezasının dini bir emir olmadığı şeklinde yorumlamıştır. *Kur'an Yolu* tefsirinin Hz. Peygamber'in recm cezasına müsaade ettiğini belirterek, recmi tazir türünden bir ceza olarak görmeleri Hz. Peygamber'in devlet başkanı sıfatıyla recm cezasını uyguladığı sonucuna götürmektedir.

¹⁴⁹ Bu cezanın tazir türünden bir ceza olduğuna dair gelenekte bir görüş mevcut değildir. El-Kurtubi, (ö.671/ 1273) Nisa suresi 15-16. ayetlerin zina için geçerli olduğunu ve nesh edilmediğini, recm cezası ile ilgili Hz. Ali'nin zina eden birisi için celdenin kitapta recmin sünnette var olduğunu söyleyerek celde ve recm cezasını uyguladığını ifade etmiştir. bk. Ebu Abdullah Muhammet b. Ahmet el-Ensari el-Kurtubi. Tahkik, Salim Mustafa el-Bedri, *El-Cami li-Ahkami'l-Kur'an*, c. 5 (Lübnan: Darü'l Kütübi'l İlmîyye, 2010), 56-59; Ayrıca Taberi'de, (ö. 310/923) Nisa 15-16. ayetlerin hem cinslerin ilişkileri hakkındaki cezaları bildirdiğine karşı çıkmıştır. Bk. Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir b. et-Taberi el-Bağdadi. Tahkik, Ahmet Abdurrazık el-Bekri, v.d. *Camii'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an*, c. 3 (Kahire: Darü's Selam, 1430), 2193.

¹⁵⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:29-33.

Kur'an Yolu tefsiri Nur suresi 2. ayetin "Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun. Allah'a ve ahiret gününe inanyorsanız, Allah'ın dini(nin koymuş olduğu hükmü uygulama) konusunda onlara acıyacağınız tutmasın. Mü'minlerden bir topluluk da onların cezalandırılmasına şahit olsun." açıklamasında İslam'a göre kadın ve erkeğin nikah bağı olmadan paralı ya da parasız olarak cinsel ilişkide bulunmasına zina dendiğini, cahiliye döneminde para karşılığı yapılan ilişkiye "biga", kendi rızalarıyla aşk veya zevk için olan gayri meşru birleşmelere ise zina adı verildiğini, bu dönemde zina için hukuki işlerliği olan bir cezanın olmadığını, zina meselelerinin ya şahsen intikam ya da sulh yoluyla çözüldüğünü ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri İslam'dan sonra zinanın bütün çeşitlerinin yasaklandığını ve yapanlar için cezalar konduğunu, Nisa suresindeki konuyla ilgili ayetler ve bu ayetin zina eden erkek ve kadına yüzer adet sopa cezası vurulması ifadesiyle açıklık getirdiğini, fıkıhçıların ve tefsircilerin çoğunluğunun buradaki yüz sopa cezasının bekar zina edenler için, evlilerden zina edenler için ise recm cezasının uygulanacağını belirttiklerini ifade etmiş, kendi tercihlerinin ise yüz sopanın genel had, sürgün veya recmin ise uygulanması veya değiştirilmesi yönetimlere bırakılmış tazir türünden ceza olduğunu belirtmiştir. Fıkıhçıların sopanın şekli ve uygulamanın nasıl olacağına dair açıklama yaptıklarını, buna göre acı çektirmeyecek sopanın seçilmesi ve hayati tehlike oluşturacak şekilde de vurulmamasının esas alındığını ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri cezanın gerekçelerinin suçluyu islah, mağduru tatmin ve hem suçlu hem de diğerleri için caydırıcı olan hususların olduğunu belirtmişler, suç işleyeni acımadan cezanın gerçekleştirilmesi gerektiğini, cezanın gerçekleştirilmesi sırasında bir grubun bulunmasının, ibret ve cezanın hukuka uygunluğu açısından faydalı olacağını belirtmiştir.¹⁵¹

Cessas Ahkamü'l-Kur'an'ında İsrâ suresi 32. ayetin "Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur." açıklamasında bu ayetin zinayı fuhuş olarak ifade ettiğini, çok çirkin bir iş olarak gördüğünü ve haram kıldığını ifade etmiştir.¹⁵² *Ahkamü'l-Kur'an* Nisa suresi 15. ayetin "Kadınlarınızdan fuhuş (zina) yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer onlar şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye veya Allah onlar hakkında bir yol açıncaya kadar kendilerini evlerde tutun (dışarı çıkarmayın)." açıklamasında bu ayetin İslamiyet'in ilk zamanlarda zina fiilini işleyen kadına had olarak uygulanan cezayı bildirmekte olup sonradan nesh edildiği konusunda selef alimlerinin görüş birliği içerisinde olduklarını, zina eden için yüz sopanın ifade edildiği Nur suresi 2. ayetin Nisa suresi 15. ayet ile talak suresi 1. ayetteki konu ile ilgili ifadeyi nesh ettiği belirtilmiştir. İslamiyet'in ilk zamanlarında dul ya da bakire ayırımı yapılmadan zina eden bir kadının cezasının ev hapsi olduğu ve başka cezanın uygulanmadığı ifade edilmiştir. Nisa suresi 16. ayetin "Sizlerden fuhuş (zina) yapanların her ikisini de incitip kımayın..." açıklamasında zina eden kadının ölünceye ya da Allah'tan bir yol açıncaya kadar ev hapsi cezası ve incitilmesi zina eden erkeğin cezası ise sadece incitilmek olduğu ifade edilmiştir. Aynı surenin 15. ayetindeki Allah onlar hakkında bir yol açıncaya kadar

¹⁵¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:50-51.

¹⁵² Ebu Bekr Ahmed B. Ali er-Razi el-Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*, çev. Mehmet Keskin, c. 7 (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018), 258.

ifadesi için çeşitli açıklamalar yapmış Hz. Peygamber'den bir rivayeti bahsedilen yolun açıklaması olarak bekarın sopa ile dövülüp sürgün edilmesi, dulun ise sopa ile dövülüp recmedilmesi şeklinde ifade etmiştir. Nisa suresi 15 ve 16. ayetlerin zina suçunun ispatlanması için dört şahidin getirilmesi, zina yapan kadının ev hapsi ile erkek ve kadının incitilmesi, her ikisinin tövbe etmesi durumunda incitme cezalarının düşmesi hükümlerini içerdiği, hapis cezası sonra Hz. Peygamber tarafından Allah'ın açıklamış olduğu yolun karşılığı olarak değnek ve recm cezası olduğu ifade edilmiş, sonra ayette zikredilen dört şahidin dışındakilerin tamamının ve değnek ve recm cezalarının birlikte uygulanmasının nesh edildiği belirtilmiştir.¹⁵³ Nur suresi 2. ayetin "*Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz değnek vurun.* açıklamasında muhsan olmayan zina kârların cezasının bu ayetle nesh edildiği, muhsan olanların cezası ise sünnetle yani recmle nesh edilip değiştirildiği ifade edilmiştir. Ayetteki yüz değneğin had, sürgün etme cezasının ise tazir cezası olduğu ifade edilmiş, homoseksüel ilişkide bulunanların bu fiillerinin zina olarak adlandırılmadığı ve bunlara had uygulanmayacağı belirtilmiştir. *Ahkamü'l-Kur'an* recmin mevcudiyeti hakkında ümmetin icmasının olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁴

Cessas *Ahkamü'l-Kur'an*'ında Nisa suresi 15 ile 16. ayetlerdeki cezaların zina edenlerle ilgili olduğunu, bu cezaların recm ve sopa cezası ile nesh edildiğini ifade etmiş, *Kur'an Yolu* tefsiri ise bu ayetlerde ifade edilen cezaların kadın ve erkeklerin hem cinsleri ile ilişkileri hakkında olduğunu belirtmiştir. *Ahkamü'l-Kur'an* Nur suresi 2. ayetin açıklamasında evli olmayan erkek ve kadınlar için yüz sopa cezasının, evli olan erkek ve kadınlar için recm cezasının uygulanmasını ifade ederek recmin varlığı hakkında ümmetin icması olduğunu ifade etmiş, *Kur'an Yolu* tefsiri ise evliler ile bekarların cezalarının yüz sopa olduğunu, recmin ise tazir türünden bir ceza olduğunu ifade etmiştir.

2.3.6.Faiz

Kur'an Yolu müellifleri Bakara suresi 275. ayette riba kelimesinin fazlalık anlamına geldiğini, fıkıh terimi olarak ise belli malların, belli şekillerde yapılan satım akdi ile değişiminde şart koşulan ve ödünç verilen malın geri alınmasındaki fazlalık anlamında olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁵⁵ Ali imran suresi 130. ayetin açıklamasında da borç parayı belirli süre sonunda fazla olarak geri alma ya da vadesi gelmiş borca ek vade ile fazlalık belirleme işlemiyle ifade edildiğini ve Türkçe de faizin riba ile eş anlamlı olarak kullanıldığını belirtmişlerdir. Faizin yasağının dört aşamada gerçekleştiğini bu ayetteki kat kat ifadesinin Arap toplumunda olan tefecilik uygulamalarının kötülüğüne işaret ettiğini, faizli borcun vaktinde ödenmemesi

¹⁵³ er-Razi el-Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*, 2018, 4:200-209.

¹⁵⁴ er-Razi el-Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*, 2018, 7:450-77.

¹⁵⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:430-31.

durumunda, faizin faizine borçlanıldığına anlatıldığını belirtmişlerdir.¹⁵⁶ Buradaki açıklamada faizi hem ilk borçlanmadaki fazlalığı hem de vadesi gelmiş borcun tekrar fazlalıkla yeniden vade belirlenmesini kapsayacak şekilde tanımlandığı görülmektedir.

Kur'an Yolu tefsiri Bakara suresi 275. ayetin "Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, "Alışveriş de faiz gibidir" demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır..." açıklamasında İslam'dan önceki faizciliğin ödemenin ertelenmesi sonucu koyulan fazlalık şeklindeki cahiliye ribası olduğunu, alacaklının ya başta fazlalığı şart koştuğunu ya da borcun ödenecek vakti gelip ödenmediğinde yeni vade ve bunun için fazlalık belirlendiğini, çoğunlukla da borçlar zamanında ödenmediğinden her vadede ana paraya yeni faiz eklenerek borç katlanarak devam ettiğini belirtmiştir. Devamında katlanarak ifadesine işaret ederek Ali İmran suresi 130. ayetin faizi yasakladığını, buradaki ayetin ise katlanarak artan kaydını koymadan o gün bilinen ve uygulanan riba yasağını teyit ettiğini, bundan hareketle ana paranın bir ve daha fazla katına ulaşmayan faizin caiz olduğunu çıkarmanın mümkün olmadığını dile getirmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri riba kelimesinin Kur'an ve sünnetteki anlamını tespit etmek için iki görüşü ele almış, birincisi Kur'an'da yasak kılınan ribanın cahiliye ribası olduğunu, peşin değişimlerdeki fazlalığın riba kapsamında olmadığını, ikincisi ise cahiliye ribasına ek olarak belli malların peşin alım satımındaki fazlalığı veya fazlalıksız aynı cins maldaki veresiye değişmeyi, şarap satımı ve hileli satımlar gibi meşru olmayan ticari işlemleri riba içerisinde değerlendirmiştir.¹⁵⁷

Kur'an Yolu müellifleri ribanın kapsamını genişleten hadislerde birbirleriyle peşin fazlalıklı veya veresiye olarak eşit ve fazlalıklı ribanın gerçekleştiği altı maldan bahsedildiğini ifade etmişler, bu altı maldan olan altın, gümüş, hurma, buğday, arpa ve tuzun hangi durumlarda faiz olacağını, faizin gerçekleştiği malların bu altı maldan ibaret mi, yoksa bunların örnek olarak mı anlatıldığını, eğer örnek olarak anlatılmışsa bu malların diğerlerinden hangi vasıfla ayrılacağını müçtehitler tarafından tartışıldığını belirtmişlerdir. Müellifler zahiriler gibi kıyas yoluyla hüküm çıkarmayı caiz görmeyenlerin faizin ancak zikredilen altı maddede gerçekleştiğini, bu maddelerin dışındakilerde faizin gerçekleşmeyeceğinin kabul edildiğini, İslam hukukçularının çoğunluğunun ise hadislerde sayılan altı maddeyi örnekleme olarak kabul ettiklerini dile getirmişlerdir. Altı maddenin dışındaki faize konu olacak malların hangi ölçüde olması gerektiğini ifade eden müçtehitlerin görüşlerine yer verdikten sonra, müçtehitlerin altı maddenin dışında faize konu olan malların vasıflarını belirleyip bu malların belli şekil ve şartlarda alınıp satıldıklarında faizin gerçekleşeceğini söylediklerini bildirmişlerdir. Buradaki ifadelerden sonra bir malın aynı cins mal karşılığında, paranın da para karşılığında veresiye ve fazlalıkla alan ve satan için hadisteki altı maddenin ittifakla diğer maddelerin ise ihtilafla faizcilik yapmış olduğunun benimsendiğini, cahiliye ribasının da ittifakla faiz ve haram olduğunu söylemişlerdir. *Kur'an Yolu* tefsiri enflasyon farkı hakkında

¹⁵⁶ Karaman vd., 1:670-71.

¹⁵⁷ Karaman vd., 1:430-32.

“Borçlunun alacaklıya enflasyon farkını ödemesi faiz değildir. Çünkü bu fark reel bir fazlalık değil, alınanla ödenenin eşitlenmesini sağlayan, adaleti gerçekleştiren bir rakam fazlalığından ibarettir.” şeklinde açıklama yapmışlardır.¹⁵⁸

Kur'an Yolu tefsiri faizin yasaklanmasının hikmeti üzerinde duranların görüşlerini aktardıktan sonra çağdaş ekonomik hayatta faizciliğin zararları hakkında bilgiler vermiş, faizin, toplum içerisinde servet sahiplerinin servetlerinin artmasına, ekonomiden idareye her şeyi kendi menfaatleri çerçevesinde yönetmeye, sermayenin kişi, ortaklık ve devlet elinde toplanmasına vesile olduğu, sermayeyi ellerinde bulunduranların faizcilik yoluyla az verip çok aldığı, suni talep oluşturdukları, tekel ve karteller kurup topluluğa zarar verdiklerini ifade etmiştir. Faizin, kaynakların verimli kullanılmasını önleyerek işsizliğe sebep olduğunu, tasarruf yapanları faizden daha az kazanç getiren ekonomik faaliyetlere katılmaktan uzaklaştırdığını, müteşebbislerinde faizin üstünde kazanç sağlayan yatırımlar aramaya yönelteceğinden faizin, yatırımları üretimden çektiğini belirtmiştir. Sermaye sahiplerinin faiz üzerinden geçimlerini sağladıklarından üretimin ve yoksul kimselerin zarar görmesine vesile olduklarını, faizler yükseldikçe maliyete eklenerek enflasyonu artırarak yoksul ve dar gelirlilerin sıkıntısını artırdığını dile getirmiştir. Dış borçların faizleri, ülkelerin ekonomik bağımsızlığını gölgelediğini, faizciliğin insanda kazanmayı tek hedef haline getirerek onda şefkat, merhamet ve yardımseverliği tükettiğini ve bencil insanları ortaya çıkardığını belirtmiştir. Günümüzde sermayenin küçük tasarruflardan oluştuğu ve faizin de zenginlerden dar gelirlilere doğru yayılım gösterdiği söyleminin gerçek olmadığını, çünkü bankaların az faizle küçük tasarrufu toplayıp, çok faiz alarak yatırımcıya verdiklerinden büyük pay kendilerinde kalırken, yüksek faizin kamçılacağı enflasyonla küçük tasarruf sahibinin kazançlarının azaltıldığını ve yoksul olanların ezildiğini ifade etmiştir.¹⁵⁹

Kur'an Yolu tefsiri faizin helal olduğunu söyleyenlerin alım satımda faiz gibidir yani faiz de alım satım gibi serbest olmalıdır iddiasına dayandıklarını, günümüzde de bazı iktisatçıların aynı görüşte olduklarını ancak Kur'an-ı Kerim'in Allah alım satımı helal faizi haram kılmıştır sözüyle bu anlayışa cevap verdiğini, gerekçesini de akıl ve tecrübeye bıraktığını ifade ederek faizle alım satım arasındaki farkın gerekçelerini alıntı ile aktarmışlardır.¹⁶⁰

Müellifler yukarıdaki açıklamalarında ribayı kelime ve terim anlamına uygun olarak açıklamışlar, faizle ilgili ayetlerde genel olarak kendi kanaatlerini belirtmeden bazı fakih, müfessir ve mezhep imamlarının görüşlerini de aktarmışlardır. Faizin cahiliye ribasında gerçekleşeceği ve peşin alınıp satılan mallarda faizin oluşmayacağı görüşü ile hem cahiliye ribasının hem de aynı cins malların fazlalıklı peşin ya da fazlalık bulunmadan veresiye satışının faiz olduğunu kabul eden görüşü belirtmişler, fakat aralarında bir tercihte bulunmamışlardır.

¹⁵⁸ Karaman vd., 1:432-33.

¹⁵⁹ Karaman vd., 1:434-38.

¹⁶⁰ Karaman vd., 1:440-41.

Yine hadislerde geçtiği ifade edilen altı maddenin dışındakilerde faizin gerçekleşmeyeceği görüşü ile bu altı maddeyi örnekleme olarak kabul edenlerin görüşlerini zikrettikten sonra bunlar arasında da bir tercih ya da eleştiri yapmadıkları görülmüştür. Müellifler tercih ya da eleştiri yapmadan faizin sınırlarını belirleyen şu genel ifadeyi, hadislerde ifade edilen altı madde içerisindeki bir malın aynı cins malla, paranın da para karşılığında veresiye ve fazlalıklı olarak alım ve satım işleminin ve cahiliye ribasının faizcilik olduğu konusunda ittifak olduğunu, altı maddenin dışındaki maddelerin ise ihtilafla faizcilik olarak kabul edildiğini belirtmeleri, ifade edilen hususların uygunluğunu kabul ettikleri sonucuna götürmektedir. Ancak faizin ittifak ve ihtilafla yasak olduğunun belirtildiği cümleleri içerisinde aynı cins malın peşin fazlalıklı olarak değişiminin faiz olduğu ya da olmadığı konusunda herhangi bir bilgiye yer vermedikleri görülmüştür. Sadece müçtehitlerin altı maddenin dışındaki maddelerin özelliklerinin anlatıldığı cümlede aynı cins malın fazlalıklı peşin alınıp satılmasının faiz olduğunu bir müçtehidin görüşü olarak zikretmişlerdir.

Kur'an Yolu tefsiri enflasyon farkının faiz olmadığını, alınanla verilenin eşitlenmesi olduğundan adaleti gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Bu durumda enflasyon farkı örneğin borç verenin verdiği değeri geri alması şeklinde olmaktadır. Enflasyon farkının faiz olmadığını dışında nerelerde geçerli olduğuna yönelik herhangi bir açıklama yapmaması enflasyon farkının tüm borçlanmalarda geçerli olduğunu göstermektedir. Enflasyon farkı hakkında bir çalışmada şu bilgiler yer almıştır. “Karz akdinde veya satım akdindeki vade tarihinde kişiler ne kadar borç ödeyeceğini bilemediklerinde bu durum akitleri fesada götürecektir. Bu durumda karz, ödünç veren için kazanç yolu, satım akdinde ise satılan malın vade tarihindeki kıymeti istenir olur. Enflasyon oranının aylara ve günlere göre belirlemek zan ve tahmine dayanır. Zan ve tahmine üzere hüküm bina edilemez. Ödünç para veren kişi faiz almayı düşünmüyorsa paranın değer kaybetmesini de düşünmeyeceği, ödünç para verenler için vadedilen manevi ecir buna engel olacaktır. Aldığı ödünç parayı vadesinde ödeyemeyenler için mühlet verilmesi ya da ödemekten muaf tutulması teşvik edilmişken onu başka sıkıntıya sokmak uygun düşmez. Bunun yanında satım akdinde veya karz akdinde borcunu kötü niyetle zamanında ödeyemeyenler için adalet ve hakkaniyet kurallarına göre vade tarihinden sonrası için bir tazminatın belirlenmesi uygun olacaktır.”¹⁶¹ Enflasyon farkı ile ilgili başka bir çalışmada “Ebu Yusuf’un görüşünden hareketle altın ve gümüşün dışındaki paralarla yapılan ve vadesi geldiğinde geçerli bir mazereti olmaksızın ödenmeyen borçların ödenecek tarihteki enflasyon farkı hesaplanıp ödenecek miktarın üzerine koyularak ödenmesinin uygun olacağı ifade edilmiş, enflasyon farkı ödemesinin ödeme gücünü çekenler ve karz akitleri için uygun olmayacağı belirtilmiştir. Enflasyon farkının tüm borçlanmalarda esas alınmasının borç ile ödenen arasında devamlı fark oluşturması sebebiyle kişilerde faize karşı duyarsızlaşmaya

¹⁶¹ “İslam’da Para-Kredi Faiz ve Enflasyon İlişkileri”, erişim 10 Ekim 2022, http://isamveri.org/pdfdrgr/D00064/1987_3/1987_3_Döndüren_Hamdi.pdf.

vesile olacağı dile getirilmiştir.”¹⁶² Enflasyon farkı hakkındaki değerlendirmelere göre enflasyon farkının faiz olmadığı ancak alınmasının uygun görülmediği anlaşılmıştır. Böylece *Kur'an Yolu* tefsirinin enflasyon farkının faiz olmadığı hakkındaki tespitleri doğru olmakla birlikte, enflasyon farkının adaleti gerçekleştirdiği konusundaki görüşleri yukarıdaki zikredilen uzmanların değerlendirmelerine uygun düşmemektedir.

Cessas *Ahkamü'l-Kur'an*'ında Bakara suresi 275. ayetin “Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, “Alışveriş de faiz gibidir” demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır...” açıklamasında “riba” kelimesinin sözlük anlamının artma olduğu terim anlamının ise birkaç manaya geldiğini ifade etmiştir. Hz. Peygamber’in vadeyi riba olarak beyan ettiğini, İslam’dan önce Arapların altını altınla, gümüşü gümüşle vadeli olarak satılmasını riba saymadıklarını, İslamiyet’in ise bu işlemi riba olarak değerlendirdiğini, bu sebeple bu kelime bazı kelimler gibi açıklanmaya ihtiyacının olduğunu belirtmiş, bu konuda bazı açıklamalar yaparak riba kapsamına giren tüm işlemlerin yasak olduğunu ifade etmiştir. Dinar ve dirhemi vadeli ve fazlalıklı olarak borç vermenin riba olduğunu dile getirmiştir. Devamındaki açıklamasında Hanefi mezhebine göre aynı cins mallardan ölçülebilen veya tartılabilen malların birisinin diğerinden fazla olarak birbirleriyle alım satımının da riba olduğunu ifade etmiş, Enes b. Malik’e (ö. 93/712) göre aynı cins olmanın yanında uzun süre saklanabilen gıda maddesi olması gerektiğinin belirtildiğini dile getirmiştir. Şafi’ye (ö. 204/820) göre ise aynı cinsten olması ve yenilebilir cinsten olmasının birbirleriyle fazlalıklı olarak alım satımının riba olduğunu belirtmiştir. Cins birliği olan malların ölçülebilme, tartılabilmeye veya başka sınıftan olmalarının sonucu değiştirmeyeceğini, birbirleriyle vadeli alım satımı veya takasının ve cins birliği olmayan ölçülebilen veya tartılabilen malların vadeli ya da fazlalıklı olarak alım satımının nesie (vade) ribası olduğunu ifade etmiş, ribanın bazen vade bazen de fazlalık için bir isim olarak kullanıldığını belirtmiştir. Farklı cinsteki ölçülebilen veya tartılabilen mallarda peşin olmak kaydıyla fazlalığın mübah kılındığını, vadeli satılan bir malın bedelini tahsil etmeden satıcının peşin olarak ucuza satın almasının da riba olduğunu ifade etmiş, vadeli dirhem borcunun peşin olarak daha az miktarının ödenmesiyle borcun kapanmasının da riba olduğunu belirtmiştir.¹⁶³

Cessas *Ahkamü'l-Kur'an*'ında dinar ve dirhem borçlanmalarındaki fazlalığı, aynı cinsten ölçülebilen veya tartılabilen malların fazlalıklı olarak birbirleriyle alım satımını, cins birliği olan malların vadeli alım satımını, ölçülebilen veya tartılabilen farklı cins malların -peşin alım satımındaki fazlalık hariç- vadeli ya da fazlalıklı olarak satımının riba olduğunu ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri ise borçlanmalardaki her türlü fazlalığı, bir malın aynı cins malla, paranın da parayla vadeli ve fazlalıklı olarak alım satımının riba olduğunu ifade etmiştir. Burada *Ahkamü'l-Kur'an*, *Kur'an Yolu* tefsirinden aynı cins malların peşin fazlalıklı ve ölçülebilen veya tartılabilen

¹⁶² Cem Korkut, ed., *İslam iktisadında para: bakırdan dijital*, 1. Baskı (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 57.

¹⁶³ er-Razi el-Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*, 2018, 3:221-37.

farklı cins mallardaki vadeli alım satımların riba olduğu hususunda farklılık göstermektedir. *Ahkamü'l-Kur'an*'da enflasyon farkı konusunda herhangi bir açıklamaya rastlanılmamıştır.

2.3.7. Kıyas

Kur'an Yolu müellifleri Bakara suresi 178. ayetin "Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kıyas farz kıldı. Hüre karşı hür, köleye karşı köle, kadına karşı kadın kıyas edilir. Ancak öldüren kimse, kardeşi (öldürülenin vârisi, velisi) tarafından affedilirse... güzellikle diyet ödemek gerekir..." açıklamasında ayetin iniş sebebini açıkladıktan sonra kıyas kelimesinin kökünde izlemek, takip etmek ve kesmek anlamlarının olduğunu, öldürme suçunu ve suçlusunu takip edip, sürecekt ihtilafı kesme maksadını taşıdığından bu ismi aldığını, kasten haksız olarak birini öldüren kimsenin öldürülmesine yaralayan kimsenin de aynı şekilde yaralamak suretiyle cezalandırılmasına kıyas denildiğini ifade etmişlerdir. Devamında kıyasın genelliği ve eşitliği ile ilgili bazı değerlendirmelere yapmışlar, kendi düşünceleri olarak da bu ayetin kıyasta eşitlik ve genellik ilkesini sağladığını belirtmişlerdir. Müellifler müçtehitlerin çoğunluğunun farklı düşündüğünü ancak Ebu Hanife (ö.150/767) gibi Maide 45. ayetin bu ayeti nesh ettiğini düşünen ya da Ebu Yusuf gibi her iki ayetin hem aynı cins kişilerin hem de farklı cins ve statülerin fertleri arasında kıyası getiren ayetler olarak anlayanlara göre köleyi öldürenin de kıyas edileceğini ve bu anlayışın sonucu olarak da haksız yere gayri müslimi öldüren Müslümanın da kıyas edileceğini kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Bu durumun aksini ifade eden hadisin savaş halindeki durumla ilgili olduğunu ve müçtehitlerin çoğunluğuna göre de bir kimseyi haksız olarak birden fazla kişinin öldürmesi durumunda hepsine kıyasın uygulanacağını ifade etmişlerdir. İslam öncesinde Arapların kıyas ve intikamda ısrar ettiklerini diyet karşılığında sulhu ayıp saydıklarını, İslam'ın ise kıyası meşru görüp, adalet ve hakkaniyete uygun hale getirdikten sonra maktulün yakınlarına kıyastan vazgeçip diyet uygulamasını getirdiğini, iki tarafın birbirlerine din kardeşi olarak yaklaşmaları gerektiğini hatırlatarak kıyas yerine diyeti teşvik ettiğini, maktulün razı olması halinde de katilin üzerine düşeni yapmasını istediğini belirtmişlerdir. Kıyasın haksız ve kasıtlı öldürme ve yaralamalarda geçerli olduğunu, kıyasın cezasının diyete dönüşmesinin ancak maktulün yakınlarına ve mağdurun rızasına bağlı olduğunu, kaza sonucu öldürme ve yaralama durumunda kıyas uygulanmayacağını, bu durumda diyet ve keffaretin var olduğunu dile getirmişlerdir. Kıyas cezası yanında diyetin varlığının cahiliye anlayışı ve İslam öncesi dinlerin bir kısmındaki hükümlere oranla cezanın hafifletildiği ve Allah Teala'nın bir lütfu mahiyetinde olduğunu belirtmişlerdir. Kıyas cezası bağışlanmış birisi tekrar aynı suçu işlediğinde doğrudan ya kıyas uygulanacağı ya da diyet veya kıyasa karar vermek üzere devlete bırakılacağı şeklinde iki görüş olduğunu aktarmışlardır.¹⁶⁴

¹⁶⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:266-70.

Kur'an Yolu müelliflerinin Bakara suresi 179. ayetin “*Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki (bu hükme uyarak) korunursunuz.*” açıklamalarında kısasın varlığını savunmakla birlikte kısasa itiraz edenlere verdikleri bir cevapta “Bir toplumda eğitim başarılı olur, insanlar ağır cezalar söz konusu olmadan da adam öldürme suçunu işlemez hale gelirler, bu durum bilimsel verilere dayalı olarak tespit edilirse nâdir hale gelen öldürme suçu için farklı cezalar ve tedbirler düşünülebilir.”¹⁶⁵ şeklinde hükmün değişmesine yönelik ifadeleri yer almıştır. Açıklamanın devamında İslam’ın öldürülen kişinin yakınlarına kısastan vazgeçme ya da diyet isteme hakkı vermesiyle bu imkan için yol açtığı ancak kısasın dışındaki yaptırımların adam öldürme suçunu önlediği veya azalttığı bilimsel olarak tespit edilene kadar kısasın varlığını koruyacağını belirtmişlerdir.¹⁶⁶ Anlaşıldığı üzere müellifler maktulün yakınlarının affetme veya diyet isteme hakkından hareketle hükmün var olma amacının katilin öldürülmesi olmadığını, adam öldürme olayının ortadan kaldırılmasının amaçlandığını düşünerek, hükmün amacına uygun gerekli şartların oluşması ile hükmün getirdiği cezalar veya tedbirlerin değişebileceğini savunmaktadırlar.

Kur'an Yolu tefsiri Maide suresi 45. ayetin “*Onda (Tevrat'ta) üzerlerine şunu da yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş kısas edilir. Yaralar da kısasa tabidir. Kim de bu hakkını bağışlar, sadakasına sayarsa o, kendisi için keffaret olur. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler zalimlerin ta kendileridir...*” açıklamasında bu ayetin Allah’ın Medine’deki Yahudilerin kısas ve diyet adaletsizlikleri için indiğini, insanlar arasında meydana gelen cinayetlerde ayırım gözetmeden kısasın İsrailoğullarına farz kılındığını, Kur’an-ı Kerim’de genel anlamda zikredilip yürürlükten kaldırıldığına yönelik herhangi bir nas bulunmadığından Müslümanlar için de geçerli olduğunu ifade etmiştir. Açıklamanın devamında Hz. Peygamber’den önceki ilahi dinlerin hükümlerinin Müslümanlar tarafından bağlayıcı olup olmadığı ile ilgili İslam alimlerinin görüşlerini belirtmiştir. Müellifler haksız olarak canına kıyılan insanın canının bedelinin katilin öldürülmesi yani kısas uygulanması olduğunu, fazla can almak ya da hak sahibi kabul etmeksizin eksik uygulamanın haksızlık olduğunu ifade etmişlerdir. Ayette ifade edilen organlarında böyle olduğunu, zikredilmeyen organların dengiyle kısas uygulanacağını, dengi bulunmayan ya da dengi olmayan yaralamalarda kısasın uygulanmayacağını, bu tür suçlular için tazminat ödeyeceği, gerekirse tazir cezasının uygulanacağını belirtmişlerdir. İslam’ın kısası insan hayatını korumak maksadıyla meşru kıldığını bu sebeple kısastan vazgeçip caniyi bağışlayanların günahlarının affedileceğinin haber verildiğini ifade etmişlerdir. *Kur'an Yolu* tefsiri bu ayetin açıklamasının sonuç kısmında Tevrat’ta adam öldürme ya da yaralamanın cezasının kısas olduğu, İncil’de kısasla birlikte bağışlamanın geldiği, İslam’da ise kısas istemek maktulün yakınlarıyla mağdurun hakkı olduğunu, hiçbir kişi ya da kurumun bunların isteklerinin tersine suçluyu affetme yetkilerinin olmadığını, yüce Allah’ın kısas emri veya katilin affedilmesine izin vermekle insan hayatının

¹⁶⁵ Karaman vd., 1:271.

¹⁶⁶ Karaman vd., 1:272.

dokunulmazlığını ve korunmasını esas aldığını ifade etmiştir.¹⁶⁷ Nisa suresi 93. ayetin açıklamasında da kasten öldürme suçunun diyetini katilin kendisi ödemesi gerektiğini de belirtmiştir.¹⁶⁸ *Kur'an Yolu* tefsiri haksız olan öldürmelerde ve yaralamalarda kısas uygulanmasının gerektiğini, maktulün yakınları tarafından bağışlanmanın gerçekleşmesi durumunda kısasın diyete dönüşeceğini ifade etmiştir. Kısas cezasının uygulamasını devlet mi yoksa maktul tarafı mı gerçekleştireceğine yönelik bir açıklama yapmadığı görülmüştür. Uygulama ile ilgili sadece dengi olmayan yaralamalarda ve maktulün katili bağışlaması durumunda tazir cezasının verebileceğini, bağışlanmış katilin aynı suç işlemesi durumunda ise ya kısas cezası verilebileceği ya da diyet veya kısas cezasına karar verme yetkisinin devlete bırakılacağını ifade etmiştir.

Cessas *Ahkamü'l-Kur'an*'ında Bakara suresi 178. ve Nisa suresi 92. ayetlerde kısas konusunu detaylı olarak işlemiştir. Burada *Ahkamü'l-Kur'an*'ın kısasla ilgili görüşü detaya inmeden genel olarak belirtilecektir. Ahakmu'l Kur'an kısası, yapılan fiilin mislinin yapana uygulanması olarak ifade etmiş, Bakara 178. ayetin zahirinin bütün öldürmelerde müminlere kısas uygulamanın farz olduğunun gerekli kılındığını belirtmiştir. Öldürülenler için köle, zimmi, erkek, kadın ayırt etmeksizin hükmün genel olduğu, kısasın uygulanma emrinin ise sadece katiller için olduğunu ifade etmiştir. Hüre karşı hür ifadesinin ayetin iniş sebebi ile ayetin başındaki anlatılanları desteklemek için belirtildiğini ifade etmiş bu kısım ile ilgili iniş sebebi açıklanmıştır. *Ahkamü'l-Kur'an* devamındaki açıklamasında kadını öldüren erkeğin kısas edileceği fakat yaralamada kadın ile erkek, köle ile hür arasında Hanefi müçtehitlerin kısası gerekli görmediklerini ifade etmiştir. Efendisi köleyi öldürürse efendiye kısas uygulanmayacağı, evlat katili babaya da kısas uygulanmayacağını, bir topluluğun kasıtlı olarak bir adamı öldürmesi durumunda hepsinin katil olduğu ve hepsi için kısasla öldürülmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayetin zahirine göre bilinçli olarak öldürülen maktul için kısas gerektiği, maktulün yakınları tarafından katil affedildiğinde diyetin katilin malından ödeneceğini, kısas uygulamasında caninin yaptığından fazlasını yapmanın caiz olmayacağını ifade etmiştir.¹⁶⁹ Yanlışlıkla öldüren kişinin günahkâr olmayacağı, bu durumda diyetin gerekeceği ve köle azat edileceğini belirtmiştir.¹⁷⁰

Kur'an Yolu tefsiri kısasın tüm öldürülenler için geçerli olduğunu ifade edenlerin görüşlerini aktardığını belirtmiş, Cessas *Ahkamü'l-Kur'an*'ında kısasın tüm öldürülenler için geçerli olduğunu ayetin zahirinden anlaşıldığını ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri kısasın kasten öldürmelerde geçerli olduğunu, maktulün yakınları tarafından affedilirse diyet ödeneceğini, kaza ile öldürmelerde diyet ve kefaretin var olduğunu ifade etmiş, Ahakmu'l Kur'an'da ise kasten öldürmede kısasın gerekli olduğu, maktulün yakınları affettiğinde ise diyetin

¹⁶⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:279-82.

¹⁶⁸ Karaman vd., 2:118.

¹⁶⁹ Ebu Bekr Ahmed B. Ali er-Razi el-Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*, çev. Mehmet Keskin, c. 1 (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018), 419-504.

¹⁷⁰ er-Razi el-Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*, 2018, 4:581-95.

ödenebileceğini, yanlışlıkla öldürmede diyet ve kefaretin gerekeceğini belirtilmiştir. Ancak *Kur'an Yolu* tefsiri toplumlarda adam öldürme suçunun azaldığı durumda kısas cezasının değişebileceği yönündeki açıklamalarıyla kısas cezasına *Ahkamü'l-Kur'an*'dan farklı olarak yaklaşmış olmaktadır. Her iki eserde de kısasta katilin yaptığına karşılık mislinden fazlasının yapılmasının uygun olmadığı ifade edilmiş kısas hakkındaki bilgilerin benzer olduğu görülmüştür. *Ahkamü'l-Kur'an* köleyi öldüren efendiye, çocuğunu öldüren babaya, kadın ile erkek ve hür ile köle arasında yaralanma durumunda kısasın gerekmediği konularını işlemiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri ise bu gibi konulardan bahsetmemiştir.

2.3.8. El kesme cezası

Kur'an Yolu müellifleri Maide suresi 38. ayetin “*Yaptıklarına bir karşılık ve Allah'tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.*” açıklamasında İslam'ın, meşru kazançtan doğan malın korunmasını dinin temel hedeflerinden saydığını, telef olmaması için gerekli tedbirler aldığını bu sebeple kişinin başkasının malına haksız olarak el uzatmasını ve kendi malını israf etmesini yasakladığını belirtmişlerdir. Hırsıza verilen cezanın amacının hukuki düzenle birlikte ilahi emirlerin yaşatılmasını da sağladığını ifade etmişlerdir. İslam hukukçularının hırsıza had, yani el kesme cezasının verilmesini belli şartların varlığına bağladıklarını belirterek, bu şartları açıkladıktan sonra fakihlerin çoğunluğuna göre hırsızlığı ilk defa işleyen kişinin sağ elinin bileğinden kesileceğini, ikinci defa işleyen kişiye tedip için hapis ve sopa cezası görüşlerinin olduğunu, çoğunluğun görüşünün ise kişinin sol ayağının kesileceği yönünde olduğunu belirtmişlerdir.¹⁷¹ Müelliflerin bu ayetteki açıklamaları incelendiğinde İslam hukukçularının konu ile ilgili bilgilerini aktardıkları, hırsızlığın cezasının toplumun huzurunu sağlamak ve ilahi emirlerin yaşatılması amaçlı olduğunu, hırsızın elinin kesilmesi olayına karşı çıkmadıkları ve bu cezayı had cezası türünden gördükleri anlaşılmaktadır.

Kur'an Yolu tefsiri aynı surenin 39. ayetin “*Her kim de işlediği zulmünün arkasından tövbe edip durumunu düzeltirse kuşkusuz, Allah onun tövbesini kabul eder. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*” açıklamasında ayetin zahirinden anlaşılanın, yaptığına pişman olmuş, tövbe etmiş ve bunda samimi olduğu anlaşılan hırsızın elinin kesilmeyeceği, bunun tespiti için de hırsızın gözaltı ve hapsedilmesinin uygun olacağını ancak bu konuda İslam hukukçuları arasında ihtilaf olduğunu ifade ettikten sonra suçundan pişman olup tövbe etmiş hırsızın durumu ile ilgili bazı mezhep görüşlerini aktarmış ve alıntı ile İslam hukukçularının çoğunluğunun, samimi olup olmadığının bilinemeyeceğinden hırsızın yakalanıp hâkimin huzuruna çıkarıldıktan sonra tövbe etmesinin had cezası uygulamasını düşürmeyeceği görüşünde olduklarını, Hz. Peygamber'in uygulamasının da bu şekilde olduğunu belirtmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri İslam'ın amacının insanları cezalandırmak

¹⁷¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:267-69.

olmadığını, bilakis onları huzurlu yaşatmayı amaçladığını, bu sebeple suç işlemeyi önlemek için caydırıcı ceza-i müeyyidelerin yanında Kur'an'ın darda olup da ihtiyaç içerisinde olanlar için devlet bütçesinden para ayrılmasını istediğini, zenginlerin fakir ve yoksullara yardım etmelerini emrettiğini, zaruret durumunda haramlardan yenilip içilebileceğine yönelik ruhsat verdiğini, bunlar uygulandığı takdirde ise hırsızlığa götüren sebeplerin ortadan kalkacağını ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri devamındaki açıklamalarında asli hüküm ve müeyyide ayırımına gitmiş ve müeyyidelerin hukukun gayesi olmadığını amaçlanan hükmün gerçekleştirilmesi için konulan yaptırımlar olduğunu ifade etmiş, eşya hukukunda Kur'an'ın temel buyruğuna dayalı olarak amaçladığı hedefin mülkiyet hakkına saygı gösterilmesi malın zorla ya da gizli olarak alınmaması olduğundan bu amacın gerçekleştirilmesi için değişik yaptırımların düşünülebileceğini belirtmiştir. Ancak insanlık tarihinin uygulamış olduğu yaptırım yöntemlerinde başarıya ulaşamadıklarını dile getirmiştir. Kur'an'ın hırsızlık cezasına yönelik tutumunda haklı olduğuna işaret etmiş, aslında Kur'an'ın bu ayetle hırsızlığın yerinin belirlendiğini ve iman sahibi birisine hırsızlığın yakışmayacağını ortaya koyduğunu da ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri ayetin mesajının, Kur'an'ın ilkeleri ve Hz. Peygamber'in uygulamaları ışığında incelendiğinde hırsızlık fiilinin yargıya intikal edebilecek düzeye gelmesini düşündürücü bulduğunu, Hz. Ömer'in hırsızlık vakalarında hemen cezalandırmadan niçin çaldın sorusu üzerinde durarak ceza hukukundaki kusur şartının gerçekleşmediği kanaatine varması durumunda cezalandırmamaya karar verdiğini ifade etmiştir.¹⁷² *Kur'an Yolu* tefsirinin bu ayetteki açıklamaları değerlendirildiğinde, 39. ayetin tefsirinde cezalar konusunda asli hüküm ve yaptırım ayırımına gittiği görülmektedir. Maide süresi 38. ayetin zahiri anlamından el kesme cezasının varlığı ortaya çıkmaktadır. Delalet türlerinden ibarenin delaleti açısından da ayet, hırsızlığın cezası olarak el kesme cezasının varlığını ortaya koymaktadır. Anlaşıldığı üzere *Kur'an Yolu* tefsiri Kur'an'ın koyduğu hükümleri, maksatları üzerinden değerlendirerek bu hükümler için konulmuş cezaları, hükümlerin var oluş amaçlarını gerçekleştiren yaptırım olarak gördüğü, bu durumda hükmün konuluş amacının gerçekleşmesini sağlayacak başka yaptırımlarında uygulanabileceğini düşünmektedir. Bu durum genelde diğer cezalar, özelde ise el kesme cezası yerine başka ceza verilebilir sonucuna götürmektedir. Bu yaklaşım had cezalarının değişebilirliğini ortaya çıkarmaktadır. Fakat "had cezaları, Allah Teala'nın bir emri olduğundan, yerine getirilmesi ve bu cezaların uygulanmasında fert ve toplumun herhangi bir müdahalesinin söz konusu olmaması"¹⁷³ gereken ceza türlerindedir. Had cezasının değişebilir olması, yerine konulacak cezalarda belirsizliği ortaya çıkaracağı gibi *Kur'an Yolu* tefsiri tarafından el kesme cezasının gayelerinden birisi olduğu ifade edilen ilahi emirlerin uygulanışı da mümkün olmayacaktır. Hırsızlık fiilinin hemen yargıya taşınmadan niçin yapıldığı üzerinde durulması gerektiğini, kusur şartı yoksa yargıya gidilmemesine de işaret etmişlerdir. Böylece *Kur'an Yolu* tefsiri İslam'ın

¹⁷² Karaman vd., 2:269-71.

¹⁷³ Çalışkan İbrahim, "İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Had Cezaları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXXI (1989): 373.

cezalandırmayı amaçlamadığını, hırsıza verilecek cezanın toplumun huzurunun sağlanması ve ilahi emirlerin yaşatılması amaçlı olduğunu, hırsızlık fiilinin işlenmemesi için Kur'an'ın bildirdiği bazı toplumsal görevlerin var olduğunu ifade etmiş ancak bu görevler yerine getirildiğinde hırsızlık fiilini işleyen kimsenin cezalandırılmasının da gerektiği üzerinde durmadığı görülmüştür. Ayrıca hırsızın eli kesilmesi cezasını günümüz açısından da bu cezanın uygulanışının mümkün olup olmadığı konusunda açıklamalarının olmadığı görülmektedir. Fakat cezanın değişebilirliği ifadeleriyle modern yaklaşımların etkisinde kaldıkları anlaşılmaktadır.

Cessas *Ahkamü'l-Kur'an*'ında el kesme cezası hakkında ilk hırsızlık cezasında sağ elin kesilmesi hususunda ihtilaf olmadığını, ayette ifade edilen ellerden kastedilenin kadın ve erkeklerin elleri olduğunu, ayetin zahirine göre hırsızlık fiilinin işlenmesi durumunda delil ile ayrılanların dışında el kesme cezasının uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Ancak el kesme cezasının uygulanması için malın korunaklı olması, miktarının kalkan değerinde veya on dirhem olması gerektiği, elin bilekten kesilmesiyle ayetin hükmünün yerine getirilmiş olduğu ve bu konuda ilk kuşak selef ile İslam merkezlerinin fakihleri arasında ihtilaf olmadığı, hırsızlığın tekrarı durumunda sol ayağının çıkıntılı kemiğinin yanından kesilmesi gerektiği, bundan sonraki hırsızlıklarda el ve ayaklardan kesme cezası uygulanmayacağı ifade edilmiş, bazı şeylerin çalınmasında hırsızlığın cezasının uygulanmayacağını ve eli kesilen bir hırsızın ayrıca tazminat ödemesinin gerekmediğini belirtmiştir.¹⁷⁴

Kur'an Yolu tefsirinin hırsızın cezası hususunda aktardığı bilgilerin Cessas'ın *Ahkamü'l-Kur'an*'ı ile benzer olduğu görülmekle birlikte cezanın değişebilirliği konusunda *Ahkamü'l-Kur'an*'dan ayrılmaktadır. *Ahkamü'l-Kur'an*'da cezanın değişebilirliği konusunda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

2.3.9. Tesettür

Kur'an Yolu tefsiri Nur suresi 31. ayetin "Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, zînet (yer)lerini göstermesinler. Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar..." açıklamasında ayetteki ziynet kelimesini süs olarak anlamlandırmış, bunun elbise ya da takı anlamını ifade etmesinin mümkün olmadığını, kadının vücudunun ifade edildiğini belirtmiş, bu mananın kastedilmesinin akli delilinin kadın vücudunun çekici bulunması, nakli delilinin ise süslerini göstermesinler ifadesinin hemen ardından başörtülerini yakalarının üzerine sarkıtsınlar ifadesinin yer aldığını, buradaki mantık bağından da kadın vücudunun boyun, gerdan, ve göğsünün ziynet yani süs, avret olduğu sonucuna götürdüğünü ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri Kur'an'ın kadın vücudunun ziynet olarak örtülmesini istisnalarla emrettiğini,

¹⁷⁴ er-Razi el-Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*, 2018, 5:561-610.

istisnaların iki ruhsat ve imkân getirdiğini, dışarıda kalan yerlerin örtülmeyeceği ve örtülmesi gereken yerlerinde bazı kimselerin yanında açılabilmesi için tefsircilerin hadis ve örf, adet ve ihtiyaç delillerine başvurduklarını, konu ile ilgili olarak en belirleyici Hz. Peygamber'in baldızı Esmâ'ya hitap ettiği hadisin sened ve metin bakımından tenkit edildiğini, başörtüsü ile ilgili olan bir başka hadisin dışarıda kalan yerler konusunda belirleyici olmadığını belirttikten sonra istisnanın örfe, uygulamaya, ihtiyaca ve amaca birlikte bakılarak tanımlanmasını uygun bulduklarını ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri Kaffal'a (ö. 365/976) göre dışarıda kalan kısmının yaygın adete göre örtülmeyen yerler anlamında olduğu, bunun da kadınlarda yüz ve eller, erkeklerde ise eller, kollar ve ayakların olduğu görüşünü aktardıktan sonra Kaffal'ın açıklamasını yanlış aktardığını düşündükleri Muhammed Esed'in (ö. 1992), örtünmeyi gözleri ve iffeti korumaya indirgeyen görüşünü eleştirerek şu açıklamada bulunmuşlardır.¹⁷⁵

Bize göre Kaffâl'in ifadesinden böyle bir yoruma ulaşılamaz. Esed'in kendi düşüncesi olarak kabul etmemiz gereken yoruma da katılmamız mümkün değildir; çünkü hâkim örfün İslâmî değer ve sınırlardan bağımsız olarak oluşması ve değişmesi mümkündür. İffet koruma ilkesi, bu şekilde oluşan bir örfe (daha doğrusu âdete, modaya) karşı tavır almayı, direnmeyi gerektirebilir. Bugün birçok ülkede ve toplumda ahlâk, estetik anlayışa tâbi olmuştur, sanat için soyunmak ahlâka aykırı sayılmamaktadır. Başkalarının soyunması Müslümanların da biraz açılmalarını gerektirmez. Çoğulcu bir toplum yapısında kendi değerlerini yaşamak durumunda olan Müslümanlar, iffetlerini korumak için modanın değil, ihtiyacın gerektirdiğinden ve bu sebeple topluluğun âdet haline getirdiğinden daha fazla açılmazlar. Çünkü karşı cinse ilgi duymak ve bu duygunun görme, dokunma, baş başa kalma gibi durumlarda daha etkili hale gelmesi insan tabiatının gereğidir; bunun değişmesi ise fitratın bozulması demektir. Kaffâl'in yorumuna göre ziyneti örtü dışında bırakmanın, birbirine bağlı iki sebebi vardır: a) Buna ihtiyaç bulunmaktadır, b) Bu ihtiyaç sebebiyle örtülmemesi âdet haline gelmiştir.¹⁷⁶

Müellifler örtünme emrinin gerekçesi olarak gördükleri iffeti koruma ilkesinin devreye girdiğinde örfün ve modanın değişmesine bağlı olarak zaman içerisinde değişmeyen genel kuralın ortaya çıktığını, erkek ve kadının cinsel cazibesi olan yerlerini karşı tarafa göstermemesi ve cazibeli olup da açılması gereken yerlerin ihtiyaç bulunduğu için açılması âdet haline gelmiş yerler olduğunu belirtmişlerdir. Bu anlayışın Kur'an'dan delili olarak da İslam öncesinde kadınların baş, boyun, gerdan ve kısmen göğsü açık bulundurdıklarından, iffetin korunması açısından hâkim örfün uygun bulunmayarak değiştirildiğini ve âdet olan bu yerlerin kapatılmasının emredildiğini ifade etmişlerdir.¹⁷⁷ *Kur'an Yolu* müelliflerinin buraya kadarki açıklamaları değerlendirildiğinde, Muhammed Esed'in görüşüne yaptıkları eleştiriden örtünme şeklinin yaşanan çağa veya örf ve adete göre değişiklik arz etmeyeceğini kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Kadınların örtünmelerinin gerekçesi olarak iffeti korumayı esas almışlar, bunun sebebinin de kadınla erkeğin fitratlarında olan birbirlerine karşı ilgilerine dayandırmışlardır. İffetin korunması gereği moda ya da örf değişse de erkek veya kadının

¹⁷⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:70-72.

¹⁷⁶ Karaman vd., 4:72.

¹⁷⁷ Karaman vd., 4:72-73.

cazibesi olan yerleri birbirlerine gösteremeyeceklerinin genel kural olduğunu ifade etmişlerdir. Delil olarak da kadınlarda vahyin indiği zamanda adet üzere açık olan baş boyun gerdan ve göğsün bir kısmının -buradan diğer yerlerin kapalı olduğu anlaşılmaktadır- kapatılmasının Kur'an tarafından emredilip iffeti korumak maksadıyla zamanın örfünün değiştirildiğini ifade etmişlerdir. Böylece *Kur'an Yolu* tefsiri kadınlarda örtülmesi gereken ve ihtiyaca göre açılacak yerin neresi olduğunun ve bu şekilde örtünmenin zamana göre değişmeyeceğinin tespitine işaret etmiş olup, ayetin mesajını tüm zamanları kapsayacak şekilde yorumlamış olduğu görülmektedir.

Kur'an Yolu tefsiri açıklamanın devamında ihtiyaca göre örtme mecburiyeti bulunmayan yerler konusunda eller ve yüz de ittifaka yakın ortak bir yorumun oluştuğunu, ihtiyacın takdirinde farklı düşünüldüğünden daha farklı yerlerin açılması hususunda kulakların hizasından aşağı doğru sarkan saçların açıkta kalabileceği, kolların dirseklere kadar açılabilceği, etek boyunun topuklardan bir karış yukarıya kadar olabileceği şeklinde görüşlerin olduğunu ifade etmiştir. Kadınların cahiliye adeti olarak başlarının üzerine aldıkları örtünün uç kısımlarını omuzlarının arkasına salıp ön tarafı açık bıraktıklarını, başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar emriyle bu adetin değişip uygun örtüyle başlarını, boyunlarını ve göğüslerini örtmelerinin gerekli kılındığını belirtmiştir. Cahiliye devrindeki kadınların halhal denen takılarla dikkati çekme amaçlı ayaklarını yere vurmalarının yasaklanması, örtünmenin amacı bakımından anlamlı olduğunu, meselenin özünün karşı tarafın dikkatinin cinselliğe çekilmemesini ifade ettiğini, bir kadının örtüdüğü halde sesi, kokusu, tavrı ile kasıtlı olarak karşı cinsin dikkatini çekmeye yönelirse onun hadisteki giyinmiş çıplaklardan olacağını ve buradaki örtünme ifadelerinin bağlayıcı ve farz olduğu anlayışının doğru olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁸ *Kur'an Yolu* tefsirinin buradaki açıklamalarında örtünmeyi giyinme ile sınırlı tutmayı karşı cinste ilgi uyandıracak herhangi bir şekil ya da davranışın örtünmenin ruhuna uygun olmayacağını da ifade etmiştir.

Kur'an Yolu tefsiri Ahzab suresi 59. ayetin "*Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, bedenlerini örtecek elbiselerini giysinler. Bu onların tanınıp incitilmemelerine de daha uygundur. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.*" açıklamasında kadınların eza görmemeleri gayesiyle dışarı çıkarken dış giysi giymelerinin istendiğini ifade ettikten sonra Medine evlerinde tuvaletin olmaması sebebiyle kadınların ihtiyaçlarını görmek amacıyla gece dışarı çıktıklarını, bazı münafık ve kendini bilmezlerin kadınlara söz ve elle tacizde bulduklarını, yakalandıklarında da biz onları cariyeye sandık dediklerini, bu mazereti ortadan kaldırmak için kadınlara cilbab adı verilen dış giysi giymelerinin emredildiğini ifade etmiştir. El-Müfredat adlı eserde cilbabın baş örtüsü ve entari olarak açıklandığını, başka kaynaklarda hımar denilen baş örtüsünden büyük, üst kısma giyilen ridadan küçük dış örtü olarak açıklandığını, sözlükte dayanağı olmakla birlikte bu kelimeye sadece çarşaf anlamını vermenin ilmi bir dayanağının olmadığını ifade etmiştir. Ahzab suresinden sonra inen Nur

¹⁷⁸ Karaman vd., 4:73-75.

suresindeki örtünmenin devamlı ve iffeti korumaya yönelik bir farz olduğunu ifade ettikten sonra cilbabı giyinmenin asayiş korumayı ve tacizi önleyici geçici bir tedbir olduğunu belirtmiştir. Devamında toplum içerisinde hür-cariye farkını ortaya koyacak başkaca işaretler bulunduğu ya da tacizi önleyecek başkaca tedbirler alma imkânı olduğunda, kadınların dışarı çıkarken kapanmaları gereken yerlerini kapattıktan sonra hür kadın alameti olan cilbab vb. elbiseler giymelerinin gerekli olmadığını ifade etmiştir.¹⁷⁹ Genellikle tefsircilerin Hz. Peygamber'in hanımlarına mahsus olan evlerde oturma ve zaruret bulunmadıkça dışarıya çıkmama hükmüne diğer hanımları da katmaya çalışmalarını ve dışarıya çıkarken tesettüre ek olarak dış giysiyi devamlı farz olarak görmelerini dini ve ahlaki gerekçeden çok içinde yaşadıkları çağın ve toplumun adet ve değerlerine bir de erkeklerin aşırı kıskançlıklarına bağlamak gerektiğini belirtmiştir.¹⁸⁰

Kur'an Yolu tefsirinin nüzul sebebinden hareketle cilbab adı verilen dış giysiyi vahyin indiği dönemdeki hür kadınların sıkıntıya uğramamaları amacıyla geçici bir tedbir olarak giymeleri istenilen dış giysi olarak yorumlamaları ve tacizi engelleyecek farklı bir tedbirin var olması durumunda hür kadının giysisi olan cilbabı giyinmenin gerekli olmadığını söylemeleri hükmün zorunluğunun illete bağlı olarak kalktığını göstermektedir. Böylece İslam'ın örtünmeyle ilgili dış giysi emrinin şartlara bağlı olduğu sonucu ortaya çıkmış olmaktadır. Bu durum örtünme emrinin gerekçesi olarak kabul ettikleri iffete de uygun düşmemektedir. Bu ayetin *Kur'an Yolu* özelindeki bir çalışmada şu bilgiler yer almıştır.

Allah (c.c.) bu âyetin inzaliyle, nüzûl sebebi olarak zikredilen, kadının iffetini koruma ve evden dışarı çıkması halinde karşılaşılabileceği rahatsızlıkları bertaraf etmeyi de murad etmiş olabilir. Zira vahiy insani birçok probleme, insanların bu problemlerinden kurtulmak ve rahatlamak arzularına cevap vermiştir. Çünkü Kur'an toplumun dünya görüşünü, kavramlarını kısaca insanın bütün yapıp etmelerini, ilahi mesajla oluşturmak ister. Nüzûl sebebi olarak zikredilen tarihi vakıalar, bir bakıma, Kuran-ı Kerim'in anlaşılmasında insani sûretleri (biçim- form) sonraki benzer insani sûretlere taşımakta temel unsurdur. Dolayısıyla Kur'an daima yaşanan, hayatla iç içe ve insan sorunlarına cevap veren bir kutsal kitap olma özelliğini sürdürmüş olacaktır. Kadınların iffetli tanınmaları ve kendilerine sarkıntılık edilerek incitilmemeleri gerçeği, zaman ve mekândan kaynaklanan teferruat sayılabilecek değişken unsurların varlığına rağmen, kıyamete kadar devam edecek hayati öneme sahip temel bir meseledir.¹⁸¹

Kur'an Yolu müellifleri Nur suresi 60. ayetin "Artık evlenme ümidi beslemeyen, hayızdan ve doğumdan kesilmiş yaşlı kadınların zinetlerini göstermeksizin dış elbiselerini çıkarmalarında

¹⁷⁹ Kurtubi, örtünüp cilbaba girmeyi cariye hür ayırt etmeden bütün kadınlar için gerekli görmüştür. Bu görüşüne delil olarak da Hz. Peygamber'in mescide giden kadınlara engel olunmaması gerektiğini söylemesine rağmen daha sonra Hz. Aişe'nin günümüzde Hz. Peygamber yaşamış olsaydı kadınların mescide gitmek için çıkmalarına engel olurdu. Tıpkı Beni İsrail kadınlarının engellendiği gibi sözünü cilbab konusundaki çıkarımı için örnek getirmiştir. Bk. Ebu Abdullah Muhammet b. Ahmet el-Ensari el-Kurtubi. Tahkik, Salim Mustafa el-Bedri. *El-Cami li-Ahkami'l-Kur'an*, c. 14 (Lübnan: Darü'l-Kütübü'l- İlmîyye, 2010), 157.

¹⁸⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:399-400.

¹⁸¹ Yahya Yaşar, "Ahzâb Sûresi 59. Âyetin Sebeb-i Nüzûl Rivâyeti Üzerinden Tarihselliği Meselesinin Analitik Tahlili (*Kur'an Yolu* Tefsiri Özelinde)", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 24 (Aralık 2014): 112.

kendileri için bir günah yoktur. Ama yine sakınmaları onlar için daha hayırlıdır. Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” açıklamasında burada amaca aykırı olmadığından örtünme yükümlülüğünün hafifletilmesi ile ilgili bir başka hükümden bahsedildiğini, kendisine izdivaç talep edilmeyen cinsel cazibesini kaybetmiş yaşlı kadınların gençlere oranla daha az örtülebileceklerine izin verildiğini ifade etmişlerdir. İzin verilen açılmanın dış giysiyle ilgili olmadığını, baş ve boyunla ilgili olduğunu,¹⁸² bu durumun Nur suresi 31. ayete bir istisna getirdiğini, baş ve boynu örtmenin gerekçesinin cinsel cazibe olup, yaşlılarda da bu sebebin ortadan kalktığından örtünmenin hafifletildiğini belirtmişlerdir.¹⁸³ *Kur'an Yolu* tefsiri bu ayetteki açıklamasında başörtü yasağındaki kapatılması istenen baş ve boynun cinsel cazibe gerekçesinden dolayı istendiğini, yaşlı kadınlarda da bu sebep ortadan kalktığından, ayette ifade edilen serbestliğin baş ve boyunla ilgili olduğunu böylece yaşlı kadınların baş ve boyunlarını açabileceklerini ifade etmiştir. Bu konu hakkında yapılan bir çalışmada “cumhurun tercih ettiği yorumun dış elbise olduğunu, bunun hem kolaylık hem de iffeti korumak için daha ihtiyatlı olduğunu, ayrıca uzun yıllar örtünen birisinin yaşlılıkta başını ve boynunu açmasının işin tabiatına uygun olmadığını,”¹⁸⁴ belirten açıklama yapılmıştır. *Kur'an Yolu* tefsirinin bu yaklaşımları hem ayette ifade edilen iffeti korumaya özen göstermeye hem de cumhurun görüşüne uygun olmadığı görülmektedir.

Kur'an Yolu tefsirinin ifadelerinden anlaşıldığına göre Müslüman kadınların baş ve boyun dahil yabancılara karşı örtülmesi gerektiğini ve bunun farz olarak görülmesinin de doğru olduğunu kabul etmiş fakat bu örtünün şekline ve örtünmenin ne zaman başlayacağına dair herhangi bir açıklama yapmamıştır. Kadınların dışarıya çıkarken giymelerinin istendiği cilbab adlı giysinin varlığını tarihsel olarak kabul ederek giyilmesinin gerekli olmadığını, yaşlı kadınların örtüsünün hafifletilmesiyle ilgili olarak da ayetin mesajının tersine bir yol izleyerek baş ve boyunlarını açabileceklerini belirtmiştir. Böylece bu açıklamalar içerisinde dış giysi ile örtünün hafifletilmesi açıklamalarının genel kabule uygun olmadığı düşünülmektedir.

Cessas *Ahkamü'l-Kur'an*'ında Nur suresi 31. ayetin açıklamasında bu ayetin zahirine göre kadının edep yerlerini zina, elleme ve bakma gibi her türlü haramlardan koruması gerektirdiğini ifade etmiştir. Görünen kısımlar müstesna ifadesi için el ve yüz olduğu, zinet yerleri ise el, yüz, bilekle dirsek arası, pazu, göğüs ile gerdan, halhal yeri olan bacak, saç olduğu ve yabancı erkeklere göstermemeleri gerektiğini belirtmiştir. Kadınlar ilk zamanlar yelek giydiği bu sebeple göğüsleri ve gerdanlarının açık kaldığı başörtüsü emriyle açık kalan kısımların kapatıldığı, bu durumun kadınların göğüs ve gerdanlarının avret olduğunu

¹⁸² Kurtubi, yaşlı kadınlardaki örtünme serbestliği konusunda bir gurubun yaşlı kadınların başlarını açabileceğini ifade ettiklerini ancak doğru olan görüşün cilbab olduğunu ifade etmiştir. Bununla beraber başı açmanın evde yapılabileceğine dair bir görüşün mevcut olduğunu ifade etmiştir. Bk. Ebu Abdullah Muhammet b. Ahmet el-Ensari el-Kurtubi. Tahkik, Salim Mustafa el-Bedri. *El-Cami li-Ahkami'l-Kur'an*, c. 12 (Lübnan: Darü'l- ütübî'l-İlmiyye, 2010), 203.

¹⁸³ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:98-99.

¹⁸⁴ Yaşar, “Ahzâb Sûresi 59. Âyetin Sebeb-i Nüzûl Rivâyeti Üzerinden Tarihselliği Meselesinin Analitik Tahlili (*Kur'an Yolu* Tefsiri Özelinde)”, 120.

gösterdiğini ifade etmiştir. Ayaklarını yer vurmasını ifadesinin lafzına göre zineti gösterip açığa çıkarmanın yasaklandığı, ayrıca ayetin kadının yabancı erkekler duyacak kadar sesini yükseltmelerinin yasaklığına da delalet ettiğini belirtmiştir.¹⁸⁵ *Ahkamü'l-Kur'an* Nur suresi 60. ayetin açıklamasında yaşlı kadının saçının avret olduğu hükmünde ihtilaf olmadığını, yaşlı kadının yabancı erkeğin yanında saçını açmasının ayette kastedilmediğini, ayette yaşlı kadının çarşaf aba gibi üst giysilerini çıkarmalarının mübah kılındığını ancak yabancı erkeklerin yanında çıkarmamalarının daha hayırlı olacağını belirtildiğini ifade etmiştir.¹⁸⁶ *Ahkamü'l-Kur'an* Ahzab suresi 59. ayetin açıklamasında bu ayetin inişi hakkındaki bilgiyi aktarmış, bu ayetin hür kadınlardan genç kadınların dışarı çıkarken yabancı erkeklere karşı yüzlerini örtmekle emrolunduğuna, dışarı çıkarken kendilerinin rahatsız edilmemeleri için örtünüp iffetli olduklarını göstermeleri gerektiğine ve örtünme konusunda cariyelere benzememelerine, cariyelerin ise yüzlerini ve saçlarını örtmelerinin gerekli olmadığına delalet ettiğini belirtmiştir.¹⁸⁷

Cessas *Ahkamü'l-Kur'an*'ında kadınların zinetini el, yüz, bilekle dirsek arası, pazu, göğüs ile gerdan, halhal yeri olan ayak ve saç olarak ifade etmiş, görünen yerleri el ve yüz olarak belirtmiş, *Kur'an Yolu* tefsiri ise zinetin boyun, gerdan ve göğüs olduğunu, görünen yerlerin ihtiyaca ve örfe göre olması gerektiğini, eller ve yüzde ittifak olduğunu ve farklı görüşlerin de varlığını belirtmiştir. *Ahkamü'l-Kur'an* cilbab ayetinin yabancı erkeklerden korunmak için genç kadının dışarı çıkarken yüzlerini kapatmaları gerektiğine, dışarı çıkarken erkeklerin onları rahatsız etmemeleri için örtünüp iffetli olduklarını göstermeleri gerektiğine delalet ettiğini ifade etmiş, *Kur'an Yolu* tefsiri ise cilbabı dış giysi ve geçici önleyici bir tedbir olduğunu, hür kadınların tedbir amaçlı giydiklerini, hür cariyeye farkının ortadan kalkması ve başkaca tedbirlerin alınması durumunda kapanması gereken yerlerin yeterli olup cilbaba gerek kalmadığını ifade etmiştir. *Ahkamü'l-Kur'an* yaşlı kadınların başını açmamaları konusunda ihtilaf olmadığını, tanınan serbestliğin dış giysi olduğunu belirtmiş, *Kur'an Yolu* tefsiri yaşlı kadınların örtünmelerinde tanınan serbestliğin baş ve boyunla ilgili olduğunu ve böylece baş ve boyunlarını açabileceklerini ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri cilbabın geçiciliği ve yaşlı kadınların başlarını açması konusunda *Ahkamü'l-Kur'an*'dan farklı yorumlar yapmıştır.

2.3.10. İçki ve kumar

Kur'an Yolu tefsiri Nahl suresi 67. ayetteki "*Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden hem içki, hem de güzel bir rızık edinirsiniz.*" ifadesinin açıklamasında "seker" kelimesinin sözlük anlamının sarhoşluk veren şey olduğunu ifade etmiş, bir rivayete göre burada özellikle şarabın

¹⁸⁵ Ebu Bekr Ahmed B. Ali er-Razi el-Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*, çev. Mehmet Keskin, c. 8 (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018), 25-40.

¹⁸⁶ er-Razi el-Cessas, 8:89.

¹⁸⁷ er-Razi el-Cessas, 8:233.

kastedildiğini, bazı müfessirlere göre de burada haram olmayan içeceklerden bahsedildiğini ancak müfessirlerin çoğunluğu tarafından ise seker kelimesinin güzel rızıktan ayrı olarak ifade edilmesinin henüz yasaklanmamış olmamakla birlikte bu kelimenin içki anlamına gelme ihtimalini güçlendirdiğini belirttiklerini dile getirmiştir.¹⁸⁸ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında seker kelimesinden hareketle ayetin içkinin makbul bir içecek olmayışına işaret ettiğini düşünmekte olduğu anlaşılmaktadır.

Kur'an Yolu müellifleri Nisa süresi 43. ayetin “*Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de -yolcu olmanız durumu müstesna- cünüp iken yıkanuncaya kadar namaza yaklaşma...*” açıklamasında şarabın İslam’dan sonra hemen yasaklanmadığını, hicretin başında içkinin zararlarının faydalarından daha çok olduğunun ayetle bildirildiğini, bazı sahabelerin içkiyi faydalarından dolayı içtiklerini söyleyerek içmeye devam ettiklerini, ifade ettikten sonra bu ayetin iniş sebebini açıklayarak Müslümanların içkiyi sabah ve yatsı namazlarından sonra içtiklerini belirtmişlerdir.¹⁸⁹ Buradaki açıklamada içkinin yasaklanma aşamalarından bahsedilmiştir.

Kur'an Yolu tefsiri Bakara suresi 219. ayetin “*Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: "Onlarda hem büyük günah, hem de insanlar için (bazı zahiri) yararlar vardır. Ama günahları yararlarından büyüktür." Yine sana Allah yolunda ne harçayacaklarını soruyorlar. De ki: "İhtiyaçtan arta kalanı..."*” açıklamasında Nahl suresi 67. ayetin Mekke döneminde geldiğini, Medine’ye hicret edildiğinde sarhoşluk veren içkilerin aşamalarla yasaklandığını ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri bu anlamda ilk olarak sarhoş iken namaz kılmanın men edildiğini, sonrasında içki ve kumarın bazı faydalarıyla beraber zararlarının da büyük olduğunun belirtildiğini ve son olarak Maide 90. ayetle kesin olarak yasaklandığını ifade etmiştir. Açıklamanın içerisinde içkinin bazı zararlarından ve yararlarından bahsetmiş, zararı faydasından çok ve vereceği faydaların başka şeylerden de elde edilebilmesi mümkün olduğundan sarhoşluk veren içkileri ve aynı etkiyi fazlasıyla gösteren uyuşturucu ve benzeri nesnelere İslam’ın haram kıldığını belirtmiştir. Medine’de hurma, üzüm, arpa, bal ve mısırdan yapılmış içkileri tükettiklerini, bu içkilerin sarhoşluk veren çeşitlerinin her birinin ayrı ismi olmakla birlikte hepsine birden Arapça da hamr dendiğini, bazı lügatçilere göre ise hamr özellikle pişmemiş üzüm suyundan yapılan şarabın adı olduğunu ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri bu anlam farkından dolayı fıkıhçılardan bazılarının ateşte kaynatılmamış içkinin azının da çoğunun da haram olduğunu, diğer sarhoşluk veren içkilerin ise sadece sarhoşluk edecek miktarlarının haram olduğunu ifade ettiklerini belirtmiştir. Bu konunun ilim çevreleri tarafından değerlendirilmesiyle içtihat ihtilafının ortadan kalktığını, İslam fıkıh mezheplerinin tamamının sarhoşluk veren nesnelere azının da çoğunun da içilmesi ya da vücuda alınmasının haram olduğu hükmünde birleştiklerini, hadisleri de zikrederek bu görüşü desteklediğini ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri Arapların içki ile birlikte kumara da çok düşkün olduklarını,

¹⁸⁸ Karaman, *Kur'an Yolu*, 416.

¹⁸⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:69-70.

kumarın eğlence, eşe dosta ikram ve yoksullara yardım yönlerine ağırlık vererek zararlarını göz ardı ettiklerini bu ayette de faydaları olsa da zararlarının daha fazla olduğundan bahsedildiğini ifade etmiştir. “Meysir” kelimesi ile ifade edilen şans oyununun nasıl oynandığını ve Arabistan’da eskiden beri oynanan bir kumar şekli olduğunu belirtmiş, kumarın çalışmadan kazanmak, kaybedenin kazananlara karşı düşmanlık oluşturmaları, Allah’ı anmak ve namaz kılmaktan alıkoymak, vaktin boşa harcanması servetlerin kaybedilmesi ve ev, ocakların dağılması gibi zararlarından bahsetmiştir. Müellifler fıkıhçı ve tefsircilerin şekil bakımından farklı olsa da aynı sonucu doğuran ve aynı zararları hasıl eden her türlü oyunları kumar saydıklarını ve bunların haram olduğunu ifade ettiklerini belirtmişlerdir.¹⁹⁰ *Kur’an Yolu* müellifleri bu ayetin açıklamasında içkinin tedricen yasaklandığını ifade ettikten sonra içkinin ve sarhoşluk veren diğer nesnelere içilmesi ya da vücuda alınmasını İslam’ın haram kıldığını belirtmişlerdir. Buradaki içkinin yasaklanmasına giden aşamaların sıralanışıyla bir önceki ayetteki sıralama arasında farklılık olduğu görülmektedir. Kumar konusunda yukarıdakine benzer sonucu getiren her türlü oyunun yasak olduğunu ifade etmişlerdir.

Müellifler, Maide 90-91. ayetlerin “*Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister...*” açıklamasında İslam’da yükümlülüklerin tebliği ve insan eğitimi konularında tedriciliğin önemli bir yere sahip olduğunu, İslam’ın ilk muhatapları olan toplumda yaygın olarak kullanılan içki ve kumar konusunda da bu yolun tercih edildiğini, böylece insanların bunların kötülükleri üzerinde düşüncelerinin sağlandığını, yasaklar koyulmadan imanın sağlam temeller üzere oturtulduğunu, fikri hazırlık tamamlanınca da içkinin kesin olarak yasaklandığını ifade etmişlerdir. Maide 91. ayette içki ve kumarın ahlaki ve dini zararlarına değinildiğini, devlet veya toplumsal baskı sebebiyle değil, iman etmiş bir Müslüman olarak bu yasaklara uyulmasının istendiğini belirtmişlerdir. Devamındaki açıklamasında bu ayette içkinin ve kumarın neden sadece dini ve ahlaki yasaklığından bahsedildiğini ve içkinin yasak kılınmasının mecburiliğini mantıksal olarak ortaya koymaya çalışmışlardır.¹⁹¹

Kur’an Yolu tefsiri, içkinin ve aynı etkiyi gösteren diğer maddelerin azının veya çoğunun kullanılmasının haram olduğunu kabul etmiş, ancak İslam’a göre içki içene uygulanması gereken cezadan ve üretim, satış gibi uygun olmayan işlemlerden bahsetmemiştir. Kumarın haramlığını da genel ifadelerle açıklamış, günümüz açısından hangi oyunların kumar olduğu konularından bahsetmemiştir.

¹⁹⁰ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 2007, 1:345-48.

¹⁹¹ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 2007, 2:336-38.

2.4.Kur'an Yolu Tefsirinde Din-Devlet İlişkisi Laiklik ve Halifelik

Kur'an Yolu tefsirinde, devletin tanımı, laiklik ve İslam devletinin tanımı, görevleri ve özellikleri konusunda açık bir ifadeye rastlanılmamıştır.

Kur'an Yolu tefsirinin din ile ilgili açıklamalarına bakıldığında Ali İmran suresi 19. ayetin “Şüphesiz Allah katında din İslam'dır. Kitap verilmiş olanlar, kendilerine ilim geldikten sonra sırf, aralarındaki ihtiras ve aşırılık yüzünden ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın âyetlerini inkar ederse, bilsin ki Allah hesabı çok çabuk görendir.” açıklamasında İslami anlayışa göre dini, kişinin yaratılış amacına göre hayatını sürebilmesi ve bu amacı gerçekleştirebilmesi için kendisine yol gösteren kurallar bütünü olarak tanımladığı, İslami anlayışa göre dinin akıl ve irade sahibi varlıklar arasında uzlaşma sağladığını, insanlar ile Allah Teala arasındaki mutabakatı da ifade ettiğini belirtmiştir.¹⁹² *Kur'an Yolu* tefsiri Yunus suresi 25-30 arası ayetlerin açıklamalarında dinin amacının insana ebedi mutluluğu sağlamak olduğunu ifade etmiş, Allah'tan başka bir varlığın insanlar için din koyamayacağını dile getirmiştir.¹⁹³ *Kur'an Yolu* tefsirinin din ile ilgili açıklamalarında dinin, insanın hem insan ile ilişkilerini hem de Allah ile ilişkilerini düzenleyen özellikte olduğu görülmektedir. İnsanın insanla uzlaşmasını sağlayacak olan dinin, bu konudaki emir ve uygulamalarını tatbik edecek bir yapıdan bahsedilmemiştir. Böylece bireylerin aralarındaki çatışmalarda dinin uzlaşma sağlayıcı görevi eksik kalmış olacaktır.

Kur'an Yolu tefsiri Ali İmran Suresi 103. ayetin açıklamasında fert veya bölünmüş gruplar halinde yaşayanların maddi ve manevi baskı karşısında dayanma güçleri az olduğundan dinlerini ve milliyetlerini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalacaklarını ifade etmiştir.¹⁹⁴ *Kur'an Yolu* tefsiri hicret edenler ve onlara yardım edenlerin anlatıldığı Ali İmran suresi 104. ayetin açıklamasında hadiste ifade edilen kötülüğü el ile önleme emrinin Müslümanlara iyiliğin kökleşip kötülüğün giderilmesini sağlayacak siyasi bir güç ve sağlam bir toplumsal yapı oluşturma görevi yüklediğini dile getirmiştir.¹⁹⁵ Enfal suresi 72. ayetin açıklamasında İslam'a göre akraba ve yerleşim yakınlığına bağlı bazı imtiyazlar verilmiş olmakla birlikte temel, belirleyici, baskın siyasi ve sosyal birlik ve dayanışma bağının dine dayandığını, din bağına dayalı dayanışmanın en üst seviyede gerçekleşmesi şartının ise müminlerin bir arada bulunmaları ve belli bir toprak parçası üzerinde sosyal, siyasi bağımsız birlik oluşturmaları olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁶ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki üç ayetin ilkinde Müslümanların birlik içerisinde olmaları gerektiğine işaret etmiş, fakat bu birliktelikte özel olarak siyasi bir oluşumdan bahsetmemiştir. İkinci ayette Müslümanların siyasi bir güç oluşturma görevinin dinen gerekli olduğunu ifade etmiş, bahsedilen siyasi güçten kastedilenin ne olduğu tam olarak anlaşılacakla birlikte bir devletin varlığına işaret etmektedir. Böylece Müslümanların

¹⁹² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:523.

¹⁹³ Karaman, *Kur'an Yolu*, 96.

¹⁹⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:643.

¹⁹⁵ Karaman vd., 1:648-49.

¹⁹⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:712-13.

yukarıda dinin tanımındaki toplumsal alanla ilgili kısmın uygulanabilir olması için gerekli yapının eksikliği de siyasi güç açıklamalarıyla tamamlanmış olmaktadır. Bu durum İslami bir devlet yapısını ve bu devletin dinin toplumsal boyutunu yerine getirme görevini ortaya çıkarmış olmakla birlikte laikliğe ters bir durumu da ortaya çıkarmaktadır. Üçüncü ayetin açıklamasında ise müminlerin bir toprak parçası üzerinde sosyal ve siyasi birlik kurmaları gerektiğini savunarak Müslümanlar için bir devletin varlığının zorunlu olduğuna işaret etmiştir. Ancak bu devletin nasıl kurulacağına ve kurulduktan sonraki durumuna yönelik herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

Kur'an Yolu tefsiri Nisa suresi 83. ayetteki yetki sahibi kimseler ifadesinin açıklamasında yetki sahibi diye çevrilen *ülü'l-emirden* kast edilenin işten anlayanlar ve savaşta kumanda görevinde bulunanların olduğunu, o tarih itibariyle henüz ayrı bir grup teşkil etmediklerinden dolayı alimler ve yöneticilerin *ülü'l-emr* kapsamına girmediklerini ifade etmiştir.¹⁹⁷ Bu tabir “Emir kelimesi “iş” ve “buyurma” anlamlarını içerdiğinden *ülü'l-emr* hem yetkili hem de görevli kimseleri ifade eder. Dinî literatürde başta devlet başkanı olmak üzere toplumun üst yöneticilerini, toplumsal sorumluluk ve otorite sahibi kimseleri içine alan kapsamlı bir tabirdir.”¹⁹⁸ şeklinde tanımlanmaktadır. *Kur'an Yolu* tefsiri Nisa suresi 59. ayetin açıklamasında Allah ve Resul'ünün talimatlarına uygun olduğu sürece *ülü'l-emre* itaat edilmesi gerektiğini ifade etmiş, *ülü'l-emri* emir sahipleri, amirler şeklinde tanımlamış, ayrıca devlet başkanı, toplumun yetki verdiği yöneticiler ve kumandanlar şeklinde anlayışlar ve rivayetlerin var olduğunu da belirtmiştir. *Ülü'l-emrin* iman ve dünya görüşü itibariyle Müslüman olanlardan seçilen veya tayin edilen makam sahipleri olduğunu, meşru buyuruklarında da bunlara itaat etmenin Allah'ın emri ve dinin gereği olduğunu dile getirmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri devamındaki açıklamalarında *ülü'l-emr* kavramı içerisine başkan, aile reisi, kumandan, anne-baba ve alimlerinde girdiğini ve İslam dininin bunlara da itaat edilmesini istediğini ifade etmiştir. Kamu hayatında *ülü'l-emr* ya halife gibi ümmetin seçmesi ve biatiyle olacağını, böylece onun tayin ettiği memurlarında *ülü'l-emr* olacaklarını ya da bir makamın tayinine gerek kalmadan taşıdıkları İslam, ilim ve adalet vasıflarıyla *ülü'l-emr* olduklarını belirtmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri, yöneticilerin bilmedikleri konuları Müslüman, adil ve alim kimseye fetva sormaları gerektiğini ve aldığı cevabı uygulamak zorunda olduğunu, bu açıdan alimlerin birinci derecede *ülü'l-emr*, yöneticiler, amirler ve kumanda görevinde bulunanların ise ikinci derecede *ülü'l-emr* olduklarını ifade etmiştir. Müellifler, *ülü'l-emrin* taraf olduğu ihtilaflarda tek mercinin Allah ve Resulü olduğunu, herhangi bir meselenin önce kitap ve sünnete götürüleceğini, şayet orda yoksa içtihatla çözüme kavuşturulacağını dile getirmiştir.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Karaman vd., 2:104.

¹⁹⁸ Talip Türkan, “Ülü'l-emr”, TDV İslâm Ansiklopedisi, erişim 03 Nisan 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ulul-emr>.

¹⁹⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:87-88.

Kur'an Yolu müellifleri Bakara suresi 30. ayetin açıklamasında Hilafet kavramının sözlükte bir kimsenin diğerinin yerini alması, onun salahiyetini kullanması ve onu temsil etmesi anlamına geldiğini, Hz Adem'in ve neslinin hilafeti ise Allah'ın mülkü üzerinde onun iradesine göre yaşamak ve tasarrufta bulunmak olduğunu ifade etmiş, Kur'an da hilafet kelimesinin siyasi manada kullanılmadığını, siyasi anlamda hilafetin Hz. Peygamber'den sonra ihtiyacın ortaya çıkardığı bir kavram olduğunu, yine siyasi anlamda hilafet fonksiyonunda olan kişiler için Kur'an'da ülü'l-emr kavramının kullanıldığını, siyasi anlamda ilk defa hadis-i şerifte hilafetin zikredildiğini dile getirmişlerdir. Müellifler Allah Teala'nın topluluk olarak istediği vazifelerin yerine getirilmesi için bir siyasi teşkilatlanma ihtiyacının ortaya çıktığını, bu sebeple fertler, yetki ve sorumluluklarında bireyi aşan tarafını içlerinden seçtikleri bir kişiye devrettiklerini, böylece ferdin halifeliği yanında ümmetin halifeliğinin ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Halifeye biat sözünün Allah'ın emir ve yasaklarına uygun davrandığı şartına bağlandığını belirtmişlerdir.²⁰⁰ *Kur'an Yolu* tefsirinin bu ayetlerdeki açıklamaları değerlendirildiğinde ülü'l-emr kavramına verdiği anlama anne-baba, aile reisi ve tüm yetki sahiplerini de katarak biraz daha genişletmiş olmakla birlikte genel anlamla örtüştüğü görülmektedir. *Kur'an Yolu* tefsirinin yaptığı açıklamaya göre ülü'l-emr kavramına Allah Teala'nın muradı üzerinden bakıldığında ülü'l-emr kavramı içerisinde bulunan herkese itaatin gerekli olduğu istenmektedir. Ancak *Kur'an Yolu* tefsiri ülü'l-emr kavramına verdiği anlamı derecelendirdiği görülmektedir. Böylece ülü'l-emr kavramına verilen anlam daraltılarak ayet mealine verilecek ilk anlam, yöneticiler değil alimler olmaktadır. Yani Allah Teala burada ülü'l-emr kavramı içerisinde alimleri kastetmektedir anlamı ortaya çıkmaktadır. Bu durum, *Kur'an Yolu* tefsirinin ülü'l-emr kavramı hakkındaki görüşlerini çelişkiye düşürmektedir. Çünkü ülü'l-emr kavramını hilafetin Kur'an'daki karşılığı olarak da anlamlandırmıştır. Hilafet siyasi bir durumdur ve ümmetin seçimi ve biatiyle oluşur. Alimler ise ilim sahibi kişilerdir. Şayet alimler birinci derecede ülü'l-emr olurlarsa toplumu yönetecek idarecilerin alimler olacağı sonucu ortaya çıkmış olacaktır. Böyle değil de hilafetin Kur'an'daki karşılığı olarak kullanılan ülü'l-emr, yöneticiler anlamında ise halifeye Allah'ın emir ve yasaklarına uygun davrandığı sürece itaat edilmesi gerektiğinden alimlerin yöneticiye itaati tartışılır duruma düşmektedir. Çünkü *Kur'an Yolu* tefsirine göre alimler birinci derecede ülü'l-emr yöneticiler ise ikinci derecede ülü'l-emr olmaktadırlar. Müellifler İslam'da siyasi anlamda halifeliğin ortaya çıkışı ile ilgili bilgi vermişler, siyasi anlamda İslam'da halifenin mutlak olarak gerekli olup olmadığına değinmemişler, halifeliği dini ihtiyaçtan ortaya çıkmış bir siyasi yapı olarak görmüşlerdir. *Kur'an Yolu* tefsiri halifeliğin varlığını kabul etmekle birlikte bunu dinin kesin bir emriymiş gibi algılamadıkları görülmektedir. Böylece müelliflerin açıklamalardan dinin bazı gereklerinin yerine getirilmesi için bir devletin varlığı ve bu devletin bir yöneticisinin olması şeklinde çıkarımlara ulaşılmaktadır.

²⁰⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:101-2.

Kur'an Yolu tefsirinin Nisa suresi 58. ayetin açıklamasında emanetin ehline verilmesi ve adaletin yerine getirilmesi emirlerinin muhataplarının, genel olarak bütün insanlar, özel olarak müminler ve daha özel olarak da yöneticiler gibi emanet ve adaletten kamu adına sorumlu kişiler ve kurumların olduğunu belirtmiştir. Adaletin gerçekleşmesinin adil uygulayıcılar ve hakkaniyete uygun bilgi ve ölçüye bağlı olduğunu, hukuk kuralları ve bağlayıcı mevzuatın bu bilgi ve ölçüyü gerçekleştirdiğini, bu sebeple ilahi irşattan bağımsız, insanların belirlediği hukuk kurallarının adaleti gerçekleştiremeyeceğini dile getirmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri Allah'ın mizanı koyduğunu, mizanın maddi ve manevi alanlarda hakkaniyet, denge ve adalet ölçüsü olduğunu, hukukla ilgili mizanın ilgili naslar olduğunu ifade etmiştir. Ayet ve hadislerin açıklamadığı konularda fayda (mesalih), yorum (anlama, beyan) ve kıyas içtihatları ile örf devreye konulup böylece adaleti gerçekleştirecek hüküm ve ölçülere ulaşılacağını, ulaşılan hükmün imana dayalı bir ahlak ve toplumun emanet ve sorumluluk duygusuna dayalı denetimi ile bozulmadan uygulanabileceğini dile getirmiştir.²⁰¹ *Kur'an Yolu* tefsirinin buradaki açıklamasında adalet ve emanetin yerine getirilmesinde sorumlu kişilerin bir devlet yapısı içerisindeki kurum ve yöneticiler olduğuna ayrıca işaret ederek, adaletin hakkaniyete uygun gerçekleştirilebilmesi için de hukuk kuralları ile hukuk kurallarını uygulayıcıların önemine dikkat çekmiş, hukuk kurallarının adaleti sağlayıcı özellikte olabilmesi için de Kur'an ve sünnete dayanması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca Kur'an ve sünnette bulunmayan hükümlere ulaşmak için de İslami usullerin uygulandığı bir yol çizmiştir. Hukuk kuralları bir yandan devletin varlığını zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple İslam'a göre belirlenmiş hukuk kuralları, İslam'a göre bir yönetimi ortaya çıkarmaktadır. Günümüz açısından mevcut devlet anlayışında hukuk kurallarının İslam'a göre belirlenmesinin mümkün olmayacağı açıktır. *Kur'an Yolu* tefsiri yukarıdaki açıklamalarında Müslümanlar tarafından oluşturulması istenen bir devlet oluşumu ve bir yönetici seçiminden bahsetmişti. Burada da aynı düşüncenin devamı olarak bahsedilen devletin hukuk kurallarının kaynağının naslardan oluşmasının düşünüldüğü söylenebilir. Böylece *Kur'an Yolu* tefsiri net olarak ifade etmese de anlaşıldığı üzere açıklamaları dine dayalı bir devlet sisteminin varlığına işaret ettiği ortaya çıkmaktadır.

Kur'an Yolu tefsiri Ali İmran suresi 159. ayetin açıklamasında iş hakkında onlara danış ifadesiyle Hz. Peygamber'in şahsında bütün ümmete ve özellikle yöneticilere, danışarak iş yapmalarının emredildiğini, bir başka ayette işleri aralarındaki danışma ile yürür ifadesiyle Müslüman toplumlarda yönetimin şura ve meşveret esasına dayalı olması gerektiğinin belirtildiğini ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri Hz. Peygamber'in vahiy dışındaki konularda sahabeye danıştığına örnekler vermiş ancak Emevîler dönemine geldiğinde Müslüman toplumlara totaliter bir yönetimin hâkim olması, istişare alanının daralmasına sebep olduğunu belirtmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri şuranın İslam'ın öngördüğü ana düzenin ilkelerinden olduğuna ayetlerdeki ifadeler ile Hz. Peygamber ve sahabenin uygulamalarından ulaşıldığını fakat kapsamı, şekli ve bağlayıcılığı konusunda İslam bilginlerinin farklı görüşleri sürdürdüklerini

²⁰¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:82-83.

ifade etmiştir. Şuranın bağlayıcılığı konusunda devlet başkanının yanında akli selim, adil, bilgili ve basiret sahibi kişilerin bulunması, devlet başkanı ve diğer yöneticilerin bunlarla istişare etmelerinin ilke olarak benimsenip gerekli görüldüğünü fakat bu konuda ayrıntıya gidilmeyerek Müslüman toplumların ve yöneticilerin kendi durum ve şartlarına uygun olacak şekilde prosedür geliştirmelerine imkan tanındığını ifade etmiş, şuradaki üyelerin görevlerinin, akli ve nakli delillere dayanarak en doğru çözüme ulaşmak olduğunu belirtmiş, bunun dışında şura ile ilgili diğer açıklamaların İslam bilginlerinin naslar ve sahabe tatbikatından hareketle kendi bilgi, kültür ve deneyimlerinden ortaya çıkardıkları içtihatlar olduğunu ifade etmiştir.²⁰² *Kur'an Yolu* tefsirinin buradaki açıklamasında İslam'a göre Müslüman toplumların yönetimlerinde şuranın olması gerektiği ve şurayı İslam'ın ana düzenin ilkeleri olarak görmesi, İslam'a göre bir yönetim şekli ortaya çıkarmaktadır. Bu yönetim şekli dini kaynaklı olmaktadır. Ayrıca yukarıdaki devlet fikri ile buradaki açıklama birleştirildiğinde İslam'a göre hukuk sistemi ve yönetim şekli olan bir devlet ortaya çıkmış olmaktadır.

Kur'an Yolu tefsiri dinden dönenlerin anlatıldığı Nisa suresi 115. ayetin açıklamasında ayetteki müminlerin yolundan ayrılma ifadesi ile ilgili İslam'ın kendisine uyanları birlik ve beraberliğe çağırdığını, fertlerin ve gurupların arasındaki görüş farklılıklarının birlikteliğin bozulmasına sebebiyet vermesinin İslam'ın sosyal ve ahlaki amacına ters düştüğünü, siyasi olarak müminlerin, yöneticilerini denetleme, hukuk dışına çıkanları yola getirme, gelmeyenleri usule uygun olarak görevden uzaklaştırma görevlerinin olduğunu belirtmiştir. Bunu yaparken de müminlerin topluca hareket edip azınlıkta kalanların çoğunluğa uymalarının gerektiğini ve farklı düşüncelerini korumakla birlikte isyana girişmemelerini ifade etmiştir.²⁰³ *Kur'an Yolu* tefsirinin buradaki açıklamalarından anlaşıldığı üzere İslami devlet yapısında yöneticilerin sorgulanamaz olmadıklarını, yöneticilerin, tüm işlerinde mümin halka karşı sorumlu oldukları ortaya çıkmaktadır.

Kur'an Yolu tefsiri Tevbe suresi 29. ayetin açıklamasında bu ayetin cizyeye dayanak olduğunu, cizyenin ise İslam devletinin gayri müslim tebaasından din hürriyeti, can ve mal güvenliklerinin sağlanması karşılığında erkek vatandaşlarından alınan baş vergisi olduğunu ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri bu vergiyi ödeyen gayri müslimlerin o ülkenin yasal düzenine de tabi olacaklarını kabul etmiş olduklarını ifade etmiştir.²⁰⁴ Ahzab suresi 60-62 arası ayetlerin açıklamasında İslam dini farklı inanca sahip olan kişilerin sözleşmeye ve ülkenin kanun ve kurallarına riayet ettikleri sürece Müslümanların hak ve özgürlüklerinden yararlanarak yaşayacaklarını, şayet sözleşmeyi bozar, ülkenin kanun ve kurallarına, genel ahlakına, kamu düzenine uymaz ve Müslümanlara karşı düşmanla işbirliği yaparsalar önce uyarılacaklarını sonra içerisinde sürgün ve ölümün de bulunduğu cezalara çarptırılacaklarını ifade etmiştir.²⁰⁵

²⁰² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:701-3.

²⁰³ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:146.

²⁰⁴ Karaman vd., 2:753-54.

²⁰⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:401.

Kur'an Yolu tefsirinin açıklamalarına göre İslam devletinde İslam dinine inanmayanların dinlerini özgürce yaşamaları, mal ve can güvenliklerinin sağlanmasının cizye ile teminat altına alındığını, bağlı oldukları devletin kurallarına uymadıklarında ise cezalandırılacaklarının belirlendiğini ifade etmiştir. Böylece İslam devleti kavramını kullanarak bu devletin İslam'a göre olan hukuk sisteminden bahsetmiş olarak bir İslam devleti fikri ortaya çıkmış olmaktadır.

Kur'an Yolu tefsiri laiklik kavramı ile ilgili herhangi bir açıklama yapmadığı görülmüştür. Bakara suresi 178. ayetin kısasla ilgili açıklamalarında maktulün yakınları ve mağdurun kısastan vazgeçip bağışlamaları durumunda diyetin devreye gireceğini ayrıca kısastan hafif olmak üzer kamu otoritesinin tazir cezası uygulayabileceğini ifade etmiş, kısas cezası bağışlanmış birisinin tekrar aynı suçu işlemesi durumunda da ya tekrar kısas olacağı ya da diyet veya kısasa karar vermek üzere devlete bırakılması gerektiği yönünde iki görüşün var olduğunu belirtmiştir.²⁰⁶ *Kur'an Yolu* tefsiri Bakara suresi 233. ayetin açıklamasında babası ölen çocuğun nafakasını kimin karşılayacağı hususunda diğer görüşlerle birlikte yeterli ve düzenli devlet bütçesinin var olması durumunda çocuğun nafakasını devletin karşılayacağına yönelik görüşlerin olduğunu belirtmiştir.²⁰⁷ Nisa suresi 35. ayetin açıklamasında aile içerisinde iki tarafın anlaşmazlıklarının ayrılma boyutuna gelmesi durumunda Kur'an'ın bu anlaşmazlığı hakemlere götürmeyi teklif ettiğini, hakemleri devletin ilgili kurumunun (ülü-l emrin) tayin etmesi gerektiğini ve bu konuda yükümlü olduğunu ancak bu kurumun hakem tayin etmesinin ailelerin hakem tayin etmesine engel teşkil etmediğini ifade etmiştir.²⁰⁸ *Kur'an Yolu* tefsiri Nisa suresi 15-16. ayetlerin açıklamasında eş cinsellik ve zina ile ilgili suçların ispat ve infazından önce tövbe edildiğinde diğer cezalar gibi bu cezalarında ülü'l-emr tarafından düşürülebileceğini ifade etmiştir.²⁰⁹ Nisa suresi 6. ayetin açıklamasında yetimlerin mallarını teslim etme ilgili ayette biri evlenme diğeri rüşt çağı olarak iki husustan bahsedildiğini, evlenme yaşının müctehitler arasında 15-19 yaş arasında değiştiğini, bazıları da kızlar ve erkekler için ayrı yaşlar belirttiklerini, devletin bu içtihatlar arasından birisini seçerek kanunlaştırabileceği ve uygulayabileceğinin mümkün olduğunu ifade etmiştir.²¹⁰ Bakara suresi 256. ayetin açıklamasında mürtedin öldürülmesi hükmünün din değiştirmesinden değil, sosyal düzeni bozma, Müslümanlara ve İslam'a savaş açması sebebinden kaynaklandığını anlaşıldığını, Müslümanların çiğnediği yasakların bir kısmı için belirlenen cezai yaptırımların, kişinin dini hayatına müdahale olmayıp, sosyal düzeni korumak amaçlı olduğunu ifade etmiştir. Karşılığında bir ceza belirlenmeyen haramların çiğnenmesi ve farzların ihmali hakkında, Müslümanların emir bi'l-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker görevlerinin devreye girdiğini ancak bu görevde öğüt, telkin ve ikili ilişkinin uygulanmasının genel olduğunu, müeyyide uygulama görevinin ise devletin veya halkın görev verdiği kurum ve şahıslara ait olduğunu

²⁰⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:270.

²⁰⁷ Karaman vd., 1:372.

²⁰⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:61.

²⁰⁹ Karaman vd., 2:33.

²¹⁰ Karaman vd., 2:19.

belirtmiştir.²¹¹ *Kur'an Yolu* tefsirinin bu ayetlerdeki açıklamalarında ayetlerde ifade edilen konularda devletin ve devlet yöneticisinin dinden kaynaklı görev ve yetkilerinden bahsettiği görülmektedir. Bunlar kısastan vazgeçildiğinde kamu otoritesinin tazir cezası uygulayabileceği, babası ölen çocuğun nafakasını devletin karşılayacağı yönündeki görüşün varlığı, eş cinsellik ve zina cezasının ispat ve infazından önce fiili işleyenler tövbe ettiklerinde ülü'l-emrin diğer cezalar gibi bu cezaları düşürebileceği, anlaşmazlık durumunda ülü'l-emrin aileye hakem tayin edeceği, yetimlerin evlenme yaşlarını devletin belirleyeceği, emri bi'l-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker neticesinde uygulanacak yaptırımların devletin veya halkın görev verdiği kurum ve şahıslara ait olduğu, haksızlığa uğrayan kişinin hakkının kamu otoritesi tarafından alınması gibi görev ve yetkililerdir. Laik kelimesi "Ve lügat manasıyla ruhani olmayan kimse, dini olmayan şey, fikir, müessese, sistem prensip demektir."²¹² "Kelimenin bu ilk ve asli manası genişletilerek ruhani bir mahiyet taşımayan fikir, müessese, prensip, hukuk ve ahlaka da laiklik denilmiştir."²¹³ "Bu durum da laik hukuk dini esaslara göre olmayan hukuk, laik devlet de dini inanç ve esaslara dayanmayan devlet"²¹⁴ olduğundan *Kur'an Yolu* tefsiri bu ayetlerin açıklamasında devlet veya yöneticiye yüklediği dini yetkiler ile yukarıdaki İslam'a göre bir devlet yapısının zorunluluğu, Müslümanların bir yönetici seçmelerinin dinen gerekli olduğu ve adaletin gerçekleşmesi için hukuk kurallarının naslara dayalı olması gerektiği gibi açıklamaların hepsi laiklik kavramının anlamına aykırı olduğu gözükmektedir.

Kur'an Yolu tefsirinin konu ile ilgili bütün açıklamaları değerlendirildiğinde İslam dinine göre Müslümanların bir devlet kurmaları ve bu devlet için bir yönetici seçmelerinin gerekli olduğu, müminlerin yöneticilerini denetleme ve gerektiğinde görevden uzaklaştırma görevlerinin bulunduğu genel ifadelerle anlatılmış, hukuk kurallarının naslara, yönetim şeklinin de şuraya dayalı olması gerektiği belirtilmiştir. Hukuk kuralları devletsiz olamayacağından böylece devletin hem hukuk kuralları hem de yönetim şekli ortaya çıkmış olmaktadır. Halifeliğin İslam'ın bir emri olup olmadığı konusunda net açıklaması olmamakla birlikte ülü'l-emr kavramının halife yerinde kullanıldığını ifade ederek, halifeliği bir yönetici şeklinde açıkladığı anlaşılmaktadır. Devletin dinin toplumsal boyutuyla ilgilenmesi görevi, hukuk kurallarının dine dayalı olması ve bazı dini konularda devletin yetki ve görevlerinin bulunması yaklaşımları *Kur'an Yolu* tefsirini laiklik kavramından uzaklaştırdığı görülmektedir. Net ifadelerle olmasa da *Kur'an Yolu* tefsiri bir İslami devlet yapısının varlığını kabul ettiği görülmektedir.

²¹¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:406-7.

²¹² Ali Fuat Başgil, *Din ve Lâiklik*, 15. baskı, 8 (İstanbul: Yağmur Yayınevi, 2020), 159.

²¹³ Başgil, 159.

²¹⁴ Başgil, 159.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'AN KISSALARININ KAYNAĞI MESELESİ VE KUR'AN YOLU TEFSİRİNİN KISSALARIN TARİHİ GERÇEKLİĞİNE YAKLAŞIMI

3.1. Kur'an Kıssalarının kaynağı Meselesi ve Kur'an Yolu Tefsirinde Kıssaların Kaynağı

Kıssa kelimesi “sözlükte “bir kimsenin izini sürmek, ardınca gitmek; bir kimseye bir haber veya sözü bildirmek” gibi manalara”²¹⁵ gelmektedir. Terim anlamı ise “bir kimse yahut bir şeye ait hadiselerin adım adım, nokta nokta takip edilerek anlatılması / hikâye edilmesi ve bu niteliği taşıyan hikâyeyi ifade”²¹⁶ etmektedir. Kıssanın hikâyeden farkı, hikâye gerçek olsun ya da olmasın anlatılan her türlü olayı kapsarken, kıssa kelimesi etimolojik anlamından hareketle anlatılan olayın önemli ilginç, doğru ve gerçekçi yönünü ortaya çıkarmaktadır.²¹⁷

Kur'an-ı Kerim'de kıssa kelimesi geçmemekle birlikte, isim olarak hikâye, mastar olarak da hikâye etmek anlamına gelen kassa kelimesi, bir kimsenin izini sürüp ardınca gitmek anlamının yanında, başka anlamları da ifade eden kassa fiili ve iki kişiden her birinin diğerinin izini takip etmesi anlamındaki kisas kelimesi Kur'an-ı Kerim'de kullanılmıştır. Bunların yanında kassa kelimesi ve türevleri ile aynı anlamda önemli ve yararlı büyük haber anlamına gelen nebe, çoğulu enba fiili ve bu kökten türeyen kelimeler ile yeni söz hadise anlamına gelen hadis kelimesi Kur'an'da yer almıştır. Ayrıca temsili ve farazi anlatımlar için kullanılmakla birlikte kıssa, hikâye, destan anlamına da gelen meseller, Kur'an'da tarihi gerçekliği ifade eden anlatımlarla birlikte sembolik anlatımları için de kullanılmıştır.²¹⁸

Kur'an-ı Kerim'in yaklaşık olarak yarısını oluşturan kıssalar,²¹⁹ şahıs, zaman ve mekândan ayırt edilmiş, gerçek üstü olayları anlatan ifade şekilleridir. Kıssalarda olay baştan sona anlatılmaz, bir sahne tasvir edilir ve bu sahnede bazı unsurlar zikredilir. Kıssalar, doğru, gerçeğe uygun ve tutarlıdır, üslup açısından da nazari özelliklere -genel geçerliliğe ve aşkınlığa- sahiptirler.²²⁰ Kur'an'da bazı kıssaların tekrarları vardır. Bir kıssa tekrar edilirken yeni ibret ve dini maksatlar gözetilir ve buna göre değişik ilaveler yer alır.²²¹ Ayrıca Kur'an, kıssanın maksadının ne olduğuna muhatabın dikkatini çekmek için kıssanın arasına bir takım dini irşat ve

²¹⁵ İdris Şengül, “Kıssa”, TDV İslâm Ansiklopedisi, erişim 19 Ocak 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kissa--kuran>.

²¹⁶ Şengül.

²¹⁷ Şengül.

²¹⁸ Şengül.

²¹⁹ Tahsin Görgün, “Kur'an Kıssalarının Neliği mahiyeti Üzerine”, içinde *Kur'an kıssalarının anlam ve değeri: IV. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu: 17 - 18. Ocak 1998*, 1. baskı, Fecr yayınları 59 (Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu, Ankara: Fecr Yayınevi, 1998), 20.

²²⁰ Görgün, 29.

²²¹ Suat Yıldırım, “Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar”, *Atatürk Üniversitesi İslami ilimler Fakültesi Dergisi*, sy 3 (1979): 50.

yönlendirmeler serpiştirir.²²² Kur'an'da kıssaların çoğunun giriş kısmında en önemli yerle başlanarak muhatabın dikkati çekilir. Ardından diğer anlatımlarla devam edilir. Kıssaların anlatımında canlılığın muhafaza edilebilmesi için ayrıntılara yer verilmez, düşünce ve hayalin tasavvur edebileceği kısımlar atlanır. Muhatap kıssadaki canlılık sebebiyle olayların sanki karşısında gerçekleştiğini sanır.²²³

Kur'an'da yer alan kıssaları ifade eden kelimeleri tanımlayıp ve kıssaların özelliklerine yer verdikten sonra diğer kutsal kitapların tarihi durumuna geçilebilir. Mevcut Tevrat ve İncil metinlerinin, peygamberlerine indiği şekliyle birebir örtüşmediği, yazılı Tevrat metninin kaybolup sonraları başkaları tarafından tekrar yazıldığı, İncil metinlerinin ise Hz. İsa'dan yıllar sonra sözlü rivayetlerden hareketle yazıya geçirildiği kabul edilmektedir.²²⁴

Erken dönemlerde Kitab-ı Mukaddes'in içerisinde mitolojileri barındırdığı iddia edilmiş²²⁵ ve Kitab-ı Mukaddes doğrudan ilahi kelimeler olarak kabul edilmemiştir.²²⁶ Batı'da rönesans, reform ve aydınlanma sonrası akılcılığın ve bilimsel bakışın ortaya çıkması²²⁷ kutsal metinlerin kaynağı, gerçekliği ve güvenilirliği sorularına yanıt bulmak için metin kritiği çerçevesindeki çalışmalar yapılmasına sebep olmuş,²²⁸ mitolojik unsurların olmadığı bir metin ortaya çıkarmak için Kitab-ı Mukaddes'i mitolojiden arındırma çabaları ortaya çıkmıştır.²²⁹ Amaç orijinale uygun olarak kutsal metinlerdeki tanrının mesajının ortaya çıkarılmasıdır.²³⁰ Kitab-ı Mukaddes'in otantik bir kaynak olup olmadığı ve muhtevası, yapı, biçim ve kaynak açısından tahlil ve tenkide tabi tutulmuş, bazı Batılı araştırmacılar Kitab-ı Mukaddes üzerinde geliştirdikleri bu tenkit metotlarını 19. ve 20. yüzyılda Kur'an üzerinde de uygulamaya çalışmışlardır. Batıda yaygın olarak kullanılan Kur'an'a yönelik bu tenkit çalışmaları İslam dünyasında Kur'an'ı anlama noktasında etkisini göstermiş,²³¹ bu çerçevede İslam dünyasında Kur'an kıssalarını veya bu kıssaların bazılarını, farklı yaklaşımlarla yorumlamayı öneren ilim adamları ortaya çıkmıştır.²³² Örneğin bu konuda Muhammed Ahmed Halefullah (ö.1997), Kur'an kıssalarının tarihsel gerçekliğine yapılan itirazları ortadan kaldırmak amacıyla *el-Fennü'l-kaşaşi fi'l-Kur'ân* adlı bir tez çalışması yapmıştır.²³³

²²² Yıldırım, 59.

²²³ Yıldırım, 60-62.

²²⁴ Şehmus Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, 3.Baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2019), 25-39.

²²⁵ Demir, 42.

²²⁶ Demir, 49.

²²⁷ Demir, 67-68.

²²⁸ Demir, 45.

²²⁹ Demir, 67-68.

²³⁰ Demir, 45.

²³¹ Şinasi Gündüz, "Kur'an Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit mi? Yapı Muhteva ve Kaynak Açısından Torah Kıssaları", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 10 (1998): 53.

²³² Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, 68.

²³³ Gündüz, "Kur'an Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit mi? Yapı Muhteva ve Kaynak Açısından Torah Kıssaları", 53.

Kur'an'ın kaynağı konusunda ilk olarak Kur'an'ın indiği dönemde vahiylerin Allah Teala'dan gelmediğini ileri süren ilk muhataplardan bazı kimseler Kur'an'ın Hz. Peygamber'e birileri tarafından öğretildiğini ve ahiret inancına ait konularla ilgili olarak anlatılanların da eskilerin masalları olduğunu iddia etmişlerdir.²³⁴

Kur'an'ın Allah'tan gelen bir vahiy olduğunu kabul etmeyen gayri müslimler Müslümanlarla etkileşim kurdukları ilk zamanlardan itibaren Kur'an kıssaları ile Eski Ahit kıssaları arasındaki benzerliklerden hareketle Kur'an'ın kaynağını tespit etmeye yönelmişlerdir.²³⁵ Ortaçağ boyunca gayri müslimler Kur'an'ın kaynağı konusunda birtakım iddialarda bulunmuşlardır. Hz. Peygamber'in Kur'an'ı Yahudi ve *Hristiyan* geleneğine ait bir öğreticiden öğrendiği, Kur'an'daki Kitab-ı Mukaddes'le ilişkilendirilen bilgilerin -özellikle de Kur'an kıssalarının- Hz. Peygamber'in vefatından sonra Kur'an'a uyarlandığı, Kur'an kıssalarının kaynağının Eski Ahit'le ilgili apokrif metinler veya Talmud olduğu şeklindeki iddialar gayri müslimler tarafından bu dönemde ileri sürülmüştür.²³⁶

Kur'an'ın Hz. Peygamber'in bir öğretici tarafından öğretildiği iddiasına modern dönemdeki Batılı araştırmacılar itibar etmemiş, bu dönemde Ortaçağ'daki diğer iddialarla birlikte Kur'an'ın kaynağı konusunda başka iddialar da dile getirmişlerdir. Kur'an'a çeşitli ilavelerin yapıldığı veya Kur'an'ın farklı tarihsel dönemlere ait bilgileri içerisinde barındırdığı, dolayısıyla Kur'an'da tek bir kaynağın ve bütünlüğün mümkün olmadığı, Kur'an kıssalarının bir kısmının kaynağının Kitab-ı Mukaddes dışındaki Yahudi literatürü ve *Hristiyan* apokrif metinler olduğu iddiaları modern dönemde Kur'an'ın kaynağı konusunda oryantalistler tarafından savunulan iddialar olmuştur. Günümüzde birçok batılı araştırmacı da Kur'an kıssalarının kaynağının Kitab-ı Mukaddes kıssaları olduğunu ileri sürmüşlerdir.²³⁷ Modern dönemde oryantalistler, Kur'an kıssalarının kaynağının Arap kültürü olduğunu da iddia etmişler, kıssalarda anlatılan olayların düzeltilmeden Arap kültüründen alındığını, bu sebeple Kur'an'da çelişkilerin var olduğunu belirtmişlerdir.²³⁸

Kur'an'ın kaynağı konusundaki bu iddiaların doğru olmadığı yönünde açıklamalar yapılarak bu iddialara cevaplar verilmiştir. Kur'an'ın bir öğretici tarafından öğretildiği iddiasına Hz. Peygamber'in görüştüğü kölelerin İncil, Tevrat ve tarih kitaplarını alacak kadar zengin olmadıkları böylece kölelerin peygamberlere ait bilgilerinin toplumdaki bilinen yaygın söylentilerden ibaret²³⁹ olduğu, Hz. Peygamber'in görüştüğü Rum asıllı kölenin Arapça bilmediği gibi o dönemde Kitab-ı Mukaddes'in Arapça'sının da olmadığı, Hz. Peygamber'in

²³⁴ Gündüz, 49.

²³⁵ Gündüz, 49.

²³⁶ Gündüz, 52.

²³⁷ Gündüz, 51-52.

²³⁸ Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, 89.

²³⁹ Muhammed Ahmed Halefullah, *Kur'ân'da Anlatım Sanatı el-Fennu'l-Kasasî*, çev. Şaban Karataş, 1. basım, Ankara Okulu yayınları 53 (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002), 260.

okuma yazma bilmediğinden geçmiş dinlere ait bilgileri Ehl-i kitap mensuplarından öğrenmiş olmasının da mümkün olmadığı şeklinde cevaplar verilmiştir.²⁴⁰ Kur'an'ın kaynağı konusundaki diğer iddiaların cevapları ise şu şekildedir. Kur'an kıssaları ile Kitab-ı Mukaddes kıssaları arasında metot ve muhteva yönünden farklar bulunmaktadır.²⁴¹ Kur'an, kıssaları işlerken Hz. Peygamber ve toplumuyla örtüşen haberlere yer vermiş, Tevrat'taki gibi zaman belirtmemiştir. Tevrat tarihsel malumat verirken Kur'an ise öğüt ve ibret vermeyi, müjdeleyip, uyardırmayı hedeflemiştir.²⁴² Kur'an kıssalarındaki anlatılan şahısların tamamı Arap Yarımadasından olmadığından kıssaların bir kısmını Araplar bilirken diğer kıssaları ise hiç bilmiyorlardı.²⁴³ Kur'an metin itibarıyla tartışma kabul etmeyecek şekilde tarihi güvenilirliğe sahiptir. Kur'an'dan önceki ilahi kaynaklı suhuf ve kitaplar ise ya kaybolmuş ya da tahrif edilmiştir.²⁴⁴ Hz. Peygamber'in çeşitli konularda vahyin gelmesini bekleyip sessiz kalması, bazı konularda arzu etmediği şekilde vahyin gelmesi, Kur'an'ın kaynağının vahiy olduğunu göstermektedir. Ayrıca gaybi konulardan haber vermesi Kur'an'ın kaynağının insan akli ve zekasına ait olmadığını da göstermektedir.²⁴⁵ Kitab-ı Mukaddes'le Kur'an kıssaları ile arasındaki benzerliğin sebebi ikisinin de ilahi kaynaklı oluşundandır. Tevrat ve İncil ilahi kaynaktan geldiği şeklini muhafaza edememiş olsa da içerisindeki ilahi özelliklerin tamamı tahrif edilmemiştir.²⁴⁶ Kitab-ı Mukaddes kıssalarını Kur'an'ın işlemesinin hikmeti ise, o kitapları tashih edip karışık ve tahriflerden kurtarmak, o kitaplarda bildirilen haberlerin doğru olanlarını ortaya çıkarmak, ne kadar tahrif edilmişlerse de onların semavi oluşlarını ispat etmektir.²⁴⁷

Kur'an Yolu müellifleri Kur'an'ın kaynağı konusunda bazı açıklamalar yapmıştır. Furkan suresinde 5. ayetteki "(Bu Kur'an, başkalarından) yazıp aldığı öncekilere ait efsanelerdir. Bunlar ona sabah akşam okunmaktadır" ibareleri hakkında müşriklerin Kur'an'ın hükümlerini kendi batıl inançları ve mevcut düzenlerine karşı zararlı gördüklerinden Hz. Peygamber'in, Kur'an'ı ehl-i kitab'a mensup birkaç kişiden yardım alarak uydurmuş olduğunu iddia ettiklerini ifade etmişlerdir. Hz. Peygamber'in, birkaç Hristiyan köleyle görüşüğünün söylendiğini ancak Kur'an-ı Kerim gibi bir kitabı rastgele kişilerden öğrendiği iddiasının saçma olduğunu alıntı ile belirtmişlerdir.²⁴⁸ Müellifler Hz. Davud kıssasının anlatıldığı ayetlerin akabinde gelen Bakara suresi 252. ayetteki "İşte bunlar Allah'ın âyetleridir. Biz onları sana hak olarak okuyoruz. Şüphesiz sen, Allah tarafından gönderilmiş peygamberlerdensin." ibarelerinin

²⁴⁰ İdris Şengül, *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*, Ayrıntı Basımevi (Ankara: Otto Yayınları, 2019), 154.

²⁴¹ Şengül, 167.

²⁴² Halefullah, *Kur'an'da Anlatım Sanatı el-Fennu'l-Kasası*, 264-66.

²⁴³ Halefullah, 264-66.

²⁴⁴ Şengül, *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*, 138.

²⁴⁵ Şengül, 141-43.

²⁴⁶ Şengül, 157-58.

²⁴⁷ Şengül, 167.

²⁴⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:109-10.

açıklamasında Hz. Peygamber'in bu anlatılanları bilmesinin ancak vahiyle mümkün olduğunu ve bunun da Hz. Peygamber'in peygamberliğinin başka bir delili olduğunu ifade etmişlerdir.²⁴⁹ Kasas suresi 44. ayetteki *"Ey Muhammed! Mûsâ'ya o emri verdiğimiz zaman sen (vadinin) batı tarafında değildin. (O olayı) görenlerden de değildin..."* ibarenin açıklamasında bu ayette Hz. Musa'nın Tur'da vahiy aldığı sırada Hz. Peygamber'in orada bulunmadığının hatırlatıldığını, böylece ayetin Hz. Peygamber'in Kur'an-ı Ehl-i kitaptan birinden öğrendiği iddiasına cevap verdiğini ve Kur'an'da anlatılan Hz. Musa kıssasını Hz. Peygamber'in vahiyle öğrendiğini, bu durumun da Kur'an'ın vahiy ürünü olduğunu gösterdiğini belirtmişlerdir.²⁵⁰

Kur'an Yolu tefsiri Yunus suresi 71-74 arası ayetlerdeki *"Nûh'un haberini onlara oku. Hani o bir vakit kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim! Eğer benim konumum ve Allah'ın âyetleriyle öğüt vermem size ağır geliyorsa, (biliniz ki) ben sadece Allah'a dayanıp güvenmişim..."* ibarelerin açıklamasında Hz. Nuh'un uzun süre devam eden çağrılarına direnen kavmine karşı kullandığı üslubun onun Allah'a bağlılığını ve güvenini ortaya koyduğunu, yalnız olduğu halde ortaya koyduğu tevhit mücadelesi de onun cesaretini gösterdiğini ifade etmiştir. Devamında Mekkelilerin Hz. Nuh'un başından geçenleri yaygın rivayetlerden bildiklerini, buradaki anlatımın da onlar için bir meydan okuma olduğunu belirtmiştir.²⁵¹ Aynı surenin 75-82 arası ayetlerdeki *"Sonra bunların ardından Firavun ile ileri gelenlerine de Mûsâ ve Hârûn'u mucizelerimizle gönderdik. Ama büyüklük tasladılar ve suçlu bir toplum oldular. Katımızdan kendilerine hak (mucize) gelince, "Şüphesiz bu, apaçık bir sihirdir" dediler."* ibarelerin açıklama Hz. Musa ile Firavun arasında geçen mücadelenin Mekke müşrikler tarafından bilindiğini, kıssanın birçok yerde geçmesiyle ibret alınacak yönlerine dikkatin çekildiğini ve İsrailoğullarınca aktarılan yanlış bilgilerin düzeltildiğini belirtmiştir²⁵² *Kur'an Yolu* tefsiri Hûd suresi 50-51 arası ayetlerdeki *"Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik. Hûd şöyle dedi: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Ondan başka sizin hiçbir ilahınız yoktur. Siz, sadece iftira ediyorsunuz..."* ibarelerin açıklamasında Hz. Hûd'un kavmi hakkında bilgiler verdikten sonra bu kavmin İslam'ın ortaya çıkışından asırlar öncesinde yok olduğunu fakat hikayelerinin Arap geleneğinde canlılığı devam etmesinden dolayı Kur'an'ın göndermelerde bulunduğunu ifade etmiştir.²⁵³ *Kur'an Yolu* tefsiri yukarıdaki ayetlerde Kur'an'ın kaynağının vahiy olmadığı yönündeki ileri sürülen iddialara cevap verir şekilde açıklamada bulunmuştur. Buna göre Hz. Peygamber Kur'an-ı herhangi bir kimseden öğrenmediğini ve kaynağının vahiy olduğunu belirtmiştir. Kur'an'da anlatılan kıssalardan bazılarını Mekke müşriklerin bildiğini ancak müşriklerin bildikleri bu kıssaların Kur'an'da yer almasının sebebinin müşriklerin geçmiş kavimlerin durumundan ibret almalarına yönelik olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Kur'an'daki

²⁴⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:391.

²⁵⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:232.

²⁵¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 3:123-24.

²⁵² Karaman vd., 3:178.

²⁵³ Karaman vd., 3:177-78.

kıssaların İsrailoğulları'ndan aktarılmış bilgileri düzelttiğini belirtmeleriyle de kıssaların kaynağının Kitab-ı Mukaddes olmadığına da işaret etmiştir.

3.2. Kitab-ı Mukaddes ve İsrailiyyat

“Kitâb-ı Mukaddes, *Hristiyanların* dinî alanda otorite kabul ettikleri, Yahudilerin kutsal kitabını da kapsayan yazılar koleksiyonuna verdikleri isimdir.” Kitab-ı Mukaddes’in ilk bölümünü Yahudilerin kutsal kitabı olan Ahd-i Atik oluşturmaktadır. Yahudilerin kabul etmediği *Hristiyanların* kutsal kitabı olan Ahd-i Cedid ise Kitab-ı Mukaddes’in ikinci bölümünü oluşturmaktadır.²⁵⁴

İsrailiyye kelimesinin çoğulu olan İsrailiyyat, Yahudi ve *Hristiyan* kaynaklardan aktarılan kıssa, olay ve bilgi anlamına gelmektedir.²⁵⁵ Bunun yanında İsrailiyyat İslam’a özellikle de tefsire girmiş Yahudi *Hristiyan* ve diğer dinlere ait bilgilerle birlikte din adına uydurulmuş her türlü haberi kapsamaktadır.²⁵⁶

İsrailoğullarına gönderilen peygamberler, bu peygamberlerin günahkarlara yaptıkları uyarılar ve bunlara verilen cezalar, zahitlerin söz ve davranışları ve kavuşmuş oldukları manevi lütuflar, İsrailiyyat konularını oluşturmaktadır. Batılı bazı araştırmacılar peygamberlerin geçmişi ve geleceği, halifeler, idareciler, saltanatların çöküşü, mehdi inancı ve kıyamet alametleri gibi konuları da İsrailiyyat içerisinde değerlendirmişlerdir.²⁵⁷

İslam’ın kültürel yapısı içerisinde en büyük etkilenme tefsir ve hadiste olmakla birlikte tarih kitapları ve kelam ilmi de İsrailiyyat’tan etkilendiği ifade edilmiştir. Halk tabakasının İsrailiyyat haberlerini benimsediği, bazı alimlerin de kabul edecek tarzda bu haberleri aktardığı ifade edilmektedir.²⁵⁸ İlk dönem İslam alimleri, tarihi hadiseler, peygamber kıssaları, Hz. Meryem ve Ashab-ı Kehf’e dair olaylarla ilgili İsrail’i rivayetleri kullanmanın İslam’ın ilahi kaynaklı oluşuna bir zarar vermeyeceği kanaatinde oldukları dile getirilmiştir.²⁵⁹

İsrailiyyat, senet ve metin bakımından sahih, zayıf ve uydurma olarak üçe ayrıldığı belirtilmektedir. Hz. Peygamber, sahabe ve sonraki nesillerden gelen sahih senet ve metinlerle birlikte muteber hadis kitaplarındaki haberler İslam’a uygun İsrailiyyat’tan kabul edildiği;

²⁵⁴ Ömer Faruk Harman, “Kitab-ı Mukaddes”, TDV İslâm Ansiklopedisi, erişim 17 Şubat 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kitab-i-mukaddes>.

²⁵⁵ İbrahim Hatiboğlu, “İsrailiyyat”, TDV İslâm Ansiklopedisi, erişim 17 Şubat 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/israiliyyat>.

²⁵⁶ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1992), 29.

²⁵⁷ Hatiboğlu, “İsrailiyyat”.

²⁵⁸ Muhammed Hüseyin ez-Zehebi, “Tefsir ve Hadiste İsrailiyyat”, çev. Muhammet Yılmaz, *Çukorava Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2, sy 1 (2002): 167.

²⁵⁹ Hatiboğlu, “İsrailiyyat”.

tefsirlerin içerisinde girmiş ancak İslam'ın esasları ile çelişki içerisinde olan, akla ve nakle de uygun olmayan İsrailiyyat'ın İslam'a uygun olmadığı; tefsirler içerisinde genişçe yer tuttuğu, efsane ve hayal ürünü olup çoğu defa İsrailiyyat'tan olduğu belirtilmeyen haberlerin ise doğruluğu ve yalanlığı konusunda bir açıklamanın mevcut olmadığı belirtilmektedir.²⁶⁰

Cahiliye döneminde Arap Yarımadasında çoğunluğu Yahudi olan Ehl-i kitap'tan insanların varlığı ile Arapların yazın Şam'a, kışın Yemen'e düzenledikleri seferlerde Ehl-i kitap'tan insanlarla karşılaşmalarının mümkün olması, İsrailiyyat kültürünün cahiliye kültürüne karıştığına göstergesi olabileceği ifade edilmektedir. İslam geldikten sonra da Müslümanlarla Yahudilerin komşu olmaları, bazı Yahudi alimlerin Müslüman olup Müslümanlar arasında itibar kazanmaları, Yahudi kültürü ile İslam kültürünün karışmasında etkili olduğu belirtilmiştir.²⁶¹

İsrailiyyat'ın tefsir ve hadise girişi ise sahabe zamanında başladığı ifade edilmektedir. Kur'an-ı Kerim kıssa ve haberlerle ilgili konularda olayın özetini verdiği için, bazı sahabeler sınırlı alanla ilgili konular hakkında Hz. Peygamber'den hiçbir şey mevcut değilse olayın ayrıntısını merak ederek Ehl-i kitaptan Müslüman olanlara sordukları, onların da bildikleri konularda cevap verdikleri ve sahabe döneminde İsrail'i bilgilerin tefsir ve hadise girişinin bu şekilde olduğu belirtilmiştir.²⁶² Sonrasında Hz. Peygamber'in ve sahabenin Yahudi ve *Hristiyan*larla kurdukları insani ilişkiler İsrailiyyat'ın yayılmasına sebeplerinden birisi olduğu ifade edilmiştir.²⁶³ Tabii dönemine gelindiğinde ise Ehl-i kitaptan birçok kişinin Müslüman olmasıyla İsrail'i rivayetlerin çoğaldığı, tabii asrından sonra kıssacılar denilen kişiler tarafından tefsir ve hadis İsrailiyyat'la doldurulduğu ifade edilmiştir.²⁶⁴

Rivayetlerin senetleriyle birlikte nakledildiği tedvin döneminde nassa zıt olmayan az sayıda İsrail'i rivayetler var olmakla birlikte tefsir ve hadis ayrı ayrı tedvin edildiğinde her ikisinde de İsrail'i rivayetler bulunduğu belirtilmiştir. Bu dönemden sonra senetlerin rivayetleri düşürülerek eserlere yazıldığı bunun da her türlü İsrail'i rivayetlerin nakledilmesine sebep olduğu belirtilmiştir.²⁶⁵

Modern dönemde İsrailiyyat'tan olan her türlü bilginin reddedildiği görülmektedir. İslam dünyasının Batı'ya karşı en yaygın eğilimin kısmen ret ve kısmen kabul şeklinde olduğu ve bu eğilim de İslam dünyasının geri kalma sebebi olarak geleneksel dini anlayışı gösterdiği belirtilmektedir. Bu eğilim ıslah ve tecdit projesi üzerinde durarak, İslam dünyasında hurafe, batıl inançlar ve İsrailiyyat'a bulanmış bir din anlayışı olmak üzere başka sebepleri gerileme

²⁶⁰ Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, 31-44.

²⁶¹ ez-Zehebi, "Tefsir ve Hadiste İsrailiyyat", 163-64.

²⁶² ez-Zehebi, 172-73.

²⁶³ Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, 80.

²⁶⁴ ez-Zehebi, "Tefsir ve Hadiste İsrailiyyat", 172-73.

²⁶⁵ ez-Zehebi, 174.

ve çöküşün ana sebebi olarak gösterdiği ifade edilmiştir. Kaynaklara dönüş fikrini esas alan bu düşünce, İslam'a yönelik eleştirinin İsrail'i rivayetler üzerinden gelmesi sebebiyle tefsir, hadis, tarih ve tasavvuf külliyatlarının İsrailiyyat kaynaklı bilgilerden temizlenmesinin gerekliliği üzerinde durduğu belirtilmiştir.²⁶⁶

Modern dönemde İsrailiyyat'ı tefsirin en büyük problemi olarak gören selefi akılcı yaklaşımın öncülerinden Abduh (ö. 1323/1905), İsrailiyyat içerisinde değerlendirilebilecek haberleri bütünüyle reddettiği, bu davranışın İbni Teymiyye (ö. 728/1328) ve İbni Kesir'in (ö. 774/1373) İsrailiyyat'a bakışlarının modern dönemdeki varyantı olduğu, Reşid Rıza'nın (ö. 1282/1935) ise hocasının görüşünden bir adım daha ileri giderek ehl-i sünnet geleneğince otorite kabul edilen bazı hadis kitaplarındaki rivayetlerin İsrailiyyat kaynaklı olduğunu ifade edip bu rivayetleri reddetme yoluna gittiği, ifade edilmiştir.²⁶⁷

Reşid Rıza'ya göre rivayet ağırlıklı tefsirlerdeki İsrailoğullarına gönderilen peygamber kıssaları ve mucizeleri Ashab-ı Kehf, Harut-Marut, Avc b. Unuk, İrem, Kıyametin öncesi ve sonrası konular hakkındaki bilgilerinin hepsi hurafe olduğu, Abduh'a göre ise Kur'an, İsrail'i haberleri dikkate almadan vahyediliş maksadına göre yeniden yorumlanması ve akıl etkin kılınarak öncelikle Kur'an'ın, Kur'an ile yorumlanmasının gerekliliği üzerinde durduğu belirtilmiştir.²⁶⁸

Modern dönemde şarkiyatçıların İsrailiyyat'tan dolayı İslam'ı tenkit etmelerinin, İslam alimlerini İslami kaynakları yeniden gözden geçirmeye yönlendirmiş olduğu, bu sebeple ilk başta yoğun olarak İsrail'i rivayetleri ihtiva eden vaaz ve irşat kitaplarını eleştiriye tabi tuttıkları ifade edilmiştir. Kâ'b el-Ahbâr ile Vehb b. Münebbih kaynaklardaki İsrailiyyat'ın sebebi olarak gösterildiği ve bu kişilerden gelen rivayetlerin kabul edilmez görüldüğü, Ehl-i kitap'tan olup sonra Müslüman olan tabiilerden rivayetlerde buldukları gerekçesiyle de bazı sahabelerin de tenkit edildiği dile getirilmiştir.²⁶⁹

İsrailiyyat, klasik dönemde başka kültürlerden alınmış belli ölçülerde saygın haberi ifade ederken modern döneme gelindiğinde bu bakış değişerek bu dönemde İsrailiyyat'ın İslam'a sokuşturulmuş, tefsirlere yamanmış yalan yanlış haberler olduğu ifade edilmiştir.²⁷⁰

Kur'an ve hadisin ruhuna uygun olan İsrailiyyat'ın kullanılabilmesi Kur'an ve hadisin ruhuna uygun olmayan İsrailiyyat'ın kullanılmayacağı, bu ikisi dışında kalanların ise benimsenmeyeceği ve kitaplara yazılmayacağı ifade edilmiştir.²⁷¹ Bir başka araştırmada Tevrat

²⁶⁶ Ertuğrul Döner, "Modern Dönemde İsrâiliyyât Algısı", *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, sy 2 (2016): 333.

²⁶⁷ Döner, 333.

²⁶⁸ Döner, 335.

²⁶⁹ Hatiboğlu, "İsrailiyyat".

²⁷⁰ Döner, "Modern Dönemde İsrâiliyyât Algısı", 340.

²⁷¹ Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, 61.

ve İncil'den nakledilen haberlerin sadece Kur'an'ın onayıyla aktarılmasının mümkün olduğu belirtilmiştir.²⁷²

3.2.1. Kur'an Yolu tefsirinde kıssaların Kitab-ı Mukaddes ve İsrailiyyat ilişkisi

Yukarıda Kitab-ı Mukaddes ile İsrailiyyat hakkında bilgi verdikten sonra bu başlıkta *Kur'an Yolu*'nun İsrailiyyat'a yaklaşımı ile Kitab-ı Mukaddes'ten alıntılarının amaçlarına ve bu alıntılarını hangi ölçüde yer verildiğinin tespitine geçilebilir.

Kur'an Yolu tefsirinin İsrailiyyat kavramına yönelik açıklamalarına bakıldığında Müellifler Kaf suresi 1-11 arası ayetlerin açıklamasında İsrailiyyat konusunda İsrailoğulları'ndan aklın caiz gördüğü haber ve bilgilerin aktarılabilmesinin uygun olduğunu, akıl yönünden imkânsız olan ve yalan olduğu kesin olan hurafeleri aktarmanın ise caiz olmadığını alıntı ile belirtmişlerdir.²⁷³ Ali İmran suresi 7. ayetin açıklamasında da Tevrat ve İncil'deki Kur'an'a aykırı olmayanların Müslümanlar tarafından kabul edilmesinin aynı surenin 3. ayetindeki Kur'an-ı Kerim için belirtilen "önceki ilahi kitapları tasdik" özelliğinin pratik sonucu olduğunu ifade etmişlerdir.²⁷⁴ Bu iki açıklamadan anlaşıldığı üzere *Kur'an Yolu*'nda İsrailiyyat türü haberlerin kullanılmasında dikkat edilecek hususun bu haberlerin Kur'an'a ve akla uygun olmasıyla mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Kur'an'a uygunluk doğru olmakla birlikte yukarıdaki İsrailiyyat'ın kullanılabilirliği konusundaki görüşler içerisinde akla uygunluktan bahsedilmemektedir.

Müellifler Habil İle Kabil kıssasının anlatıldığı Maide suresi 27. ayetin açıklamasında Tevrat'ta "Kabil" yerine "Kain" isminin geçtiğini ifade etmişler, kıssanın Tevrat'taki şeklinin ayrıntılı olduğunu, muhtemelen kutsal metin yazarının ulaşmış derlediği rivayetleri ve farklı unsurları hikayeye kattığını belirtmişlerdir.²⁷⁵ Buradaki açıklamalarında müellifler, Eski Ahit'in bir yazar tarafından oluşturulduğunu kabul ettikleri görülmektedir. Ancak Kur'an'daki kıssalar içerisinde yer yer Eski Ahit'ten alıntılar yapmışlardır. Yaptıkları bu alıntılar aşağıda görüleceği üzere bazen Kur'an ayetleri ve bu ayetlerin içerisindeki ifadeler ile uyumlu olurken bazen de bu ifadeleri aşan bilgiler olduğu görülmektedir.

Kur'an Yolu müellifleri Bakara suresi 47. ayetteki "Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve (bir zamanlar) sizi cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın." açıklamasında üstünlük sebeplerini ifade ettikten sonra ayetin dolaylı olarak İsrailoğullarına verilen üstünlük sebebinin tevhit geleneğine sahip olmalarından kaynaklı olduğuna işaret ettiğini ifade etmiş, başka ayetlerde tevhit geleneğinden uzaklaştıkları için üstünlüklerini kaybettiklerini, Hz. Musa'nın onları fasık

²⁷² ez-Zehebi, "Tefsir ve Hadiste İsrailiyyat", 160.

²⁷³ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 5.Cilt:106.

²⁷⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:495.

²⁷⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:254.

olarak nitelendirdiğini ve birçok ceza ile cezalandırıldıklarının anlatıldığını dile getirmişlerdir. Müellifler konu ile ilgili bu açıklamaların devamında Tevrat'ta da İsrailoğulları'nın basit arzu ve çıkarları sebebiyle ahdi bozdukları, yoldan çıktıkları, başka tanrılar edindikleri ve şeriatın hükümlerini ihlal ettiklerini belirtilerek onlara lanetler yağdırıldığının görüldüğünü ifade etmişlerdir.²⁷⁶ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında Kur'an-ı Kerim'deki bilgilerin benzerlerinin Tevrat'ta da geçtiğini ifade etmiş, Kur'an'daki bu bilgileri Kitab-ı Mukaddes ile destekleyerek Kitab-ı Mukaddes'ten yararlandığı görülmüştür.

Kur'an Yolu tefsiri Bakara suresi 49-59 arası ayetlerdeki "Hani, sizi azabın en kötüsüne uğratan, kadınlarınızı sağ bırakıp, oğullarınızı boğazlayan Firavun ailesinden kurtarmıştık. Bunda, size Rabbinizden (gelen) büyük bir imtihan vardı..." ibarelerin açıklamalarında Hz. Musa'nın kıssasını özetle anlatmış, bu anlatım içerisinde Kur'an-ı Kerim'de ve Tevrat'ta en çok zikredilen peygamberin Hz. Musa olduğunu, Tevrat'a göre Hz. Musa'nın babasının adının Yokebed, annesinin adının Amram olduğunu, Hz. Musa'nın Hz. Yakub'un oğlu Levi'nin soyundan geldiğini ifade etmiştir. İslami kaynaklarda anlatılan bu kıssanın ana hatlarıyla Tevrat'taki bilgilerle uyuştuğunu ifade etmiş, annesi Hz. Musa'yı üç aylıkken zift ve harç ile sıvanmış sepete koyarak Nil nehrine bıraktığı, Hz. Musa'yı nehirde bulan ve onu emzirmesi için annesine veren kişinin firavunun kızı olduğunu, kırk yıllık çöl hayatının sonuna doğru Hz. Harun'un 123 yaşında Hor dağında öldüğünü, Hz. Musa arz-ı mevuda yaklaştıklarında 120 yaşında öldüğünü ve Moab diyarında Beyt-peor karşısındaki dereye defnedildiği bilgilerini Tevrat'tan alıntılarla bu bilgilerle kıssayı desteklediği görülmüştür. Ayrıca Bakara suresi 54. ayetteki "Mûsâ kavmine dedi ki: "Ey kavmim! Sizler, buzağıyı ilah edinmekle kendinize yazık ettiniz. Gelin yaratıcınıza tövbe edin de nefislerinizi öldürün." Hz. Musa'nın kavmine dediği nefislerinizi öldürün ifadesiyle neyin kast edildiği hakkında kesin bilgi olmadığını, müfessirlerin çoğunluğunun bu ifadeyi birbirinizi öldürün şeklinde anladıklarını ancak Kur'an'da ve sahih hadislerde bu yorumu destekleyen bilginin yer olmadığını belirtmiştir. Devamında Tevrat'ın "Çıkış" bölümünde Tanrının buzağıya tapanların ellerine kılıçlarını alıp birbirlerini öldürmelerini emrettiğini, baba oğul birbirlerini öldüklerini ve böylece 3000 kişinin birbirini öldürdüğünün bildirildiğini belirterek, birbirinizi öldürün ifadesini Tevrat'tan alıntı ile açıklamıştır.²⁷⁷ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında İslami kaynaklara göre anlattıkları Hz. Musa'nın kıssasını küçük ayrıntılar kullanarak Tevrat'taki bilgilerle zenginleştirdiği görülmektedir. Ayetteki "nefislerinizi öldürün" ifadesine karşılık müfessirlerin yaptığını ifade ettikleri birbirinizi öldürün yorumunun, İslami kaynaklarda bir karşılığı olmadığını belirterek, bu yorumu Tevrat'taki bilgilerle İsrailoğulları'nın bir iç çatışması olarak açıklamıştır. Buradaki açıklamalarda Tevrat'tan alıntılanmış bilgiler ayetlerin direkt yorumu olmayıp ayetteki ifadenin yorumuna kaynak ve anlatılan kıssaya ayrıntı şeklinde olmuştur.

²⁷⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:119.

²⁷⁷ Karaman vd., 1:123-27.

Kur'an Yolu tefsiri Bakara süresi 65. ayetteki "Şüphesiz siz, içinizden Cumartesi yasağını çiğneyenleri bilirsiniz. Biz onlara, "Aşağılık maymunlar olun" demiştik." ibarelerinin açıklamasında, Tevrat'tan alıntı ile cumartesi anlamındaki sebt kelimesinin İbranicedeki şabbat kelimesinin Arapçalaşmış şekli olduğunu, Yahudi inancına göre tanrı dünyayı altı günde yarattığını, yedinci gün, yani cumartesi günü istirahate çekildiğini, cumartesi günü dinlenmenin sebebi olarak Mısır'dan çıkışın gösterildiğini, Hz Musa Sina dağında iken Tanrı ona kendisi ile İsrailoğulları arasında cumartesi gününü kutsal tatil günü olarak belirlediğini ve bu günde çalışmayı ebedi olarak yasakladığını bildirdiğini, on emirden birisinin de cumartesi günü çalışma yasağı olduğunu ifade etmiş, Eski Ahit'te cumartesi günü yemek pişirmek, besin toplamak, ekip biçmek, ateş yakmak, odun toplamak ve yük taşımanın yasak olduğunu, Talmud'da ise bunlardan başka yasaklarında olduğunu, Kitab-ı Mukdades'te Yahudilerin bu yasaklara uymadığının belirtildiğini dile getirmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri bu açıklamalardan sonra Allah Teala'nın 65. ayette bu yasakları çiğneyen Yahudilere aşağılık maymunlar olun dediğini ifade etmiştir.²⁷⁸ Buradaki açıklamalarda İsrailoğulları hakkında bilgi veren ayetteki ibareyi Kitab-ı Mukaddes'in cumartesi günü hakkındaki bilgilerinden yararlanarak açıkladığı görülmektedir. Kitab-ı Mukaddes'ten alıntılanan bu açıklamanın ayetin mesajına uygun olduğu görülmektedir.

Kur'an Yolu tefsirinde Nisa suresi 155-161 arası ayetlerin açıklamasında Hz. İsa'nın Allah katına yükselmesi konusunda Ali İmran suresi 55. ayette Hz. İsa'nın vefat ettirildiği ve Allah Teala katına yükseltildiğinin bildirildiğini ancak bunun ne zaman ve nasıl yapıldığı konusunda bir açıklığın olmadığını, buradaki ayetlerde ise Yahudilerin Hz. İsa'yı hiçbir şekilde katletmediği ve çarmıha gerilme olayının Hz. İsa üzerinde gerçekleşmediğinin bildirildiğini ifade etmiştir. Hz. İsa'nın durumu hakkında İncillerde farklılıklar bulunmakla birlikte şöyle anlatıldığı ifade edilmiştir. On iki havariden olan Yahuda'nın baş kâhine Hz. İsa'nın yerini söylediğini ve bunun karşılığında Yahuda'ya 30 gümüş verildiğini, onlar Hz. İsa'yı yakalayıp çarmıha gerdiklerini, Hz. İsa'nın orada ruhunu teslim ettiğini, ona tabi olanların onu bir kabre gömdüğünü, bir süre sonra gittiklerinde ise kabrin açılmış ve içerisinin boş olduğunu gördüklerini, Hz. İsa'nın diriltirilip bazı şakirtlere görünüp onlara dini yayma vazifesi verdiğini, sonra göklere çıkıp babasının (Tanrının) sağına oturduğunu aktarmışlardır. Müellifler, diğer İncillerde bulunmamakla birlikte Yuhanna İncil'inde Hz. İsa çarmıha gerildikten sonra başını eğip ruhunu verdiğini, askerlerin gelip diğerlerinin bacaklarını kırdıklarını, Hz. İsa'yı ölmüş gördüklerinden onun bacaklarını kırmadıklarını, çünkü onun hiçbir kemiğinin kırılmayacağı yazısının vaki olduğu ifadelerinin yer aldığını belirtmiştir. Müellifler, Hz. İsa'nın akıbeti konusunda *Hristiyanların* ikiye ayrıldıklarını, resmi inancın çarmıha gerilerek öldürülmüş insanlığın ilk günahını canıyla ödeyip sonra babasının yanına gittiği, Barnaba İncili ve bir kısım *Hristiyanlara* göre ise Hz. İsa'nın çarmıha gerilip öldürülmediği, birisinin muhtemelen onu ihbar eden Yahuda'nın Allah Teala tarafından Hz. İsa'ya benzetilip Yahudilerin de o kişiyi

²⁷⁸ Karaman vd., 1:139.

çarmıha gererek öldürdüğünü alıntı ile ifade etmiştir. Hz. İsa'nın bir peygamber olduğu, çarmıha gerilip öldürülmediği ve Allah Teala'nın peygamberini koruyup kendi huzuruna yükseltmesi durumlarının Kur'an-ı Kerim'in açık ve kesin ifadesi olduğunu belirtmiştir. Ancak Kur'an'a göre Hz. İsa'nın akıbetinin ne olduğu konusunda bir kesinliğin olmadığını ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki 158. ayette ve Ali İmran suresi 55. ayette Allah Teala'nın Hz. İsa'yı semaya değil kendine yükselttiğini buyurduğunu, bu iki ayetin sonucunun ise Hz. İsa'nın önce vefat ettirildiği, ardından Allah katına yükseltildiği şeklinde olduğunu belirtmiştir. Hz. İsa'nın Allah katına bedenle yükselmesinin mümkün olmayacağını ifade etmiştir. Bu gerçeklerin Hz. Peygamber'in gelmesiyle ortaya çıkıp insanlığa ilan edildiğini ifade ettikten sonra Yuhanna İncil'inde geçen şu aktarımı yapmıştır.

Benim gitmem sizin için hayırlıdır; çünkü gitmezsem tesellici size gelmez... Size söyleyecek daha çok şeylerim var, fakat şimdi dayanamazsınız. Fakat o hakikat ruhu gelince size, her hakikate yol gösterecek; zira kendiliğinden söylemeyecek, fakat her ne işitirse söyleyecek... Benimkinden alacak ve size bildirecektir.

Kur'an Yolu tefsiri devamında konu hakkında çeşitli açıklamalar yaptıktan sonra bütün bu açıklamaların Hz. İsa'nın kesin olarak çarmıha gerilerek ve omurgası kırılarak öldürülmediği, Allah Teala'nın onların elinden onu kurtardığı ve daha sonra vefat ettirip kendi katına yükselttiği kanıtlarını teyit ettiğini, vefat ettirme şekli ve zamanı ile nasıllığının ihtimallere açık olduğunu dile getirmiştir. Şehitlerle ilgili durumu Hz. İsa'nın durumuna kıyas ederek ölüm ve hayatın çeşitlerinin olduğunu ve Allah Teala'nın huzuruna yükseltilmenin maddi olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir.²⁷⁹ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında bilgi verme amaçlı İncil'lerden alıntılar yaparak konuyu zenginleştirdiği ve İncil'lerdeki bazı yanlışları Kur'an'ın düzelttiğini ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

Kur'an Yolu müellifleri Nisa suresi 171. ayetteki "Ey Kitab ehli! Dininizde sınırları aşmayın ve Allah hakkında ancak hakkı söyleyin. Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur..." ibarelerinin açıklamasında bir peygamberin gelmesini bekledikleri halde Hz. İsa kendilerine peygamber olarak gönderildiğini bildirdiğinde Yahudilerin onu inkar ettiklerini, *Hristiyanların* çoğunun ise Hz. İsa hakkında doğru inanca ulaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Kendisinden önce gelen kitapları tasdik ve tashih etmek için gönderilen Kur'an'ın, Yahudi ve *Hristiyanların* inanç bozukluklarını düzelttiğini, beklenen Mesih'in Meryem oğlu İsa olduğunu ve onun Allah'ın kulu, peygamberi, kelimesi ve ondan bir ruh olduğunu bildirdiğini dile getirmişlerdir. *Hristiyanların* Hz. İsa'ya ait bu nitelikleri kabul ettikleri fakat kelimelere farklı anlamlar yükleyip doğrudan saptıklarını belirtmişlerdir. *Hristiyanların* Hz. İsa hakkındaki inançları Yuhanna İncil'inden alıntı ile şöyle aktarmışlardır.

Kelâm (söz, kelime, logos) başlangıçta var idi ve kelâm Allah nezdinde idi ve kelâm Allah idi... Dünyada idi ve dünya onunla oldu ve dünya onu bilmedi. Kendininkilere geldi ve kendininkiler onu kabul etmediler. Fakat onu kabul edenlerin hepsine, onun ismine iman

²⁷⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:177-80.

edenlere onun oğulları olmak salâhiyetini verdi... Ve kelâm beden olup inayet ve hakikatle dolu olarak aramızda sakin oldu. Biz de onun izzetini, babanın biricik oğlunun izzeti olarak gördük.

Kur'an Yolu tefsiri devamındaki açıklamasında Kur'an'a göre de Hz. İsa'nın Allah'ın kelimesi olduğu ancak kelam ve ilahi kelimenin Allah'ın irade ve kudret gibi sıfatlarından olduğunu, bunun olağanüstü bir durumda Allah'ın kudreti denilmesindeki gibi bir mecaz şeklinde anlaşılması gerektiğini, burada Allah'ın kudreti ifadesiyle söylenilmek istenenin aslında Allah'ın kudretinin eseri ifadesi olduğunu belirtmiştir. Aslında bütün varlıkların Allah'ın kelimesi olduğu ve "kün" emriyle oluştuğunu ancak Allah Teala diğer insanların oluşmasında kendi iradesiyle sebepler, vasıtalar ve kanunlar belirlerken, Hz. İsa'nın doğumunda yine kendi iradesiyle bu vasıta ve sebepleri kullanmayarak Hz. İsa'yı babasız olarak dünyaya getirdiğini belirtmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri devamında *Hristiyanlıkta oluşan teslis inancının nasıl ortaya çıktığını ve Kur'an'ın teslis inancını reddeden bilgilerini ifade etmiştir.*²⁸⁰ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında İncil'den alıntı yaptığı görülmüştür. Ancak bu alıntının Hz. İsa hakkındaki yanlış inancı bildirmek için olduğu anlaşılmaktadır. Kur'an'ın da *Hristiyanların* bu yanlış inançlarını düzelttiğini ifade etmiştir.

Kur'an Yolu müellifleri Nisa suresi 173. ayetteki "*Mesih de, Allah'a yakın melekler de, Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler...*" ibaresinin açıklamasında Hz. İsa'nın ömrünü Allah'a kulluk ve ibadet ederek geçirdiği bilgisinin Kur'an'ın yanında İncil'de de mevcut olduğunu belirtmişlerdir. Bu sebeple Hz. İsa'nın ne Tanrı ne de Tanrının oğlu olmasının mümkün olmadığını ifade etmişlerdir.²⁸¹ Müellifler buradaki açıklamalarında Kur'an'daki bilgiden hareketle aynı bilginin İncil'de de mevcut olduğunu delil göstererek böylece *Hristiyanların* inançlarının kendi kitaplarındaki bilgi ile çeliştiğini ortaya koymuşlardır.

Kur'an Yolu tefsiri Maide suresi 12. ayette "*Ant olsun, Allah İsrailoğullarından sağlam söz almıştı. Onlardan on iki temsilci -başkan- seçmiştik. Allah şöyle demişti: "Sizinle beraberim..."*" ibarelerinin açıklamasında müellifler, Allah Teala'nın din ve ahlak dışı yollara sapmaktan korumak için on iki İsrail kabilesinden her birisinin başlarına birer temsilci seçmesini Hz. Musa'ya emrettiğini, ayette belirtilen dini ve ahlaki davranışları sergiledikleri durumda onları affedip cennetine koyacağını, aksine davrananların doğru yoldan çıkmış olacaklarını bildirdiğini, emirlerini tutacaklarına dair Hz. Musa aracılığıyla onlardan söz aldığını ifade etmiştir. Ayetteki on iki temsilcinin Kitab-ı Mukaddes'te her birinin binlerce kişiden oluşan ordunun başı olarak belirtildiğini, "Ve sizinle beraber her sıpttan (kabile) birer adam olacak; her biri kendi ataları evinin başı olacaktır... Cemaatten çağrılanlar, ataları sıptlarının beyleri, bunlardı; İsrail binlerinin başları idiler." bilgilerini Kitab-ı Mukaddes'ten alıntı ile aktarmıştır.²⁸² *Kur'an Yolu* tefsirinin buradaki açıklamasında ayet içerisindeki on iki kabile

²⁸⁰ Karaman vd., 2:189-92.

²⁸¹ Karaman vd., 2:195.

²⁸² Karaman vd., 2:232.

temsilcisi ifadesini Kitab-ı Mukaddes'ten alıntıladığı bilgilerle destekleyerek açıkladığı görülmektedir.

Kur'an Yolu tefsiri Maide suresi 21-26. ayetlerdeki "Ey kavmim! Allah'ın size yazdığı kutsal toprağa girin. Sakın ardınıza dönmeyin. Yoksa ziyana uğrayanlar olursunuz." Dediler ki: "Ey Mûsâ! O (dediğin) topraklarda gayet güçlü, zorba bir millet var. Onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla giremeyiz..." ibarelerinin açıklamasında Kitab-ı Mukaddes'ten Arz-ı Mev'ud'un Hz. İbrahim ve soyuna Tanrı tarafından vadedilen bugünkü Filistin toprakları olduğunu, içerisinde bal ve süt olan ülke ve bütün memleketlerin süsü olan vatan olduğunu, sınırlarının Akdeniz'den Fırat'a, Sina Yarım adasının güneyinden Lübnan'ın kuzeyine ulaştığını ve bu topraklara ebediyen mirasçı olmanın birçok şartının olduğunu alıntı ile aktarmıştır. Devamında İsrailoğulları hakkında ayetlerde bahsedilen konularla ilgili bilgileri ifade ettikten sonra olayın Kitab-ı Mukaddes'teki şeklini özetle şu şekilde aktarmıştır. Hz. Musa, İsrailoğullarından on iki nakıbyı Faran çölünden casusluk yapmak üzere kutsal yere gönderdiğini, bu casuslar 40 gün sonra döndüklerinde, ülkenin zengin, nimetlerle dolu ve insanların güçlü olduğu ve kendilerinin onlarla savaşmaya güçlerinin yetmeyeceği şeklinde rapor verdiklerini, bu rapor üzerine İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıktıklarına pişman olup Mısır'a dönmenin uygun olduğunu ifade ettiklerini, sonra on iki casustan Yuşa ve Kaleb korkaklık gösteren topluluğu azarladıklarını, Kaleb'in şöyle konuştuğunu: "Hemen gidelim ve oraya sahip olalım, rahatlıkla bu işin üstesinden gelebiliriz. Sonra, Yûşa ile birlikte dediler: Eğer Rab bizden razı olursa, bizi bu ülkeye götürecektir ve orayı bize verecektir... Yeter ki, Rabbe karşı gelmeyin, o ülke halkından da korkmayın...", bu konuşmanın üzerine topluluğun bunları taşa tuttuğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine Allah Teala "Şüphesiz bu çölde kırk yıl dolaşacaksınız ve içinizde yirmi yaş ve daha yukarı olanlar bu çölde ceset haline gelecekler, küçükleriniz büyüyecek... onları kabul edip getireceğim ve onlar o ülkeyi bilecekler..." buyurduğunu, bu sürede Mısır'dan çıkış sırasında genç olan herkesin öldüğünü, Ürdün'ün fethinden sonra Hz. Musa'nın da vefat ettiğini, Nün'un oğlu Yeşu zamanında Filistin'i zapt edebildiklerini, Hz. Musa'nın gönderdiği casuslardan kötü haber getiren, halkın içerisine korku salan ve halkı Hz. Musa'ya karşı ayaklandıranların çölde veba hastalığına tutularak öldüğünü, Kitab-ı Mukaddes'ten alıntı ile aktarmıştır.²⁸³ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında konu ile ilgili ayetler için bazı açıklamalarda bulunduktan sonra Kitab-ı Mukaddes'ten yukarıdaki alıntıyı eleştirmeden, Kitab-ı Mukaddes ile Kur'an'ın bilgisi birbiriyle aynıymış gibi ayetlerin açıklaması içerisinde kullandığı görülmüştür. Kitab-ı Mukaddes'ten alıntılanan bilgilerden kutsal yere gitmeyi istemeyen İsrailoğullarından gençlerin ve yaşlıların hepsinin öldüğü, Ürdün'ün fethinden sonra Hz. Musa'nın vefat etmesi, Nün'un oğlu Yuşa'nın zamanında Filistin'i ele geçirdikleri, halka korku salan casusların veba hastası olarak vefat ettikleri, rapor sunan kişilerin isimleri ve sayıları gibi ayrıntılar ayetlerde geçmemiştir. Bu durumun ayetin konusunun Kitab-ı Mukaddes'teki bu bilgilerle ilgili olması sebebiyle olduğu anlaşılmaktadır.

²⁸³ Karaman vd., 2:247-49.

Kur'an Yolu tefsiri Maide süresi 112-115 arası ayetlerdeki "Hani havariler de, "Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin bize gökten bir sofrayı indirebilir mi?" demişlerdi. İsa da, "Eğer mü'minler iseniz Allah'a karşı gelmekten sakının" demişti. Onlar, "İstiyoruz ki ondan yiyelim, kalplerimiz yatışsın..." ibarelerin açıklamasında İslam bilginlerine göre sofranın indirildiği, tefsir kitaplarında sofrada hangi yiyeceklerin olduğu ve ne kadar sürdüğünün anlatıldığını ifade etmiştir. Bazı tabiin bilginlerinden gelen rivayeti esas alan müfessirlere göre ise sofrayı indirildikten sonra inkâr edenlerin azapla cezalandırılacağı Yüce Allah tarafından bildirilmesi üzerine sofrayı isteyenlerin bu isteklerinden vazgeçtiğini ve sofranın indirilmediğini, Reşid Rıza'nın sofranın indirilip indirilmediğinin İncillerde geçmediği ve böyle bir bilginin *Hristiyanlar* arasında da olmadığından bazı tabiin bilginlerinden gelen yorumunun geçerli olduğunu ifade ettiğini belirtmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri sofrayı indirilmesinin dışında havarilerin sofrayı isteklerinin ve Hz. İsa'nın duasının da İncillerde geçmediğini, böylece İncillerde geçip geçmemesinin sofrayı indirilmesinin gerçekleşmediğine destek kılmanın isabetli olmadığını ifade ettikten sonra Reşid Rıza'nın bu görüşünü kabul etmeyerek, bu konuda Taberi'nin sofrayı indirildiği yönündeki tercihinin aktarmıştır.²⁸⁴ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında ayette ifade edilen konu hakkında İncil'in kaynak gösterilmesini kabul etmediği görülmektedir.

Kur'an Yolu müellifleri Araf süresi 104-105 arası ayetlerdeki "Mûsâ dedi ki: "Ey Firavun! Şüphesiz ki ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim." Bana, Allah'a karşı sadece gerçeği söylemem yaraşır. Ben size Rabbinizden açık bir delil (mucize) getirdim. Artık İsrailoğullarını benimle gönder." ibarelerin açıklamasında Hz. Yusuf'un Mısır'da üst düzey bir konumda bulunduğu sırada İsrail lakabıyla bilinen babası Hz. Yakub ve on bir oğlu Mısır'a göçüp orada uzun süre itibarlı olarak yaşadıklarını, iktidarın el değiştirmesi üzerine İsrailoğullarının nüfuslarının fazlaşarak geniş topraklara hakim olmaları, savaşlar sırasında Mısırlıları arkadan vurma ihtimalleri gibi siyasi ve ekonomik sebeplerle itibarlarını kaybettiklerini ve parya durumuna düşüp ağır işlerde çalıştırıldıklarını, nüfus artışını önleme amacıyla erkek çocuklarını öldürme kararı alındığını, 400 yılı aşkın Mısır'da bu durumda kaldıklarını Kitab-ı Mukddes'ten alıntı ile aktarmışlardır.²⁸⁵ Müelliflerin buradaki açıklamasında Kitab-ı Mukddes'ten İsrailoğullarının tarihine yönelik bilgileri ayetlerin tefsirini genişletici mahiyette delil olarak kullandıkları görülmektedir.

Kur'an Yolu tefsiri Araf süresi 106-108 arası ayetlerdeki "Firavun, "Eğer açık bir delil getirdiyse haydi göster onu bakalım, şayet doğru söyleyenlerden isen" dedi. Bunun üzerine Mûsâ asasını yere attı. Bir de ne görsünler, apaçık bir ejderha. Elini (koynundan) çıkardı. Bir de ne görsünler o, bakanlar için, bembeyaz olmuş." ibarelerin açıklamasında Hz. Musa'ya verilen asanın yılanı dönüşmesi ve elinin bembeyaz olması mucizelerinin Tevrat'ta da geçtiğini ifade etmiştir. Ayrıca mühlidler denilen bir grubun mucizeleri tevil edip inkar yoluna gittiklerini fakat sunni müfessirler bu tür tevillerin konuyla ilgili mütevatir haberlerin kabul edilmemesi ve Hz.

²⁸⁴ Karaman vd., 2:364.

²⁸⁵ Karaman vd., 2:565-66.

Peygamber'in yalanlanması anlamına geleceğinden reddettiklerini belirtmiştir.²⁸⁶ *Kur'an Yolu* tefsiri Hz. Musa'ya verilen bu mucizelerin Tevrat'ta da var olduğunu söylemesindeki amacının mucizelerin gerçekliğini kuvvetli hale getirmek olabileceği düşünülmektedir. Böylece Kur'an'daki bilgi, Kitab-ı Mukaddes'teki bilgiyle desteklenmiş olmaktadır.

Kur'an Yolu tefsiri Araf suresi 133. ayetteki "Biz de, her biri ayrı ayrı birer mucize olmak üzere başlarına tufan, çekirge, ürün güvesi (haşerât), kurbağalar ve kan gönderdik. (Hiçbirinden ders almadılar.) Büyüklük tasladılar ve suçlu bir kavim oldular." ibarelerinin açıklamasında firavun ve çevresinin başlarına gelen kuraklık sıkıntısından ibret almadıklarını, sıkıntılara katlanmaya hazır olduklarını ifade ederek Allah'a meydan okuduklarını, Allah Teala'nın da onları bu ayette ifade edilen sıkıntılara maruz bıraktığını belirtmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri Firavun ve Mısırlılara verilen felaketlerin Kur'an-ı Kerim'de ibret amaçlı özetle anlatıldığını, Firavun'un İsrailoğullarını bırakması için daha çok Hz. Harun'un değneğiyle gerçekleştirilen Nil sularının kana dönüşmesi, bütün ülkenin kurbağalarla dolması, tatarcık ve at sineği istilası, hayvanların kırılması, insanların ve hayvanların vücutlarını çıban kaplaması, dolu felaketiyle insanlar ve hayvanların kırılması, çekirge sürüsünün yeri ve göğü sarması felaketlerin ve mucizelerin Tevrat'ta anlatıldığını belirtmiştir. Ancak bu felaketlerin Firavun'u yola getirmede, her felakette Hz. Musa'ya eğer felaket kalkarsa İsrailoğullarını serbest bırakacağı sözünü verdiğini fakat hiçbirinde sözünü tutmadığını, sonunda "Rab,... Mısır diyarında bütün ilk doğanları vurdu... Ve Mısır'da büyük feryat vardı; çünkü içinde ölü olmayan bir ev yoktu." Bunun üzerine erkelerin sayıları 600.000'i bulan 400 yıldır Mısır'da kalan İsrailoğullarının Mısır'dan ayrılmasına Firavun'un izin verdiğini Tevrat'tan alıntı ile ifade etmiştir.²⁸⁷ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında ayette ifade edilen beş mucizenin dışında Tevrat'ta da Hz. Harun tarafından gerçekleştirildiği ifade edilen mucizeleri ayetin açıklamasında delil olarak kullandığı görülmektedir. Ayrıca Tevrat'tan alıntılanmış bu ifadeleri hiç eleştirmeden ayetin tefsirini bu açıklamalarla bitirmiştir.

Kur'an Yolu tefsiri Araf suresi 148. ayetteki "Mûsâ'nın kavmi onun (Tur'a gitmesinin) ardından, ziyet eşyalarından, böğürmesi olan bir buzağı heykeli (yaparak ilah) edindiler. Onun kendileriyle konuşmadığını ve onlara hiçbir yol göstermediğini görmediler mi?..." ibarelerin açıklamasında Hz. Musa'nın Tur'da bulunduğu sırada Hz. Harun'un ısrarla karşı koymasına rağmen İsrailoğulları böğürme sesleri çıkarabilen altından bir buzağı yapıp ona tapmaya başladıklarını ifade etmiştir. Bugünkü Tevrat'a göre ise buzağıyı Hz. Harun'un yaptığını, Hz. Musa'nın gecikmesi üzerine kavmi Hz. Harun'dan bir Tanrı yapmasını istediğini, Hz. Harun'un altından küpeleri getirmelerini söyleyip bunlarla Tanrı olarak taptıkları buzağıyı yaptığını Tevrat'tan alıntı ile ifade etmiştir. Ancak bunun bir iftira ve bu ifadelerin bir tahrif eseri olduğunu, Kur'an-ı Kerim'de buzağıyı yapanın Samiri adında bir kişi olduğunu belirtildiğini ve Hz. Harun'un da böyle bir bühtandan kurtarıldığını ifade etmiştir. Açıklamanın devamında

²⁸⁶ Karaman vd., 2:566.

²⁸⁷ Karaman vd., 2:577-78.

ayetteki suçun tüm İsrailoğulları'nı kapsamamasının sebebinin İsrailoğullarının böyle bir şeyi istemesinden hatta Tevrat'a göre putun malzemelerini temin etmelerinden dolayı olabileceğini ifade etmiştir.²⁸⁸ *Kur'an Yolu* tefsirinin buradaki açıklamasında Tevrat'taki ifadenin tahriften kaynaklandığını ifade ederek Tevrat'ın aslının bozulduğunu ifade etmiştir. Böylece Kur'an'ın ifadesi ile bu bozukluğun düzeltilmiş olduğunu belirtmiştir. Ancak olayın devamındaki bilgiyle açıklamaya devam etmeleri Tevrat'ın Kur'an'a uyan ya da Kur'an yönünden çelişki ifade etmeyen kısımlarından faydalandığını göstermektedir.

Kur'an Yolu müellifleri Araf suresi 150. ayetteki "Mûsâ, kavmine kızgın ve üzgün olarak döndüğünde, "Benden sonra arkamdan ne kötü işler yaptınız! Rabbinizin emrini beklemeyip acele mi ettiniz?" dedi. (Öfkesinden) levhaları attı ve kardeşinin saçından tuttu, onu kendine doğru çekmeye başladı..." ibarelerin açıklamasında alıntı olarak naklettikleri bir yorumu göre Hz. Musa Tur'da bulunurken kavminin puta taptığından haberdar olmadığını, Taberi'nin görüşüne göre ise Hz. Musa Tur'da bulunduğu sırada kavminin puta taptığından haberdar olduğunu ifade etmiş, Taha suresi 85. ayetin Taberi'nin görüşünü desteklediğini Tevrat'taki bilgilerin de bu yönde olduğunu belirtmişlerdir.²⁸⁹ Müelliflerin buradaki açıklamasında Kur'an ayetinin desteklediğini ifade ettikleri bir görüşü Tevrat'taki bilgilerle de teyit ettikleri görülmektedir.

Kur'an Yolu tefsiri Hud suresi 44. ayetteki "Ey yeryüzü! Yut suyunu. Ey gök! Tut suyunu" denildi. Su çekildi, iş bitirildi. Gemi de Cûdî'ye oturdu ve "Zalimler topluluğu Allah'ın rahmetinden uzak olsun!" denildi." ibarelerin açıklamasında "Üzerinde Nûh'un gemisinin oturduğu bildirilen Cûdî dağı Güneydoğu Anadolu bölgesinde Türkiye-Irak sınırına 15 km. uzaklıkta, Dicle ırmağının kıyısında bulunan Cizre'nin 32 km. kuzeydoğusunda, Şırnak il merkezine 17 km. mesafededir." bilgilerini verdikten sonra Cudi dağı hakkında tarihi bilgi ve rivayetler ile Cudi dağının yapısının, ayette ifade edilen geminin oturduğu dağın bu dağ olduğu kanaatini taşıdığını ifade etmiştir. Kitabı Mukaddes'e göre ise geminin Ararat (Ağrı) dağına oturduğunu belirterek ayetin tefsirini tamamlamıştır.²⁹⁰ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında ayette belirtilen geminin oturduğu yerin tespiti için tarihi bilgiler ile Kur'an'ın ifadesinin uyuştuğunu ifade ettikten sonra Kitab-ı Mukaddes'teki bilgiyi açıklık getirmeden olduğu gibi aktarmıştır. Ahdi Atik'teki Ararat'ın tarihte hem Urartu olarak bilinen kavmin Hem de bu kavmin Milat'tan önce 1000 yıllarında Van şehri merkez olmak üzere kurduğu devletin adıdır. Aslı, Uruatri olan Urartu kelimesi dağlık bölge yüksek yer anlamına gelmekte olup, bu isimle Van gölünün güney doğusundaki dağlık bölgenin kastedildiği ifade edilmiştir. Urartu kelimesi İbranice olan Kitab-ı Mukaddes'te yanlış seslendirme sonucu Ararat şeklini almıştır. Tevrat'ta geminin Ararat dağına oturduğu ifadesi milattan önce V. Asırda yazılan ruban metnine aittir. Tevrat'ın Tekvin 8/4'ün Aramice ve Süryanice tercümelerinde geminin indiği yer Ture Kardü olarak ifade edilmiş, Süryanice yorumculara göre Ture Kardü Kur'an'da geminin indiği dağ olan Cudi

²⁸⁸ Karaman vd., 2:594-95.

²⁸⁹ Karaman vd., 2:595-96.

²⁹⁰ Karaman, *Kur'an Yolu*, 173.

olduğu belirtilmiştir. Bu durumda Ahdi Atik'teki Ararat dağları ifadesini diğer kaynakların işaret ettiği bölgenin dışında kalan Ağrı dağı olarak değil, Van'ın güneyindeki dağlar olarak anlamak daha doğru olmaktadır.²⁹¹ "Özetle, Yahudi kaynaklarının Tevrat'ta geçen "Ararat dağları" ifadesinden anladıkları yer ile İslam kaynaklarının Kur'an'da geçen "Cudi" isminden anladıkları yer aynı bölgedir."²⁹²

Kur'an Yolu tefsiri Hud suresi 77-78. ayetlerdeki "Elçilerimiz Lût'a gelince onların yüzünden üzüldü, göğsü daraldı ve "Bu çok zor bir gün" dedi. Kavmi, (konuklarıyla çirkin ilişkide bulunmak üzere) ona doğru koşa koşa geldiler. Zaten onlar önceden de bu tür çirkin işleri yapıyorlardı." ibarelerin açıklamasında Hz. Lut'a gelen elçilere kavmi tarafından sarkıntılık yapabileceği kaygısını taşıdığı olay ile ilgili olarak Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Lut'un kendi kızlarını onlara teklif edip onlardan yararlanmalarına müsaade ettiğine yönelik açıklamalar olduğunu fakat bu tür çirkinlikleri ortadan kaldırmak için gönderilmiş bir peygamberin böyle bir davranışta bulunmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir.²⁹³ *Kur'an Yolu* tefsiri Kitab-ı Mukaddes'in Hz. Lut hakkındaki bu ifadesini doğru bulmadıklarını belirtmiştir. Böylece Kitab-ı Mukaddes'in Kur'an'ın bildirdiklerine ters olan ifadelerini kabul etmemiş olmaktadır.

Kur'an Yolu müellifleri Neml suresi 41-44 arası ayetlerdeki "Süleyman, "Tahtını tanınmaz hale getirin. Bakalım tanyacak mı, yoksa tanımayacaklardan mı olacak?" dedi. Belkıs gelince, "Senin tahtın böyle mi?" denildi. O da, "Sanki o! Fakat zaten daha önce bize bilgi verilmişti ve biz teslimiyet göstermiştik" dedi..." ibarelerin açıklamasında Belkıs'ın Hz. Süleyman'ı ziyareti hakkında Kitab-ı Mukaddes'in Kur'an-ı Kerim'le uzlaşır bilgiler verdiğini ifade ettikten sonra, Kitab-ı Mukaddes'ten alıntı ile Belkıs, yanında kafilesi ve hediyelerle Allah'ın adını yaymasından dolayı şöhreti her tarafa yayılan Hz. Süleyman'ın peygamber olup olmadığını öğrenmek için Kudüs'e geldiğini, cevabını sadece kendisinin bildiği bazı soruları Hz. Süleyman'a sorduğunu, ondan cevapları aldıktan sonra onun ilminin derinliğine inandığını ve Allah'ın birliğine iman edip ülkesine geri döndüğünü ifade etmişlerdir.²⁹⁴ Buradaki açıklamada Kitab-ı Mukaddes'teki bilgiler ile ayetlerdeki ifadeler benzerlik gösterebilir de bu bilgilerde az da olsa farklılık görülmektedir. Ancak *Kur'an Yolu* tefsiri Kitab-ı Mukaddes'teki bu bilgileri ayetin tefsirinde kullanmıştır.

Kur'an Yolu tefsiri Ankebut suresi 14-15. ayetlerin "Andolsun, biz Nûh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik. O da dokuz yüz elli yıl onların arasında kaldı. Neticede onlar zulümlerini sürdürürlerken tûfan kendilerini yakalayiverdi..." açıklamasında Kur'an-ı Kerim'de kaç yıl yaşadığı hakkında bilgi verilen tek peygamber ve kavmi ile giriştiği inanç mücadelesi

²⁹¹ Hikmet Tanyu, "Ağrı Dağı", TDV İslâm Ansiklopedisi, erişim 18 Şubat 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/agri-dagi>.

²⁹² Yasın Meral, "Yahudi Kaynaklarında Ararat Dağları (Tekvin, 8:4)", *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 11, sy 2 (12 Nisan 2016): 99, <https://doi.org/10.17131/milelnihal.87422>.

²⁹³ Karaman, *Kur'an Yolu*, 187-88.

²⁹⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:195.

hakkında bilgi verilen ilk peygamberin Hz. Nuh olduğunu ifade ettikten sonra Tevrat'ta da Hz. Nuh'un 950 yıl yaşadığını belirtildiğini ancak tarih kitabı mahiyetinde olan Tevrat'ın Tekvin bölümünde Hz. Nuh'un hayatının ayrıntılı olarak anlatıldığını, Kur'an'da ise onun hayatının ibret alınacak yönlerine dikkat çekildiğini ifade etmiştir.²⁹⁵ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında Tevrat'ın Hz. Nuh hakkındaki Kur'an-ı Kerim ile uyuşan bilgilerini ayetin tefsirinde delil olarak kullandığı görülmektedir. Ayrıca kıssa hakkında Kur'an-ı Kerim ile Tevrat arasında bir kıyaslamaya gitmiş, Hz. Nuh kıssası hakkında Kur'an'ın Tevrat'a göre fazla bilgi vermeme sebebinin kıssada ibret yönünü esas almasından kaynaklandığını ifade etmiştir.

Kur'an Yolu tefsiri Saffat suresi 101-103 arası ayetlerdeki "Biz de ona uysal bir oğul müjdeledik. Çocuk kendisiyle birlikte koşup yürüyecek yaşa gelince İbrahim ona, "Yavrurum, ben rüyamda seni boğazladığımı gördüm. Düşün bakalım, ne dersin?" dedi. O da, "Babacığım, emrolunduğun şeyi yap." ibarelerin açıklamasında Hz. İbrahim'in kurban edeceği çocuğunun Hz. İshak mı veya Hz. İsmail mi olduğu konusunda bazı alimlerin görüşlerine yer verdikten sonra, hem Tevrat'ın açıklamalarına hem de bu surenin 112-113. ayetlerin içeriğine göre Hz. İbrahim'in ilk çocuğunun Hz. İsmail olduğunu, kurban olayının da ilk çocuk olması sebebiyle de bu çocuk Hz. İsmail olmasının muhtemel olduğunu ifade etmiştir.²⁹⁶ Saffat suresi 112-113. ayetlerdeki "Biz onu salihlerden bir peygamber olarak İshak ile de müjdeledik. Onu da İshak'ı da uğurlu kıldık. Her ikisinin nesillerinden iyilik yapanlar da vardı, kendine apaçık zulmedenler de..." ibarelerinin açıklamasında da Hz. İshak'ın Hz. İbrahim'in ikinci oğlu olduğunu, Kitab-ı Mukaddes'e göre Hz. İbrahim 86 yaşındayken oğlu Hz. İsmail, 100 yaşındayken de oğlu Hz. İshak'ın doğduğunu belirtmiştir.²⁹⁷ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında 103. ayette hangi çocuğun kurban edileceğinin belli olmadığından ayetteki bu kapalılığı gidermek için Tevrat'taki bilgiyi kanıt olarak gösterdiği anlaşılmaktadır.

Kur'an Yolu tefsiri Sad suresi 24. ayetteki "Davud dedi ki: ...Esasen ortakların pek çoğu birbirine haksızlık eder. Ancak iman edip salih ameller işleyenler başka. Onlar da pek azdır." Dâvûd bizim kendisini imtihan ettiğimizi anladı. Derken Rabbinden başışlama diledi, eğilerek secdeye kapandı ve Allah'a yöneldi." ibarelerin açıklamasında tefsirlerde Hz. Davud'un neden kendisinin sınıandığı düşüncesini aydınlatmak üzere İslam'ın peygamberlik öğretisiyle uyuşmayan İsrailiyyat türü bazı haberlerin anlatıldığını ifade ederek, aslı Kitab-ı Mukaddes'e dayandığını ifade ettiği bu olayı Hz. Davud'un tesadüfen açık gördüğü bir kadının güzelliğinden etkilendiğini, onun bir askerin eşi olduğunu öğrenince eşini öldürtmeyi planladığını, Hz. Davud'un emriyle savaşa katılıp eşin ölmesinin ardından Hz. Davud'un da kadınla evlendiğini, Hz. Davud'un da mabette karşısına çıkan iki adamın bu hatasıyla ilgili olduğunu ve Allah Teala tarafından sınıandığı düşüncesiyle secdeye kapandığını ve tövbe ettiğini aktarmıştır. *Kur'an Yolu* tefsiri Yahudi kültüründe Hz. Davud'un kral olarak bilindiği için Kitab-ı Mukaddes

²⁹⁵ Karaman vd., 4:260.

²⁹⁶ Karaman vd., 4:545-46.

²⁹⁷ Karaman vd., 4:547.

yazarının yakıştırmaları olarak Hz. Davud'un kocası olan bir kadınla yattığı ve kadının hamile kaldığının anlatılması, Yahudi geleneği açısından sorun teşkil etmese de Kur'an-ı Kerim ve İslam açısından bu açıklamaların doğru olmadığını dile getirmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri bu açıklamasından sonra sonuç olarak Hz. Davud'un güzelliğinden etkilendiği bir kadınla evlenmeyi düşünmüş, bir plan dahilinde olmadan kocasının savaşta ölmesi üzerine Hz. Davud meşru usulle kadınla evlenmiş fakat olay halkın ağızında hayali kurguya dönüşmüş olabileceğini ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri bu olayın sıradan insanlar için ciddi bir günah olmadığını ancak peygamberin kişiliği ile bağdaşmadığı için Hz. Davud'un bu olayın bir sınama olduğunu anladığını ve pişman olarak Allah'a tövbe ettiğini, belirtmiştir.²⁹⁸ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında Kitab-ı Mukaddes yazarı ifadesini kullanması Kitab-ı Mukaddes'e bütünüyle ilahi kaynak olarak yaklaşmadığını göstermektedir. Ayrıca aslı Kitab-ı Mukaddes'e dayandığı ve Hz. Davud'un peygamberliğine yakışmadığını ifade ettiği bu olayı gerçekten meşru bir zeminde yaşanmış olabileceği şekilde düzelterek ayetin tefsirinde kullanmıştır.

3.2.2. Kur'an Yolu tefsirinde kıssaların mitoloji ilişkisi

Mit kelimesi söylenen veya duyulan söz anlamında olup masal hikâye ve efsane anlamına gelen "mythos"tan türemiştir. Olağanüstü kahramanlıkları ve doğaüstü güçleri anlatan hayal ürünü söz anlamına gelen mitoloji ilk dönem insanının dini tecrübelerini ifade ettikleri hikayelerdir. "Bunlar gerçekliğin algılanmasını, dînî ve metafizik fikirlerin aktarılmasını sağlamak amacıyla hayali ve tasvirî hikâye kalıpları içinde sunulan anlatım şekilleridir." Mitolojik anlatımlar hayali ve düzmece olana işaret etmelerinin yanında karmaşık ve derin gerçeklikleri de içerisinde barındırırlar. Kaynak itibarıyla bilgi öncesi döneme ait olan mitlerin,²⁹⁹ gerçek olduğunu savunanlar olduğu gibi tamamen hayali ve uydurma olduğunu da söyleyenler vardır.³⁰⁰

Mitler, varlığın varlık aşamasına gelişini konu edinmişlerdir. Evrenin, evrenin parçalarının, dünyanın ve insanın varoluşu gibi daha birçok varlığın yaratılışı ile ilgilenmektedirler. Mitlerde insan ve dünya hayatının bir güç tarafından oluşturulup idare edildiğine inanılır ve Tanrılar ile Tanrıların fiilleri insana benzetilir.³⁰¹ Mitlerdeki karakterler olağanüstüdür. Bu nedenle olağanüstü ve kutsal değerleri açıkladıkları söylenebilir. Dinler mitlerden önce var olduğundan mitler, dinlerin kalıntılarını da içerisinde taşımışlardır. Netlikleri ve belirli bir sistematikleri olmamasından dolayı bir inanç sistemine dönüşmemişlerdir. Böylece dini yapılardan ayrılmışlardır.³⁰²

²⁹⁸ Karaman vd., 4:575-76.

²⁹⁹ Hatice K Arpağuş, "Mitoloji, Kur'ân-ı Kerîm Kıssaları ve Kültürel Miras", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, 6-7.

³⁰⁰ Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, 19.

³⁰¹ Demir, 17.

³⁰² Demir, 22-23.

S-t-r kökünden türeyen “usture” kelimesinin çoğulu olan “esatir” kelimesi sözlükte “yazılmış şeyler” anlamına gelmektedir. Esatir, eski zamanların ilahları, kahramanları ve çeşitli olaylarla ilgili gerçekliği az olan hayali anlatımlar³⁰³ olarak tanımlanmaktadır. Türkçe karşılığı efsane olan usture kelimesi, mitoloji ile benzer anlam alanına sahip ve neredeyse benzer geçmişini paylaşmaktadırlar. Kur’an-ı Kerim’de birçok defa geçen “esâtîrû’l-evvelîn” öncekilerin yazdıkları şeyler anlamına gelmektedir. Eskilerin esatiri faydasız kelimeler olduğundan dolayı esâtîrû’l-evvelîn hurafe ve batıl olarak da yorumlanmaktadır.³⁰⁴

Kur’an-ı Kerim’in içerisinde mitolojilerin var olduğunu savunan Halefullah, Kur’an ayetlerindeki “esâtîrû’l-evvelîn” terkiibinden hareketle Kur’an kıssalarının içerisinde mitoloji barındırdığını iddia etmiştir. Kur’an kıssalarına edebi olarak yaklaşan yazar, Kur’an’ın mitoloji içerdiği konusunda müşriklerin emin olduklarını ve bunu Hz. Peygamber’in yüzüne söylediklerini ifade ederek, içerisinde esatiri barındırmasından dolayı müşriklerin bu iddialarını Kur’an’ın reddetmediğini ileri sürmüştür. Yazar, içerisinde esatir bulunması sebebiyle Kur’an’ın Allah Teala’dan gelmiş değil de Hz. Peygamber tarafından uydurulduğu iddiasını Kur’an’ın kabul etmediğini, bu sebeple Kur’an’ın içerisinde mitoloji bulunmasının bir sakıncasının olmadığını savunmuştur. Yazar, eski kitaplar içerisinde mitolojilerin yer aldığını, bunun da Medine’deki Ehl-i kitap tarafından bilindiğini bu sebeple Medine’deki Araplar mitolojileri bunlardan öğrendiğinden, Medine’de esatir/mitolojiden bahseden ayetlerin kesildiğini iddia ederek görüşünü desteklemeye çalışmış, Kur’an’ın içerisinde esatir bulunmasının bir sakıncası olmadığını ifade etmiştir.³⁰⁵

“Esatir” konusunda müellifler, Enam suresi 25. ayetteki *“Hatta tartışmak üzere sana geldiklerinde inkâr edenler, “Bu (Kur’an) evvelkilerin masallarından başka bir şey değil” derler.”* ibarenin açıklamasında esatir kelimesinin usture kelimesinin çoğulu olduğunu, tarih, kıssa, hikâye anlamına gelen Grekçe historia kelimesinden Arapçaya geçtiğini ve bu dilde de eğlencelerde anlatılan eskilere dayalı abartılı, asılsız hikâye ve masal anlamına geldiğini ifade etmişlerdir. Müşriklerin Kur’an’ın inanırlığına gölge düşürmek için sık sık Kur’an’ı eskilerin masalları olarak ifade ettiklerini, bu sözlerle hem kendileri Kur’an’dan uzaklaşıp hem de başkalarını Kur’an’dan uzaklaştırdıklarını belirtmişlerdir.³⁰⁶ Buradaki açıklamalar ve esatir kelimesinin geçtiği diğer ayetlerin *Kur’an Yolu*’ndaki açıklamaları da dahil olmak üzere *Kur’an Yolu* tefsirinin esatirle ilgili açıklamaları modern tefsir görüşlerinden etkilenmediğini göstermektedir.

Kur’an Yolu müellifleri Maide suresi 27. ayetteki *“(Ey Muhammed!) Onlara, Adem’in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da, birinden kabul edilmiş,*

³⁰³ İbrahim Kâfi Dönmez, ed., *İslâm’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşamın Ansiklopedisi*, c. 1, Marmara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Yayınları (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi, 2006), 490.

³⁰⁴ Arpaguş, “Mitoloji, Kur’an-ı Kerim Kıssaları ve Kültürel Miras”, 8-9.

³⁰⁵ Halefullah, *Kur’an’da Anlatım Sanatı el-Fennu’l-Kasafî*, 210-16.

³⁰⁶ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 2007, 2:390.

ötekinden kabul edilmemişti...” ibarelerin tefsirinde anlatılan olayın ve kişilerin efsanevi olduğunu söyleyenler olmuşsa da, bu görüşün Tevrat ve Kur’an’da anlatılanlara aykırı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu kıssaya benzer bazı unsurların eski medeniyetlerin mitolojilerinde geçmesinin, bu kıssada anlatılan olay ve kişilerin efsanevi olduğunu göstermediğini, aynı olay uzun tarih içerisinde çeşitli çevre kültürlerde farklılık kazanabildiğini belirtmişlerdir.³⁰⁷ Müelliflerin buradaki ve bunun dışındaki açıklamasında kıssaların mitoloji kaynaklı olduğu yönünde herhangi bir ifadeleri yer almamaktadır.

Kur’an Yolu tefsiri Kur’an kıssalarının anlatımında Kitab-ı Mukaddes’teki bilgilerden yararlandığı görülmüştür. Bu yararlanmalar, İslami kaynaklarda olmayan bir bilginin kullanılması, kıssa içerisinde geçen ifadeyi açıklama veya zenginleştirme, kıssa içerisindeki bilgiyi Kitab-ı Mukaddes ile destekleme, Kur’an’daki açıklamalara uygun ifadeleri kullanma, Kur’an’daki bir bilgiyi Tevrat’la teyit etme, benzer bilgileri ayırt etmeden kullanma, kıssanın içerisindeki kapalılığı giderme ve ayetin tefsirinde bilgilendirme yapma şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu kullanımlar içerisinde Tevrat’ın tahrif eseri olduğunu bir yazar tarafından kaleme alındığını, kıssalarda bazı peygamberlere yapılan yakıştırmaların doğru olmadığını, İncil’i kanıt göstermenin isabetli olmadığını bildirmişlerdir. Ayrıca bu başlık içerisindeki incelenen örneklerin dışında eser içerisindeki birçok yerde peygamberler hakkında Kitab-ı Mukaddes’ten bilgileri aktarmışlardır. Bu bilgiler daha çok Peygamberlerin tarihi yönleriyle ilgili Kur’an’da bildirilmeyen konular hakkında olduğu görülmektedir.³⁰⁸ *Kur’an Yolu* içerisindeki kıssalar hakkında Kitab-ı Mukaddes’ten alıntılanmış bütün bilgiler İsrailiyat içerisinde değerlendirilebilir. Ancak *Kur’an Yolu* tefsirinin Kitab-ı Mukaddes’ten alıntılacağı Kur’an’ın ifadelerine aykırı olan Allah Teala ve peygamberler hakkındaki inanç ve bilgiyi eleştirmesi, İsrailiyat’ın kullanılabilir yönüne dikkate aldığını göstermektedir. Kur’an açısından doğrudan zıtlık oluşturmayan Kitab-ı Mukaddes’ten alıntılanmış bilgilerden konusu

³⁰⁷ Karaman vd., 2:254.

³⁰⁸ Örneğin: Tevrat’a göre Hz. İbrahim’in ilk ismi Abram iken daha sonra Tanrı onun ismini milletlerin babası anlamına gelen İbrahim ile değiştirdiğini, Hz. İbrahim, Mezopotamya’da doğduğu eşinin adı Sarey, (Sare) babasının adı Terah olduğu, akrabalarıyla birlikte buradan Harran’ göç ettiği, babasının burada öldüğü, Tanrıdan aldığı emir üzere eşi Sare ve kardeşinin oğlu Hz. Lüt ile birlikte Filistin’deki Ken’an diyarına göç ettiğini ifade etmişlerdir. Bu ülkenin kendisine verileceği müjdesini aldıktan sonra Hz. İbrahim ülkedeki kıtlık sonucu Mısır’a göçtüğü, orda Hacer kendisine cariye olarak verildiği, daha sonra Ken’an diyarına döndüğü, Sare’den çocuğu olmayınca onun isteğiyle Hacer ile evlendiği, önce Hacer’den Hz. İsmail sonra Sare’den Hz. İshak’ın doğduğu, Sare’nin kıskançlığı sebebiyle Hacer oğlu Hz. İsmail ile birlikte Paran çölünde yaşamak zorunda kaldığı, Hz. İbrahim. oğlu Hz İshak’ı kurban etmek istemesiyle Tanrı’nın takdirini kazandığı, kendisine göklerdeki yıldızlar, denizlerdeki kumlar kadar soyunun çoğalacağı vaat edildiği, daha sonra evlendiği Ketura isimli eşinden çocukları olduğu, 175 yaşında vefat ettiği, Rabbin kendisine görüldüğü, ona neslini bereketlendireceğini bildirdiği ve onunla nesiller boyu devam edecek bir ahit yaptığını ifade etmişlerdir. Müellifler bu açıklamalardan sonra Kur’an-ı Kerim’deki Hz. İbrahim ile ilgili bilgileri aktarmış ancak Tevrat’ın Kur’an’la uyumşayan bilgilerini eleştirmemişlerdir. Bk. Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 2007, 1:205;

Kitab-ı Mukaddes’e göre Hz. Eyyüb Filistin’de ölü denizin güneydoğusundaki Uts diyarında yaşadığını, Allah’tan korkan kamil bir insan olduğunu, yedi oğlu, üç kızı olduğu, deve, sığır ve koyun sürülerine sahip zengin bir insan olduğunu, sonrasında doğal afetler ve düşman tarafından çocukları ve bütün malı mülkünün telef edildiği, ağır bir hastalığa yakalandığı fakat bu hastalıkta büyük sabır ve tevekkül gösterdiği, şifa için Allah’a dua ettiği, Allah Teala’da onu sağlığına kavuşturup önceki çocuklarından çok çocuk, malından çok mal verdiğini ifade etmişlerdir. Bk. Karaman vd., 3:695.

aynı olmakla birlikte Kur'an'daki ifadeleri dışında olan bilgiler ile tarihi bilgiler hakkında bunların doğruluğunun tespiti açısından Kur'an'a uygun olup olmadığı yönünde bir açıklama yapmamıştır. Hz. Davud ile ilgili açıklamada İsariliyyat türü olan ve Kur'an açısından uygun olmayan ifadeyi ise meşru hale getirmeye çalışmıştır.

3.3. Kur'an Kıssalarının Tarihi Gerçekliği ve Kur'an Yolu Tefsirinde Tarihi Açından Kıssaların Gerçekliği

Müsteşriklerden bazıları Kur'an'da geçen haberlerde ayrıntıların, zaman ve mekan gibi unsurlarının bulunmaması ve Kur'an'ın bazı haberlerinin Kitab-ı Mukaddes ve eski tarih kitaplarında geçenlerle ittifak etmemesi sebebiyle Kur'an'ı güvenilir bir tarihi kaynak olarak kabul etmemişlerdir.³⁰⁹

Kıssaların tarihi gerçekliğinin sorgulanması Batı'da ortaya çıkmış, İslam dünyası da bu durumdan etkilenmiştir. Batılı bazı düşünürler, Kur'an'da bilime aykırı çeşitli tutarsızlıkların olduğunu ifade ederek İslam'ın akıl ve bilim karşıtı olduğunu yansıtmaya çalışmışlar, kıssalardan hareketle Kur'an'da tarihi tutarsızlıkların bulunduğunu öne sürmüşlerdir. Bu düşünce sahipleri Batı'da ilim ve teknolojinin ilerde olduğu dönemde Müslümanları akıl ve bilim karşıtı gösterip geri kalmışlıklarının İslam'dan kaynaklı olduğunu ifade etmeleri üzerine, Müslümanlar arasında din-bilim çatışması kuruntuları ortaya çıkmış böylece bu kuruntuların ortadan kaldırılması yönünde çalışmalar yapmaya yönelmişlerdir. Bu durumda İslam dünyasında kıssaların tarihi gerçekliğini sorgulayan ilim adamları ortaya çıkmıştır.³¹⁰

Bu konuda Muhammed Abduh, Seyyid Ahmed Han (ö. 1314/1897) ve Muhammed Ahmed Halefullah bazı fikirler ileri sürmüşlerdir. Abduh, Kıssaların Kur'an'da tarih bilgisi vermek amacıyla değil öğüt ve ibret vermek amacıyla bulunduğunu ve içeriğinin bütünüyle doğru olmalarının gerekmediğini belirttiği ifade edilmiştir. Yaratılış kıssası ve Hz. İbrahim'in Allah Teala'dan ölülerini nasıl dirilttiğini görmeyi istemesi kıssalarının temsili olduklarını savunduğu dile getirilmiştir. Ahmed Han'da kıssaların tarihi gerçekliğine uymayabileceğini, Hz. Adem'in cennetten çıkarılması kıssasının metaforik olduğunu, Hz. İbrahim'i ateşin yakmaması, Hz. İsa'nın babasız doğması gibi anlatımları olağanüstü olarak anlamanın yanlış olacağını savunduğu belirtilmiştir. Mucizeyi kabul etmediği, akla ve tabiat kurallarına uygun olmayan her şeyi reddettiği ifade edilmiştir. Halefullah ise kıssaların tarih gerçekliğinin bulunmasının gerekmediğini, Kur'an kıssalarındaki amacın öğüt ve ibret vermek olduğunu, kıssaların içerisinde zaman ve mekân bilgilerini vermeyişi Kur'an'ın tarih bilgisini önemsemediğini gösterdiğini ifade etmektedir.³¹¹ Halefullah'a göre müşrikler ve misyonerlerin Kur'an'a tarihi

³⁰⁹ Şengül, *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*, 100.

³¹⁰ Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, 73-74.

³¹¹ Demir, 93-101.

açından saldırmaları, Müslümanların kıssalara tarihi açıdan yaklaşmalarından kaynaklanmaktadır.³¹² Kuran'da tarihsel bilgilerin varlığının Kur'an'ın amaçlarından olmadığını, Kur'an kıssalar içerisinde zaman mekan ve olayların kronolojisini vermediğini ifade etmiştir.³¹³ Kıssalar içerisinde tarihsel işaretlerin var olduğunu³¹⁴ fakat Kur'an'ın tarihsel bilgi öğretici anlam tarzını kullanmadığını belirtmiştir.³¹⁵ Kur'an kıssalarındaki tarihsel olayların Hz. Peygamber'in muasırlarının tarihle ilgili bildikleri zihinsel tablolar olduğunu ve bu bilgilerin tamamen gerçeğe uygun olmasının gerekmediğini ve Kur'an'ın bu meseleleri düzeltmesinin de gerekli olmadığını ileri sürmüştür.³¹⁶ Kıssaların sanatsal boyuta sahip olduğunu, böylece kıssalarda da rasyonel gerçeklik değil edebi gerçekliğin var olduğunu belirtmiştir.³¹⁷ Kıssayı, kıssacının gerçek kahramanların rol oynadığı olayları betimlemesi sonucu ortaya çıkan, okuyucunun duygularını etkileyecek edebi esasa göre düzenlenen edebi bir eylem olarak tanımlamıştır.³¹⁸

Kur'an kıssalarının tarihte gerçekleştiği konusunda şu bilgiler ifade edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in muhtevasında vakıya uygun olmayan hiçbir bilginin bulunması mümkün değildir. Kur'an metni her yıl Ramazan ayında Hz. Peygamber tarafından Cebrail'e arz edilmiş son yıl bu arza iki defa yapılmıştır. Bu durumda Kur'an kıssaları hayalin karışmadığı hepsi geçmiş zaman içerisinde meydana gelmiş tarihi olaylardır. Batılı bazı ilim adamları da Kur'an-ı Kerim'in tahriften uzak olarak günümüze ulaştığını kabul etmişlerdir.³¹⁹ Kur'an geçmiş milletlerden bahseden tarih kitabı değildir. Kur'an-ı Kerim en doğru yola götüren hidayet kitabı, Müslümanların hayatlarında istikamet üzere yürüyecekleri bir metot olarak indirilmiştir. Kur'an kıssalarındaki tarihi bilgiler ana gayeye ulaştırıcı araçtır.³²⁰ Eski tarih kitaplarında veya tahrif edilmiş Kitab-ı Mukaddes'te Kur'an'a muhalif bir şey bulunması durumunda Kur'an'da bulunanın doğru olduğuna hükmedilmelidir. Çünkü Kur'an, kıssalar yoluyla geçmişe dair, devletler ve milletler hakkında sunduğu haberlerin doğruluğu günümüz keşifleri tarafından açıkça teyit edilmektedir.³²¹ Kıssalar bağlamında kullanılan kelimelerin semantiği açısından bakıldığında kıssaların tarihte gerçekleştiği görülmektedir. Kur'an'da anlatılan olaylar için ister gerçek ister hayal olsun anlatılan her şey anlamına gelen hikâye kelimesi kullanılmamış, geçmişten bahsetme anlamında yalan olmayan haber anlamına gelen nebe ve enba kelimeleri kullanılmıştır. Bazı kıssaların anlatımında mesel kelimesinin geçmiş olması, bu kıssaları farklı

³¹² Halefullah, *Kur'an'da Anlatım Sanatı el-Fennu'l-Kasasî*, 60.

³¹³ Halefullah, 76.

³¹⁴ Halefullah, 60.

³¹⁵ Halefullah, 177.

³¹⁶ Halefullah, 288.

³¹⁷ Halefullah, 165-68.

³¹⁸ Halefullah, 187.

³¹⁹ Şengül, *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*, 98-100.

³²⁰ Şengül, 102.

³²¹ Şengül, 100-101.

bir üslup çeşidi olan Emsalü'l-Kur'an ile karıştırıp tarihi gerçekliklerini inkâr etmek, *Kur'an'a* ve tarihi gerçeklere uygun değildir.³²² İnsan eğitiminde de kıssalarda anlatılan olayların gerçekliği etkili olmaktadır.³²³ Yüce Allah kıssalarla en son peygamberine diğer peygamber kardeşlerinin inkarcılar karşısında sabredip galip geldiğini hatırlatarak Hz. Peygamberi ve ona tabi olan Müslümanları teselli etmiştir. Kur'an'da kıssaların gerçek tarihi olaylar olduğunu vurgulayan birçok ayet vardır.³²⁴

Kur'an Yolu tefsirinde kıssaların tarihte gerçekleşmiş olduğu ya da olmadığı yönündeki görüşünü tespit etmek için kıssaların bütünü hakkındaki genel ifadesi ile kıssaların içerisinde o kıssanın gerçekliğine işaret eden ifadelerle yaptığı yorumlardan ulaşılmaya çalışılacaktır.

Kur'an Yolu tefsiri Hz. Davud ile ilgili kıssanın anlatımından sonra Bakara suresi 252. ayette "İşte bunlar Allah'ın ayetleridir. Biz onları sana hak olarak okuyoruz." ifadelerinin açıklamasında bu gerçekleri Hz. Peygamber'e bildirenin Allah olduğunu, bu durumun Hz. Peygamber'in Allah'ın elçisi olduğuna delil teşkil ettiğini ifade etmiştir.³²⁵ *Kur'an Yolu* tefsirinin buradaki açıklaması kıssaların tarihte gerçekleşmiş olduğunu kabul ettiğini göstermektedir.

Kur'an Yolu tefsiri Saffat suresi 139-148 arası ayetlerdeki "Şüphesiz Yûnus da peygamberlerdendi. Hani o kaçıp yüklü gemiye binmişti. Gemidekilerle kur'a çekmiş ve kaybedenlerden olmuştu. Böylece, Yûnus kendini kınayıp dururken balık onu yuttu..." ibarelerin açıklamasında buradaki ayetlerde Hz. Yunus'un başına gelenler hakkında bilgi verildiği fakat Kur'an'ın amacı salt tarihi bilgi vermek olmadığından olayın sadece ibret yönüne dikkatin çekildiğini bu sebeple onun hayatı hakkında ayrıntıya yer verilmediğini ifade etmiştir.³²⁶ *Kur'an Yolu* tefsiri Yunus suresi 75-82 arası ayetlerdeki "Sonra bunların ardından Firavun ile ileri gelenlerine de Mûsâ ve Hârûn'u mucizelerimizle gönderdik. Ama büyüklük tasladılar ve suçlu bir toplum oldular. Katımızdan kendilerine hak (mucize) gelince, "Şüphesiz bu, apaçık bir sihirdir" dediler..." ibarelerin açıklamasında Mekkeli müşriklerin bildiği Hz. Musa ile Firavun arasında geçen mücadelenin Kur'an'ın birçok yerinde anlatılarak, bu kıssa ile alınacak ibretlere dikkatin çekildiğini ve İsrailoğullarının yanlış aktardıkları bilgilerin düzeltildiğini ifade etmiştir.³²⁷ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki her iki ayet gurubunda kıssaların tarihi bilgi verme yönüne işaret etmesi kıssaların tarihte vuku bulduğunu kabul ettiğini göstermektedir.

Kur'an Yolu tefsiri Yusuf suresi 3. ayetteki "Sana bu Kur'an'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Halbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin." ibarelerin açıklamasında kasas kelimesinin sözlük anlamının bir şeyin izini sürmek anlamına geldiğini, isim olarak anlatılan

³²² Şengül, 104-5.

³²³ Şengül, 112.

³²⁴ Şengül, 119-23.

³²⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:391.

³²⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:553.

³²⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 126.

haber anlamının verildiğini ve Kur'an'da daha çok bu manada kullanıldığını, kasas kelimesinin kıssa ile eş anlamlı olduğunu ifade etmişler, edebiyatta hayali kıssalar anlatılmakla birlikte gerçek kıssaların da anlatıldığını, Hz. Yusuf'un kıssasının yaşanmış bir kıssa olduğunu belirtmiştir.³²⁸ Burada *Kur'an Yolu* tefsirinin kıssa kelimesine verdiği anlam ile literatürdeki kıssa kelimesine verilen anlamın benzer olduğu görülmektedir. Bu durum kıssaların gerçekliğinde farklı bir yol izlemediğinin göstergesi olabilmektedir. Ayrıca Hz. Yusuf kıssası için de gerçekte yaşanmış olduğunu ifade etmiştir.

Kıssaların gerçekliği yönünde *Kur'an Yolu* tefsirinin açıklamaları incelendiğinde Bakara suresi 30. ayetteki "*Hani, Rabbin meleklere, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti. Onlar, "Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz." demişler, Allah da, "Ben sizin bilmediğinizi bilirim" demişti.*" ibarelerin açıklamasında ayette meleklerin Hz. Adem hakkındaki söylemlerinin Allah Teala'nın insanı önce meleklerle tanıttığını sonra da yeryüzünde halife yaratacağını söylediğini veya meleklerin Hz. Adem'in yaratılışını müşahade ederek onun maddi manevi özelliklerini öğrendiklerini ve onun iyiliği ve kötülüğü hakkında çıkarımda bulunarak sorularını sorduklarını ifade eden gerçekçi bir yaklaşım sergilediği görülmüştür.³²⁹ *Kur'an Yolu* tefsiri Bakara suresi 31-33 arası ayetlerdeki "*Allah Adem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklerle göstererek, "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin" dedi. Melekler, "Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız..."*" ibarelerinin açıklamasında Allah Teala'nın Hz. Adem'e maddi, manevi varlıkların ve kavramların özelliklerini ve isimlerini öğrettiğini, gayb aleminde mevcut olan bu şeyleri meleklerle gösterdiğini ve meleklerden bunların isimlerini söylemelerini istediğini, meleklerin kendilerinde bulunan bilme ve bilgi üretme kabiliyetlerinin Hz. Adem'e verileden farklı olduğunu, böylece Hz. Adem'in halifelğe ehil olduğunu itiraf ederek ve Allah Teala'nın ilim ve hikmetini görerek onu daha üst dereceden tasdik ettiklerini ifade etmiştir.³³⁰ Bakara suresi 35. ayetteki "*Dedik ki: "Ey Adem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz."*" ibarelerinin açıklamasında Allah Teala'nın ilk insanı özel topraktan yarattığını, ondan eşini var ettiğini ve ikisinin konulduğu cennetin kulların ödül olarak içerisinde ebedi olarak kalacakları cennet olduğunu belirtmiştir.³³¹ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında Hz. Adem kıssasının gerçeklik dünyasında yaşandığı kanaatini yansıtır şekilde ele almıştır.

Kur'an Yolu tefsiri Araf suresi 106-108 arası ayetlerdeki "*Firavun, "Eğer açık bir delil getirdiysen haydi göster onu bakalım, şayet doğru söyleyenlerden isen" dedi. Bunun üzerine Mûsâ esasını yere attı. Bir de ne görsünler, apaçık bir ejderha. Elini (koynundan) çıkardı. Bir de ne görsünler o,*

³²⁸ Karaman vd., 212-13.

³²⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:104.

³³⁰ Karaman vd., 1:105.

³³¹ Karaman vd., 1:108.

bakanlar için, bembeyaz olmuş." ibarelerin açıklamasında ayette ifade edilen mucizelerin gerçekleştiğini ifade etmişler, kalam alimlerin mülhidler olarak adlandırılan bir grup tarafından bu mucizelerin tevil edilerek inkar yoluna gidildiğini fakat bu tür tevillerin mütevatir bilgileri ve Hz. Peygamber'i yalanlamak olduğundan Sünni müfessirler tarafından kabul edilmediğini ifade etmiştir.³³² Araf suresi 117. ayetteki *"Biz de Mûsâ'ya, "Elindeki değneğini at" diye vahyettik. Bir de ne görsünler o, onların uydurduklarını yakalayıp yutuyor."* ibarelerin açıklamasında ayetteki ifadelerin Hz. Musa'nın elindeki asanın ejderhaya dönüşmesinin onun büyüü olmayıp Allah'ın mucizesi olduğuna, Firavun'un sihirbazlarının gerçekleştirdiği asanın yuttuğu şeylerin de asılsız olduğuna işaret ettiğini ifade etmiştir.³³³ Bakara suresi 60. ayetteki *"Hani, Mûsâ kavmi için su dilemişti. Biz de, "Asanı kayaya vur" demiştik, böylece kayadan on iki pınar fışkırmış, her boy kendi su alacağı pınarı bilmmişti. "Allah'ın rızkımdan yiyin, için. Yalnız, yeryüzünde bozgunculuk yaparak fesat çıkarmayın" demiştik."* ibarelerin tefsirinde Hz. Musa'nın asasıyla bir kayaya vurması üzerine on iki ayrı yerden su fışkırdığını on iki oymağa ayrılmış İsrailoğulları'nın muhtemelen aralarında kavga çıkmaması için Allah Teala her oymak için bir su kaynağı yarattığını ifade etmiştir.³³⁴ *Kur'an Yolu* tefsirinin bu ayetlerdeki açıklamasında ilk ayetlerde ifade edilen mucizeleri tevil edip farklı şekilde yorumlayanları kabul etmediği anlaşılmaktadır. Diğer ayetlerin açıklamasında kıssada anlatılan asa ile gerçekleştirilen mucizeler ve elin beyazlaması mucizesini gerçekte yaşanmış gibi anlatmıştır. Bu durumda müelliflerin kıssa içerisindeki mucizelerin tevilini uygun bulmayıp mucizeleri yaşanmış olarak kabul etmesi, kıssanın da tarihte gerçekleştiğini kabul ettiğini göstermektedir.

Bakara suresi 87. ayetteki *"...Meryemoğlu İsa'ya mucizeler verdik..."* ibarenin açıklamasında Hz. İsa'ya verilen deliller anlamındaki beyinatın Hz. İsa'nın olağanüstü doğum olayı ile peygamberliğini kanıtlayan mucizeler olduğunu dile getirmiştir.³³⁵ Buradaki açıklamasında Hz. İsa hakkında Kur'an'da anlatılanların gerçekte yaşanmış olduğunu ifade etmiş olmaktadır.

Kur'an Yolu tefsiri Bakara suresi 243. ayetteki *"Binlerce kişi oldukları halde, ölüm korkusuyla yurtlarını terk edenleri görmedin mi? Allah onlara "ölün" dedi, sonra da onları diriltti..."* ibarelerin açıklamasında bu olayın bir temsil olduğunu ifade eden müfessirlerin yanında tarihte vuku bulduğu ve Tevrat'taki bir peygambere ait bir rüya olduğu şeklindeki açıklamaların da olduğunu bahsettikten sonra burada ifade edilen olayın üslup, mecaz ve temsilden çok gerçekleşmiş bir anlatım olduğunu, Allah Teala'nın öldürmeye de diriltmeye de kadir olduğunu ifade etmiştir.³³⁶ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki ayetin açıklamasında bazıları tarafından temsil olduğunu düşünülen kıssayı gerçekte yaşanmış olarak kabul etmiştir.

³³² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:566.

³³³ Karaman vd., 2:570.

³³⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:128.

³³⁵ Karaman vd., 1:154.

³³⁶ Karaman vd., 1:381.

Kur'an Yolu tefsiri Bakara suresi 260. ayetteki "Hani İbrahim, "Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster" demişti. (Allah ona) "İnanmıyor musun?" deyince, "Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için" demişti. "Öyleyse, dört kuş tut..." ibarelerin açıklamasında bunun Hz. İbrahim'in gerçekleştirdiği bir mucize olduğunu, Allah'ın izniyle öldürülen kuşların yeniden diriltilmesinin Allah Teala için kolay iş olduğunu, bunu tevil etmenin ve dil bakımından mümkün olmayan manalara çekmenin de doğru olmadığını ifade etmesi³³⁷ buradaki kıssanın tüm yönleriyle gerçek olduğunu kabul ettiğini göstermektedir.

Ali İmran suresi 38-41 arası ayetlerdeki "...Allah da şöyle dedi: "Senin için alâmet, insanlarla üç gün konuşamaman, ancak işaretleşebilmendir. Ayrıca Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et." ibarelerin tefsirinde bazı açıklamalardan sonra Hz. Zekeriya'nın Allah'ı anma ve ona dua etme gücü devam ettiği halde insanlarla konuşamayıp sadece işaret yoluyla iletişim kurabileceği yorumunu makul bulup, bu yorumun Hz. Zekeriya'nın duasının kabulü yani eşinin hamile olduğunun alameti ve Allah'ın peygamberine verdiği mucizeyle de bağdaştığını ifade etmesi,³³⁸ kıssanın bütün yönleriyle gerçekleştiğinin kabul ettiğine işaret etmektedir.

Kur'an Yolu tefsiri Maide suresi 20. ayetindeki "Hani Mûsâ kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Allah'ın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani içinizden peygamberler çıkarmıştı. Sizi hükümdarlar kılmıştır ve (diğer) toplumlardan hiçbirine vermediğini size vermişti." ibarelerinin açıklamasında Allah'ın İsrailoğullarına hiç kimseye vermediği nimetleri verdiğini, içlerinden birçok peygamber ve yöneticiler çıkardığını, Mısır'dan çıkışlarında onlar için denizi yardığını, düşmanlarını yok edip bazı topraklarını onlara verdiğini, onlar için taştan tatlı su fışkırttığını, yemeleri için kudret helvası ve bıldırcın gönderdiğini ve çölde bulutla gölgelendirdiğini ifade etmiş, devamındaki açıklamalarında İsrailoğulları peygamberlerinin sözlerine uydukları sürece yükseldiklerini, Hz. Davud ve Hz. Süleyman zamanında zirveye ulaştıklarını ancak sonraları Allah'a verdikleri sözleri bozduklarını, onun kalamını tahrif ettiklerini, kendilerinin Allah'ın çocukları olduklarını iddia ettiklerini, peygamberlerini öldürdüklerini bu sebeple ellerindeki nimetlerin kaybolup, Allah'ın azabına uğradıklarını ifade etmiştir.³³⁹ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında İsrailoğullarının yaşadığı olayları karşılaştığı nimetleri ve düştükleri durumları gerçekte yaşanmış olarak anlatması kıssanın bütün yönleriyle tarihte gerçekleştiğinin kabul ettiğini göstermektedir.

Kur'an Yolu tefsiri Hud suresi 100-101. ayetlerdeki "(Ey Muhammed!) Bunlar o memleketlerin haberlerinden bazılarıdır. Onları sana anlatıyoruz. Onlardan ayakta duranlar da var, yıkılıp gidenler de..." ibarelerin açıklamasında bu sure içerisinde Hz. Nuh ile başlayıp Hz. Musa ile sona eren kıssaların çeşitli yerlerde yaşayan ve bunlara gönderilen peygamberlere ait haberler olduğunu, bu kavimlerin peygamberlerine inanmadıkları için çeşitli felaketlerle yok

³³⁷ Karaman vd., 1:413-14.

³³⁸ Karaman vd., 1:555.

³³⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:245-46.

olduklarını, bunlardan bazılarının kalıntıları zamanımıza ulaştığını, bazılarının ise kalıntılarının bile yok olduğunu ifade etmiştir.³⁴⁰ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında surede anlatılan ve Kur'an kıssalarının çoğunu oluşturan Hz. Nuh, Hz. Hüd, Hz. Salih, Hz. İbrahim, Hz. Lüt, Hz. Şuayb, Hz. Lüt ve Hz. Musa peygamberlerin kıssalarının gerçekliğine işaret eden açıklamalar yapmıştır.

Kur'an Yolu tefsiri Kehf suresi 60-61. ayetlerdeki "*Hani Mûsâ beraberindeki gence şöyle demişti: "İki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayacağım, ya da uzun zaman gideceğim." Onlar iki denizin birleştiği yere varınca balıkların unuttular. Balık denizde yolunu tutup kayıp gitti."* ibarelerin açıklamasında Hz. Musa ile Hz. Hızır arasında geçen kıssayı hadislerdeki bilgilere dayanarak yaşanmışlığa uygun olarak anlatmıştır. Bu anlatım içerisinde kıssada anlatılan kişinin Hz. Hızır olabileceği, çoğunluk alimlere göre onun peygamber olduğu, diğer alimlere göre ise veli olduğunun kabul edildiğini ifade etmiştir. Kıssanın geçtiği yer ile ilgili bazı alıntılara yer verdikten sonra kıssanın Tevrat'ta geçmediğini, Kur'an'da anlatılanın aksine isimleri farklı olan muhtemelen bozulmuş şeklinin Tevrat'ta var olduğunu belirtmiştir. Müsteşrikler tarafından bu kıssanın çeşitli efsanelerden alınmış olduğunun ileri sürüldüğünü fakat bu efsanelerdeki Hızır'ın halk inançlarındaki Hızır olduğunu ayrıca bahsedilen hikayelerdeki aksine Kur'an ve hadislerde anlatılan Hızır'ın ölümsüzlüğü hakkında herhangi bir bilginin mevcut olmadığını alıntı ile ifade etmiştir.³⁴¹ Aynı surenin 65. ayetindeki "*Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik."* ibarenin açıklamasında Hızır'a öğretilen ilmin özel bir ilim olduğu, tefsircilerin gayb ve sır ilmi olarak ifade ettikleri bu ilme İslami literatürde lafzından hareketle ledunni ilim denildiğini ifade etmiştir. Peygamberlere vahiy edilen ilimler ledünni ilim olmakla birlikte Hızır'a verilen ilim peygamberlere verileden farklı bir manada özel ilim olduğunu, tefsirciler göre Hz. Musa'nın ilmi hükümleri bilmesi ve zahir ile fetva vermesiyken, Hızır'ın ilmi olayın batınını (iç yüzünü) bilmesi olarak ifade etmiştir.³⁴²

Kur'an Yolu müellifleri aynı konuyla ilgili Kehf suresi 79-80. ayetlerdeki "*O gemi, denizde çalışan bir takım yoksul kimselere ait idi. Onu yaralamak istedim, çünkü onların ilerisinde, her gemiyi zorla ele geçiren bir kral vardı."* "*Çocuğa gelince, anası babası mü'min insanlardı. Onları azgınlığa ve küfre sürüklemesinden korktuk."* ibarelerin tefsirinde kıssada Hızır'ın gerçekleştirdiklerinin ilahi emriler gereği yaptığını ifade etmekten sonra bu durumda peygambere verilen ilahi emirle Hızır'a verilen ilahi emir arasında bir çelişkinin ortaya çıkmamasının mümkün olmadığını, Hz. Musa'nın bu duruma nasıl ikna olduğu gibi durumların ortaya çıktığını belirtmişler, bu durumla ilgili bazı yorumları aktarmışlardır. Buna göre bazı müfessirlerin Hızır'ın bir melek ya da insan için belirlenen sınırlarla bağımlı olmayan başka bir varlık olduğu sonucuna vardıklarını ifade etmişlerdir. Diğer yorumda ise iki şekilde cevap

³⁴⁰ Karaman vd., 3:198.

³⁴¹ Karaman vd., 568-72.

³⁴² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 3:572.

verildiğini, gencin işlediği suçlardan dolayı öldürülmesi gerekiyordu veya Hızır bunu kendiliğinden değil Allah'ın emriyle yaptığını söylediğini, çünkü kendisinin istisnai hallerde gönderilmiş peygamber olduğunu anlatmak istediğini, böylece çocuğu öldürmesinin özel vahiyle gerçekleştiğinin belirtildiğini aktarmışlardır. *Kur'an Yolu* tefsiri bu son yoruma katılmadıklarını belirtip bunun Allah'ın sünnet, adet ve şeriatına ters olduğunu, makul yorumun gencin idam suçunu işlediğinden öldürüldüğünü veya eceli gelmiş olup Hızır'ın da Allah'ın iradesiyle ölüm meleği rolünü üstlendiğini savunmuştur. Devamında İslam'a göre Allah katından (ledün) gelen bilgilerin iki ayrıldığını, bunların vahiy ve ilham olduğunu, vahyin objektif, ilhamın ise subjektif olduğunu, Allah'ın peygamberlerine gerekli gördüğünde sır ve gayba ait bilgi verdiğini ama ilham alan velilerine vahyetmediğini, "Bu sebeple ilham alanı, vahiy alandan üstün görmek isabetli olmaz. Temsilî olması da mümkün bulunan bu kıssadan anlaşılacağı gibi ilham belli konulara ait ve özel bilgi olup meşruiyeti, geçerliliği, doğruluğu vahiy yoluyla alınan bilgilere uygun olmasına bağlıdır."³⁴³ şeklinde bir açıklama yapmıştır.³⁴⁴ *Kur'an Yolu* tefsiri Hz. Musa ile Hz. Hızır kıssasına yaklaşımı incelendiğinde, kıssayı gerçekliğe uygun olarak anlatmış fakat kıssanın temsili olmasının mümkün olduğunu da ifade etmiştir. Bu kısma hakkındaki yaklaşımlarında net bir sonuca varamadığı görülmüştür. "Temsili kıssalar konusu itibariyle doğru kıssalardır. Bu çeşit kıssalar tarihte bizzat meydana gelmemiş olsalar bile verilen insan örnekleri, tipleri itibariyle gerçekleşmesi mümkün olaylardır."³⁴⁵ şeklinde ifade edilmiştir. Bu kısma hakkında yapılan bir çalışmada "Bu olayın tarihte ne zaman ve nerede gerçekleştiğini metinden anlayamıyoruz ama hadisenin tarihte hiç gerçekleşmediğini söylemek için de metinde bir işaret yoktur. Yani bunun bir mesel gibi sadece örnekleme bir kurgu olduğunu söyleyemeyiz."³⁴⁶ ifadeleri ile bu kıssanın temsili anlatım olmadığına böylece tarihte gerçekleştiğine işaret edilmiştir. *Kur'an Yolu* tefsirinin kıssayı temsili olarak görmesinin sebeplerinin Tevrat'ta ifade edilmemiş olması, peygamber olan Hz. Musa'nın Hızır'a tabi olması ve Hızır'da bulunan ilimden dolayı peygamber karşısındaki yerinin veya Hz. Musa'nın Hızır karşısındaki yerinin tespit edilememesinden kaynaklandığı ifade edilebilir.

Kur'an Yolu tefsiri Kehf suresi 83-93 arası ayetlerin açıklamasında Zülkarneyn hakkında gerçekte yaşanmış gibi açıklamalar ve Ye'cüc ve Me'cüc topluluğu hakkında da bilgilendirmeler yapmıştır. Aynı surenin 94-97. ayetlerin açıklamasında Kur'an-ı Kerim'in Ye'cüc ve Me'cüc topluluğunun nerede ve ne zaman yaşadığı konusunda bilgi vermediğini, tarihçilere göre

³⁴³ Karaman vd., 3:573.

³⁴⁴ Kıssanın sebebi nüzulü hakkında Hz. Musa'nın büyülenmesi ile Hz. Musa'nın Allah Teala'dan ilmini artıracak bir alime denk getirmesini istemesi şeklinde iki olaydan bahsedilmektedir. Bk. Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberi el-Bağdadi. Tahkik, Ahmet Abdurrazık el-Bekri, vd. *Camiu'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an*, 4.baskı, c. 7 (Kahire: Darü's-Selam, 1430), 5384. Zemahşeri (ö. 538/ 1144) ise kıssada geçen kişinin Musa b. Mişa olduğu yönünde bir görüşün var olduğunu belirtmiş fakat İbni Abbas'ın (ö. 68 / 687-88) bu görüşü kabul etmediğini ifade etmiştir. Bk. Ebu'l Kasım Carullah Mahmut b. Ömer b.Muhammet ez-Zemahşeri ez-Zemahşeri, *Tefsiru'l Keşşâf an Haka'iki Ğavamidi't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekavil fi Vücuhi't-Te'vil*, 5. baskı, c. 2 (Lübnan: Daru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2009), 705. Böylece geleneksel müfessirlerin bu kıssanın sebebi nüzulüyle ilgili düşüncelerinin tarihi gerçekliğine işaret ettiği yönünde olduklarını anlıyoruz.

³⁴⁵ Şengül, *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*, 73.

³⁴⁶ İbrahim Görener, "Kur'an Okumaları: Mûsâ-Hızır Kıssası", 2021, 87.

bunların Hz. Nuh'un oğlu Yafes'in soyundan geldiklerini, bunların birçok kabileden meydana gelmiş kalabalık kitle olduğunu, bir kısım alimlerin bunları kendi dönemlerindeki savaşçı topluluklar olarak ifade ettiğini ancak bunların bir temele dayanmayan değerlendirmeler olduğunu alıntılarla ifade etmiştir. Aynı surenin 98-99. ayetlerindeki "Zülkarneyn, "Bu, Rabbimin bir rahmetidir. Rabbimin vaadi (kıyametin kopma vakti) gelince onu yerle bir eder. Rabbimin vaadi gerçektir" dedi. O gün biz onları bırakırız, dalga dalga birbirlerine karışırlar. Sonra sûra üfürülür de onları toptan bir araya getiririz." ibarelerin açıklamasında ise kıssada geçen bazı isim ve kavramlarla ilgili tevil yapıldığını, bu teville göre Zülkarneyn'in Hz. Muhammed olduğu, Zülkarneyn'in kapattığı iki dağ Mekke ve Medine'yi, set de Mekke'nin fethi ile sağlanmış İslam birliğini, Ye'cüc ve Me'cücün de inkarcıları temsil ettiğini, inkarcıların kıyamete kadar İslam birliğini bozamayacaklarını, kıyamet yaklaştığında ise inkarcıların dalgalar halinde birbirine karışacakları ifadelerini alıntı ile aktarmıştır.³⁴⁷ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki kıssayı tarihte gerçekleşmiş biçimde anlattığı görülmekle birlikte kıssa hakkında zikrettikleri tevil hakkında herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Bu durum kıssa hakkında yapılan bu tevilin kabulünün de mümkün olabileceği anlayışını ortaya çıkarmaktadır.

Kur'an Yolu tefsiri Enbiya suresi 58-70. ayetlerin açıklamasında Hz. İbrahim'in putları kırması, inkarcılar tarafından sorguya çekilip ateşe atılması ve ateşin onu yakmaması olaylarını gerçekliğe uygun olarak ifade etmiştir.³⁴⁸ Saffat suresi 101-103 arası ayetlerin açıklamalarında Hz. İbrahim'in kurban edeceği oğlunun hangisi olduğu konusundaki bilgileri aktardıktan sonra kanaatlerinin hem Tevrat'taki bilgilere hem de bu surenin 112-113. ayetlerine göre kurban edilecek oğlun Hz. İsmail olduğunu ifade etmiş, 104. ayetin açıklamasında ise Hz. İbrahim rüyasını yerine getirmek üzereyken Allah Teala Cebrail aracılığıyla bir koç gönderdiğini ve Hz. İbrahim'den onu kurban etmesini istediğini, Hz. İbrahim'in de öyle yaptığını ifade etmiştir.³⁴⁹ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında Hz. İbrahim'in kıssasını tarihi gerçekliğe uygun bir şekilde işlediği görülmektedir.

Kur'an Yolu tefsiri Enbiya suresi 87-88. ayetlerin açıklamasında özetle Hz. Yunus'un Ninova halkına peygamber olduğu, balık tarafından yutulduğundan lakabının Zunnün olduğu, kavmine kızıp uzaklaşmak niyetiyle bir gemiye bindiği ve geminin yükünün hafifletilmesi için kura neticesinde denize atılıp bir balık tarafından yutulduğunu, balığın karnında iken Allah'a dua ettiğini ve Allah Teala'nın onun duasını kabul ettiğini, balığın onu açık bir yere bıraktığını, Hz. Yunus iyileşince tekrar kavminin başına döndüğünü³⁵⁰ ifade ettiği açıklamalarla kıssayı gerçeğe uygun olarak işlediği görülmüştür.

Kur'an Yolu tefsiri Enbiya suresi 81-82. ayetin açıklamasında Allah Teala'nın Hz Süleyman'ı Hz. Davud'a varis kıldığını, rüzgarı ve şeytanı onun emrine verdiğini, rüzgarın yardımıyla

³⁴⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 3:576-81.

³⁴⁸ Karaman vd., 3:687.

³⁴⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:5545-46.

³⁵⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 3:697.

ordularını, ticaret kervanını ve filolarını istediği yere götürüp geri döndürdüğünü, bazı şeytan ve cinleri onları nerde ve nasıl kullanacağı bilgisini öğreterek Hz. Süleyman'ın emrine mucize olarak verdiğini, Hz. Süleyman'ın da onları dalgıçlık, inşaatçılık, heykeltıraşlık, bakırcılık gibi alanlarda çalıştırdığını ifade etmiştir.³⁵¹ *Kur'an Yolu* tefsiri Neml suresi 17-30 arası ayetlerin açıklamasında ayette ifade edilen Hüdhüd kuşunun Hz. Süleyman'a verilen özel bir yaratık olduğunu, tefsirlerin Hüdhüd'ü Hz. Süleyman'ın özellikle çöllerde su bulmada kullandığının belirtildiğini, Hz. Süleyman'ın kuşları teftiş ettiği bir gün Hüdhüd'ün ortada olmadığı anlaşıldığında Hz. Süleyman'ın kızdığını, mazeretini gösteren bir delil getirmediğinde onu ayette belirtilen cezalardan biriyle cezalandıracağını ifade ettiğini, Hüdhüd adlı kuşun da çok geçmeden Sebe ülkesinden bir kraliçenin yönetimindeki milletin şeytana uyup güneşe taptıklarını haber verdiğini belirtmiştir.³⁵² *Kur'an Yolu* tefsiri her iki kısım ayetlerin açıklamasında Hz. Süleyman'ın kıssasının tarihte gerçekleştiğine uygun olarak anlattığı görülmektedir.

Kur'an Yolu tefsiri Fil suresinde anlatılan olayı gerçeğe uygun olarak işlemiş, surede anlatılan kuşlara sürü sürü anlamının verilmesinin konuya ilişkin rivayetlere ve tefsirlerdeki bilgilere uygun olduğunu, atılan taşların isabet ettiği kişilerde çiçek hastalığı görüldüğünün rivayetlerde var olduğunu, bazı çağdaş araştırmacıların bu rivayetlerden hareketle olayı bulaşıcı hastalık olarak, kuşları da sivrisinek gibi mikrop taşıyan canlılar olarak yorumladıklarını ancak pozitivizmin etkisinde yapılan bu yorumlara çağdaş müfessirlerin katılmadığını, saldırgan tarafın bir mucize neticesinde cezasını gördüğünü, karşı koymaya gücü yetmeyen Mekkelilerin hiçbir zarara uğramadan kurtulduklarını³⁵³ ifade ettiği açıklamalarla olayı gerçeğe uygun olarak aktarmıştır.

Kur'an Yolu tefsirinin kıssaların tarihi gerçekliklerine yaklaşımı kıssaların tarihte gerçekleştiğine yönelik olduğu görülmüştür. Bu eser bazı kıssaları tarihte yaşanmış olduğunu ifade etmiş, bazı kıssaların gerçekte yaşandığını anlatımlarında göstermiş, bazı kıssaların içerisinde geçen mucizeleri de gerçekte olmuş gibi işlemiştir. Ye'cüc ve Me'cücün geçtiği kıssayı gerçekte yaşanmış olarak işlemiş fakat kıssa hakkında yapılan tevili reddetmediklerinden dolayı bu durum kıssanın gerçekliğine yönelik bakışında bir tereddüt bulunduğu düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Hz. Musa ile Hızır kıssasının da temsili bir anlatım olabileceğini ifade etmiştir. Bunun dışında kalan kıssaların tarihte gerçekliğini kabul etmiş olduğu görülmüştür.

³⁵¹ Karaman vd., 3:694.

³⁵² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:190-91.

³⁵³ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 5.Cilt:689-91.

3.4. Kur'an Kıssalarının Amaçları ve Kur'an Yolu Tefsirinde Kıssaların hedef ve gayeleri

Kur'an-ı Kerim'deki tarihi bilgiler gerçekten yaşanmış olaylardır. Kur'an'da bu tarihi bilgilerin bulunmasının amacı ders ve ibret vermek içindir.³⁵⁴ Kur'an-ı Kerim tarihi olaylara yer verirken hedef, gaye ve metodu gözetmiş, dini gayeden uzaklaştırmamış, sadece ilahi mesajı muhataplara ulaştıracak kadar tarihi bilgiye yer vermiştir.³⁵⁵ Kıssaların hedef ve gayeleri Kur'an'ın indiriliş amacını gözetmektedir.³⁵⁶ Kıssaların amacı geçmişte yaşanmış olaylar ve kişilerin örnekliliğini belirgin hale getirerek insanlar için ibretler vermektir. Kıssalardaki temel amaç ise olumlu insan model davranışlarını örnek almak, anlatılan şahsiyetlerin karşılaştığı zorluklar karşısında takındığı tavra benzer duruş göstermek ve olumsuz model davranışlarından uzak durmaktır.³⁵⁷

Kıssaların ibret yönü amacı içerisinde değerlendirilebilecek başka amaçlarının da olduğu kabul edilmektedir. Bu amaçlarından ilki Hz. Peygamber ve müminleri teselli edip rahatlatmaktır. Müşriklerin sözlü ya da fiili saldırıları Hz. Peygamber'i üzmüş, onun üzüntüsü Müslümanları da etkilemiştir. Kur'an, kıssalardaki anlatımlarında geçmiş peygamberlerin de benzer sıkıntılar yaşadıklarını, inananların zafere ulaştıklarını, inanmayanların ise mağlup olduklarını ifade ederek Hz. Peygamber ve her dönemdeki Müslümanların huzur içerisinde olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır.³⁵⁸ Kıssaların amaçlarının bir diğeri vahyin Allah'tan geldiğinin ve Hz. Peygamber'in de peygamberliğinin ispatıdır. Hz. Peygamber geçmiş peygamber ve toplumlara ait bilgileri vahiyle öğrenmiştir. Bütün ilahi dinlerin ilkelerinin aynı olduğu da kıssaların amaçlarından kabul edilmektedir. Kıssaların tamamı bütün peygamberlerin mesajının merkezini oluşturan tevhit ilkesi üzerine kurulmuştur.³⁵⁹ Bunların yanında Allah Teala'nın peygamberlerine ve seçkin kullarına verdiği nimetleri hatırlatmak, böylece kendisine bağlılık gösterenleri mükafatlandığını öne çıkararak diğer insanları özendirmek, şeytanın aldatmasına karşılık insanoğlunu uyarmak, münferit meselelerin arkasındaki genel prensiplere dikkati çekmek, kıssaların amaçlarından sayılmıştır.³⁶⁰

Kur'an Yolu tefsirinde Kur'an'daki kıssaların hedef ve gayelerinin varlığına yönelik açıklamalar yer almaktadır. Bakara suresi 44. ayetin açıklamasında Kur'an'ın geçmiş ümmetlerin tarihine

³⁵⁴ İdris Şengül, "Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri", içinde *IV. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu: 17 - 18. Ocak 1998*, 1. Baskı (Ankara: Fecr Yayınevi, 1998), 173.

³⁵⁵ Şengül, 171.

³⁵⁶ Şengül, *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*, 246.

³⁵⁷ Abdurrahman Altuntaş, "Kur'an Kıssaları Bağlamında Karakter İnşasında Temel Unsurlar", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 36 (2020): 70.

³⁵⁸ Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, 138-41.

³⁵⁹ Demir, 138-41.

³⁶⁰ Yıldırım, "Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar", 46-47.

ilişkin verdiği bilgilerde sonraki nesiller için dersler ve mesajların olduğunu ifade ederek kıssaların amaçları olarak ibret yönüne dikkat çekmiştir.³⁶¹

Kur'an Yolu tefsiri Maide suresi 60. ayetteki "...Onlar, Allah'ın lanetlediği ve gazabına uğrattığı, içlerinden maymunlar ve domuzlar çıkardığı kimseler ile şeytanlara tapan kimselerdir. İşte bunların yeri daha kötüdür ve onlar doğru yoldan daha çok sapmışlardır." ibarelerin açıklamasında bazı açıklamalardan sonra İsrailoğulları'nın cumartesi günü ile ilgili yasağı çiğnemeleri sebebiyle Allah Teala'nın onları lanetlediği, onlara aşağılık maymunlar olun dediği, Allah'ın ayetlerini inkar etmeye devam edip peygamberlerini öldürmeleri sebebiyle Allah'ın gazabına uğramaları ve Yahudilerin çeşitli dönemlerde hak dinden sapıp putlara taptıkları hakkında Kur'an-ı Kerim'in bilgi verdiğini ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri Kur'an'ın bu bilgileri vermesindeki amacın tarihi olayları anlatmak olmadığını, bu olayları onlara hatırlatıp ders almalarını sağlamayı amaçladığını ifade etmiştir.³⁶² *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında Kur'an'ın İsrailoğulları hakkında vermiş olduğu tarihi bilgiyle Yahudilerin geçmişteki hatalardan ders çıkarmalarını sağlamayı amaçladığını ifade ederek Kur'an'ın bu konudaki hedef ve gayesini belirtmiştir.

Kur'an Yolu tefsiri Araf suresi 59. ayetteki "Andolsun, Nuh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik de, "Ey kavimim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Şüphesiz ben sizin adınıza büyük bir günün azabından korkuyorum" dedi." ibarelerin açıklamasında surenin başında Hz. Adem'den bilgi verildiğini, Hz. Nuh ve ondan sonra gelen bazı peygamberleri ile toplumları arasındaki ilişkilerinin dini çabalarının özetlendiğini, 103-156 arası ayetlerde Hz. Musa'nın tebliğ faaliyetleri ve Firavun ile mücadelesine yer verildiğini, daha sonra İsrailoğulları'nın dini, ahlaki ve sosyal hayatlarına ait özelliklerinin anlatıldığını ifade etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de geçmiş peygamberlerden bilgiler verilirken olaylar tarihi açıdan önemli olsa da dini çerçevenin dışına çıkılmadığını, daha çok ibret alınacak yönlerinin öne çıkarıldığını belirtmiştir. Bu nedenle Hz. Muhammed'in davetine muhatap olanların eski yanlışları tekrar etmemelerinin istendiğini, aksi durumda eski inkarcıların inkarda ve kötülükte direnmelerinden dolayı Allah Teala'nın onları cezalandırması gibi İslam'a karşı direniş gösterenlerin de dünyada veya ahirette benzer şekilde cezalandırılacağı uyarısında bulunulduğunu ifade etmiştir.³⁶³ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında kıssalardaki tarihi bilgilerle amaçlananın, anlatılan haberlerdeki yanlışlardan insanların ders çıkarıp, benzer yanlış, inanç ve davranışlar içerisinde olamamalarını sağlamak olduğunu dile getirmiştir.

Kur'an Yolu tefsiri Hud suresi 49. ayetteki "İşte bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindedir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde sabret..." ibarelerin açıklamasında surede anlatılan kıssanın kavminden haksızlıklar görmesinden dolayı Hz.

³⁶¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 1:116.

³⁶² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 2:301-2.

³⁶³ Karaman vd., 2:541-42.

Peygamber'i ve arkadaşlarını teselli etmek ve insanların ibret almalarını sağlamak maksadıyla anlatıldığını ifade ettikten sonra Hz. Nuh'un sabredip başarıya ulaştığı gibi Hz. Peygamber'in de sabretmesinin emredildiğini belirtmiştir.³⁶⁴ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında kıssanın tüm insanlar için ibret olduğunu, ayrıca Hz. Peygamber ve arkadaşları içinde mesajlar verdiğini ifade etmiştir.

Kur'an Yolu tefsiri Hud suresi 120-122 arası ayetlerdeki "(Ey Muhammed!) Peygamberlerin haberlerinden, kendileriyle senin kalbini pekiştirdiğimiz her bir haberi sana aktarıyoruz..." ibarelerin açıklamasında kıssaların geçmiş olaylardan insanları haberdar etmek, ahlaki erdemleri etkili olarak bildirmek, müşriklerin sıkıntılarından dolayı Hz. Peygamberi ve müminleri teselli ederek inanç ve sebatlarını kuvvetlendirmek maksadıyla anlatıldığını, aynı kıssanın farklı surelerde tekrarlanmasının amacının da birden fazla ahlaki anlam barındırmasından dolayı olduğunu belirtmiştir.³⁶⁵ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında kıssaların gayelerinin tarihi bilgi vermek, insanların ahlaki erdemlere sahip olmalarını sağlamak, inanç konusunda kararlı duruşa sahip olmalarını sağlamak olduğunu ifade etmiştir. Burada kıssaların gayesi olarak tarihi bilginin verilmesini de belirtmiştir.

Kur'an Yolu tefsiri Kehf suresi 22. ayetteki "(Ey Muhammed!) Bazıları bilmedikleri şey hakkında atıp tutarak: "Onlar üç kişidirler, dördüncüleri köpekleridir" diyecekler. Yine, "Beş kişidirler, altıncıları köpekleridir" diyecekler..." ibarelerin açıklamasında Kur'an-ı Kerim'de Ashab-ı Kehf kıssasının nerede geçtiğine önem verilmediğini, ibret alınacak konularına değinildiğini, bununla da öldükten sonra dirilmenin mümkün olduğunu göstermek ve iman ile küfür mücadelesinde Allah'a ve ahiret gününe inananların mutlaka zafere ulaşacaklarını vurgulamak olduğunu ifade etmiştir.³⁶⁶ *Kur'an Yolu* tefsiri buradaki açıklamasında kıssanın ibret yönünün öne çıkarıldığını, ölümden sonra dirilmenin gerçekliği ile iman sahibi insanların mutlaka zafere ulaşacakları konuları hakkında insanlarda bilinç oluşturmayı amaçladığını dile getirmiştir.

Kur'an Yolu tefsiri Taha suresi 9-24 arası ayetlerin açıklamasında bu suredeki anlatımda Hz. Musa'nın doğumu ve peygamberliği süresine kadar olan zamana değinmeden hemen Hz. Musa'ya peygamberlik verilmesinden ve tevhit mücadelesinden başlaması ile tevhit mücadelesinin sıkıntılı zamanlarında Hz. Peygamber ve müminleri teselli etme arasında bir bağ olduğunu ifade etmiştir.³⁶⁷ Buradaki açıklamasında kıssanın hedef ve gayesinin Hz. Peygamber ve müminleri teselli etmek olarak ifade etmiştir.

Kur'an Yolu tefsiri Saffat suresi 139-148 arası ayetlerdeki "Şüphesiz Yûnus da peygamberlerdendi. Hani o kaçıp yüklü gemiye binmişti. Gemidekilerle kur'a çekmiş ve kaybedenlerden olmuştu. Böylece, Yûnus kendini kınayıp dururken balık onu yuttu..." ibarelerin

³⁶⁴ Karaman vd., 3:175.

³⁶⁵ Karaman vd., 3:208.

³⁶⁶ Karaman vd., 546.

³⁶⁷ Karaman, 628.

açıklamasında Hz. Yunus'un başına gelenler hakkında bilgi verildiği fakat Kur'an'ın amacının salt tarihi bilgi vermek olmadığından olayın sadece ibret yönüne dikkatin çekildiğini bu sebeple onun hayatı hakkında ayrıntıya yer verilmediğini ifade etmiştir.³⁶⁸ Buradaki açıklamasından anlaşıldığı üzere kıssaların tarihi bilgiler verdiği ancak tek amacının bu olamayıp buradaki amacın ibret yönünü ortaya çıkarmak olduğunu ifade etmiştir.

Kur'an Yolu tefsiri Yunus suresi 75-82 arası ayetlerdeki "Sonra bunların ardından Firavun ile ileri gelenlerine de Mûsâ ve Hârûn'u mucizelerimizle gönderdik. Ama büyüklük tasladılar ve suçlu bir toplum oldular..." ibarelerin açıklamasında Hz. Musa ile Firavun arasında geçen mücadelenin Kur'an'ın birçok yerinde ele alındığını, Mekkeli müşrikler tarafından bilinen bu kıssada alınacak ibretlere dikkatin çekildiğini, ayrıca bu kıssa ile İsrailoğullarının aktardığı yanlış bilgilerin düzeltildiğini ifade etmiştir.³⁶⁹ Buradaki açıklamada kıssa İsrailoğulları'nın yanlış aktardıkları bilgileri düzeltmekle tarihi bilgi vermiş olmakta, alınacak ibretler dolayısıyla da ders çıkarılmasını sağlamış olmaktadır.

Kur'an Yolu tefsiri Müminun suresi 45-48. ayetlerdeki "Sonra Mûsâ ve kardeşi Hârûn'u mucizelerimizle ve apaçık bir delille Firavun ve ileri gelenlerine peygamber olarak gönderdik de (onlar) büyüklük tasladılar ve kendilerini büyük görüp böbürlenmiş bir topluluk oldular..." ibarelerin açıklamasında Firavun ve çevresinin İsrailoğulları'nı kendi köleleri gibi gördüklerinden, Hz. Musa ve Hz. Harun'da İsrailoğulları'ndan olduklarından dolayı onların getirdiği dinlerini kabul etmeyi onur kırıcı olarak gördüklerini, kibre kapılarak kabul etmediklerini, böylece helake gittiklerinin bildirildiğini ifade etmiş, buna göre Kur'an'ın Mekkeli müşriklere ve tüm insanlara doğru ve yanlış, makam-mevki, mal-mülk, soy-sop gibi ölçülerle ayırmaya kalkışmaları durumunda bedelinin ağır olacağı uyarısında bulunduğunu belirtmiştir.³⁷⁰ Buradaki açıklamasında kıssanın içerisindeki bir anlatımdan dersler çıkararak kıssanın ibret yönüne işaret etmiş olmaktadır.

Kur'an Yolu tefsiri Saffat suresi 101-103. ayetlerdeki "...Çocuk kendisiyle birlikte koşup yürüyecek yaşa gelince İbrahim ona, "Yavrum, ben rüyamda seni boğazladığımı gördüm..." ibarelerin açıklamasında Hz. İbrahim'in Hz. İsmail'i kurban etmesi olayının anlatıldığı ayetlerin amacının olayın kahramanlarını tanıtmak veya tarihi bilgi vermek olmadığını, Hz. İbrahim'in tevhid mücadelesini hatırlatmak, onun çok sevdiği oğlunu Allah için feda edecek kadar teslimiyet göstermesinden, oğlunun da aynı teslimiyet şuuruyla sahip oluşundan ibret ve ders almamız için anlatıldığını ifade etmiştir.³⁷¹ Buradaki açıklamasında kıssanın amacının Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail'in teslimiyetinden dersler çıkarmak olduğunu ifade etmiştir.

³⁶⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:553.

³⁶⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 126.

³⁷⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2007, 4:26.

³⁷¹ Karaman vd., 4:546.

Kur'an Yolu tefsirine göre kıssaların hedef ve gayesinin insanları geçmiş tarihi bilgilerden haberdar etmek ve tüm insanların kıssalardan ders çıkarmalarını sağlamaktır. Ancak kıssaların ibret yönü her zaman tarihi bilginin önüne geçmektedir. Ayrıca kıssaların tarihi bilgi vermesi tek amaç olmadığından tarihi bilgilerin sınırlı olduğunu da dile getirmiştir. Bir kıssanın vermiş olduğu tarihi bilgi ile kissa hakkındaki yanlış aktarımların düzeltilmesinin amaçlandığı ifade edilmiştir. Aynı kıssanın farklı yerlerde tekrarlanmasının amacının alınacak ibret yönünün çok olmasından kaynaklandığını ifade etmiştir. *Kur'an Yolu* tefsiri kıssaların hedef ve gayeleri olarak gördükleri kıssaların ibret yönleri içerisinde ders ve mesajlar çıkarmak, geçmişteki hatalara düşmeme, eski inkarcılar gibi yanlışlar yapıldığında onlar gibi cezalandırılacağına bilinmesi, Hz. Peygamber ve arkadaşlarını teselli etmek, Hz. Peygamber'e sabrı öğretmek, ahlaki erdemleri etkili bir şekilde aktarmak, müşriklerin baskılarından dolayı müminlerin inanç ve sebatlarını kuvvetlendirmek, öldükten sonra dirilmenin mümkün olduğunu göstermek, doğru ve yanlışın makam, mal ve soy gibi ölçülerle ayrılmaması gerektiğinin bilinmesini sağlamak, Allah'a ve ahiret gününe inananların mutlaka zafere ulaşacaklarının bilinmesi ve teslimiyet göstermenin örnekliği gibi çıkarımları kıssaların ibret yönü olarak açıklamıştır.

SONUÇ

Kur'an Yolu tefsirinin, evrenin varoluşu, güneş, ay ve benzeri konularla ilgili ayetlerin açıklamalarında bilimsel teorilerden yararlandıkları, bilimsel verileri ve bilimsel terimleri kullandıkları görülmüştür. Ayrıca bahsedilen konularla ilgili ayetlerin yorumlarında bilimsel keşif veya araştırmaya teşvik edilmiş, ayetin mesajının anlaşılmasında bilime öncelik verdikleri görülmüş, ayetlerin mesajının daha iyi anlaşılması için bilimlere yönlendirme gibi açıklamalar eser içerisinde yer almıştır. Bunlarla birlikte bilimsel açıklamalarla varmak istedikleri, Allah Teala'nın varlığı, birliği, ilmi, yüceliği ve kudretine işaret etmek, Kur'an ile bilim arasında bir çelişki olmadığını ve Kur'an'ın mucize bir kitap olduğunu desteklemek, tabiat veya evrenle ilgili ayetlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak, okuyanların evren veya tabiatla ilgili ayetler üzerinde düşüncelerini sağlayarak bu konular hakkında bilimsel araştırmaya yönlendirmek olduğu anlaşılmaktadır.

Kur'an Yolu tefsiri ayetlerdeki bilimsel ifadelerle ayetlerdeki genel ifadeden, delalet yöntemlerinden ve bilimsel gerçekliğe delaletine sair anlamlardan daha önce ulaşması şeklindeki yollarla ulaştıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca ayetleri bilimsel açıklamada bilimsel bilgi ile bilgilendirme boyutunu, Kur'an'dan hareketle bilimsel çalışma yapmaya yönlendirme boyutunu ve Kur'an'ın mesajını bilimsel buluşla teyit etme boyutunu kullandığı görülmektedir. Eser içerisinde bilimsel açıklamaların da yer aldığı bazı ayetlerin yorumlarında ya bağlamı dikkate almadan delaletine uygun yorum yapılmış, ya da hem ayetin mefhumunu hem de bağlamını dikkate almadan bilimsel açıklamaya uygun yorum yapılmıştır. Kur'an'ın evrensel oluşundan hareketle lafızları vahyin indiği dönemdeki manalarının dışında güncel manalarla irtibatlandırarak ayetleri bilimsel olarak açıklamıştır.

Kur'an Yolu tefsiri içerisinde ayetin delaletinin daha iyi anlaşılması, bilimsel araştırma ve yönlendirmeye teşvik ve ima ile de olsa Kur'an'ın buluşları içerisinde barındırdığı düşüncesi ve bilimsel araştırma ve yönlendirmeye teşvik şeklinde bilimsel tefsir düzeylerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kur'an Yolu tefsirinin bilimsel olarak açıkladığı ayetler, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* adlı eserle karşılaştırıldığında iki eserin bilimsel açıklamalarının benzer olduğu görülmüştür. *Kur'an Yolu* tefsirinin bilimsel açıklamayı hükmün sebebi olarak görmemesi bu konuda diğer esere göre ölçülü olduğunu göstermektedir. *Kur'an Yolu* tefsiri alıntı ile de olsa Kur'an'ın henüz keşfedilmeyen buluşları içerisinde barındırdığı açıklaması diğer esere göre bilimsel yorumu ileri düzeye taşımış olmaktadır.

Kur'an Yolu tefsirinde yukarıdaki açıklamalarla birlikte bazı ayetlerin açıklamalarında bilimsel verilerin kullanımının uygun olduğunun açıkça ifade edilmesi ve yer alması, bazı ayetlerin bilimsel araştırmaya yönlendirecek şekilde yorumlanması, bilimsel açıklamalarla Kur'an'ın

mucize oluşunun desteklenmesi, indiği dönemde bazı ayetlerin anlaşılmayıp sonraları bilimsel verilerle anlaşıldığı şeklinde açıklamaların yer alması, bazı ayetlerin mesajlarının kabul edilmesinde bilime öncelik verilmesi ve bazı ayet yorumlarında dayanak olmadan bilimsel yorumlamaya gidilmesi, eserde bilimsel tefsirin varlığını açıkça ortaya koymaktadır.

Kur'an Yolu tefsirinin ahkam ayetleri üzerindeki açıklamasından yola çıkarak varılan sonuca göre ahkâmın değişmesini tam olarak değil de kısmen uyguladığı gözükmektedir. *Kur'an Yolu* tefsirinin had cezalarının dışında değişiklik yapılabileceğine dair açıklamalarına rastlanılmamıştır. *Kur'an Yolu* tefsiri had cezalarının değiştirilemeyeceğini ifade etmiş olmakla birlikte, had cezalarından olan hırsızlığın cezası hükmünü, asli hüküm müeyyide ayırımına giderek amacına uygun olarak değiştirilebileceğini ifade etmesi, hükmün amacının hüküm kabul edildiğini böylece de hükmün değişmediği anlayışını ortaya çıkardığını göstermektedir. Ancak hükmün gayeleri üzerinde yoğunlaşılması bu bakış açısını tarihselciliğe yakınlaştırmaktadır. Kısasla ilgili hükümde amacı dikkate alarak cezanın değişebilir olduğunu ifade etmekle birlikte, lafzı da dikkate alması ve diğer yaklaşımları *Kur'an Yolu* tefsirinin ahkâmın değişmesi konusunda mutedil yaklaşım içerisinde olduğunu göstermektedir.

Kur'an Yolu tefsirinin fıkhi konular ile ilgili açıklamalarından birden çok evlilikle ilgili ifadelerinde yasaklayıcı ancak zaruret durumunda serbest olan yaklaşım içerisinde olduğu görülmüş, kadınların şahitliğini iki kadından birisi unutulunca diğeri hatırlatıcı olduğu şeklinde açıklayarak kadınlardan birisinin hatırlatıcı konumda olduğunu, böylece sayı bakımından kadınların da aslında şahit olarak tek olduğu sonucuna gittiği görülmüştür. *Kur'an Yolu* tefsiri erkek ve kadının haklar bakımından denk ve benzer olduklarını belirtmiş, erkeğin üstünlüğünü farklılık olarak ifade etmiş ve bu farklılığında kavvam olduğunu belirtmiştir. Erkeklerin kavvam olmalarını biri yaratılış diğeri örften kaynaklı iki gerekçeyle açıklamış ve günümüzde kavvamlığın aile reisliği olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir. Kadının nüshuzu durumunda ayette ifade edilenlerden öğüt verme ve yatakta ayrı bırakmanın yapılabileceğini ancak dövmeyle İslam'ın hoş görmediğini, iyi bir kocanın karsını dövmeyeceğini, dövme eyleminin o günün toplumuna has bir durum olduğunu ve sünnet tarafından da hoş karşılanmadığını ifade etmiştir. Kadınların Medine dönemine kadar mirastan pay almadıklarını, aynı derecedeki kadınların mirastan erkeklerden az almasının nimet külfet dengesinden kaynaklandığını ifade ederek miras taksimini gelenekten uzaklaşmadan açıklamıştır. Evlilerin zina cezasının bekarlarınkı gibi yüz sopa olduğunu ifade ederek, recm cezasının tazir türünden bir ceza olduğunu belirtmiş, faiz konusunda aynı cins malın ve paranın fazlalıklı ve veresiye alım satımının, cahiliye ribasının haram olduğunu ifade etmiş, ancak bu yasaklama ifadesi içerisinde aynı cins malın peşin fazlalıklı alım satımının ve farklı cins malların vadeli ve fazlalıklı alım satımının riba olduğu ile ilgili bir ifade yer almamıştır. Enflasyon farkını alnan ile ödenenin eşitlenmesi olarak açıklamıştır. *Kur'an Yolu* tefsiri haksız öldürme ve yaralamalarda kısasın gerektiğini kabul etmiş ancak öldürmenin azalması durumunda kısas cezasının değişebileceğini ifade etmiştir. Hırsızlığın cezası ile ilgili görüşleri aktarmış, bu cezanın değişebilirliği konusunda düşüncelerini belirtmiştir. Hırsızlığı yok edecek

toplumsal görevlerden bahsetmiş ancak bu görevler yerine getirildiği halde hırsızlık yapıldığında ne yapılacağı konusunda bir açıklama yapmamıştır. Örtünme emrinin yaşanan çağa, örf ve adete göre değişmeyeceğini ifade etmiş, iffeti örtünmenin gerekçesi olarak esas almış, kadınların baş boyun ve göğüslerinin örtünmelerinin emredildiğini söylemiştir. Cilbabin önleyici ve geçici bir tedbir olduğunu ifade etmiş, yaşlı kadınların baş ve boyunlarını cinsel cazibelerinin kalmadığından dolayı açaabileceklerini belirtmiştir. İçki ve aynı sonucu veren diğer nesnelere vücuda almanın haram olduğunu belirtmiş fakat içki içene uygulanacak cezadan ve içki üretimi, satışı gibi İslam'a uygun olmayan konulardan bahsetmemiştir. Ayette ifade edilen kumara benzer her türlü oyunun kumar olduğunu ve haram olduğunu belirtmiştir.

Çalışma içerisinde işlenen fıkhi konular geleneğe ait bir eser olması sebebiyle Cassas'ın "Ahkamü'l-Kur'an" adlı eserindeki görüşleriyle karşılaştırıldığında *Kur'an Yolu* tefsiri bu konulardan bazılarında Cassas'tan farklı olarak yaklaştığı görülmüş, bu farklılıklar eseri modern tefsire yakınlaştırmıştır. Zinanın cezasının tazir türünden olduğu, cilbabin geçiciliği, yaşlı kadınlardaki örtünme serbestliğinin baş ve boyun olduğu, el kesme cezasının ve kısasın değişebilirliği gibi konularda *Kur'an Yolu* tefsiri, Cassas'ın görüşlerinden açık olarak ayrıldığı görülmekte, faiz, kadının mirastaki payı, çok eşlilik, kadın erkek eşitliği, kadının şahitliği gibi konuların bütünlüğünde benzerlik olmakla birlikte, bu konuların içerisinde de Cassas'ın görüşlerinden farklı yaklaşımlarının olduğu tespit edilmiştir.

Kur'an Yolu tefsiri din devlet ilişkileri konusunda eser içerisinde devletin ve İslam devletinin tanımı ile laikliğin tanımı hakkında herhangi bir açıklama yapmadığı görülmekle birlikte, bazı ayetlerdeki açıklamalarından İslam dinine göre Müslümanların bir devlet kurmaları ve bu devlet için bir yönetici seçmelerinin gerekli olduğu, müminlerin yöneticilerini denetleme ve gerektiğinde görevden uzaklaştırma görevlerinin bulunduğu gibi yaklaşımlara rastlanılmıştır. Halifeliğin mutlak İslam'ın bir emri olup olmadığı konusunda net açıklaması olmamakla birlikte, hilafetin siyasi yönü için ülü'l-emr kavramının kullanıldığını ifade ederek, halifeliği bir yönetici şeklinde açıklandığı anlaşılmaktadır. Devletin, dinin toplumsal boyutuyla ilgilenmesi görevi, hukuk kurallarının dine dayalı olması ve bazı dini konularda devletin yetki ve görevlerinin bulunması yaklaşımları ile diğer açıklamalar *Kur'an Yolu* tefsirini laiklik kavramından uzaklaştırmaktadır. *Kur'an Yolu* tefsiri net ifadelerle olmasa da açıklamalarında İslami devlet yapısının varlığına işaret ettiği anlaşılmaktadır.

Müellifler, kıssaların mitoloji ile ilişkilerinin olduğu yönünde herhangi bir açıklamaları mevcut değildir. Kur'an Kıssalarının anlatımında Kitab-ı Mukaddes'teki bilgilerden yararlanmışlardır. İsrailiyyat içerisinde değerlendirilen alıntılanmış bilgilerin Kur'an'ın ifadelerine aykırı olmadığına dikkat edildiği, kıssaların gerçekte yaşanmış olduğunu kabul ettikleri görülmüştür. Ye'cüc ve Me'cücün geçtiği kıssayı gerçekte yaşanmış olarak işlemişler fakat kıssa hakkında yapılan tevili reddetmediklerinden dolayı bu durum kıssanın gerçekliğine yönelik bakışlarında bir tereddüt bulunduğu düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Hz. Musa ile Hızır kıssasının da temsili bir anlatım olabileceğini ifade etmişlerdir. *Kur'an Yolu* tefsiri kıssaların hedef ve gayesinin

insanları geçmiş tarihi bilgilerden haberdar etmek ve tüm insanların kıssalardan ders çıkarmalarını sağlamak olduğunu, kıssaların ibret yönünün her zaman tarihi bilginin önüne geçtiğini ifade etmiştir. Ayrıca kıssaların tarihi bilgi vermesi tek amaç olmadığından tarihi bilgilerin sınırlı olduğunu da dile getirmiştir.

Kur'an Yolu tefsirinin bazı ayetleri bilimsel olarak açıklamaları ve fıkhi konularla ilgili ayetleri modern görüşlere uygun olarak yorumlamaları eserin modern tefsirden etkilendiğini göstermektedir. Eserin bilimsel açıklamalarında tutarlı olmaya ve aşırı yorumlardan uzak durmaya çalıştığı anlaşılmıştır. Fıkhi konulardaki açıklamasında ise modern görünümlü fakat gelenekten ayrılmayan bir görüntü vermeye çalışmış ancak bu yorumlarda yer yer gelenekten uzaklaştığı görülmüştür. Kıssaların tarihi gerçekliğine yönelik açıklamasında ise geleneğe uygun açıklamalardan ayrılmamıştır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Ahmet. "Kur'an'ın Bilimsel Veriler Işığında Yorumlanmasına Yönelik Eleştirilerin Kritiği". İçinde *Kur'an ve Pozitif Bilim*, 249-308. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020.
- Altuntaş, Abdurrahman. "Kur'an Kıssaları Bağlamında Karakter İnşasında Temel Unsurlar". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 36 (2020): 65-100.
- Apaydın, H. Yunus. "Şahit". TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim 02 Nisan 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sahit>.
- Arpaguş, Hatice K. "Mitoloji, Kur'ân-ı Kerîm Kıssaları ve Kültürel Miras". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003.
- Ateş Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. C. 1-12, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.
- Aydemir, Abdullah. *Tefsirde İsrailiyyat*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1992.
- Başgil, Ali Fuat. *Din ve Lâiklik*. 15. baskı. İstanbul: Yağmur Yayınevi, 2020.
- Çalışkan, İbrahim. "İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Had Cezaları". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXXI (1989).
- Demir, Şehmus. *Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması: Batıyla Münasebetin Kur'an Yorumuna Yansımaları*. 1. İstanbul: İnsan Yayınları, 2002.
- . "Kur'an'ın Bilimsel Veriler Işığında Yorumlanmasına Eleştirel Bir Yaklaşım". İçinde *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*, 401-24. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2010.
- . *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*. 3.Baskı. İstanbul: Beyan Yayınları, 2019.
- Demir, Recep. *Kur'an Tefsirinde Tarihselci Yöntem*. Editör Mustafa Demirci. 1.baskı. İstanbul: Hikmet evi Yayınları, 2013.
- Döner, Ertuğrul. "Modern Dönemde İsrâiliyyât Algısı". *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, sy 2 (2016): 330-43.
- Döndüren Hamdi. "İslam'da Para-Kredi Faiz ve Enflasyon İlişkileri". Erişim 10 Ekim 2022. http://isamveri.org/pdfdrq/D00064/1987_3/1987_3_.pdf.
- Dönmez, İbrahim Kâfi, ed. *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*. C. 1. 5 c. Marmara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Yayınları. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, 2006.
- Ebu Kasım el-Hüseyn b. Muhammed, er-Ragıb el-İsfehani. Muhakkik, Safvan Adnan ed-Davudi. *El-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*. 1.Baskı. Beyrut: Daru'l-Kalem, 1412.
- Ekinci, Kutbettin. "Bilimsel Tefsirin Tefsir Olma Sorunu". *Bilimname*, sy XXXVII, 2019/1 (30 Nisan 2019): 169-90. <https://doi.org/10.28949/bilimname.454785>.
- el-Cassas, Ebu Bekr Ahmed B. Ali er-Razi. *Ahkamu'l-Kur'an*. Çeviren Mehmet Keskin. C.1-8, 8 c. İstanbul: Ravza Yayınları, 2018.

- el-Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammet b. Ahmet el-Ensari. Tahkik, Salim Mustafa el-Bedri. *El-Cami li-Ahkami'l-Kur'an*. c. 3,5,12,14. 21 c. Lübnan: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.
- el-Huli, Emin. *Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Metod*. Çeviren Mevlüt Güngör. İstanbul: Kur'an Kitaplığı, 1995.
- Erdoğan, Mehmet. *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*. Yıldız matbaacılık. nu. 40. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1990.
- et-Taberi Bağdadi, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid. Tahkik, Ahmet Abdurrazık el-Bekri, Muhammet Adil Muhammet, Muhammet Abdullatif Halef, Muhammet Mursi Abdulhamit, *el-Cami'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an*. 4.baskı. C. 3-7,10 c. Kahire: Darü's-Selam, 1430.
- Gezer, Süleyman. *Kur'an'ın Bilimsel Yorumu: Bir Zihniyet Tahlili*. 2. bs. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Görener, İbrahim. "Kur'an Okumaları: Mûsâ-Hızır Kısası", 2021, 10.
- Görgün, Tahsin. "Kur'an Kıssalarının Neliği mahiyeti Üzerine". İçinde *Kur'an kıssalarının anlam ve değeri: IV. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu: 17 - 18. Ocak 1998*, 1. baskı., 19-40. Fecr yayınları 59. Ankara: Fecr Yayınevi, 1998.
- Güllüce Veysel. "Destekleyenler ve Karşı Olanlar Açısından Bilimsel Tefsir". İçinde *Kur'an ve Pozitif Bilim*, 111-53. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020.
- . "Kur'an'a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi". İçinde *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*, 378-99. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2010.
- Gündüz, Şinasi. "Kur'an Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit mi? Yapı Muhteva ve Kaynak Açısından Torah Kıssaları". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.10 (1998): 49-88.
- Halefullah, Muhammed Ahmed. *Kur'ân'da Anlatım Sanatı el-Fennu'l-Kasasî*. Çeviren Şaban Karataş. 1. basım. Ankara Okulu yayınları 53. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.
- Harman, Ömer Faruk. "Kitâb-ı Mukaddes". TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim 17 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kitab-i-mukaddes>.
- Hatiboğlu, İbrahim. "İsrailiyat". TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim 17 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/israiliyat>.
- Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 3. baskı. c. 1-5, 5 c. Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları Kaynak eserler, 590 32. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007.
- Karlı, İbrahim Hilmi. "Kadın Erkek Eşitliği Bağlamında Tefsirlere Eleştirel bir Yaklaşım", Kur'an ve Kadın Sempozyumu Ankara, 4-5 Haziran 2010.
- . "Kur'an'ın Bilimsel Tefsiri Üzerine Bazı Mülahazalar". *Diyanet İlmî Dergi* c. 46, sy. 3 (2010) : 79-94.

- Kırca, Celal. "Kur'an ve Modern Bilim". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 15 (Şubat 2012): 7-34.
- Korkut, Cem, ed. *İslam iktisadında para: bakırdan dijitala*. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Meral, Yasin. "Yahudi Kaynaklarında Ararat Dağları (Tekvin, 8:4)". *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 11, sy. 2 (12 Nisan 2016): 83-101.
<https://doi.org/10.17131/milelnihal.87422>.
- Muhammed b. Mükrim Ali Ebü'l-Fazl Cemalüddin, İbnü Manzur el-Ensari. *Lisanü'l-Arab*. c. 2-9. 10 c. Beyrut: Daru Sadr, 1414.
- Şarkavi, İffet. *Çağla Yüzleşmede Dini Düşünce*. Çeviren Orhan Atalay ve Veysel Güllüce. Erzurum: Ekev Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi, 2001.
- Şengül, İdris. "Kıssa". TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim 19 Ocak 2023.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/kissa--kuran>.
- . *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*. Ayrıntı Basımevi. Ankara: Otto Yayınları, 2019.
- . "Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri". İçinde *IV. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu: 17 - 18. Ocak 1998*, 1. Baskı., 169-84. Ankara: Fecr Yayınevi, 1998.
- Tanyu, Hikmet. "Ağrı Dağı". TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim 18 Şubat 2023.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/agri-dagi>.
- Türcan, Talip. "Ülü'l-emr". TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim 03 Nisan 2023.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/ulul-emr>.
- Yaşar, Yahya. "Ahzâb Sûresi 59. Ayetin Sebebi Nüzul Rivayeti Üzerinden Tarihselliği Meselesinin Analitik Tahlili (Kur'an Yolu Tefsiri Özelinde)". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 24 (Aralık 2014): 40.
- Yazır, Elmalılı Muhammed. Elmalılı Muhammed Yazır. Sadeleştirenler, İsmail Karaçam, Enin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel. *Hak Dini Kur'an Dili*. c. 3-6. 10 c. İstanbul: Feza Yayıncılık, t.y.
- Yıldırım, Suat. "Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar". *Atatürk Üniversitesi İslami ilimler Fakültesi Dergisi*, sy 3 (1979): 37-63.
- Yiğit, Yaşar. "Zaman, Çevre ve Şartların Değişmesiyle Hükümlerin Değişmesi Meselesi". *Diyanet İlmî dergi* 38, sy. 2 (2002): 25.
- Zehebi, Muhammed Hüseyin. *Tefsir Tarihi Et-tefsir Ve'l-Mufessirun Tercümesi*. Çeviren Bünyamin Açıklalın, Halil Aldemir, Murat Yılmaz, ve Aydın Temizer. C. 3. 3 c. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2018.
- . "Tefsir ve Hadiste İsrailiyyat". Çeviren Muhammet Yılmaz. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2, sy 1 (2002): 155-89.
- Zemahşeri, Ebu'l Kasım Carullah Mahmut b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşeri ez-. *Tefsiru'l Keşşâf an Haka'iki Çavamidi't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekavil fi Vücuhi't-Te'vîl*. 5. baskı. C. 2. 4 c. Lübnan: Daru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2009.

